Szabó László István

DEMECSER A RÉTKÖZ GYÖNGYSZEME

Adalékok a Helyismereti Gyűjteményhez

Írta
Szabó László István

Közreműködött
Szabó Dániel
Szász Anikó

Kiadja
SZABÓ LÁSZLÓ ISTVÁN
2021

Tartalom 2

Előszó 7
A falu elhelyezkedése 8
A Vártanya születése 10
Út a Vártanyára (Szabó Dániel) 11
Búzás Viktor A magya föld meséje című útleírás 13
A rétköz természeti szépsége 16
Hétköznapok egyszerűsége(Bagoly Erzsébet) 18
A rétköz elhelyezkedése 21
Kik voltak a pákászok? (Bagoly Erzsébet) 21
Házépítés a vártanyán (Szabó Dániel) 23
Mindent felhasználtunk (Bagoly Erzsébet) 26
Aratás a faluban (Éles Gyula) 28
A kereszténység (Fehér Mária) 29
Gyógyítás és babona a Vártanyán (Bagoly Erzsébet) 31
Titkos ösvények a mocsárban(Szabó Dániel) 35
Falusi ünnepek (Éles Piroska) 36
Levente mozgalom (Szabó Dániel) 38
Vásárnap (ÉP) 38
Hétköznapi munkák (ÉP) 39
Növénytermesztés és állattenyésztés(Szabó Dániel) 40
Lakodalom(Bagoly Erzsébet) 41
Kapálás, aratás, vetés, (Bagoly Erzsébet) 42
A háború alatt (SZD) 42
A bocskoros nemes 43
Gyerekek munkára nevelése(SZD) 44
Hírek, információk és pletyka 45
A falusi udvar(Szabó Dániel) 46
Étkezési szokások(FM) 47
A Leányvár legendája 48
A földvár szerepe 50
A Kacsavárról született néprege 51
A földvár elnevezés(Szabó Dániel) 57
A földvár formája(Szabó Dániel) 58
Demecser elhelyezkedése földrajzi viszonyai 60
Újévi köszöntő 62
Szegénység és nyomor(Szabó Dániel) 62

A krompé elterjedése 64
Dohány termesztése(Szabó Dániel) 65
Aratás a falun(FM) 65
Állattartás(ÉGy) 67
A mindennapi élet 68
A környék legnagyobb összefüggő lápvidéke 71
A Rétközi tenger veszte 71
A természet felszínformáló ereje 72
Időjárási viszontagságok 73
A Rétköz átváltozása (ÉGy) 75
A Vártanya épületei (Éles Mária) 75
Foglakozások megélhetés 76
Épületek a tanyán(Szabó Dániel) 77
Önellátó tanyasiak(Szabó Dániel) 78
A búbos kemence titka(ÉP) 86
A tanyasi udvar felosztása 87
A lakóház belső szerkezete 87
A tanyasi iskola(Éles Mihály) 89
Házasság a tanyán(Bagoly Erzsébet) 90
A Vártanyasi iskola Éles Mihály 91
Közlekedés a tanyákon 92
Demecser felszabadítása 93
Hegedüs István Demecseri kötődése(Szabó Dániel) 96
Reményi József emlékére(Szabó Dániel) 97
Temetelen holtak úton útfélen 98
Áramellátás Demecserből(Szabó Dániel) 100
Káposztasavanyítás 100
Györffy Sándor emlékére 101
Lukjanov tábornagy története 102
Odescalchi Zoárd tragédiája 102
Odescalchi Miklós története 103
Gini és Baby tragédiája 106
XI. Ince pápa Odescalchi Benedetto 108
Teremy család története 109
Izraeliták Demecserben 110
Minden napra egy jócselekedet 111
A Demecseri Lőwy Ferencz pátriarka 113
Antiszemitizmus a faluban 114
Egy vasutas mesélte 115
A falu szája(Éles Piroska) 116
A tanyavilág eredete 118

A várszigetet eredete 120
Régészeti lelőhelyek Demecser közelében 120
Földvár (Tündérvár vagy Leányvár) 121
Az Ida-tanya története 122
Az akasztóhegy története(ÉP) 123
A földvár mérete 123
Gyárépítés a faluban 124
Gyári kanális 125
Jégvágás és a jégverem története (Szabó Dániel) 126
Extrém időjárás 126
Családok 127
Aratómunkások 127
A körmöstraktorok megjelenése(Szabó Dániel) 128
Ipari fejlődés 130
A vásárfia(Szabó Dániel) 131
A II. Világháború 132
Sasbehívó 133
Zsidóüldözés 134
Légitámadások 135
Megszálló csapatok 136
A vasút szerepe(Szabó Dániel) 139
Őskor és a honfoglalás 142
Római kor 143
A tatárjárás 144
A Karászi család 145
Vásárjog 145
Belső birtokosok 145
A környék állatvilága(ÉP) 146
Katonáskodás 149
Annyian vótak mint az oroszok 150
Vízgazdálkodás 151
A gazdasági fejlődés 152
Hogyan éltek elődeink a századforduló után 153
I Világháború 153
Boroevic Svetozár tábornagy visszaemlékezései 154
Az I. világháború áldozatai Demecser községből 155
Az I. világháború következményei 156
Kivégzések 156
A Tanácsköztársaság 156
„Hangya” Szövetkezet 157
Lakásviszonyok a faluban 158

Borzsova iskola 160
A Mocsár család cigány zenekara 162
A Don-kanyar 163
A három SS katona 165
"Hol sírjaik domborulnak..." 169
Demecser hősi halottainak száma 42. 169
A második világháború Demecseri áldozatai 171
A talaj kialakulása 172
Közlekedés a Rétközben 173
Legenda a betyárokról 173
Nagy János története 1(76) 175
Nagy János története 2(76) 175
Lippai Ferenc (61) 178
A vak koldus meséje 178
A rétköz mocsarai 179
Kund vezér volt a mi urunk 181
A földvár nyomai ma(Szabó Dániel) 184
Az alföldi páncélioscsata nyírségi szakasza 184
Sebestyén Sándor István emlékei: 185
Harci tevékenységek 186
Így lett még egy házunk(Szabó Dániel) 187
A Pazonyi Elek családról 189
Mi lehet az igazság, senki sem tudja 189
A felvég elnevezés jelentése 189
A felszín alakulása 192
Halászat 194
Jazigok 195
Tatár és török pusztitások 196
Malmok 203
Hogyan éltek elődeink a századforduló után 204
Az I. világháború áldozatai Demecser községből 206
Az I. világháború következményei 207
Aratómunkások 209
Hétköznapok 210
Vásárjog 212
Vasút 212

Iparosodás 213
Sziréna 214
Nyilasok 215
Donkanyar 215
Zsidó ellenes törvények 216
A nagy hóesés 220
Hétköznapok 221
Hogyan éltek elődeink a századforduló után 246
Étkezési szokások 251
A frissen sült kenyér illata (Id. Szabó Dániel) 255
Farkasok üvöltése 257
Paraszti élet a tanyán 259
Havas Sándor írja a Rétközről 260
Egy bácsi a Demecseri vasbótba 262
Ruszkovics István a híres meseíró! 263
Hamuba sült pogácsa 264
Gyerekek voltunk... Nagy Éva gondolatai 264
Szentmártoni Szabó Géza levele Szabó László Istvánnak 266
Kiss Lajos református esperes levele 268
A lápi lidérc legendája 269
A próféta 271
A kocsis 273
A szomszéd bácsi mesélte 274
Irodalomjegyzék 275

Ajánlom ezt a könyvet drága szüleim emlékének!

Non omnis moriar, multaque pars mei. Vitabit Libitinam
(Horatius)

Előszó

Sötétség borul a tájra, a kutyák beszélgetnek a tanyán, a tücskök zenélnek a békák énekelnek, a szél belekap az ijesztően susogó nádba, a hideg futkos a hátamon, csak a csillagok meg a huncut hold nézegeti magát a hatalmas rétköz víztükrében. Varázslatos világ ez, a felületes szemlélő előtt elrejti titkait, csak az itt élő emberek számára mutatja meg szemérmesen, de büszkén felhajtva fátylát, hogy rácsodálkozzunk erre a mesebeli világra. A tanyáról, a falu parányi gyöngyszemként csillog az éj sötétjében, ahogy szász meg szász apró petróleumlámpa fénye összeadódik, mint szentjánosbogarak a júniusi estéken mutatják a kóborlóknak a haza vezető utat. A rétköz mocsaraiban kószálni még nappal is veszélyes nem hogy éjszaka. Hogy papírra vetem nagyszüleink emlékeit és gondolatait már 1982-ben megszületett bennem. 40 év alatt összegyűjtöttem és leírtam mindent, amit hallottam vagy olvastam. A könyv elkészítéséhez a szülőföld szeretete és az a lokálpatriotizmus vezetett, amit még szüleimtől örököltem. Lucza János valahol azt írta; "az egyes emberek és a kisközösségek történetének megismerése színesebbé teszi az országok történetét" aligha tudnám ezt szebben megfogalmazni. Kezdetben nagyszüleim szüleim és a szűkebb család volt ebben segítségemre, majd következtek a közeli barátok és ismerősök, mindenki tett hozzá egy kis adalékot, hogy megszülessen ez a könyv. Eleinte a szájhagyományra támaszkodtam, visszaemlékezésekre, később következtek a digitalizált oklevelek, térképek, írott és nyomtatott dokumentumok. A könyv terjengősségének elkerülése miatt, gyakran csak a forrást adom meg, hol melyik digitális adatbázisban vagy könyvben található meg a közölt információ. A fellelt információk töredéke fér bele ebbe a könyvbe, remélem lesz második kiadás, és a könyv fennmarad az utókornak. Talán jön majd egy jobb világ, ahol fontos lesz a múltunk megismerése. A

rendszerváltásnak titulált hatalom átmentés nem hozta meg a kedvező fordulatot, ezért tovább bújtam a levéltárak adatbázisok temérdek leletanyagát Demecsert érintő információk után kutatva. Ez a könyv a következő nemzedék végrendelete ami szól a hagyományokról és a tradíciókról, a hétköznapokról, a keresztény értékrendről, a szokásokról a múltunk gyökereiről. A könyv tartalma szabadon felhasználható forrásanyagként a majdani helyismereti gyűjteményhez. Amikor el kezdtem írni, még nem tudtam mi lesz belőle; de a madár nem azért énekel, mert kérdezni akar, hanem azért, mert van egy eldalolni való éneke. Az élet arra tanított, hogy élni és írni úgy kell, mintha minden cselekedetünk az utolsó lenne, mintha minden mondatunk után a halál tenné a pontot. Amikor írok, nem csak megosztom legféltettebb gondolataimat, de a kezemet nyújtom feléd és a szívemet tárom ki, és a lelkem egy féltett darabját felajánlom neked, hogy több legyen általa a tied. Köszönöm a támogatók biztatását, köszönöm a közreműködést, a mérhetetlen jóindulatot és a segítséget. Külön köszönettel tartozom Lucza Jánosnak az önzetlen segítségért. Hiszem, hogy egyszer mindenki eljut életében arra a pontra, amikor elgondolkodik azon, kik voltak az elődei, hol éltek, mivel foglalkoztak? Csak a felismerés időpontja különböző, ki nagyon korán, szinte már gyermekkorban foglalkozik a kérdéssel, vannak viszont szép számmal olyanok is, akik csak életük alkonyán. Édesapám mondta, hogy aki ír, halhatatlan lesz, mert írása örökké megmarad. Az ember élete nem az, ami megtörtént vele, hanem az, amire emlékszik, és ahogy visszaemlékszik rá...Nagyobb jelentőséget szenteltem a Vártanyának, mert őseim onnan származnak, remélem megbocsájtja ezt az elfogultságot a kegyes olvasó. Ne feledjük, ha elkezdtük a munkát, akkor a felét már el is végeztük. Elkezdem hát a mesémet egy olyan világról, aminek sokan még a létezéséről sem tudtak. Réges-régen, amikor még az utcán köszönt egymásnak ismerős és ismeretlen, amikor még a gémeskút vize iható volt, amikor még a keréknyomból is lehetett inni, volt egy Demecser nevű falu, ami ma már város, aminek olyan sok neve volt az ezer év alatt, hogy felsorolni is nehéz lenne mindet. Ha figyelmesen olvasod, megelevenednek az akkor élt emberek, és képet kaphatsz arról a mesebeli világról, amiben éltek. A múlt megismerése révén, méltán tölti el a nyájas olvasót, a büszke patriotizmus érzése. A könyv szociográfiai és néprajzi jelentősége túlmutat a helytörténeti értékén, mert képet alkothatunk a kor társadalmi és kulturális életéről is általa.

Elhelyezkedése

A falu Nyíregyházától 25 km-re északkeletre fekszik, olyan helyen, ahol a Nyírség és Rétköz régiók találkoznak. Demecser a történelmi Magyarország észak-keleti részén, Szabolcs vármegyében, a Borzsovai várkapitányságnak volt része. Többezer éves kunhalmokat kurgánokat rejt a föld mélye. Megközelíthető Székelynél a 4. számú főútról balra forduló kisebb uton, utba ejtve Borzsovát és a környező tanyákat. A településen áthalad a Budapest-Záhony fővasút. Amint azt számos régészeti lelet tanúsítja, Demecser területét már az ókorban lakták. A faluban régészek és muzeológusok nyilvántartásba vették az úgynevezett „Alföldi lineáris mintás kerámia" legkorábbi leleteinek helyét. A minták többnyire egyszerű geometriai formák metszetét tartalmazzák, de a későbbi Körös-Szamos környéken festett kerámiára is rátaláltak. A település nevét először egy 1261-1267 körüli dokumentumban említik, szerint Kárászi Sándor Kék falu (Fancsal(fenyére) (Fonsol fenerie) közelében Kárász Sándor Kendemecher nevű birtokot vásárolt. Amint azt más források is tanúsítják, a település neve először körülbelül 1270-1272-es ajándékdokumentumban fordult elő, amely szerint V István király Kárászi Sándornak adományozta a települést. A Palatine által 1331-ben hozott döntés miatt Miklós, Kárászi Sándor fia elvesztette a falu egy részét; az is ismert, hogy testvére szándékában áll a falu másik részét Magyar Pál nevű embernek eladni. István, a Balogh-Semjén klán Kállay fiókjának tagja tiltakozást indított e szándék ellen azzal a céllal, hogy maga a település birtokolja. Ennek ellenére biztosnak látszik, hogy végül Magyar Pál képes volt megvásárolni Demecser falut, a környező mocsarakkal és 30 halastavaval, ezüst forint mennyiségben. A falu templom kőépülete, amelyet Szent György tiszteletére építettek, már ebben az időszakban létezett. 1354-ben Demecser apja részeként Magyar Pál lányának, Erzsébetnek lett adva. A 15. század változást hozott Demecser történetében. A település ebben az időszakban szerezte meg a vásárok tartásának jogát, és a piacváros rangjába emelték. 1415-ben Demecser és külterületei a Czudar család tagjai voltak. Demecser piacváros volt 1460 és 1886

között. A vásárok tartására való jogot először egy 1466-os dokumentum említette. A dátum alapján arra lehet következtetni, hogy ezeket a kiváltságokat valószínűleg Mátyás király adta a településnek. Bessénytanya, Bodótanya, Borzsovatanya, Feketetanya, Idatanya, Kolbárttanya, Vártanya, Verestanya, Fellegvártanya, Kistanya szintén részei Demecsernek ebben az időszakban. A település tulajdonosai a Várady és a Kállay család tagjai voltak. Az 1556-os adónyilvántartás szerint Demecsernek 32 adófizető háztartása volt, tehát a becslések szerint körülbelül 160-165 ember él. 1588-ban 93 jobbágy volt a faluban, és a Várady család tagjai közé tartoztak. A Rétköz mocsarai miatt a terület viszonylag ritkán lakott, mert az emberek csak bizonyos magasságokon tudtak építkezni. 1611-ben, amikor a Várady család férfi ága kihalt, különféle nemesi családok tagjai igényt tartottak Demecserre. A 17. század közepén Lónyay István volt az egyik tulajdonos, és a falu egy részén a falu egy részének tulajdonjogát kapta. Mások a település egy részét jelzálogjoggal szerezték meg. Voltak idők, amikor a falu egy része királyi birtok volt. Az 1720-as népszámlálás során 14 db földterületet tartottak nyilván, két száraz malomot és három vízimalomot a faluban. A jobbágyok felszabadulásának idején a Barkóczy és a Jósa család tagjai birtokolták a falut. Csak később más családok, köztük a Pazonyi, Szabó, Györy, Cseepey, Vay és Répássy családok váltak kisebb vagy nagyobb birtokok birtokosává. Demecser lakosa ebben az időszakban 839 volt, mocsaras területe 244 hektár volt, és a falu többi mezője legelők és horgásztó volt. 1870-ben Demecsernél 220 ház volt, lakosainak száma elérte az 1385-et. A település akkori területe 6467 hektár volt. Az 1900-as népszámláláskor a faluban 226 ház és 2021 lakos volt. Környező tanyák; Bessénytanya, Bodótanya, Borzsovatanya, Feketetanya, Idatanya, Kolbárttanya, Vártanya, Verestanya, Fellegvártanya, Kistanya, stb. Az áradások levonulása után a mélyedésekben nagy tavak maradtak. Ilyen tavak voltak: Tacs tó, Ecse tó, Bájos tó, Gyalap tó, Király tó, Széles tó, Orozd tó, Gödény tó, Zöld tó, Bagoly tó, Bersény tó, Donboc tó, Füzes tó, Mohos tó, Kolbárd tó, Tölgyes tó. stb

A Vártanya születése

A Vártanya azért jött létre, hogy az embereknek ne kelljen annyit gyalogolni a földekre. Eredetileg a kocsisok, béresek, dohányosok részére az uraságok építették a cselédlakásokat. Ezek a lakások sárfalból készültek, nyitott, szabad kéményes, közös konyhás,

nyitott tűzhelyes, egy helyiségből álló, többgenerációs lakások voltak. A nyitott konyhából nyíltak a lakóhelyiségek, a kemencék fűtését szintén a konyhából oldották meg. Az árokparton szedett gizgazzal, gallyal, szalmával, a földeken gyűjtött szárakkal fűtöttek. Az emberek szalmán, a földön és a dikón aludtak. A kornak megfelelően vertfalu, szalmával kevert föld, agyag, állatokkal járatott, dagasztott sárból rakott, földes padlójú házak voltak. Nád, szalma, sás fedés volt a teteje. Benne nyitott tűzhely, szabad kéménnyel. Egy helyiséget kemencével, hulladékkal fűtöttek. A házak tisztán tartása meszeléssel, földje mázolással, meszeléssel történt. Az ablakok kicsik voltak, télen mohával, kitömve, hogy ne menjen ki a meleg. A lakásban 5-11 tagból álló három nemzedék lakott, a kutyával, macskával, káposztás hordóval egy fedél alatt. A házakat részben süllyesztve építették. A küszöbnél a házban nem fel, hanem le kellett lépni. Egy idő után megtiltották a tető fedésére a szalma és a sás alkalmazását, és egyre többen használtak agyagból égetett cserepet a házak fedésére a sok tűzeset miatt. Szegény családoknál az útfélen, udvaron ültetett eperfák termése, az árokparton termő kökény volt a gyümölcs. Gyerekek szerették a mályva kenyér alakú termését. A betegeket kuruzslással, gyógyfüvekkel gyógyították. Az idősek elmondásából és tapasztalatból jól ismerték a gyógyító füveket, a piócák gyógyító alkalmazását. Sok volt a kuruzsló, akik a különféle eljárásokkal gyógyítottak. A családok nyáron gyűjtötték a gyógyfüveket, szárították, majd a padláson tárolták. A módosabbak a Vár tanyai iskolába járatták gyermekeiket. A gyerekek közül, különösen a szegény gyerekek ritkán jártak iskolába. Télen a ruházat, nyáron a pásztorkodás, az állatok őrzése miatt nem mehettek iskolába. A tanítás összevontan történt, egy teremben több osztály tanult, nagy létszámmal. Az iskolában hosszú deszkából készült, festett padok voltak megszólták azokat, akik nem mentek templomba. Új ruhát, új cipőt először a templomban, ünnepnapokon viselték . A templomnál találkoztak a rokonok és az ifjúság. Itt beszélték meg a családi eseményeket. A fiatalok itt találkozhattak egymással. Az egyház megpróbálta az ifjúságot kulturális eseményekkel összefogni. Ilyen események voltak a színi előadások, templomi szereplések teaesték, egyéb rendezvények. Az előadások színdarabok betanulásával, az iskolaudvaron épített színpadon történtek A dörzsölő a kender feldolgozásának egy fontos része volt. Ahhoz, hogy a kender a törés, tilolás után puhább legyen, könnyebb legyen fonni, lábbal meg kell taposni, dörzsölni. fonó

estéken, dohánycsomózáskor, vagy tollfosztás Az estét követte a kislány hazakísérése. Sok esetben a legény ott felejtette a kabátját, a szűrét a lányos háznál. Ha másnap nem tették ki a szűrét, legközelebb már bemehetett a házhoz és udvarolhatott a lánynak. Innen ered a kitették a szűrét mondás.

Út a Vártanyára (Ifj.Szabó Dániel)

Sokat jártunk a Ticcére horgászni, biciglivel. A szomszédom Vaskó Sanyi is szeretett ott horgászni. A keszeget kárászt paprikáslisztben sütöttük ki. Nagymamám mesélte, hogy régen itt az összefüggő vízen kisebb nagyobb úszó szigetek voltak, amit egyik nap lekaszált a Vártanya közelében valaki, oszt a Fellegvárnál meg valaki más összegyűjtötte, mert hogy Isten adománya. Demecsertől az un. „kassai szél" irányába a vályogvető gödrön túl vezetett a földút a kőhídon át a Ticcéig. A Várhegytől (vártanya)fertályórára(15 perc) volt a Tacs tó, Ecse tó, Bájos tó, Gyalap tó, Király tó, Széles tó, Orozd tó, Gödény tó, Zöld tó, Bagoly tó, Bersény tó, Donboc tó, Füzes tó, Mohos tó, Kolbárd tó(pulbor), Tölgyes tó, Kuckur(kecsker). Csíkgát Körtefás reke Nagylésza ér. A demecseri Nagylésza széles, mély ér volt. Legmélyebb részére lészát. partosabb medrébe „vétereket és vészereket raktak. Ezt biztos kevesen tudják, hogy a Vártanyán az emberek a halat tapogatóval is fogták. Még én is fogtam halat ezzel a módszerrel a gyári kanálisban, a nyakamban volt egy zsák, abba dobtam a halat amit kitapogattam a vízben. A tapogatóhalász meglábolja a vizet, rendszerint a köves, gyökeres és padmalyos helyeket, a hol a hal bujkálni szeret, majd óvatosan mind a két kezével belenyúl a kasba, a víz alá, még pedig úgy, hogy a kézzel mindig víz mentén tapogat, símogatva érinti a halat, a hal pedig a kéz símogatását a víz folyásával téveszti össze. Amikor a halász így a hal állását már érzi, mind a két oldalát enyhén símogatja s újjait begörbíti, egy határozott mozdulattal kiemeli és zsup bele a zsákba. Egyszerre jobb keze hüvelyk- és mutatóujjával körülfogja a hal nyakát, bal kezével pedig derékon ragadja meg, hogy a csapkolódást mérsékelje, mert könnyen kicsusszan a kezünkből az ebadta. A kasalás vagy tapogatós halászat a sekély állóvizek (tavak, kiöntések) halászatára alkalmas fogási módszer volt. A rákokat kosárral fogták, a halakat tavasszal és ősszel horoggal, nyáron tapogatóval és versehálóval, (a varsa a rekesztőhalászat

eszköze volt) nyáron és télen véterrel, a véter a szabolcsi morotvákban használt lapos pohár alakú vesszővarsa neve volt, a rétközben embermagasságú öblös vesszővarsát neveznek véternek, a hal belement, de kimenni már nem tudott belőle, a jég alatt gyalommal fogták a halat, ami egy keritőháló, a halak ívásakor és árvíz idején szigonyt is használtak. Azonban a halászat legelterjedtebb és legeredményesebb módja a gyalmolás. Gyalomháló segítségével télen-nyáron halásztak az összefüggő tiszta vizű tavakon. Tanyát húztak vele, 1 tanya 150 lépés volt. Széleskörű elterjedése lehet az oka. hogy helynévvé nagyon kevés esetben vált. Lészával az ereket rekesztették, elzárták a hal útját. A demecseri Nagylésza széles, mély ér volt, legmélyebb részére lészát. partosabb medrébe „vétereket és vészereket raktak ... sok volt a rekesz vagyis a lezárt szakasz. Nemcsak a halak járását igyekeztek befolyásolni a különböző eszközökkel, hanem különösen szárazság és alacsony vízállás idején a vízfolyások medrét gátakkal „keresztül töltötték". A tapogatóval való halfogás a népi halászat egyik legősibb módja. Általában a sekély, vízinövényekkel benőtt vizeket halászták így. A gazdag halászzsákmányt hosszabb-rövidebb ideig tárolni kellett. A haltartó helyek lehettek természetes és mesterséges létesítmények. Leggyakrabban az árvíz vájta mélyedést, melyet gödör-nek neveztek, használták fel a tárolásra. A halászattal mindenki szabadon foglalkozhatott, a halfogás főleg a szegényebb néprétegeknek nyújtott pénzszerzési lehetőséget. Rákot, teknőst és piócát fogtak még a határban szintén pénzszerzés céljából. Mivel a halászati jog a földesurat illette, a lakosság adózott utána. Vízfolyások, tavak partján, ott, ahol a vízmélység nem haladta meg a 2 métert, a nádasok növénytársulása élt. A rétköz őshonos növényei a békaszőlő és a vízi boglárka. A vízmélység csökkenésével a nádast a gyékényes, majd a magassás, azaz a zsombékosok övezete kísérte, de közötte vizes, mocsaras térszínek voltak, az állandóan vízzel borított felszínek. Erre azért volt szükség, hogy „a halak el ne vesszenek, a súlyom megmaradjon, a marháknak alkalmatos vizek légyen". A keresztgátakat rekesznek vagy rekének nevezték. Volt Körtefásreke Demecserben, de a közönséges csíkhal fogására csíkgát-nak nevezték, kosárral fogták a csíkot, tapogatóval a halat. A halászó ember egy alul-felül nyitott kasfélével (tapogató, borító) borítja le a bizonyos jelekből sejtett, meglátott halat (én többnyire a sás mellé nyomtam le, mert ott pihent a csuka a nagy melegben), hogy a zsákmányt kézzel

kiemelhesse. A tapogatós halászatra használt kas magasságát az szabja meg, hogy az iszapos feneket a kétrét hajló ember elérje. A fűzvesszőből font (sűrű, ill. ritka fonású) vesszőkasokat használtak. Sokakat megbotránkoztat, majd de az inséges időkben a sertések táplálásában állati eredetű anyagok is voltak, a rétközben ha nem volt takarmány se disznóparéj elegendő akkor szárított halat, csíkot és madártojást, a elhullott állat húsát adták a disznóknak. Ha nem vót más sulyommal(ehető vizinövény) vagy gyöszönnyel(hínár) etették az állatokat. A felesleges tej is a disznóvályúban kötött ki. A juhsavót az elpusztult baromfit is süldőkkel etették meg. Én még ma is undorodom a csíktól, pedig a háború alatt állítólag azt is megették. A falvak a tájegység peremén és a belső szigeteken, homokhátakon, települtek meg, lakói a halászattal, csíkászattal, teknősbékafogással, nádvágással, sulyomszedéssel foglalkoztak, az állattenyésztésből és a lápból kiemelkedő homokszigeteket művelve földművelésből származó jövedelmük kiegészítéseként. A mélyfekvésű helyeit szinte egész évben víz borította, és az évszázadok alatt e vízzel borított területeken képződött tőzeges talajon zsombékos úszólápok, különleges hínárvegetáció alakult ki sajátos növény és állatvilággal. A sulyom termését nyersen, sütve, főzve, lisztként lepénybe-kásába téve vagy szószként fogyasztották a tanyasi emberek.

Laudator temporis acti...
(Horatius)

Búzás Viktor A magya föld meséje című útleírás
(részlet)

Régente a Felső-Tisza egyetlen átkelője volt. Tas és Szabolcs vezér emlékezete nem halvá- nyodott el ezen a tájékon, de Kossuth Lajosé sem. A magyarság bálványozott vezére is tartózkodott ebben a helységben.Balázs felserkenve álmából pitymallatkor, gon- dolkodóba esett:— Demecser... Vár is van a helység határában — morfondírozott magában.Úgy rémlett neki, hogy a vár segítségével az apja nyomába juthat. Mert a vár ritkaság ezen a vidéken, hamar nyomára lehet jutni olyannak, amelyik tömlöcöt őriz a fala mögött, csak valami deákembert kell megkérdeznie. Legjobb volna persze, ha Debrecenbe men- nék. A kollégiumbeli tudós professzor urak majd megmondanák, ha szépen instálnám őket érte. De oda nem tanácsos a lábamat tenni, mert könnyen lekaphatnának a harisok mind a tíz körmömről. Ruhám, kalapom s a lovam

bujdosó szerszáma már messziről veszett híremet költi.Ahogy felnyergelt, meg is tudta egy arrajárótól, hogy a rét hajdan a község legelője volt s csak azért hagyták abba a legeltetést, mert végkép el dudvásodott.Megint nyakába vette a világot, és sietve oda- hagyta Nyírbogdányt is. Ennek szintén van egy Bánomvára nevű félbenmaradt épülete.Balázsunk végre Demecserre érkezett. Demecser vára szintén a Rétköz mocsarából emelkedik ki s ez is természetes homokmagaslat. Hivatalosan Vár- hegynek nevezik az erődítést, a nép azonban Tündérvárnak vagy Lányok várának hívja.Kevés olyan hozzáférhetetlen hely volt ebben a terjedelmes ingoványban, mint ez a földvár. Talán azért fűződik hozzá annyi mende-monda. Lehet, hogy azért veri föl az egykori vár csendjét a kincs- keresők lázas munkája, úgyhogy a vár földjét már gödrösre vájták.Balázs itt megragadt egy vendégszerető háznál. Gazdája az állattenyésztésen kívül a Rétköz leg- főbb foglalkozását űzte: a halászatot.Elődöngött néhány napig a határban: A Kolbart-, a Báholy-, a Dombóc-tó s a Lapuvas-tava partjain. Nézgélte azt a különös halászatot, amely ott a hal töméntelensége miatt dívott. Egyúttal megtalálta annak nyitját, miért mondják a Tiszáról: több benne a hal, mint a víz. A legkülönfélébb halfajták töltötték meg a tavakat és morotvákat vagy — mint a nép arrafelé mondja — a halovány okát, mert az évenkint bekövetkező árvízzel együtt hallal is meg- telnek. Az erek s a lefolyásos tavak pedig a leg- különbözőbb halfajták ivóterületei voltak.

Aztán magának is kedve támadt, hogy egy-egy csukára rátegye a szitakéregből készült hálót, a tapogatót, vagy hogy valami kövér potykát három- ágú szigonnyal üssön át a sekély vízben.Nagy gyönyörűségére volt a sikeres halászat, habár nem volt számára újság. Képletesen azt le- hetne mondani, hogy a lovonjáró pásztornépnek szintén a nyeregkápáján fityeg a halfogó hálója. A színigazság azonban az, hogy kunyhójában min- dig kerül valamely terüháló vagy vejsze. Halászik is mindig az erek mentén, ha ráun a gulyásos húsra s megéhezik a cserepén sütött halra. Aztán sokszor nevel félkilogrammos példányokat a vetett halból.A hitvány halfiakat a folyami halász kicsinylő mosollyal visszaveti a vízbe és bajusza közé dör-mögi:— Hadd nőjjön még!Nem így a pásztor. Az nincsen úgy bőviben a hal- nak, s az ízes falat neki is ínyére van. Ás nekik egy bányát a puszta televény földjébe úgy, hogy abba

állandóan talajvíz szivárog bele. A hulladékon aztán mihamarább anyányivá nevelődik a hal- poronty.Józemű ember volt a gazda. Tudta a dürgést- dorgást. A legényre meg szüksége volt: hadd gyarapodjék a ház népe egy markos emberrel. Bizonyára az Isten küldötte oda. Az idegenek beszivárgása itt épp oly ritkaság, mint az, hogy valaki oda ha gyja az ősi földet. Ejnye! Olyan jókötésű legény, mint amilyen te vagy, csak a gyepen terem, nem pedig itt gondolta, s félszemmel végigsandított a legényen.

Azért, hogy ösztökélje egy kissé a tétovázó legényt: megindította a garatot, a szóbeszédet. Nem járt üresen, mert ami benne volt, színigazság volt bíz az.—Hát hiszen, nem nehéz az ember élete, az már szent igaz. A vízbül élünk itt mindannyian. A vízi- madarak közül legjobban szeretjük a vadrécét, a vadlibát, de azért vadásszuk a szárcsát, a vízi- tyúkot, a halízű budokányt, sőt a libucot is. —Melyiket fogják legkönnyebben? —Mindegyiket. A vadréce azonban leginkább a kezünk ügyibe esik, kivált aratáskor. Ekkor vedlik meg. Ilyenkor lusta és tehetetlen, mert a tollait hullatja. Sebtiben körülvesszük fészkelő helyüket és kézzel fogjuk össze. A sokféle madár tojását pedig akár csónakszámra szedhetjük a Jakab-réten, a Gergely-lesen, a Matyi-, a Vár-, a Kolyhok-szigeten s a Veres-híd környékén. Az életünk bizony sok küszködést kíván: de a sok kéz sokat fog össze. —Osztán sose vadásznak? —Dehogy is nem! Mikor beleununk a halászatba, vadászathoz fogunk. Az egész ház népe együtt van, mikor nyomon követjük a vadat. Osztán mindenik vadnak megvan a maga ideje. így a nyulat leginkább ősszel vadásszuk. A réti farkast s a szigeteken élő rókát a nádasokban fogjuk össze, kutyákkal űzzük, de inkább csak télen, mert akkor jó tömött a bundájuk. Legkülönb azért a vidravadászat. A rektor kioktatta, hogy vár néven Szabolcsban sok mindent értenek. így hívják a hajdani föld- várakat, a várkastélyokat s a vár nevet valóban megérdemlő erősségek romjait. Mindjárt el is sorolt egy csomó helyiséget, amelynek határában ilyféle vár van. Balázs alig győzte begyre szedni, de meg is mutatta a térképen, merre kell Demecserre mennie.

A Rétköz természeti szépsége

A Rétköz pótolhatatlan természeti örökség mindannyiunk büszkesége, furcsa hogy ez a hajdani lápvidék több mint 50 000 hektáros tájon belül nincsenek természetvédelmi oltalom alatt álló területek. Ennek nem a természeti értékek hiánya az oka, hanem sokkal inkább az, hogy Rétközben igen kevés természetvédelmi kutatás történt, s a helyben lakók és a szélesebb közönség sincs tudatában az itteni gazdag természeti örökségnek. A Rétköz a Tisza felső szakaszának szabolcsi mélyártere, mely a folyószabályozások és lecsapolások előtt (a XIX. század közepéig) kiterjedt lápvidék volt erdőkkel, tavakkal, rétekkel, lápokkal, kanyargózó vízerekkel. A tájegység peremén, illetve a belső szigeteken, homokhátakon megtelepült falvak lakói ezekhez a körülményekhez alkalmazkodva halászattal, csíkászattal, nádvágással, sulyomszedéssel, teknősbékafogással és egyéb tevékenységekkel egészítették ki állattenyésztésből, kisebb részben földművelésből származó megélhetésüket. Az ármentesítés és lecsapolás eredményeként alapvetően kultúrtájjá változott Rétköz mind a mai napig igen szép arányban őrzi természeti értékekben gazdag vizes élőhelyeit. A táj talán legértékesebb és legsajátosabb természeti képződményei a lápok. Azokon a mély fekvésű helyeken, amelyeket szinte egész éve át víz borít, az évszázadok alatt képződő tőzeges talajon zsombékosok, úszólápok, különleges hínárvegetáció alakul ki, különleges állat- és növényvilággal. Mára csupán néhány száz hektárnyi láp maradt a tájegységben! A kutatás során a védett békaliliom (Hottonia palustris), lápi csalán (Urtica kioviensis), mocsári lednek (Lathyrus palustris), tőzegpáfrány (Thelypteris palustris), mocsári kocsord (Peucedanum palustre), a ritka villás sás (Carex pseudocyperus), mocsári csillaghúr (Stellaria palustris), békalencsemoha (Ricciocarpus natans) számos eddig nem ismert állományát fedezték fel. Megtalálhatjuk ezen túl a Rétköz valószínű utolsó, több hektáros, kiemelkedő természetvédelmi jelentőségű úszólápját is. A hajdani Rétköz emlékeit őrzik az ősi patakmedrek, erek maradványai. Egykor a Szebecse, a Járat-ér, Ticce, a Csenger, a Kis-Tisza patakok hálózták be a vidéket; ezeken át érkezett áradáskor a Tisza vize a területre, s apadáskor ezeken jutott vissza is a folyó medrébe. Mára csupán néhány kilométernyi „holt” szakasz maradt az ősi erekből. Érdekes módon a döntően mesterséges Belfőcsatorna egyes részei is ezekben a medrekben folynak: az ilyen szakaszokon

különlegesen gazdag és értékes a vízi élővilág. Több helyen található a védett sulyom (Trapa natans), rucaöröm (Salvinia natans), valamint a ritka kolokán (Stratiotes aloides) és vízitök (Nuphar luteum). A tájegységnek mára a füves-sásos, füzesekkel, nyárfákkal tarkított rétek a legjellemzőbb élőhelyei. A Gégényi legelőkön az óriáspöffeteg, a Demecseri erdőkben a nagyőzláb gomba terjedt el. A kiterjedt kaszálók, legelők azokra az időkre emlékeztetnek, mikor a Rétközben az állattartás volt a megélhetés fő forrása. Az akkori, ridegebb tartáshoz alkalmazkodott szarvasmarha- és lófajták jól hasznosították a lápos-zsombékos-nádas foltokkal tarkított savanyúfüvű réteket. Ma már sajnos egyre kevesebb a jószág, de még mindig ez a területhasználat biztosítja a rétek, legelők számos védett növény- és állatfajának fennmaradását. Három védett orchideafaj: a pompás kosbor (Orchis elegans), a hússzínű ujjaskosbor (Dactylorrhiza incarnata), és a mocsári nőszőfű (Epipactis palustris) több állománya mellett a hegyvidéki elterjedésű, hatalmasra növő védett mocsári csorbóka (Sonchus palustris) több populációját is megtalálhatjuk. A Gávai-legelőn a védett hólyagos here (Trifolium vesiculosum) felfedezése: ezt a sokáig kipusztultnak hitt fajt csak pár éve találták meg újra hazánk területén. A rétközi állomány így (másodikként) igen nagy jelentőségű a faj megőrzése szempontjából. A szikesek a kistáj ritkább, de igen értékes élőhelyei közé tartoznak a szikesek. A hullámos felszín mélyedéseiben egyes helyeken a talajvíz sajátos mozgása és az erős kipárolgás miatt felhalmozódik a só: így sajátos élővilágú szikes tavak, rétek alakulnak ki. Ezeket a helyeket a tavaszi vízborítás idején rendkívül kedvelik a vonuló madarak, és a növényvilág is speciális, sótűrő fajokból áll, mint a sziki őszirózsa (Aster tripolium), az egérfarkfű (Myosurus minimus) és az árpasás (Carex hordeistichos). A Rétközben nagy számban találhatók olyan mocsaras területek, melyekről korábban nagy költséggel (drénezés, szivattyúzás, melioráció) elvezették. Több évi szántóművelés után azonban mára sokhelyütt nincs, aki megfizesse, működtesse, karbantartsa a lecsapoló infrastruktúrát, ezért visszatért a belvíz, s vele együtt a természetes élővilág. Noha az ilyen újjászületett nádas mocsarak jelenleg többnyire gyomosak és fajszegények, néhány év alatt értékes madárvilág veszi birtokba őket, és ritkább növényfajok is megtelepszenek. A védett kisfészkű aszat (Cirsium brachycephalum) számos populációját ilyen másodlagos vizes élőhelyeken találtuk meg (egyébként szikeseken, réteken, sásosokban, zsombékosokban is él a faj). A táj meghatározó elemei

a Rétköz nyugati részén magasodó kunhalmok (kurgánok). Ezek közül a kr. e. 2-3000 évvel ezelőtt emelt hatalmas sírhalmok közül kiemelkedő a 12 méter magas ibrányi Fekete-halom, de mellette tucatnyi másik kurgán gyarapítja a tájegység természeti örökségét. Mintegy 450 természeti területet találtunk (több, mint 8000 ha kiterjedésben). Ezek bejárásával 24 típusú természetes élőhelyről, 20 védett faj 150-nél is több állományáról beszélhetünk. A Rétközt az 1880-as években csapolták le, vizét a Lónyai-főcsatorna vezette el. A környék lakossága ekkor tért át az intenzívebb gabona-, dohány-, káposzta- és burgonyatermelésre. A tájegység legjellemzőbb élőhelyei, az ármentesítés és lecsapolás eredményeként kultúrtájjá változtak. A Rétköz az alacsonyabb részeken mind a mai napig igen szép arányban őrzi természeti értékekben gazdag vizes élőhelyeit.

A hétköznapok egyszerűsége (Bagoly Erzsébet)

A tanyákon az emberek önellátóak voltak, mindent termesztettek, ami csak kellett a családnak. Kevés olyan dolog volt, amiért pénzt adtak, de azt is a Demecseri vásáron szerezték be. Ha pénzre volt szükségük, mert venni akartak a piacon gyufát, petróleumot, sót, cukrot, ruhát és a lábbelit akkor eladtak valamit; tojást, tejet, dohányt. A napi életvitelüket és az étrendjüket, a mindennapokat úgy alakították, hogy a rendelkezésre álló termésekből változatos étrendet tudjanak biztosítani. A parasztember találékonysága és életrevalósága közismert. Fő ételek voltak: kenyér, köles paszuly, málé, burgonya, káposzta, tengeri, liszt, tök, tej, tojás, befőtt, csócsa, szalonna, tepertő, zsír vagy olaj mindig volt a ügyes gazdasszony kamrájában. Minden időszakban volt valamilyen gyümölcs a kertben. A krumpli sosem fogyhatott ki. A kemencében sült krumplit megsózták, de a disznónak fövő krumpliból is kikapkodtak néhány szem hajas krumplit, amit szintén megsóztak. A lapcsánkát liszttel vegyített reszelt nyers krumpliból a palacsintához hasonlóan sütötték, a csírás galuskát főzték. A cinkét liszttel összegyúrt főtt krumpliból készítették, amit forró vízbe csorgatva főztek ki, majd hagymás zsírban felkavarták, vagy tálalhatták túróval is. Krumpliból készült a lekváros gombóc, és a krumpli perec, amit olajban, kifli formában sütöttek ki, a puliszkát teljesen összetörték és zsíros hagymát tettek rá, ettől a paprikás krumpli csak annyiban különbözött, hogy a főtt krumplit paprikás-hagymás zsírral öntötték le, s nem törték össze. A rakott

krumplit tepsibe szeletelt nyers krumpliból, közé apróra vágott szalonnával megsütötték. Mindennapi eledel volt még a krumplileves, a habart krumpli és a savanyú krumpli. Igen gyakran fogyasztottak még káposztalevest, gersli levest, paszulylevest, lebbencslevest, különböző ízesítésű galuskákat, tengeri puliszkát. Az étolajat, a házilag megtermelt napraforgóból Demecserben üttették ki. Sok tejet ittak, még a gulásztát is megették a tehén összecsomósodott tejét, és ha valakinek nem volt tehene, az kecskét tartott. Kedvelt étel volt az öhöm, amit bográcsban, szabad ég alatt főztek. Tördelt száraztésztát kevertek össze felfövésben lévő krumplival, leöntötték hagymás zsírral, és így főzték addig, míg egybe nem állt az egész. A kenyeret is házilag készítették, a gazdasszony a liszthez vizet, kovászt adott és bedagasztotta. A kész kenyértésztát a szakajtókosárba helyezett szakajtókendőbe szaggatta ki majd a kendő sarkaival betakargatta. Amíg kélt a tészta, csutkával és szalmával befűtötte a kemencét, amikor már bemelegedett, de még nem volt elég forró a kenyérsütéshez addig kiszakított néhány darabot a tésztából, kilapította és a parázs felett lángosnak megsütötte, amit ehettek kaprosan, cukorral, de zsírosan is. Amikor szikrázott a tégla akkor be volt fűtve a kemence, ekkor a szakajtóból a tésztát a kenyérsütő lapátra öntötte, és bevetették a kemencébe. Bevetés előtt egy ujjal a közepét benyomták, hogy fel ne essen a haja. A dagasztóteknő oldaláról összekapart tésztát, a vakarót is megsütötték a kemencében, de néha olajban is, hamarabb elkészült, mint a kenyér és csillapította az éhséget. A megsült kenyeret letisztogatták és a megszegés előtt a késsel keresztet rajzoltak rá. Vasár- és ünnepnapokon nem maradhatott el az asztalról a húsleves és a töltött káposzta, és ekkor készítették édességként a kőttes tésztákat is, amiket mákkal vagy dióval töltöttek. Mivel volt tojás liszt, így a házi tésztát is a levesbe meggyúrták elnyújtották felvágták és az ágy tetején, abroszon szárították, boltban nem is igen lehetett kapni akkoriban ilyet. A tyúkok szárnyát lenyírták, a kakas sarkantyúját is levágták, hamuba pergették, hogy ne fertőződjön el. A sarkantyú nélkül nem tudott repülés közben irányítani, így bent maradt a górében a tyúkokkal együtt. Vetőmagot sosem vettek, nem is volt hol, mindig megszedték a vetőmagot, hogy következő tavasszal legyen mit vetni. Az udvaron mindenkinek volt egy ásott gémeskútja, egy szérű ahol a paszuly cséplés vagy adjusztálás történt. Ez az udvar egy tiszta része volt, ahol a homokos talajt keményre döngölték és többnyire agyaggal feltöltötték. Az udvaron volt egy hombár, a

szemes gabona eltartására szolgált, vesszőből fonták és sárral betapasztották. Volt még tengeri kas, ami vesszőfonatú, zsúppal vagy náddal, gyékénnyel fedelezett kukoricagórének is neveztek, amin olyan réseket hagytak, hogy kiszáradjon a tengeri.
A baromfit a górében tartották, a nyári hőségtől a tél beálltáig. A tengeri górét, az aratás után a szalmát, a réten forgatott szénát eltették télire, egyrészt alomnak, másrészt táplaléknak. Az udvaron kapott helyet az istálló, benne a marhákkal, lovakkal, az ólakban disznót tartottak, aminek zsúp fedele volt, az akolban vagy a karámban bárányokat, kecskéket, a legelő állatokat a néhol kopár szikes legelőkön tartották, amíg a színben a föld műveléséhez szükséges szerszámokat; ekét, boronát, szekeret tárolták. Szokás volt a szántás első fordulójánál az olvasót az ekeszarvára akasztani és Isten áldását kérni a munkához. A ház nádtetős, vert falú volt, vagy vályog, nyugat-keleti tájolású, és mindig a dombosabb részre építették. a házhoz istállók, csűr csatlakoztak, a gazdasági udvart s a zöldséges- és gyümölcsöskertet kerítés, gyakran málna vagy ribizli sövény vette körül. A szalmafödeles ház szobája ablakkal az utcára nézett, melegét télen a konyhára nyíló kemence adta, mely elsősorban főzésre-sütésre szolgált. A konyhához, melybe a pitvaron át jutott az ember, egy-két kamra csatlakozott. Ezekben kaptak helyet a szerszámok, a gabonatartó szuszék, liszt, kása, káposztás hordó, gyümölcs, ott függött rúdon szalonna, sódar, kolbász. A szálas gabonát a csűrbe rakták, ott a cséphadaróval végzett munkának is jutott hely. Nem messze a házak mögött terültek el a kender és káposztaföldek, távolabb a dűlőkre osztott szántóföldek és rétek, azután a szőlő s esetenként az irtásföldek. A Pap tó ami a Borostános láptól délre vót, régi neve Prépost tó. A templomok közötti utat Várdi útnak vagy nagy útnak hívták, ma is nagy utca a neve. A Kecsker tótól keletre lévő sziget neve Kisgémes sziget vót. A pásztor értől nyugatra Mátyás sziget vagy Páskom sziget. Páskom kút sziget, a Kecsker tótól északra. Ahogy zsugorodott a víz úgy változott a neve, a tóból lett posvány, cseretek tókák kutak, gödrök, posvány, bodor(tekervényes ér).Volt ahol sűrű volt a bozót (cseret) ott bujtak meg a farkasok. Gál-Kuti csatornát csak kanálisnak hívták(Lónyai) A Lónyaitól délre lévő területet homok szegnek nevezték, az északit csak ártérnek. A Cseréshegytől délgyugatra volt a református egyház földje, ami a borzsovai keresztig tartott, ott vót a kántor fődje keletre levente gyakorlóhely volt, meg lőtér. Az evangélikus temető a szőllőhegy északi sarkában vót. Az őrház, a régi Köleshely közepe táján, a

szalókával szemben fekvő kis rétnél a vasuté vót. Dél felé vót Borzsova tanya vagy Lokteluke. Lakteleke. (Laczteleke.) Lactheleke. Laktheleke. – Úgy fordúl elő, mint Borsova s 1333-ban mint «poss. seu terra Lokteluke» Devecserrel és Kékkel együtt. (Zichy okmt. I. 412.)

A rétköz elhelyezkedése

A tájegység a Tisza mentén, több tucat települést foglal magába. Területe 140 ezer hold. A táj a Tisza és a Lónyai csatorna között terül el. A Nyírségből az idők folyamán, földmozgások következtében a pleisztocén korban a Rétköz, a Bodrogköz, a beregi és a szatmári síkság lesüllyedt. Így a területét a szél és a víz munkája alakította ki. A víz a Rétközben szeszélyesen kanyargó folyó oldalazó eróziójával letarolta a futóhomok felszínt. Árvizeivel évről-évre elöntötte a területet és nagymennyiségű iszappal és homokkal változtatta a területét. Nagy mennyiségű iszapot rakott le, hagyott hátra a Rétköz területén. Árvíz után a víz kitöltötte a folyómedreket, a mélyedéseket, növelve a mocsaras területeket. A növényzete a nád, a gyékény, a káka, a sás, a lép gazdag madárvilágával.
A mocsarakból kiemelkedő dombokat, szigeteket az ott lakók váraknak nevezték el. Később megerősítették és a földvárakat ellenség esetén menekülő helyként tartották számon. Veszély esetén rablók, idegen csapatok megjelenésekor csak az általuk ismert gázlókon a lakosság oda menekült. A bujdosók, betyárok, menekülők üldözőik elől a lápvilágba, a szigetre menekültek.

Kik voltak a pákászok? (Bagoly Erzsébet)

A halász, vadász, növénygyűjtő lápi embereket pákászoknak nevezték, akik a lápvidékről begyűjtötték a természet adta kincseket. A pákász mélyen bent a rétben élt, olyan helyen épített kunyhót magának, ahová másik ember nem nagyon merészkedett. Kinézett magának egy apró kis szigetet, porongot és kunyhót épített rá, általában a sziget déli oldalába, ami védetebb volt a széljárásoktól. Így az emberi társadalomból kiszakadva élte le az életét. Életmódját tekintve teljesen önellátó volt családjával kint laktak a rétben a pákásztanyán. Általában kúp alakú nádkunyhót vagy nyerges tetejű földkunyhót épített magának. A földkunyhót a

legrégebbi építési technikákkal építette fel. Kimért egy hosszúkás négyszög alakot, két rövidebb oldalának a közepére ágasfát ásott le. A déli oldalán hagyott bejáratot, a többi oldalán pedig vert falat készített. Belülről egyenesre nyeste, majd a földet a külső oldalára hányta. Az ágasfákra szelement rakott majd erre a szarufákat és befedte náddal. Belülről kitapasztotta sárral, és készített egy kemencét a kunyhó hátuljába. Oldalát egy sima kővel keményre verte, majd kibélelte náddal és agyaggal és gondosan kiégette. A füst a kunyhó gerincébe vágott lyukon szállt el. Az ajtót vesszőből fonta amit ugyancsak betapasztott mindkét oldalán, hogy a szelek ne fújjanak be a hajlékba. Többnyire ez a fajta építmény volt a pákász igazi otthona, ezt használta késő ősztől kora tavaszig, a nádkunyhót a nyári időszakban lakta, amikor a rét mélyét járta. A rét mindent megadott amire szüksége volt. Nádat, gyékényt az eszközeinek, épületének, tüzelőjének. Halat, vízimadarat, tojásokat, vízinövényeket az élelmének. Mézet, gyógynövényt, piócát az orvosságának. Ivóvizet az úgynevezett lápi kútból nyert, egy hosszú nádszálat dugott le a lápba, át a tőzegrétegen, olyan mélységig, ahol már iható volt a víz.

A halat szigonnyal, varsával fogta meg. A vízimadarakat is különböző maga készítette hurkokkal ejtette el, s a nagyvadaknak, mint például a farkas, csapdát készített, vermet ásott, míg a repülő madarakat íjjal, hajítófával próbálta elejteni. A vízben lebegő sulyom termését botra erősített subadarabbal gyűjtötte össze. A piócát úgy gyűjtötte, hogy felgyűrt nadrágszárral belegázolt a vízbe, ahol az éhes állatkák ráragadtak a lábára, majd mikor a vízből kilépett, a lábaszárát sóval beszórta, s ettől az odatapadt piócák lefordultak. A piócákat marhahólyaggal lekötött üvegekben tárolta, úgy vitte eladni. A pákászok inkább cserekereskedelmet folytattak. Vászonneműre, bőrre, ócska ruhára volt csak általában szüksége. Ilyenkor bement egy rét széli falu piacára és itt eladta farkas, róka és nyúlprémjeit, daru és kócsagtollait. Családos pákász lisztet vett, vagy cserélt, de még erre sem volt mindig szüksége, ugyanis a gyékény lisztes gumója a sulyom volt a kenyérpótlója, meg a csicsóka gyökere ami olyan mint a krompé denagyon igénytelen.

Házépítés a vártanyán (Ifj.Szabó Dániel)

A házépítéshez, azt használtak, ami volt. Többnyire az agyag és a fa állt rendelkezésre a tanyán. A vályog, a sár és a természetes anyagokból készült falak jellemezték a házakat. Édesapám sokat mesélt az akkori életről. A vályogot tiszta agyagból, szemcsés adalékból (homok) és rostos adalékból szalma, pelyva, szecska, esetleg nádból készítették. A kövérebb agyagnál több szemcsés és szálas adalékot használtak, de minél több az adalék, a fal, a vályog teherbíró képessége annál kisebb - ezzel szemben nagyobb volt a hőszigetelő képessége. A vályog mivel nem éghető és jó hőszigetelő ezért kedvelt volt a tanyán. A vályogtégla mellett a lapított sárgömbökből rakott ún. csömpölyeg fal vagy petics volt a jellemző. A vert fal zsalu közzé került. A vályogfalak nedvesség és fagyérzékenysége miatt vízálló és fagyálló alapra kell helyezni, vízszigeteléssel kell ellátni és a különféle külső (csapadék) és belső (épületgépészet, pára) nedvesség elleni védelméről gondoskodni kell. A külső nedvesség elleni védekezés: az esővíz megfelelő elvezetése - széles tetővel, tornáccal, és jó állapotú csapadékvíz-elvezetéssel. A belső vízvédelem a megfelelő, jó minőségű, és tartós épületgépészeti szerelvényeket, kiegészítőket, berendezéseket jelenti, valamint a belső használat során keletkező pára elleni védelmet szellőztetéssel biztosították. A vályogfalakat gyakran károsíthatják rágcsálók, az általuk kirágott járatok gyengítették a falat. A gyors kiszáradás miatt fontos volt, hogy a vályogfalakat csak száraz időszakban készítsék főleg a nyári hónapokban. A gömbölyegek vagy gombócok formája lapított gömb alak, esetleg egészen nagy ívben lekerekített sarkú s élű téglatest (a ma tömbökben kapható sajtokhoz hasonlít formájuk). A felrakott elemeket faverőkkel tömörítették egymáshoz, ez nem csak a két egymás fölötti elem egymáshoz tömörödését volt hivatott szolgálni. A vályogtégla úgy készült, hogy a megfelelően kevert és nedvességtartalmú alapanyagot faformákba töltötték, és abban fával csömöszölték. A formákból kivett téglákat napon szárítják meg. a száradó téglákat védeni kell az esőtől és a kiszáradástól. Ezt lehet úgy is, hogy oldalfalak nélküli tetőszerkezet alá rakják, de legegyszerűbb módja az, amikor valamilyen anyaggal (homok, nádtörek) betakarják. A terepszint fölé vezetett tégla, kő vagy beton alapra ill. lábazatra készül. A lábazaton szigetelés fektetése szükséges, ezt a szigetelést célszerű egy égetett téglasorral védeni. A téglákat szabályos kötésekkel, általában agyagból (sárból)

készült habarcsba falazzák, ritkább esetben mészhabarcsba. A tornácot culáp vagy támasztóoszlop tartotta, de a falba is beépítették. Az ajtók ablakok fölött az áthidalót fából. A rakott falhoz szükséges agyagot emberi erővel taposták, vagy háziállatokkal (ló, szarvasmarha) járatták meg. Járatás közben keverték bele a pelyvát, töreket, esetleg nádat. A vályogot villával, esetleg kapával rakták fel. Vigyáztak rá, hogy ki ne száradjon a fal építés közben, de óvni kell az esőtől is. A rakott falat miután elkészült egyesre vágták ásóval. A vert fal zsaluját pántolták, oszlopokat vertek le, és a deszkázatot, zsaluzatot ehhez rögzítették, döngölőkkel tömörré verték, esetleg botok végével megszurkálják a levegő kiszorítása céljából. Ha a deszkázat csúsztatható, akkor feljebb húzzák. A falsarkokat, kereszteződéseket, a nyílászárók falkáváit általában megerősítik nádcsomók, égetett tégladarabok beépítésével. A paticsfal olyan fal, melyben a fő "tartószerkezet" oszlopok közé font vessző, vagy nádfonat. A földbe szúrták a sasfákat, oszlopokat erre kerültek a varrófák vagy gerendák, így alakult ki a ház vázszerkezete. Az álló oszlopok közé függőlegesen vékonyabb karókat állítottak sorban egymás mellé. A karók közé vízszintesen vékony ágakat fontak. Végül a fonott sövényt két oldalról agyagos, vályogos sárral betapasztották. Az ilyen falat nevezzük paticsfalnak. Sokkal tartósabb, mint a többi faltípus. A vályogházak élettartamát száz években mérték. Az építéshez használt sarat is saját földjük agyagos részéből termelték ki a parasztok, amit később kacsa- és libaúsztatónak, kenderáztatónak használtak. A tornáchoz a gazda maga faragta az oszlopokat. Pácolt deszka volt a plafon és döngölt sár a padló. A nádat a föld vízállásos területén vágták, mert semmit nem hagytak veszendőbe, minden tenyérnyi helyet kihasználtak.A legtöbb ház vályog falazattal épült, csak néhány ház volt paticsfalazatú. Ez aprószalmás, törekes, pelyvás, sásos sárból készült, változó méretű, megszárított, de ki nem égetett tégla. A vályogot a falvak szélén található vályogvető gödörben készítették. A vályogvetés jellegzetes cigány foglalkozás volt, töreket, pelyvát kaptak a megrendelőtől, és százanként, ötszázanként pénzben vagy egyéb fizetségben egyeztek meg. A vályogvetőgödör a falu északi részén volt, a szegényebb családoknál előfordult hogy egy család magának készítette a vályogot. Ekkor a sárnak az udvaron nagy gödröt ástak, s mellette készültek, száradtak a kiöntött formák. Belőlük tetszés szerinti fal rakható, amit sárral ragasztottak össze. A módosabbak kő alapra rakták a vályogot. Az idősebbek

emlékeznek még az ún. Boldogasszony fájára, ami a ház közepén helyezkedett el, mintha ez a fa tartotta volna a tetőt. A megfelelően elkészített nádtető 35-40 évet is kibír, ám 6-8 évente fel kell újítani. Ennek oka, hogy a nádtető felső 10 centiméteres rétege - mely az időjárás viszontagságainak leginkább ki van téve - folyamatosan tönkremegy, így ezt cserélni kell. A nádat úgy kell beépíteni, hogy szellőzni tudjon. Ellenkező esetben a kinti-benti hőmérséklet különbségekből adódó páralecsapódásokkor keletkező nedvesség nem tud távozni a szálak közül, és azok ettől korhadásnak indulnak. Lényeges, hogy a náddal borított tető hajlásszöge 35-40°-nál nagyobb szögű legyen, erről ugyanis gyorsan lefolyik a víz. A kisebb szögű tetőknél a víz lefolyása lassabb, emiatt nagyobb esély van a tető beázására. A tetőfedésre alkalmas nád körülbelül 140 centiméter hosszú, és 4 mm, vagy annál vastagabb. Ennél rövidebb szálakkal nem lehet megfelelő átfedést biztosítani. A nádszálakat 26 cm átmérőjű, azaz nagyjából 85 centiméteres körméretű kévékbe kötik össze lágyhuzal drót segítségével. Egy közepes méretű házhoz valamivel több, mint 1000 kéve nádra van szükség, ami két teherautónyi rakománynak felel meg. A fedélszék elkészítésekor nem szükséges fűrészelt lécezést kiépíteni, elegendő azt 5-6 centiméter átmérőjű botfákból elkészíteni. A nádkévék egymással fedésben kerülnek fel a tetőre. A nádtető legfontosabb része a gerinc, amelynek nem csak tetszetősnek kell lennie, hanem beázás-mentesnek is. Nádtetőknél a kéményt mindig a gerincen vezessük át. A nádtető készítését ketten végzik. A tetőn lerakott nádcsomókat régebben gúzzsal, napjainkban dróttal rögzítik. A tetőn kívül álló munkás fekteti le a nádkévét, és egy hosszú fémtűbe főzött drótot ad át a belül álló társának, aki átveszi, megszorítja, majd kívülre visszatűzi a drótot. Nádlemezt födém készítésére is használhatunk, ebben az esetben 10-20 centiméterenként a kévékbe gömbfákat, vagy erősítő léceket kell bedolgozni. Ezek a nádlemez teherbíró képességét növelik, így az meghajlás nélkül négyzetméterenként akár 150 kilogramm terhet is elbír. A nádszövet alkalmas vakolatréteg megtartására is: faszerkezetekre erősítve bakolhatjuk azokat. Régi házak oldalainak szigetelésére is kiváló a nád, a felerősítést követően a kévék itt is tapaszthatók. A házakat először törekes sárral tapasztották, az ezt követő réteghez lótrágyával kevert sarat használtak, majd fehérre meszelték. A házak utca felőli oldalát díszítették is, halványszürke motívumokat, csíkokat, húztak a fehér falra. A tapasztott házak elejét a tehetősebbek később díszítették. A ház tornáca A

tetőszerkezet szarufás, torokgerendás, ami azt jelenti, hogy a szarufát fordított V alakban kapcsolták össze, így a tető terhét a falakra vezették át. A felső harmadban hozzákapcsolt vízszintes rövid gerenda a torokgerenda. A fa beszerzésének korlátozott lehetőségei miatt egyre kevésbé alkalmazták a födém összeállításánál a mestergerendát. Ennek kultikus jelentősége volt, különleges, mágikus erővel bírt. 1940 tájékán bontották le ezeket a házakat, melyben „boldog anya" volt. A tetőfedés anyaga a zsúp volt amit rozsszalmából csináltak, a rozsszalma csomót babának nevezték. Használtak szalmát és tengericsutkát is tetőfedésre. A másik gyakori módszer a nádtető volt. A természetes anyagokkal történő tetőfedés főként praktikus szempontból volt elterjedt: e növényi részek mindenhol megtalálhatók voltak, így a tető anyagköltsége szinte ingyen rendelkezésre állt. A falusi emberek azt mondták a hozzáértő ember kezében a sár is arannyá válik. A régi öregek valóban sárból képesek voltak házat építeni. Mivel a régi öregek négy osztályt jártak kénytelenek voltak az anyaföld adományaira, nevezetesen sárra, szalmára, vízre, megfelelő tájolásra és a Jó Isten áldására támaszkodni. Amikor az ember elfogadta magát a természet részeként, s nem akarta uralni a világot, akkor elfogadta azt is, hogy háza a földből nő ki, és évtizedek múlva a lakója és a lakhelye is oda tér majd vissza a jó anyaföldbe. A Vártanyán a gazda nyáron kint aludt a tornácon, tiszta volt a levegő. Hiába a vályogból készült házak, nyáron a legjobb hely itt is a szabadban volt. Csend volt, csak a tücsökzene, békabrekegés. Ilyenkor aztán jobban ment az alvás, de ha mégsem, akkor is érdemes volt kint pihenni, hisz jobban ráláthatott mi történik, az éjszaka a zsiványok világa volt akkor is, és a parasztember félti az értékeit, hisz keményen megdolgozik érte. Ha úgy adódott, hogy neszt hallott, vagy a kutya ugatott szokatlanul, akkor az éjszaka kellős közepén is minden teketória nélkül átjárta a területet. És csak akkor nyugodott le ismét, ha biztosan tudta, hogy nincs semmi vész. Általában amíg be nem köszöntöttek az első fagyok, addig kint maradtak. Nem csoda ha egészségesebbek voltak. Minél kisebb a ház annál nagyobb benne a szeretet.

Mindent felhasználtunk (Bagoly Erzsébet)

A tanyasi emberek mindent felhasználtak amit Isten adott. A tanyán mindennek meg volt a célja, legyen az fűzvessző, nád, gyékény, sás, káka szalma, kukoricacsuhé, fahéncs, vagy hasíték. A nádvágás a szegényparasztok egyik téli munkalehetősége volt. A nádvágáskor nádtolót használtak, a nádat vagy hosszában elnyújtva fektetik a földre, mint mondják halhíj-ba rakják, vagy a kévéket torsos végére állítják, hogy a bojtja lebegjen vagyis kúp-ha. rakják össze. A nádtoló sokszor saroglyaszerű. Két vastagabb nyár vagy fűzfakar között egyenes, széles, erős vas van alkalmazva. A vágó vastól felfele még három keresztfa van, mely arra szolgál, hogy a nádat felfogja. Ezenkívül két oldalt vékony fűzfa káva hajlik, azért, hogy a nád le ne csússzon a tolóról. Az éles vaslemezt tolják a jégen. Ez elvágja a száraz nádat és a levágott nád belehul 'a kávák közé. Aki tolja, az nádvágó. Egy másik ember kimarkolássza a nádat a kávák közül és beköti kévébe. Ez a kévekötő. Elsősorban az alföldi házak tetőfedésére használták a nádat, de nádból készültek gazdasági épületek, pásztorkunyhók falazata, vejsze terelőfala és ketrecei. Kisebb használati eszközöket is készítettek a leleményes parasztok a nádból, szövőszék bordáját, még én is találtam annak idején a padon ilyet, vagy nádseprűt. A sásféléknek is fontos szerepe volt, mégpedig a takarmány biztosításában. alomként hasznosították. Székülőke, dikó, vacok befonására használták, de belőle is lehetett csuhé lábtörlőt rendszerint külön aratott, válogatott búza- vagy rozsszálak kalászaiból sulyokkal verték ki a búzaszemeket. Először tisztították a szalmát, majd ízekre szedték, a bütyöknél elvágták, a levélhüvelyeket eltávolították, fonadékká alakították. A tiszta, megnedvesített szalmából 6, 7, 8, 12 szálával lapos szalagfonatokat készítettek, amelyeket leginkább a szalmakalap készítésénél alkalmaztak. Készítettek belőle méhkast, terménytároló edényeket, székülőkét. A cirok sem maradhat ki, mivel a seprűcirokból seprűt kötöttek, amit puha dróttal nyélre kötöttek. A ficfavessző is fontos volt a tanyán, a kivágott ficfák gyökereit a vizenyős földben hagyták amiből ezernyi hajtás sarjadt. A vesszőkosár fontos segítője volt a parasztembernek. Haználtak még a télen levágott hántolatlan, zöld, fekete fűz-, nyír- vagy mogyoróvesszőből kötötték tárgyaikat. Sövényt vagy használati tárgyakat készítettek kerités sövény vesszőből, de készült belőle tyúkól. ház, kas is. Persze a hosárfonók vékonyabb, hámozott, hasított vesszőből dolgoztak, ez

gyakran az ügyeskezü vakok kenyéradó foglalkozása volt, akik kézikosarakat, fonott bútorokat készítettek belőle, meg csuhészatyort vagy csuhépapucsot készíteni. A szalma az aratás melléktermeke sem veszett kárba. A kosárnál előbb a fenekét kötik meg, ebbe tűzdelik a bordákat, a formát és a szerkezetet biztosító vastagabb vesszőket. Demizsonokat is fontak be vele.A puhább fajtákat zölden és szárítva is adták a szarvasmarháknak mint a tengeriszárat, de a keményebb levelű sásféléket inkább asználták kötöző anyagként, aratókötélként a kévekötéshez, de kötöttek belőle szakajtó kosarat, vékát és lábtörlőt is. Ott volt még a gyékény, amit augusztusban vágtak mocsaras, vízjárta réteken nőtt és tavakon, folyók mellékágaiban. A gyékényfonás is fontos szerepet kapot a tanyán, bevitték Demecserbe a piacra a fonott árut és eladták vagy elcserélték gyufára vagy sóra. A napon kiteregetett, megszáradt növényt kévébe kötve szállították, és otthon dolgozták fel. A gyékényfonó a földön ül, lábával rögzíti a gyékényt, a kezével pedig fon. A gyékénykötélből rendszerint spirális technikával alakítja ki a terménytartó kosarakat, szakajtókat, lábtörlőket stb. Először lehántják a gyékény külső rétegét az alatta levő rostokról lefejtik a gyékényszár finom csikjait vagy szalagjait, amit selyemnek neveztek, majd a bélgyékényt meghasítják a selyemből két tenyér közt zsineget sodornak vetülékszálnak. A szövés földbe vert karókhoz erősített, egyszerű szövőszéken történt. A csuhé a tengericső borító levele is felhasználásra került. A tengericsőről lefejtett leveleket csomóba kötve a padláson tárolják. Először langyos vízben áztatták, majd keskeny csíkokra hasították, majd fonták.

Aratás a faluban (Éles Gyula)

Régen Péter és Pál napján indult az aratás, azt mondták, hogy már megszakadt a gyökere, érésbe van a gabona. A búzaszentelés Szentmárk napján április 25.-én volt. A pap a mezőről hozott, vagy csíráztatott búzát megáldotta, és az aratás végeztével augusztus utolsó vasárnapján hálaadó misén vettek részt az emberek, megköszönték Istennek az áldást. A házat és a templomban az asztalt arató koszorúval díszítették, amit búzakalászból, búzavirágból és pipacsból készítették. Sokan az aratókoszorút, karácsonyig megőrizték. A kaszamankó vagy kocs a kaszanyélbe ütött, egyik a nyél végén, másik közepe táján levő horgas fák elnevezése, melyeket megmarkol a kaszás. A marokszedő kampó nagy

segítséget jelentett az asszonyoknak. Sokat meséltek szüleim a régi időkről, a vásárokon folyt a cserekereskedelem, a Demecseriek a gabonát elcserélték a Tarpaiakkal szilvára. A gazdák aratómunkásokat fogadtak fel, ruszinokat és tótokat. Lovas kocsikkal behordták az udvarba a kévéket, majd asztagba rakták őket. A gazdák szívét megelégedés töltötte el. Következett a cséplés. Amíg nem volt gép binyony kézzel végezték ez is. A cséplőgép körül minden munka veszélyes volt. A kévevágó a kötelet vágta el, és adogatta a kalászt az etetőnek, aki azt lefele fordítva a gépbe helyezte. A kifolyónyílásra rögzített zsákokba folyt a gabona. Sajnos sok halálos baleset volt Demecserbena cséplőgépeknél. A megtelt zsákokat mázsálták, hordták a padlásra. A szép szalmát pedig kazlakba rakták, állatok téli etetéséhez, illetve almozásához használták. A cséplőgép hátulján hullott a polyva, a kalász maradék. A munka végeztével csapravertek egy hordó bort, ilyenkor hajnalig mulattak, táncoltak, a fiatalok nótáztak, karikáztak, az idősebbek a ház végében vagy az udvaron elhelyezett padokon ültek, beszélgettek. Más vidékeken máskép zajlott az aratás, a kötetlen módszernél, a kaszások a gabonát rendre vágták, a földre terítették. Nem kötötték kévébe, nem rakták keresztbe, hanem a villások villával vagy gereblyével kisebb csomókba (csirke, petrence, rudas) rakták, majd nagyobb egységekbe (rudas, vontató, boglya) és azután szállították nyomatni. A másik módszer volt a rendre vágó kévéző aratás, ahol a gabonát rendre vágták. Kézzel, sarlóval, marokszedő horoggal vagy villával, gereblyével kévékbe gyűjtötték és bekötve keresztekbe rakták. A svábok a rávágó kévéző aratást használták, ami nálunk nem terjedt el, a gabonát a kaszás rávágta, azaz úgy sújtott, hogy a kaszára szerelt takaró (csapó) segítségével a gabona nem a tarlóra, hanem az előtte álló sorra dőlt. Az így keletkezett terítéket a kaszás után haladó marokverő (marokszedő, kettőző) ezt a munkát rendszerint nő végezte – puszta kézzel, sarlóval vagy marokszedő horoggal összegyűjtötte és az előre elkészített szalma- vagy búza-illetve rozsszálból font kötélbe tette

A kereszténység (Éles Gyuláné, Fehér Mária)

Az aratás után a pap az új kenyeret megáldotta, az került az úrvacsora asztalra. Előtte vasárnap a templomban imádkoztak, hogy ne essen az eső, jó idő legyen, hogy az egész évi gürcölésnek meg legyen a gyümölcse, a mindennapi kenyér alapanyaga. Kora

hajnalban, mikor még alig virradt, vállunkon a tarisznya, benne kenyér szalonna hagyma és só. A hajnali harmat kellett a kötélkészítéshez, mert különben törött volna, a köteleket előre elkészítették és árnyékba tették vagy letakarták, ne hogy a nap kiszárítsa. A férfiak a kalapjuk mellé tűzték szép kalászt, az asszonyok imakönyvükbe préselték. Egyesek egész marokkal vittek haza, s abból vágtak a kislibák eledelébe, egy részét pedig eltették, és ha a gyereknek nyilallása támadt, belefőzték a teába, amellyel a fájós részeket borogatták. Nagymamám elvett egy darabot a megszentett búzából és az imakönyvembe préselte, egész évben őrizni kellett, mert szerncsét hoz. Nálunk a vártanyán, egykocsú kaszanyelet használták. Az aratás elengedhetetlen kellékei anno a sarló és a kasza voltak. A sarlóval való aratás kifejezetten asszonnyi munkának számított, míg kaszával csak férfiak dolgoztak. A marokszedés szintén az asszony feladata volt, a kévék bekötése és összehordása ismét férfi munkának számított. Így valósult meg a közös munka öröme, ahol a mindenki kivette részét az aratásból. A férfiak kaszáltak, a nagyobb lányok terítették a kötelet és az asszonyok sarlóval szedték a markot, a lekaszált kalászokat, majd összekötötték. Bal kézzel megfogott egy köteg gabonát és jobb kézzel a földtől mintegy 25–30 cm-re elvágta a szárát, majd letette maga mellé. Átlagosan 2–6 arató után dolgozott egy kötöző, aki szalmakötéllel puszta kézzel vagy kévekötő bottal kévébe kötötte a fogásokból összerakott markokat. A kaszás aratás munkamenete több mozdulat pontos összehangolásából álló munkafolyamat: A kaszás arató a jobb lábával előre lép, jobb karjával a kaszát annyira fölemeli, hogy annak hegye a levágandó gabona széléig érjen, aztán erősen balfelé suhint. A jobb kéz a mell előtt keresztbe lendül, és a bal kar oldalt kinyúlik. A kasza ív alakban 2–5 cm magasan vágja el a szárat. A kaszás ezután bal lábával lép előre és megismétli a mozdulatot. Nyolc marok alkotott egy kévét. Négyszer négy kéve lett keresztbe téve, hogy alá-felé nézzen a kalász, eső esetén meg ne ázzon. A tetejére papkévét raktak ezzel zárták le a kersztet, ami így tizennyolc kévéből álló lett, így pihentették még pár napig. A tarlón, ahol aratás után, még ott meredeznek a gabonaszárak, fájdalmas volt járni rajta mezitláb, az elhullott szálakat fagereblyével húzták össze a gyerekek. Fárasztó, embert próbáló munka volt az aratás. Nagymama azt mondta csusztasd a lábad akkor elhajlik és nem szúr. A kaszát naponta egyszer vagy kétszer kalapálták, reggel munkakezdéskor, esetleg a déli szünetben. Ehhez a munkához két eszköz szükséges:

a kalapács és az üllő. A kaszakalapács külön erre a célra készített szerszám, melynek egyik vége egészen hegyes, míg a másik tompa. Az üllőt közvetlenül a földbe verik, máshol egy faragott vagy faragatlan tuskóba erősítik, és azt nyomják bele a földbe. Nálunk a tanyán ülve kalapálták a kaszát. A kaszaverő széken sokkal kényelmesebb a munka, de nehézséget okoz annak a határba való kiszállítása. A kasza megfenését kaszakővel végzik, melyet a kaszás a derekára erősített és vízzel telt tokmányban (fenőkőtartó, fentok) tart. Még ma is használom a kabalási hétvégi kertemben a hagyományos módszert, amire Édesapám tanított meg még gyerekkoromban. Hosszú búzaföldek voltak, a végét látni sem lehetett. Az asszonyok mezitláb gyalog vitték az ebédet a kitikkadt aratóembereknek. Kemény embert próbáló munka volt, kisebesedett a lábuk a szúrós tarlón. Pihenő délben egy óra, kilenckor fél óra volt, ilyenkor evés volt illetve a férfiaknak kaszakalapálás. Érdemes volt hosszú ingben dolgozni, mert a kaszálás alatt koszosak és porosak lettek az emberek, kellemetlenül viszkettek és izzadtak. Édesapám mesélte, hogy ahogy a nap lement, a közeli kanálisban kötöttek ki a kimerült, viszkető gyerekek. Ezután következett a cséplés, majd ezután után a termést a padláson tárolták, ahol szorgalmasan forgatták, hogy jó száraz legyen. Augusztus közepe táján mentek ?rölni a malomba. Az új lisztb?l sütöttek kenyeret huszadikára. A terményt zsákokba szedték, majd szekérre rakták és így vitték a malomba. A garatba öntötték a búzát, majd azt a gép a hántolóba viszi, hántolás után felmegy az őrlőbe, ott megőrli a búzát lisztnek és tartályokba folyik osztályozva. Egy tartályba jött a búzadara, a másikba jött a rétesliszt, a harmadikba jött a finomliszt, majd külön a korpa. 1887-ig sarlóval arattak, utána vezették be a kaszás aratást. Fontos volt még Szent Márk és Szent György napja. Szent Márk napján, aki tehette, kiment a határban tartott búzaszentelő körmenetre és misére. A búzaföld szélén a pap elmondott egy-egy evangéliumi szakaszt a négy égtáj felé, és imádkoztak a jó termésért az emberek. A megszentelt búzából ki-ki hazavitt egy marékkal a sublótra vagy a tükör mellé tette, a szoba dísze volt.

Gyógyítás és babona a Vártanyán (Bagoly Erzsébet)

A tanyán nem volt orvos, nem voltak gyógyszerek, de ha lettek volna se lett volna senkinek pénze rá. Kuruzslók, ‚javasasszonyok, boszorkányok táltosok borbélyok sarlatánok gyógyítottak.

Évszázadokon át szájról szájra adták a titkos recepteket, melyik növény gyökerekere, főzete, levele vagy virága milyen nyavajára jó. Minden gyógynövény volt ami a házkörül megtermett. Paszuly, krompé, káposzta, tengeri,dió, mák, tökmag, paradicsom, hagyma és a virágok. Apám szerint a javasasszony az ördöggel cimborál, ezért természetfölötti képességekkel rendelkezik, s ezt a képességét, tudását tudja gyógyításra felhasználni. Azt mondták hogy addig nem tudott meghalni, míg kézfogással át nem adta a tudást a gyermekének. A tanyasiak ismerték a javasasszonyok rontó erejét is, így ha valamelyik háznál bent járt, sót dobtak utána, hogy bajt ne okozhasson. Az állatokat senki nem tanítja meg arra, hogy melyik növény mérgező és melyik nem mégis tudják. A mangalica nem okoz koleszterin emelkedést, bár a sok munka sem. A sósvizben főtt krumpli, vagy a lerben héjában sült krumpli jó köret, de a levéből készítettek levest. A cékla rák ellen kiválló. A hagyma és a fokhagyma tisztító hatású. A paszuly a máj és vese működést segíti. A lencse nélkülözhetetlen esszenciális aminosavat tartalmaz. A sárgarépa csökkenti a koleszterin szintet, savtalanítja a vért, ezzel elősegíti a máj működését. A búzacsíra károsítja a koleszterin molekulákat, az érfalat rugalmassá teszi. A paradicsom tele vannak lycopine-okkal, melyek igazi tápláléka a vérnek és a szívnek. A dió féregölő vértisztító, és segíti az emésztő szervek munkáját. A zeller, a kínai kel és a kelkáposzta kalciumot tartalmaznak, és erősítik a csontokat. A spenót K-vitaminban gazdag. Akik nem tudtak olvasni azok is tudták ezeket a dolgokat. Egyszer a szomszédban a baba nem akart szopni, csak sírt egész nap. A javasasszony azt mondta, nem jól szülte meg a lyány. Újra meg kell szülni. Az udvaron volt egy meggyfa ami még nem termett. Hajnalban odavitték a babát, az apja egy baltával ketté vágta a fa törzsét a tetejétől a födig, oszt át húzták rajta a babát előre meg hátra háromszor. Érdekes módon a baba abba hagyta a sírást oszt onnan kezdve rendesen szopott. Ez a kis történet is megmutatja milyen fontos volt hogy higgyenek az emberek a hiedelmekben. Egyszer nagyapámhoz hívták ki a javasasszonyt mert nagyon fájt a háta, az meg átforrósított kővel mulasztotta el a reumatikus panaszokat. Amikor édesapám kisöccse himlős volt, a javasasszony kilenc féle fűből kilenc helyről kilenc napon át este kilenc órakor feketére főzött fűrdővízben fűrdetve gyógyította meg a kisöccsét. Máskor meg a szomszédot elöntötte a Szent Antal tüze. A javasasszony azt javasolta, válogassák át a rozst a fekete varjú körmöket szedjék ki belőle, mert az okozza a nyavaját, és tényleg

az okozta. A szomszédasszony nem tudott teherbe esni, a javasasszony szerint rontás igézés szemmel verés vagy átok miatt. A baksából kivett vékony faszenet főzték bele vízbe és abba fürdették meg az asszonyt, aki pár hét múlva teherbe esett. A gőzölés mellett a füstölés volt egy másik ismert és gyakran alkalmazott eljárásmód a magyar népi gyógyításban. Ismert, hogy a füstölés a legtöbb népnél kultikus célokat szolgált, s ezt a szerepét valószínűleg a javasasszony szokásokban is megtartotta, amikor ott a betegség megelőzésére, majd pedig a betegség vélt eltávolítására használták, embernél és állatnál egyaránt (ez utóbbit azért hangsúlyozzuk, mert a régi állatorvoslásban sokszor olyan hiedelemelemek maradtak meg, amelyek az embergyógyításban már nem találhatók Ezekben az eljárásokban a vízzel való gyógyítás (hidroterápia) ősi módja, az a régi gyökerű tapasztalás ölt testet, hogy a fürdőzés, a forró és a hideg is, a hajszálereken keresztül szabályozza, felgyorsítja a vérkeringést, s ezáltal megkönnyíti a betegség, a felgyülemlett mérgek kiizzadását, kiürítését a szervezetből. Elterjedt gyógymód volt, hogy a szem által megrontott, megvert kisgyermeket megfüstölték, oly módon, hogy kis darabokat vágtak annak a ruhájából vagy hajából, aki a kérdéses napon megnézte, és ezeket a darabokat elégették. Füstöltek „félés" vagy ijedtség ellen is. Füstölték ezenkívül a beteget seprűből vett hét cirokdarabbal, gatyamadzaggal, az édesanyja hajszálaival, szemfedő sarkával és szentelt tömjéndarabokkal, persze a füstölés kivette belőle a rontást. A munka végeztével azt mondta mindig, hogy neki nem kell semmi, látja hogy szegény ember a gazda. Ilyenkor vírtusból még többet adtak neki, olyankor hagyott ott a gazdánál kis ruhába kötve gyógyfüvet, amit be kellett áztatni és megitatni a beteggel. A derékfájás vagy köszvény esetén a legkisebb kisfiúnak kellett megtaposni a beteg hátát. A fájós hát esetén a dömöckölés, dögönyözés is használt. Vajjal kenegették az égett sebet, fájós fülbe megolvasztva csepegtették, és viszkető kiütésekre Szent Antal-füvet vajban megpirítva kentek. Más, állati eredetű zsiradékot is gyakran használtak, így nyúl-, medve-, sőt gémhájat is különféle célokra, és szalonnával puhították a bőrkeményedéseket. Az állati zsiradékból készített szappant a kelések érlelésére használták régen. A kenderolaj hatékonynak bizonyult súlyos fájdalmak, leukémia, ízületi gyulladás, cukorbetegség, asztma, fertőzések, gyulladások, égési sérülések, krónikus fájdalom, pikkelysömör, fekélyek, anyajegyek,

szemölcsök és hasonló problémák kezelésében is. A javasasszony magas vérnyomásra, fejfájása, sűrűvérűségre nadályt (pióca) használt. A pióca a marásakor érgörcsoldó hatású, fájdalomcsillapító és értágító, véralvadásgátló anyagot juttat a szervezetbe, azonkívül a fertőzés veszélye is minimális. A javasasszony a vágott sebre sós kenyeret, forrázott sebre sót tett, vagy kis zsákban melegített sót tett, de a fájós fülre, gyomorra is ez került. Azt mondta egyszer a javasasszony nagyapámnak, hogy a közel háromezer gyógynövény minden nyavajára nyújt gyógymódot, de nem ismerjük még mindet. A javasasszony petróleumot, terpentint, rézgálicot, tömjént, jódot, kámfort, szeszt, szurkot és szalicilt még trágyát is használt gyógyításra. A különféle betegségek racionális, ésszerű megfigyelésen és kipróbált hatásokon alapuló gyógyítására, ilyen volt például a nyírfalevél teája, ami kiváló vizelethajtó, vértisztító és gyulladáscsökkentő, de ismert görcsoldó és fertőtlenítőhatása is, amit jól tudott a javasasszony is, aki alkalmazta enyhébb fertőzéses húgyúti megbetegedésekben, vesekő és vesehomok kialakulásának megelőzésére, reuma ellen is. A népi gyógyászatban a fiatal fák nedvét vizelethajtásra használták. Nagyapám sose látott orvost se patikust, se kórházat, még is 87 évet élt. Két orvossága volt a bora meg a pálinkája, ezeket kombinálta. Esténként megivott egy pohár fehér bort, reggel egy kis pohár saját pálinkát ivott, reggeli után egy pohár vörösbort melegített meg a spórvégében, amibe rengeteg csípős paprikát szórt, ami attól olyan erős lett mint a méreg és azt megitta, délben egy pohár piros bort ivott. Ha megcsípte egy rovar, akkor egy fű darabot a kezei közt elmorzsolt és azzal dörzsölte be a csípés helyét. A rigmus szerint fűben fában orvosság. A tanyasi emberek a természettel együtt éltek, ismerték és tisztelték a természet alaptörvényeit. Tavasztól a tél beálltáig nagyon sokat dolgoztak (ebből adódtak olyan betegségek, mint a megerőltetés és az elhasználódás miatti időskori fájdalmak). Hittek a teremtő Istenben, a természet gyógyító erejében. Hittek az ima, a kimondott szó és rítusaik erejében. Ezért tartották eredményes gyógymódnak a ráolvasást és az eközben végzett rítusokat például rontás, szemmel verés esetén. „A leleményesség, a természetszeretet és a természetismeret hozzásegítette, a hagyományos tudás arra ösztönözte a parasztembert, hogy környezetében mindenütt a legkönnyebben megszerezhető, legalkalmasabb orvosságot keresse és találja meg.” A falusi ember számára így vált „patikává” az őt körülvevő világ. A parasztok máshogy hívták a betegségeket, mint

ahogy ma ismerjük. A vízkórság volt az ödéma, a gutaütés, a stroke, frászkarika az epilepszia, a nyavalyatörés, eskór, a furunkulus a tályog, a hideglelés a láz, a senyvedés tüdőgyulladás, a sínlődés elgyengülés, a torokgyík a diftéria, pokolvar a lépfene a szent Antal tüze az orbánc, dögvész pestis és még sorolhatnám.

Titkos ösvények a mocsárban(Szabó Dániel)

Nagyapáink idejében a Bereg egy hatalmas összefüggő mocsár volt, benne apró szigetekkel, ahova a járást csak a beavatottak ismerték. Nagymamám mesélte egyszer, hogy a török világban a Kacsavár ás a Vártanya között volt egy titkos ösvény a mocsárban. A kisebb területeket szigeteknek nevezték, a legnagyobb neve volt a Matyi sziget, a szigetek között csak rejtett utakon, a nádasok és lápok között, az itt lakók által ismert útvonalon lehetett közlekedni. A Leányvártól csak négy km-re volt a Vártanya, de a rejtett útvonalon 7 km hosszú volt az út. A Rétközt a Tisza árvize évenként többször elöntötte. A többi településhez hasonlóan Demecser is kiemelkedésre épült. Édesapám mesélte egyszer, hogy nyáron a rudasokba rakott szénát, amit a szigeten kaszáltak és csónakon nem érkeztek elszállítani, a víz megemelte és a víztetején a szél arrébb fújta. Az ínségesebb időkben a lakosság madártojás gyűjtögetéssel és halászattal foglalkozott, az áradás levonulása után a kisebb mélyedésekben a sekély vízből kézzel szedték a halat az emberek. A Kolbárd tóban sok volt a hal, de a Róka kút laposából is sok csíkot fogtak az emberek. Gyerekkoromban Édesapámmal sokat jártunk a Ticcére horgászni, ami nyolc kilométerre van a falutól. A gyógynövények szedése és szárítása igen fontos tevékenység volt, bevételi forrást is jelentett. A kézművesség igen fejlett volt, a nád, a gyékény és a fűzfavessző jó alapanyag volt. Az elkészített kosarakat, szőnyegeket és egyéb terméket a Demecseri piacra vitték. Keresett volt a lábtörlő, a szakajtó, a kosár, az udvarseprű, a méhkas, a szekerekbe vesszőből készített kas. A mocsaras területen, a mocsár, a láp védelme alatt álló rétköziek sok rosszat vészeltek át. Régen itt földsáncok voltak, amik öt méter magasak voltak. A legismertebbek a Vártanya, a Leányvár, a Tündérvár. A madarak részére a nádasok, gyékényesek, kákások, füzesek rengeteg búvóhelyet, kiváló fészkelő helyet biztosítottak. A vándormadarak pihenőhelye, a gémek, ludak, vadkacsák és sok-sok vízimadár élőhelye volt a vidék. Ragadozó csak a róka volt.

Télen, amikor befagytak a vizek, a hegyekből idáig portyáztak a farkasok. A rétköziek nagytestű komondor kutyákat tartottak erre az esetre. A kutya nyakába szöges nyakörvet tettek, hogy a farkas ne tudja elharapni, ha harcra kerül a sor. A háborúk alatt vagy járványok idején a Rétköz lakói a tengernyi víz nádasaiban, a szigetekre, a földvárakba menekültek. Állataikat is titkos járatokon, csapásokon, a biztonságos úsztatókon a biztonságos szigetekre menekítették. A határ fele részét a Tisza árja borította, az árterületeket jobbára kaszálással és a bőven tenyésző nád vágásával hasznosították. Azt mondták, ha az árvíz sokáig rajta nem hever, sarjút lehet kaszálni. Az ökörcsorda a lápokon legelt, ahol jó széna termett. Az itatás kávás kútból és lápos kútból történt. A lenből és a napraforgóból olajat ütöttek az emberek. Kendert többen termesztettek, amit áztatni a Paptóra vittek. Néha előfordult, hogy annyira leapadt a víz, hogy kénytelenek voltak a szomszéd határba vinni, áztatás végett. Később paszulyt termesztettek, valamint sáfrányt a leves színezésére. Fejlett volt a háziipari tevékenység, a gyékény, a nád, a fűzfavesszőből készült tárgyak értékesítése a városi piacokon. A len és a kender áztatása után a feldolgozás a fonás, szövés, ruhakészítés volt a téli foglalkozásuk. A gyapjú és a bőr kidolgozása és feldolgozása biztosította a meleg ruházatot a parasztoknak. A férfiak téli elfoglaltsága volt még a nád vágása és értékesítése, míg a nők részére a fonás, a szövés, a család ellátása és az állatok gondozása adta a legtöbb feladatot. Amikor a faluban felütötte fejét a kolera, a lakosság menekült fejvesztve, ki merre látott, szőlőbe, erdőkbe, kertekbe, távolabbi tanyákra vagy a rétközi szigetekre. A meliorációval a vizek levezetésével persze megváltozott a gazdálkodás, a mocsárból kiszivattyúzták a vizet a büdös kanálisba. Gabonafélékből (búza, rozs, árpa, zab) tízszer annyit termett, mint korábban. Amikor kiszáradtak a kisebb tavak, a tófenékbe káposztát palántáztak. Még a Lónyai kanális árterét is bevették. Lassan a tavak néhány mélyebb, nagy tó kivételével kiszáradtak. A kiszáradt tavak alját kiégették. Az erős napsütéstől meggyulladt a föld, sok helyen mély és vastag volt az izzó föld. Izzott a föld, a kotu, a nád, az iszapban berakódott gyökérzete. A megnőtt termőterületen zöldségtermelés, cukor- és takarmányrépa volt, a korábban zsombékos területeken káposztát, kendert termeltek.

Falusi ünnepek (Éles Piroska)

A Karácsony a disznóvágás ideje volt, a húsvétra birkahús illett, óévre hal, újévre lencse. Karácson estén elmaradhatatlan volt a kántálás. Az ablak előtt megjelentek és beszóltak a házba; szabad az Istent dicsérni? Ha kiszóltak, hogy igen, felcsendült a karácsonyi egyházi ének. A háziak behívták a kántálókat, süteménnyel és borral kínálták őket. Az ünnep alatt betlehemes gyermekcsoportok járták a házakat, általuk készített betlehemi házzal, benne a kis Jézuskával és a bárannyal. A csoport tagja volt az öreg vándor, bundába öltözve, láncos botjával, amit azsagnak vagy istápnak is hívtak. Mókás jeleneteivel tett életszerűvé a pásztorok énekeit és köszöntését. Szilveszterkor tréfás jelenetektől volt hangos a község, az utcák. Ostorcsattogás, kolompolás, üstök verése, zajos játékok riasztgatták az embereket. Aztán boldog újévet kívántak a lakóknak. Tavasszal a húsvéti ünnepek előtt és ősszel mindenszentek előtt illett elvégezni a meszelést. Húsvétkor nagy szokás volt a locsolkodás. A gyerekek rózsavízzel, a szegény gyermekek gyakran csak színezett vízzel locsolkodtak, vászontarisznyába gyűjtve a hímes tojást. A legények a lányokat a kútnál locsolták. Az ifjú pár részére nagy feladat volt a pohártörés. Az anyaggal betekert poharat a földön a vőlegénynek kellett a sarkával összetörni. A temetői gyászmenetet is zenével kísérték. Hantolásnál a koporsó mellé pénzt dobáltak, hogy a túlvilágon is legyen pénze az elhunytnak. Több napon át ételt is vittek a sírhoz, hogy a halott ne éhezzen. Olvasni a kalendáriumot és a bibliát lehetett, mert más könyv nem igen volt a háznál. A híreket a templomból hazafelé, vagy a kocsmában vagy a piacon lehetett beszerezni. A történetek mesék a családban élő öregek által szájhagyomány útján terjedtek és szálltak át apáról fiúra. A gyerekeket korán megtanították a keresztény értékekre, mint a becsületesség, a jólelkűség, az igazmondás, a szolgálatkészség, az engedelmesség és a tisztelet és a munka szeretetre. Három fontos keresztény ünnep volt; karácsony, húsvét pünkösd. A gyerekeknek nem voltak játékaik, a hokedli volt a kis asztal, a sámli a szék, a tök szárából készítettek maguknak dudát, csuhéból hajasbabát, készültek játékok csutkából, nádból, szalmából, készítettek hegedűt, sípot, nyakláncot, vagy téli estéken a férfiak faragtak valamit fából. Advent idején betlehemezők járták a tanyákat. A

férfiakból alakult betlehemes csapat érkezését esténként a pásztorok botjára szerelt, kilyuggatott lemezdarabok csörgése jelezte. A kántálók zaja átjárta a tanyát. Az évbúcsúztatásnak nem rendeztek különös mulatságot. Aki tehette, elment a templomba hálaadó misére. Farsangi időszakban bálok voltak, zenés, táncos mulatságok. Karácsonykor elmaradhatatlan étel volt a babajka, húsvétkor a sonka, tojás, kalács és sütemény. A húsvét előtti nagyböjtben a katolikusok minden pénteken böjtöltek, míg a reformátusok csak nagypénteken. Ekkor a leggyakoribb étel a pattogatott tengeri volt. A legszegényebb lakodalmi vacsorán is csigatésztával készült húslevest, főtt húst töltött káposztát, tejben főtt kását szolgáltak fel.

Egy híres demecseri magyarnóta; (Hallgató)

Írta;Bagdy István
Zeneszerző; Murgács Kálmán

Demecseri kútágas
Engem rózsám ne áltass
Tudod jól hogy mit kérek,
De mindig csak...
De mindig csak igéred.

Demecseri kútkáva
Hajlok a kend szavára
Kicsire én nem nézek
De egy gyűrűt,
Egy gyűrűt,Csak megérek!

Vásárnap (Éles Piroska)

A Demecseri kirakodóvásár híres volt, nagy volt az alkudozás a csizma, a szűr és a ruházati sátraknál. Legérdekesebb mégis az állatvásár volt. A lóvásárban vizsgálták a lovak fogazatát, a lábait és megkötött szekérkerekekkel a homokon a ló munkára alkalmasságát. Csapkodták egymás tenyerét az alkudozás során. Az állatvásáron nagy volt a forgalom, a sertések, a malacok visongása tette hangossá. Mindenki beszerezte télre a szükséges ruházatot, a háztartásba szükséges anyagokat és a téli sertésvágáshoz az

állatokat A vásár hangulatát fokozta a Laci-pecsenye illata, valamint a vendéglátó sátraknál a hangos éneklés, és a cigányzene.

Hétköznapi munkák (Éles Piroska)

A folyóban, sulykolással mosták a ruhákat, az emberek. Aratás idején és a behordás alatt a falunak tűzőrséget kellett tartani. A község önkéntes tűzoltóinak szertáránál egy fogat teljesített szolgálatot, éjjel nappal. A templomtoronyban őrség volt, aki figyelte a határt és a községet. Tűz esetén félre kellett verni a harangot. További rendelkezés volt, hogy minden szérűskertben legyen egy hordó kapitányvíz, lapát, homok, tűzcsapó, vedrek. Télen szánkó helyett elég volt egy láda alá egy fa szegelése disznóvágás hordták az ismerősöknek a kóstolót.
A cséplés is nagy esemény volt. Eleinte állatokkal tapostatták és széllel rostálták a termést, ami egész télre itt maradt a káposztaföldeken, a levágott káposzta után maradt torzsa ugyanis jó legelőt biztosított a juhok részére. Míg nem volt nagyon hideg éjszakára is kint maradtak a földeken. A tél beálltával a csűröket és a megüresedett dohánypajtákat bérelték ki a juhászok. A juh, mint igénytelen állat télen a hó alól is kikaparta a káposztatorzsát. A házikót kis kamra, konyha és tisztaszoba alkotta, aminek falán egy feszület, vagy egy szentkép díszelgett, amit a búcsúból hoztak. A szabad kémény és a búbos kemence fontos része volt a konyhának, ami padkával és kuckóval rendelkezett a kisgyerekek nagy örömére. A búbos kemence a konyhában a kémény melletti közfalnál, félkör alakú fal felrakásával történt. Amikor a fal elérte a nyolcvan centiméter magasságot, a körbevett üreget feltöltötték száraz homokkal, a z alját téglával rakták ki. A betöltött üreg tetejére vasabroncsot tettek, amihez hozzákötöztek négy lécet, és kúp alakzatban beállították a kémény irányába. Arra vigyáztak, hogy a lécekkel körbevett kemenceközép pontosan a kéményhuzatban legyen. A lécek alját csak annyira húzták széjjel, hogy a padkának maradjon hely. A kialakult kemencevázat vesszővel és dróttal keresztben beszőtték, úgy, hogy a keresztpálcák között kétujjnyi széles rések maradjanak. A tetejét szintén belécezték. Ezután következett a tapasztás, a pihentetett áztatott agyagba töreket szórtak, és a masszát jól összetaposták. Az elkészült kemencét kiégették, a tartólécek is elégtek, de akkor már tartotta magát a fal, mert olyan volt, mint egy kiégetett szilke. A keresztény ember, mielőtt megszegi a kenyeret keresztet vet rá,

minden étkezés előtt imát mond, megköszöni Istennek amit adott. Még emlékszem az imára;" Aki ételt - italt adott, annak neve legyen áldott" Az élet része volt a böjt, a körmenet, a búcsú, a vásár, a vasárnapi mise. A felnőttek 4-kor keltek a gyerekek fél ötkor, nyáron korán világosodott és sok volt a munka. Előfordult, hogy csak sós paprikás kenyeret ettek hagymával, mert nem volt más, hozzá egy pohár tejet. A felesleget eladták, mert kellet a pénz ruhára, csizmára. A legnagyobb melegben nem csak az állatok deleltek az emberek is. Az ebéd vagy diner szegényes volt, krumplileves, zöldségleves, bableves, rántott leves, tarhonyaleves, köménymag leves. Húslevest csak vasárnap vagy ünnepnapokon lehetett találni az asztalon. A tanyasi emberek, tájszólással beszéltek, azt mondták nől a napraforgó, föl a leves. Vacsora lekváros kenyér volt, vagy aludttej kenyérrel.

Növénytermesztés és állattenyésztés (Id.Szabó Dániel)

A mezőgazdaságból élt mindenki, a káposzta, a len, a kender és a dohány volt az élet alapja. Jelentős mennyiségű kölest is termeltek, melyből őrléssel készítették a kását. A kenyeret káposztalevelekben sütötték. A letördelt káposztaleveleket a padláson lerakták, ahol megfonnyadt, megszáradt. Kenyérsütésnél lehoztak annyi levelet, ahány kenyeret sütöttek. A sütőlapátra téve ráborították a megkel kenyeret és úgy vetették be a kemencébe. A kenyérsütés volt a legfontosabb a háztartásban, mert hetekre előre sütötték meg a kenyeret. A kemencepadkán letakarva sorakoztak a tésztával megtöltött szakajtókosarak, abban kelt meg a tészta. A kemence tetején pedig zacskókban száradt a kovászból kivett morzsóka, amivel a következő kenyérsütéskor az élesztőt helyettesítették. Amikor a kemence belső fala kivilágosodott a melegtől, és a téglájához dörzsölt piszkafa szikrát vetett, akkor már elég meleg volt a kenyérsütéshez. A piszkafával néha-néha szétterítették a parazsat, hogy mindenütt egyenlően fűtsön. Először az ellapított, kerek lángost sütőlapátra helyezték, késsel megszurkálták, nehogy felhólyagosodjon, és bevetették a kemence alján tisztára söpört téglákra. A megsült lángost mindaddig félretették, amíg a kenyereket kemencébe nem rakták. A zsírral, vajjal, sült vajjal vagy napraforgóolajjal megkent lángos volt a reggeli a gyerekeknek. Szívesen készítettek kenyérsütéskor vakarót is. A vakaró a készítési módjáról kapta a nevét. A sütőteknő végéből, ahová a dagasztáshoz a kovászt öntötték, fakanállal

felkaparták az odaragadt tésztát. A felkapart tésztát kevés vízzel és liszttel keményre gyúrták. Ötujjnyi széles, kétujjnyi vastag tésztahurkát formáztak belőle, tetejét előbb bevagdalták, majd megszórták sóval, köménymaggal, és megsütötték. A kenyér két óra hosszáig sült, de a mellé bevetett vakarót már egy óra múlva ki lehetett szedni. A kisült kenyeret lemosták, majd a kamrában a kenyértartó kosárban vagy a kenyértartó polcon tárolták. A kenyér Isten ajándéka volt ezért tisztelték a parasztemberek. Ha kenyér van, minden van, mondogatta gyakran Édesapám. A kenyérre kemencébe rakás előtt, sütés után, megszegés előtt keresztet vetettek, áldást kérve rá Istentől. Ha egy kenyérdarab véletlenül leesett, azonnal felvették, megcsókolták, esténként imába foglalták, "Istenem bocsáss meg". Ha kenyér nem volt, a hajában sült krumplit ették sóval egy pohár frissen fejt tejjel. A tanyasi iskola tanítója színjátékkal egybekötött farsangi esteket szervezett a gyerekeknek és a szülőknek. Az asszonyok télen kenderből, gyapjúból fonalat készítettek. A semmi másra nem jó rongyokat csíkokra hasogatták, és jó erősre megsodorták. Rongyszőnyeget szövettek belőle a felmázolt ház földjére, a lócákra és a kemencepadkára kerültek. Kárba semmi nem veszhetett.

Lakodalom(Bagoly Erzsébet)

A régi tanyavilág legjelentősebb családi eseménye a lakodalom. Jegyesség előzte meg, a jegyességet pedig a leánykérés. A leánykérésre a vőlegényjelölt a násznagynak kiszemelt férfit hívta magával. A leány kezét a leendő násznagy kérte meg a vőlegény nevében. A vőlegénynek a csizma, csizmanadrág, rövid kabát, kalap, a menyasszonynak a csipkefátyol, rövid ruha, pántos cipő dukált. A ceremóniát mindenkor fogadott vőfély irányította, A menyasszonyi koszorút eltették emléknek, régebben berámáztatták, és a sublótra helyezték vagy a falra akasztották dísznek. A házasság a tanyán egy életre szólt. Minden család életében jeles esemény volt a gyermekszületés. A szüléshez csak bábát hívtak, akit gazdagon megjutalmaztak. A keresztszülőket a legközelebbi rokonok közül választották. Amikor a keresztelőről hazatértek a csecsemővel, szertartásosan beköszöntek: Adjon az Isten jó napot, dicsértessek a Jézus Krisztus. Megjöttünk. Pogánykát vittünk, báránykát hoztunk." A csecsemőt három hónapig pólyában, bölcsőben tartották, s a lehető legtovább szoptatták. Az ágyat priccsnek vagy dikónak hívták, az asztal mögött volt a sublót,

ebben tartották a ruhát és az ágyhuzatot. A subát és a szűrt a kamra falára akasztották az nem fért be a kis konyhába, de ide kerültek a cipők, csizmák és a háztartásban szükséges eszközök, rocska, köpülő, szilke, savanyított káposztáshordó, fateknő, termények és a boroshordó is. Pitvarnak nevezték a konyha bejárati ajtaja felőli részt, ott volt a padlásfeljáró is. A konyhában a bejárattal szemközti sarokba, vagy az ablak alá került a karos láda és az asztal. Az ajtó jobb oldalára ágyat vagy inkább priccsnek nevezett fekvő alkalmatosságot, a bejárattól balra polcos állványt helyeztek. Esetleg a fekvőhely és az asztal közé tettek egy felül polcos, alul zárt edényes szekrényfélét tartottak, amit kredencnek neveztek. A karos láda és a kemence szája közötti falrészen nyílott a szobaajtó.

Kapálás, aratás, vetés, (Bagoly Erzsébet)

A gyomirtó a kapa volt, akinek nem csillogott, azt megszólták a templomból hazajövet a pletykás asszonyok. A szomszédok segítettek egymásnak aratni, szüretelni, disznót vágni a kölcsön munka visszajár, amit a gazda szántással vagy terménnyel viszonzott is amikor a másiknak volt szüksége rá. nem voltak kövesutak, csak a szekér által kitaposott dűlőutak, csapások ösvények. A kertben volt még egy a földből kicsit kiemelkedő pinceverem, a krumplinak. A letapasztott, mázolt padlásán gabonát tároltak, a disznóvágás után a füstölt sódar kolbász a gerendára akasztották. Sokszor volt a padláson fekhely, mert néhányan ott aludtak. Sokoldalú hasznosíthatóságát a nádtetőnek köszönhette. A jól felvert tömör nád nyáron hűvöset, télen meleget tartott.

Élet a háború alatt

Mivel 1962-ben halt meg Id.Nemes Szentmártoni Szabó Dániel Nemzetes Úr, Édesapámnak mesélte el, én tőle hallottam. - Én vótam többször is háborúba, háromszor tüntettek ki. A kitüntetéseim ide vannak befalazva a vályogba. A háború alatt, elvitték a tehenet és a disznót a katonák, vetni nem mert senki, így akkor nélkülöztek a tanyasi emberek. A fiatal legények, felmásztak a nyárfákra és a kis varjút kilopkodták a fészekből, vagy a kis gerlét. Sütve nagyon finom volt. Mivel sok volt a környező víz, sok volt a hal is. Válogatás nélkül megettek mindent, ami élt és mozgott, még a réti csíkot is. Az emberek nem voltak irigyek

egymásra, ha a szomszéd kért egy kanál zsírt, vagy tojást, vagy lisztet, vagy tejet, adtak egymásnak, persze a becsületre kényesek voltak és mindig megadták egymásnak. Ami még ma is a fülembe cseng a bombázók hangja, a stuka német bombázó fekete fekete vót mint az ördög, amikor Demecseri meg bovdányi gyárakat bombázta, azt aki hallotta sose felejti el. Szabadesésben rázuhant a célpontra kikapcsolt motorral páncél nélkül csak őrültek képesek ilyesmire két fricc vót benne, a farokszárnyon horogkereszt meg a gép szárnyán közepén volt egy vaskereszt. A másik meg az orosz rata patkány vót a csúfneve repülőmókus meg légy. Mint egy kis zömök vagy dagadt patkány olyan vót zöldre festve rövid zömök törzse vót, az oldalán vöröscsillag a farokszárnyon egy piros szám vót.

A bocskoros nemes

A kisnemesi címet családunk 1677 június 5.-én kapta Apafit Mihály erdélyi fejedelemtől. Pontosabban Pozsonyi Szentmártoni János feleségével, Simon Katalinnal, és két fiával, Istvánnal és Jánossal együtt 1677. június 5-én, Gyulafehérvárott kapott Apafit Mihály erdélyi fejedelemtől armálist, amelyet az 1678-as fogarasi országgyűlésen hirdettek ki. A jelmondat: A jóságos cselekedet táplál és megoltalmaz. A XVIII. század elején az ifjabb János, aki szabómester volt, Kolozsvárról a Szabolcs vármegyei Gégénybe költözött. Szentmártoni Szabó János mestersége után a Szabó ragadványnevet kapta Gégényben. Fia, Ferenc már a szomszédos Demecserben telepedett le, s János is ebben a faluban halt meg. 1791-ben, egy hosszadalmas nemesség-igazolási pert követően, Szabó Ferenc az erdélyi királyi tábla ítélete alapján, Szabolcs vármegyétől köznemességi bizonyítványt kaptak. Ettől kezdve a család, a ragadványnevet is megtartva, a Szentmártoni Szabó vezetéknevet használta. A református vallású, köznemesi jogállapotú Szentmártoni Szabó család a XIX. század során, kiterjedt rokonságával, folyamatosan Demecserben és a szomszédos Kéken élt. A demecseri református egyházi anyakönyvekben a látszólagos előnév többféleképpen is szerepel: Szent Mártoni, Szentmártonyi, Sz. Mártonyi, Sz.mártonyi. A jobbágyfelszabadítást megelőző időkben az anyakönyvi bejegyzések mindig nemes állapotúaknak nevezik a család tagjait s házastársaik is többnyire nemesek.

Gyerekek munkára nevelése (Szabó Dániel)

A gyerekek vagy pulyák vasárnap reggel elgereblyélték az utcát, elseperték az udvart, enni adtak a jószágnak. A kilenc órai misére mindig elegánsan tisztán mentek a gyerekek, pedig csak lavór volt otthon és gémeskút, meg szappan. Ha a feszületnél nem álltál meg keresztet vetni, az első ember nyakon vágott érte, aki arra jött, pedig nem is ismertétek egymást. Kötelességre és munkára nevelték a gyerekeket apró koruktól. Ha jött a nyári szünet, mentek a mezőre kapálni, ha jött a tél mentek erdőt ritkítani vagy fát vágni. Sosem unatkoztak. Nem volt csap, a gémeskútból főztek később az utca végéről hozták a kerekes kútról az ivó vizet. Munka közben játszottak nem nagyon unatkoztak. Hajnal 4 kor indultak a szőlőbe kapálni, mert akkor még nincs meleg. Akinek nem csillogott a kapája, azt megszólták a faluban. Amíg fiatalok és gyengék voltak addig a kanálisra jártak forgatni szénát, ősszel az akácerdőbe gombászni jártak, állandóan sebek voltak a lábukon és a fejükön, a kezükön, nem fertőtlenítette senki nem kötötte be senki mégis túlélték. Ha egyik gyerek verekedett a másikkal, a szülők szétválasztották őket és ki-ki a sajátját még otthon is jól elverte. A zsíros kenyér, a zsírban pirított kenyér a hagyma és a szalonna mindennapi étel volt. Az ételek zsírosak voltak fűszeresek, a forralt tejhez cikóriakávét öntöttek, de az több volt, mint a tej. Mosatlanul ették a gyümölcsöt a fáról. Ha leeset a kenyér meg kellett enni nem volt szabad kidobni a papát, mert a kenyeret papának hívták. Az utca volt a focipálya, kótya volt a labda, háborusdit játszottak fapisztolyokkal. Nádtető volt a házon, sárból volt tapasztva, a plafonon a gerendák látszottak, a lábunk alatt sárral volt felmosva a döngölt föld. A padláson 3 forintos könyvek voltak, ezeket olvasták és a bibliát. Ha berepültek a legyek a házba vágtak egy-egy akác ágat mindenkinek és azzal kergették ki az udvarra. Ha a cipőt kinőtte a gyerek, kivágták az orrát, inget, gatyát sosem vettek nekik, mindig a nagyobbakét hordták. Az emberek nem voltak irigyek, mert mindenkinek ugyanannyija volt. Ha kért valaki egy kanál zsírt kölcsön biztos megadta, mert a becsületükre kényesek voltak az emberek. Ha a szomszéd reggelit csinált a gyerekeinek, minden gyerek bejött, megkérdezte az egyik kis maszatos pulyától - miután megtörölte az orrát- te ki fia vagy? Kiderült a szomszéd utcáról került ide. Megtörölte az arcát, kezet kellet mosni a lavórban, és kapott ő is egy szelet pirítóst majd hazaküldte, mert a szülei nem tudták hol lehet. Senki sem beszélt vissza. Ha a

szomszédban tengerit törtek, beálltak a gyerekek is segíteni. Munkára voltak nevelve. Nem voltak játékaik, de volt fantáziájuk, nem volt zsebpénzük, de meg volt mindenük. Megtanultak, úgy élni, hogy tudják, mit jelent a kötelesség, a bűn, a jó, a felelősség, becsület, munka. Ezek az emberek névtelen hősei egy letűnt kornak, amelyen a mostani fiatalok értetlenül állnak. Mire a gyerekek felnőttek a pulya batyuja megtelt minden jóval, amit a szülői szeretet csak bele tudott tenni. A falusi életet sokszínűség jellemzi. A faluban nincs nyüzsgés, nincs rohanás, se szmog, mindenki mindenkit ismer, az emberek köszönnek egymásnak, mindenki ráérősen járkál, mégis minden hova odaérnek az emberek. A városon nem lehet csak úgy kimenni, focizni az utca kellős közepére, mint nálunk, ha valaki arra jár kocsival, félre áll és beáll játszani. Szép nagykert van, benne konyhakert, udvar, gyümölcsfák. Szántunk, vetünk, kapálunk, permetezünk és aratunk, amikor kell. Az udvar elején eperfa, aminek termését a kacsák szívesen csipegetik fel, a végén diófa áll, középen a ház előtt gémeskút. A tornác előtt szőlőlugas díszeleg, amit metszeni kell, permetezni, kacsolni és kötözni. A fákon énekesmadarak énekelnek egész nap. Itt ismer mindenki mindenkit. Ha végig megyek az utcán az emberek megismernek köszönnek, beszélgetnek, mert van rá idejük. Ha mégse ismernének, megkérdezik hát te öcsém ki fia vagy? A szülők mindenre megtanították a gyerekeiket, ami kell a falusi élethez. Megtanultuk a favágás művészetét, mert, hogy a legvastagabb fa is elvágható, ha a szélébe vágjuk a fejszét. A helyes farakás módját, a helyes begyújtás módját, s minden tapasztalatot, amit atyai örökségként is kaptam, hiszen paraszt család sarjaként sajátítottam el a rendet. A családban munkamegosztás volt, mindenkinek meg volt a feladata. Egy családban sok megosztásra váró dolog van, s a munka gyümölcse is akkor élvezetes és ízletes igazán, ha meg lehet osztani másokkal.

Hírek, információk és pletyka

A boltban és a kocsmában lehet megtudni a friss híreket. Gyakran mondták egyik másik pletykásasszonyra, hogy kontyos rádió, meg a faluszája. A házak előtti padon cserélnek pletykát az asszonyok. Nagyon nagy szégyen, ha valaki nem köszön a másiknak. Ha

tartasz egy nagyon jó, névnapot, szülinapot, és hangos a zene, nem hívják rátok a rendőrséget. Itt természetes, ha bőg a tehén, ha nyerít a ló, mekeg a kecske, visítanak a malacok, a kakasok kukorékolnak, a kutyák ugatnak a macskák bangurolnak, vagy a gólya kelepel az előttünk lévő villanyoszlopon, vagy a kocsmából hazafelé tartó részegek énekelnek. Itt minden tojás és tyúk vagy a szalonna, vagy a sonka vagy a tészta házi, nem kell annak hazudni, mint a városi piacokon. Egy tyúk évente száz tojást tojhat, ha annak a felét eladod, meglesz a tyúk ára, és még az a tyúk tojik jövőre is, és ha még tanyasi is, akkor meg is kotlik, megültetjük és csibéket is költ, és még több hasznot hajt. Senki sem vágja le az aranytojást tojó tyúkot. A csend itt ismeretlen fogalom. A szomszédban traktor szánt, a másik láncfűrésszel vágja a fát, a harmadik motoros fűkaszával vágja a lucernát, a negyedik meg disznót öl. A hátsó udvaron csirkék, kacsák, libák, pulykák, malacok kecskék és galambok osztozkodnak a gazda kukoricáján, elégedetten beszélgetnek egymással.

A falusi udvar

Azt mondták akinek tiszta az udvarra takaros a menyecskéje. A falun vagy tanyán az ember nem más, mint a természet egy parányi alkotóeleme. Se több, se kevesebb az udvarban hajladozó gyümölcsfáknál, a fűben ciripelő tücsöknél, a tornác előtt nyíló kardvirágnál. Mi mellettük, és ők mellettünk és így együtt a természettel. Lassan pirkad, az idő ködös, a zöld fűszálak hajladoznak a leszálló harmat súlya alatt, a tájat mintha finom, nedves lepel borítaná, s a felkelő nap sugarait madárének, kutyaugatás és kakaskukorékolás köszönti. Ilyenkor, hajnali négy óra tájban már ébredezik az udvar apraja nagyja, hisz itt jól tudják: aki korán kel, aranyat lel, de legalábbis nem alszik sokat. A nagy udvarban jól megfér egymás mellett a zamatos szőlő, az egészséges sárgarépa vagy murok, vagy a nyáron hűs árnyékot adó trombita-virág. Tulipán, pünkösdi rózsa és liliom, orgona és szamóca. Udvarában csirkék és tyúkok szaladgálnak, míg el nem hangzik a pipipipipi akkor aztán minden felől rohannak a szárnyasok. Reggel szalonnát sütünk, szabad tűzön, amit illik házi pálinkával öblíteni. Az idősebbek megtanítják a fiatalabbakat sort húzni a szántóföldbe, megmutatják, hogy töltsük fel a krumplit, hogyan kell metszeni a szőlőt, a gyümölcsfát. A falusi ember reggelente korán kel és későn fekszik, így sokat él, nem zsörtölődik, panaszkodik, kesereg,

köszöni az Istennek, hogy reggel felébredhetett, majd köszöni, hogy fel tud kelni, majd hogy ad erőt neki, majd hogy ételt, italt adott. Télen a legfontosabb a fűtés volt. Száraz fa gyújtósnak, amit vékonyra kell vágni gerjesztőnek alágyújtani a napilapok a legjobbak. Ha este későig még abajgattuk a tűzet, akkor a parázsból marad reggelre és arra rá lehetett rakni a másnapi fűteni valót. Az eresz alatt álló kecskebak jó szolgálatot tesz, ha fűrészelni akarjuk a fát, persze tudni kell, hogy nem a görcsnél. A felhasogatása a rönknek sem egyszerű feladat, tudni kell hova kell ütni és mekkorát, mert ha a közepébe ütöd, a fejszét három ember se veszi ki belőle, mindig a széléből kell lehasítani egy darabot, és lassan elfogy a rönk. A tornácon hajnalra jégcsapok, az ablakokon jégvirágok díszítik a házikót. Aki nem próbált még hideg falusi házban spórt begyújtani, az nem becsüli meg igazán a tűz melegét. A faluban a gumicsizma nem csak népviselet, mert ha a sarat dagonyázod, vagy az ólat takarítod, vagy csak eső után a kerti munkában, elengedhetetlen a számodra. Sáros csizmával nem szabad belépni a házba. Meg kell becsülni a tisztaságot, a rendet, amit az asszony tart fenn. Este beszedjük a tojást, reggel korán ellenőrizzük, hogy mennyit nőtt a palánta. Tavasszal, a palántázás idején folyton ceremónia a palánták cserélgetése, akinek több van valamiből, elcseréli más palántákra, így a felesleg soha nem a szemétbe, hanem gazdát cserél. Itt a fiúk fára másznak, bicikliznek, a sárban tapicskolnak, a ház körül segítenek, fociznak. Aki itt él, nem tudja mi az asztma, vagy az allergia. Itt a fákon a gyümölcs bio- és natúr, bár ezeket a szavakat senki nem használja, mint ahogy a házi kifejezést sem. Mentát, sóskát, körömvirágot, árvacsalánt minden udvaron találni, így van gyógynövény a családnak, vagy friss zöldség. Mindenkinek van az udvarán ribizli, eper és paradicsom vagy paprika, hagyma vagy uborka, nem kell a piacra menni érte. A zsíros kupában tepertő a padláson vagy padmalyon füstölt szalonna van, ami főételnek is jó egy kis zsenge hagymaszárral.

Étkezési szokások

A szülő készítette a világon a legfinomabb ételeket. A cikóriakávéval ízesített tej, vagy a citromos tea, a fokhagymás pirítós, vagy a bundás kenyér illata ma is kísért, ha megéhezem. Édesanyám elvesztésével tudomásul kellett vennünk, hogy már soha nem eszünk olyan finom húslevest vagy csirke pörköltöt,

palacsintát, ahogy Ő készítette! Hiába csinálunk mindent úgy, mint ő, mégsem olyan az íze, mert nincs benne az a szeretet, amit hozzáadott, ahogy mondani szokták benne volt szíve-lelke. Édesanyámnak nehéz élete volt ezért gyermekeinek igyekezett élete során mindazt a szeretetet, törődést és gyengédséget megadni, amiben neki talán soha nem volt része. Gyerekkoromban hetente egyszer vasárnap került hús az asztalra, de nem is hiányzott, mert nem válogattunk megettünk mindent, ami az asztalra került. Vannak kincsek, amiket sosem dobok ki, ilyen Édesanyám imakönyve, bibliája, vagy receptfüzetje, amit maga írt, vagy imádságainak füzete. Ha eddig nem volt mennyország a jó Isten biztos létrehozta, mert Édesanyám megérdemelte, hogy a tiszta önzetlen lelke miatt odakerüljön. Kéthavonta látogatok el a Demecseri temetőbe, hogy friss virágot vigyek a sírjára. Isten nyugosztalja békében!

A Leányvár legendája

A Kacsavár ura a törököktől szorongatva, kénytelen volt feleségével, szép leányával és kincseivel az erősebb demecseri Lányok-várába menekülni. Az öreg hegedős volt a csolnakos, s mikor már közel voltak a demecseri menedékhez, az úr mindkét szeme világától megfosztotta és a vízbe dobván, életét is elakarta emészteni, nehogy övéinek és kincseinek hollétét elárulhassa. Valahogy azonban megmenekült és mint hegedős tengette hosszú életét. De még a török idők előtt a tatárjárás korában is fontos szerepet töltöttek be ezen szigetek, földvárak s igazából e kor mutatja meg, hogy már nem elég csupán földből várat emeleni. A tatárok rabláncra fűzve vitték a lakosságot az országból. Olyan nagy volt a pusztítás, hogy a nemzet krónikása úgy jegyezte fel: „Magyarországot ebben az esztendőben, háromszáz évi fennállása után megsemmisítették a tatárok.”Kétszáz évvel ezelőtti mese sokféle verzióját hallottam már, mivel szájról szájra járt, mindenki változtatott rajta egy kicsit. Nemes Imre községi jegyző (1890) szerint egy Szilágyi nevű kéki gazdaembernek, sok év előtt igen magas korban elhalt atyja, fiatal korában Debreczenben járt és ott egy vak hegedülő koldus mesélte megvakulásának történetét a demecseri Leányok várával van összefüggésben. Ugyanis a XVII. századnak a végén, a törökvilágban, mint ifjú egy úrnak a szolgálatában állott, kinek a Kacsavár volt a tanyája, mely a

pátrohai határban néhány kilométer távolságra fekszik a demecseri vártól és szintén egyik szigetét tette a rengeteg rétközi mocsaraknak, és a mely két vár csak csolnakon közlekedhetett egymással.A demecseri földvár a Rétköz mocsarából emelkedik ki. A községtől az északi iránytól kissé nyugat felé öt és fél kilométer távolságban fekszik, egy oly, északról dél felé vonuló, mintegy 1000 lépés hosszú és 100 lépés széles, természetes homok-magaslatnak a közepe táján, mely a Tisza szabályozás előtt a Rétségnek nevezett mocsaras, nádas ártérnek állandó szigetét alkotta. A térképen Várhegy a neve, de az emberek Tündérvárnak és Leányvárnak hívták. Nemes Imre községi jegyző szerint egy Szilágyi nevű kéki gazdaembernek, sok év előtt igen magas korban elhalt atyja, fiatal korában Debreczenben járván, ott egy világtalan, 100 év körüli hegedősnek meséit hallgatta, a ki ezekkel kereste kenyerét, és midőn megtudta, hogy hallgatói között rétközi 397 ember is van, elkeseredve panaszolta, hogy megvakulásának története a demecseri Leány várral van összefüggésben. Ugyanis a XVII. századnak a végén, a török világban, mint ifjú egy úrnak a szolgálatában állott, kinek a Kacsavár volt a tanyája, mely a pátrohai határban néhány kilométer távolságra fekszik a demecseri vártól és szintén egyik szigetét tette a rengeteg rétközi mocsaraknak, és a mely két vár csak csónakon közlekedhetett egymással, bár nagyapám ismert egy titkos ösvényt aminek (ergéjén) hosszú kerülővel ugyan de átvezetett a másik szigetre. A Kacsavár ura a törököktől szorongatva, kénytelen volt feleségével, szép leányával és kincseivel az erősebb demecseri Leányvárba menekülni. Az öreg hegedős volt a csónakos(csolnakos), s mikor már közel voltak a demecseri menedékhez, az úr mindkét szeme világától megfosztotta és a vízbe dobván, életét is elakarta emészteni, nehogy övéinek és kincseinek hollétét elárulhassa. Valahogy azonban megmenekült és mint hegedős tengette hosszú életét. A legenda valós vagy sem senki sem firtatta, annyi azonban bizonyos, hogy hozzáférhetetlenebb helyet, mint az ebben a terjedelmes ingoványban épült várat, vidékünkön találni alig lehetett volna. A vár kör (kerülék) -alakú; öt-hat méter magasra emelkedik ki a sziget legmagasabb pontjából. Tetejének középtáját kincskeresők kissé homorúvá vájták. Fennsíkjának hossza délről északnak 40 nagy lépés és 26 lépésnyi széles. - Nyugati oldala egészen meredek, a keleti kissé lejtős. - Északi és déli végét sánc-árok szegélyezi. Az ezekből kikerült földtömegnek egy része kifelé hányatott. Az északi, félkörben futó árok kevésbé van elmosódva,

mint a déli. A keleti oldalon egy 2 méter magas és másfél méter széles párkány vonul végig. A vár fennsíkján sok téglatöredéket találni, bizonyságául annak, hogy itt hajdan épület emelkedett, csakhogy ez a magaslat sokkal régibb időből származik, mint a mikor már téglákat használtak, mert itt nemcsak számos őskori, durva cserépedény töredéket, de határozottan bronzkorszakra valló fekete, - kívül fényesre csiszolt - díszített edénydarabokat is találtunk. A vár körül is hasonló tárgyak vannak a felületen szétszórva. Temérdek kincset rejt itt a föld, sokat fordított ki az eke, de egy méter mélyen még senki sem járt, pedig ott vannak csak a régi tárgyi emlékek. A Várhegytől (vártanya)fertályórára(15 perc) volt a Tacs tó, Ecse tó, Bájos tó, Gyalap tó, Király tó, Széles tó, Orozd tó, Gödény tó, Zöld tó, Bagoly tó, Bersény tó, Donboc tó, Füzes tó, Mohos tó, Kolbárd tó(pulbor), Tölgyes tó, Kuckur(kecsker). A Pap tó ami a Borostános láptól délre vót, régi neve Prépost tó. A templomok közötti utat Várdi útnak vagy nagy útnak hívták, ma is nagy utca a neve. A Kecsker tótól keletre lévő sziget neve Kisgémes sziget vót. A pásztor értől nyugatra Mátyás sziget vagy Páskom sziget. Páskom kút sziget, a Kecsker tótól északra. Ahogy zsugorodott a víz úgy változott a neve, a tóból lett posvány, cseretek tókák kutak, gödrök, posvány, bodor(tekervényes ér).Volt ahol sűrű volt a bozót (cseret) ott bujtak meg a farkasok. Gál-Kuti csatornát csak kanálisnak hívták(Lónyai) A Lónyaitól délre lévő területet homok szegnek nevezték, az északit csak ártérnek. A Cseréshegytől délgyugatra volt a református egyház földje, keletre levente gyakorlóhely volt. Az evangélikus tenető a szőllőhegy északi sarkában volt. Az őrház, a régi Köleshely közepe táján, a szalókával szemben fekvő kis rétnél a vasuté vót. Dél felé vót Borzsova tanya (Lokteluke) ami ma Demecser (Dewecher) része közigazgatásilag.

A földvár szerepe

A földvárak honfoglalás kori vagy még korábbi egyszerű építmények, amik az összefüggő vizekből kiemelkedő szigetekre épültek. Leányvárnak, Tündérvárnak is nevezték. A községtől 5,5 km-re, északra, kb. 1000 m hosszú és 100 m széles természetes homok magaslat. Hat méterre emelkedett ki a megáradt vízből. A Tisza szabályozása előtt rétségnek nevezett mocsaras, nádas, lápos

területnek állandó szigetét alkotta. Változó elnevezéseik voltak; nevezték pogányvárnak, földvárnak sárvárnak, bolondvárnak, leányvárnak és tündérvárnak, fellegvárnak, békavárnak. Földből készült töltéssel és árokkal védett szigetek voltak. Szabolcs megyében gyakoriak az ingoványokba és nádasokba emelt földvárak. A lápok sajátos, kiemelked?en értékes életközösségek, él?helyegyüttesek, amelyek történelmi és történeti földrajzi, életföldrajzi tekintetben egyaránt a régi id?k hírmondói. Egyik legnagyobb jelent?ségük abból a tényb?l adódik, hogy a t?zegben jól konzerválódik, fosszilizálódik a belekerült szerves eredet? törmelék. A lápok mint üledékgyűjtők nemcsak saját növényzetük nyomait őrzik meg a tőzegbe zárva, hanem a tágabb környezetből behulló, bemosódó növényi és állati maradványokat is. Bár sokat elpusztítottak és beszántottak, de nyomai a légifelvételeken még látszanak. Szudán mocsaras területein lévő apró szigetek védelmében ma is így élnek az emberek. A Rétköz lakói a tengernyi víz nádasaiban, a szigetekre, a földvárakba menekültek. Állataikat is titkos járatokon, csapásokon, a biztonságos úsztatókon a szigetekre menekítették. Mindezek ismeretében most ismerjük meg Vajda Ferencz miként adja tovább az őseitől hallott népregét verses formában.

A Kacsavárról született néprege.

Vajda Ferencz 1858

Szólj hozzám vén idő, te obsitos baka,
Mit keres itt e vár? kinek volt ez laka?
Kinek lételed az idővel nem évül -
Te láttad a sorát máig le, előlrül.

Szólj, hogy ki épité ily helyre, s mi végett,
Ha látott,. hát mikor s milyen ellenséget?
Ki jött e rengeteg mocsárba tanyáz ni,
Hogy jöttek e várhoz, ellenek csatázni?

Huzd le a halottak sötét bakacsinját,
Engedd Iátni az itt harcolt harcok csinját;
Építsd fel e várat, rakd meg katonákkal,
Láttasd,mint harcolnak nyil-, kopja-, dárdákkal.

Mint adja fel magát a kis sereg belől?
Vagy mint ront előre, mig mindenkit leöl?
Az itt ott megszakadt népregének nyomán
Lássuk, miként derül fel a késő korány.

Mindent hiven látni engedj, oszlass ködöt,
Mely a mult és jelen közé ereszködött.
Verd le az akadály rémóríásait .
A rege segitse lelkem ábrándjait.

Kire nem telepszik a századok moha
Legyen az sanyarú s bármilyen mostoha,
Ki egyenlőn állok a legyen szó ólta;
Én láttam a halált mennyi éltet ólta;

Láttam e szigetet, melyen e várrom áll,
Láttam e várban mint pusztított a halál;
Utolsó urát is láttam, kinek neve
Után ezen várrom Kacsa vára leve.

Hoszszu volna: azért egész történetét
Nem mondom s hogy kitöl vette eredetét ;
Elég az hozzá, hogy utóbb Kacsa birta;
A ki harcolt- benne a mig csak kibirta.

Hozzá menekültek a vidék népei,
A tiszapart-lakók ifja öregei!
Öregek ifiak a Mongol nyilától,
Rettegve - a mongol zürzavar-hadától.

Nem keves volt a kincs mit ide pakoltak,
Ép azért az ellenszemben szálkák voltak..
Mentek hát ellenök: de a tónak partja
A bizton haladó csordát viszsza tartja.

Széles a viz, mély is, sárja - feneketlen;
Miatta a várhoz jutni lehetetlen.
Mint bőszült vadgulya ugytombol a mongol
Mig a vezér a vár-hóditásra gondol.

Járkálnak a parton soká remény nélkül,
Bosszusan, hogy a vár rablatlan menekül ;
Sátorokat vernek, alá települnek,
Itt ott a táborban hízott ökrök sülnek.

Igy mulnak a napok, midőn egy reggelen
Előttök egy uszó nádas láp megjelen;
Közelebb közelebb hajtja a déli szél, .
Mignem megállitja utjában a partszél.

Kiváncsiságtul ég az egész vad sereg
Az uszó órjásnak elébe közeleg;
Nyilakat röpitnek a nád sürüjébe ,
Félve, hogy tán ellent rejteget beljébe'

S csak ily kémlés után merészek rá menni,
Miután nemtudnak rajt’ ellent kivenni.
Leverik a nádat széltében hoszában . ..
Felordít a tömeg csudálkozásában.. .

Mert a vizek felett száraz lábbal járnak
És nincsen hatalma rajtok a vizárnak.
A vezér agyába egy eszme fészkeI be;
Jó lenne a várba e hidon jutni be;

Ha máskép nem lehet: evező-segélylyel
Belopni magokat egyik sötét éjjel.
Parancsa széthangzik: kormányt kell csinálni!
Sokat, mert tervemtől nem fogok elállni.

Kormány segélyével a várhoz evezünk,
Haszontalan több nap itt nem tévedezünk!
Ezerek bárkája áll itt előttetek,
Azért hát, ezennel bele költözzetek!

Bemegyünk a várba, hogy a Mongol karja
Alatt vérezzen el a kutya magyarja.
Bemegyünk,leverjük, ha még annyi volna,
Kegyelmet nem adva, bárhogyan hódolna.

Leverjük, kiirtjuk utolsó emberig ,
Rugjon bár a számok számtalan ezerig
Nyilat,kópját elő! fel fel a bárkába,
Befogunk rontani a birkák aklába.

A menekvö pulyanépet eltemessük,
Halálukat sirjok halmán kinevessük l
Megindul e szavak halltára a Mongol,
Veendő győzelmén jóelőre tomboI.

Mind beköltöznek az órjás dereglyére,
Ezrek kapaszkodnak a kormány nyelére ;
Ezer kormányt vetnek, négyszerte ezeren;
De nagy dereglyéjök egy lépést se megyen.

Elállt a déli szél, még se birnak vele ...
Kifáradtan roskad ,a legénység fele;
Nincs sikere semmi az erőlködésnek,
Nyomai látszanak az elcsüggedésnek.

Csak bosszujok liheg fáradhatatlanul,
Az egy, mi még most is uj szerepet tanul;
Napok mulnak igy el, megtörik az erő:
A mit ők mivelnek a munka leverő.

Türelmes várásuk utóbb kamatozott,
Mert a forgó idő észak szélét hozott;
Hosszn várás után megjött észak szele,
Hogy nagy dereglyéjök megingott volt bele.

Megingott; de nem csak :megingott, elindult;
Kormányosok nélkül a vár felé fordult.
Öröm költözött a vezérök szivébe
Legényit csókolta széles jókedvébe.

Előre ugy örült az izes falatnak,
Mit,majdan a feldult várkincsei adnak.
Mint órjás tengeri hajók vitorlái
Feszültek a szélben a láp égerfái .

Akadálytalanul usztak a vár felé,

Hol már Nyakas Miklós népit elrendelé;.
Hol jól számitottak az ellen jöttére
Éltét védni buzdult mindenkinek vére.

A sok kar csak egy kar, a sok test csak egy volt,
Mindbül vezérök tüz-lánglelkü szava szolt:
Vagy győzni; vagy halni nem adni meg magát,
Hozza bár a Mongol rájok, minden hadát.

Bosszulni mig bírják a magyar halálát,
Ha halhatnak, azért égnek adni hálát.
Az északi sáncban, kifeszített ivvel
Vár az üzött magyar. vérző boszszus szivvel.

Közelg a dereglye nagy terjedelméveI,
Megrakottan vadnép dühös tömegével;
Közelg a dereglye, csend rajt mindenfelől,
Dühös szemmel szémlel vad vezére elől.

Nem lát egy lelket sem; egy szó sincs a várba'
Örül, mert tapodhat védetlen vérárba.
Most még egy zökkenés .. kikötött bárkájok,
Husz lábnyi távolbul nyilzápor ront rájok.

Aztán egy menydörgő: rajta magyar! rajta !
Sok Mongol vérbe fuIt fejét bura hajtja.
Hátra menekvésre nincsen számokra hely,
Pedig repül a nyil és suhint a gerely.

Előre! előre! igy, kiált a vezér;.
Boszszulatlanul ne folyjona mongol vér!
Iszonyu a szándék mi a vad népbe' van
Mind kiirtjuk egyig! és a tömeg rohan.

De a vár védői sem maradnak hátra,
Ott se gondol másra egyik se a bátra;
Nem gondol egyébre, mint hogy az ellennek
Ma mindegyiknek kell lenni lelketlennek.

Kiverik belőlök; de ingyen nem halnak;
Nem több, nem kevesebb a mit ök akarnak.

Ember ember ellen igy gondol a várban,
Gázolva jóbarát és ellen vérárban.

Tágul a csatatér, a harcolók fogynak;
A magyar, a mongol csapás alatt rogynak,
Még a várur ott ví hah! de mongol kopja ,
Csap felé, a melytől az utolsót kapja,

Utolsó erővel buzgányát hajitja,
Vele,több ellennek lelke zárát nyitja.
S kiált: magyar! rajta! a mongol dárdája
Alatt szakadt ketté feje kaponyája.

Ví Nyakas, éltet olt, a vár parancsnoka,
Bár már vérbe fetreng nagyobbrész bajnoka
Nézd mint hull a vártér véres fövenyére
Csapása alatt a Mongolok vezére.

Körülte ugy sürgnek minta méhraj szokott
Ott, hol repültében az anya elbukott; :
Döngnek a pajzsok, szikrát szór az acél,
Lábok alatt száz van ki megölten alél.

Mindég többen többen hullnak a halomra,
Vérök' mohón iszsza a szomju föld gyomra;
Egyformán vesz erőt egyik a másikon, .
Mongol magyar, együtt feküsznek a síkon.

Vérfestett síkján az égő rejtek-várnak
Hol magyar, és mongol nem félnek,nem várnak
Gyermekek, öregek, és a bátor hősek
Kivágva alusznak a gyengék, erősek.

Csak itt ott hallszik még egy egy halál-hörgés.
Vagy, lángba fult fedél dülte után dörgés.
Nincs ellen, nincs magyar Iakója a várnak,
Kapui kinyitvák, uj vendéget várnak.

Ujat, az enyészet lét-öldöklő kezét;
Mely zőlddel vonja be a vár véres mezét.

Mely ne hagyjon mást fel, mint á védő nevét
Adja számára mint romlatlan örökét.

Azólta is Kacsavár a várnak neve
Kacsa uramról, ki itt hős halált lele.
Nyakas volt parancsnok, a népmonda mondja,
Kinek dicsőségre volt halálig gondja.

Im, a mult időnek sötét ködén által
Igy adta ezt a nép firól- fira által;
Az idő igy adta nekem át a regét,:
Igy adta át e vár mondott történetét.

A mig idő, térben élünk é föld felett,
Melyet a hadverő ősapánk Árpád vett,
Szabólcsban magyar él, él addig a rege;
Korról korra adja ezt a nép örege.

A földvár elnevezés

A földvár az őskortól használt erődítménytípus, eredete a Kr.e. 6. évezred közepének Közép-Európájára mutat, amikor még egyszerű árkot, a mögé hányt sáncot és a tetejére épült palánkot jelentett. A földvár a fa-kazetta erősítésű földsáncokkal védett helyek. Sokszor azonban eredetileg fából, vagy fából és földből készült egyéb szerkezetű erődítményeket is illetnek ezzel az elnevezéssel. A földvárak olyan korokban épültek, amelyekről kevés írott forrással rendelkezünk, ezért igen nagy a régészeti jelentőségük. A földvár elnevezés félrevezető, hiszen a földvárak szerkezetét valójában fából készült ácsolt kazettaszerkezet alkotta, épp ezért a földvárak állékonyságát a faszerkezet minősége határozta meg. A kész, általában 3-4 m magas fa falazat belsejét a faszerkezet előtt ásott árok földanyagával és kövekkel töltötték fel. Sokszor az egyéb fa-föld erődelemeket, mint a palánk, rótt palán és a sáncműveket is a földvárak közé sorolják, mivel széles átmenet található a típusok között, ráadásul a földvárak erősítésére előszeretettel használtak palánkot és sáncműveket is. Elterjedésének fő oka, hogy a világ jelentős területein (Közép-Európa, Sztyeppeöv) a fa lényegesebben könnyebben hozzáférhető nyersanyag volt mint a kő. Emellett a földvár építése olcsóbb és gyorsabb is, azonban ki kell emelni, hogy folyamatos gondozást igényel, ezért fenntartása drágább, mint

a kő- és téglafalazaté. Már a kelta földváraknál felfigyeltek arra, hogy a földvárak falazata ellenállóbb a kőhajtó gépek ellen, mint a tégla falak. A faszerkezetek miatt a földvárak érzékenyek voltak (hasonlóan a téglaépítésű várakhoz) a tűzre, amelynek ékes példája a Mongol ostrom-módszer sikere. Tévhit azonban, hogy a tatárjárás után felhagytak volna a földvár építéssel, a későbbiekben agyaggal tapasztott vesszőfonattal burkolták a földvárakat, javítva a tűzállóságot. Földváron (pogányvár) több különböző vártípust értünk:

A földvár formája

A formáját tekintve ahányan mesélték mind mást mondott, ebből okosodjon oszt ki az ember fia. Magyarországon a legtöbb klasszikus kazettás földvár a magyarok előtt itt élő népektől származik. Egy 2003-ban lezárult felmérés szerint a mai Magyarország területén 373 őskori földvár lelhető fel. Hazánkban az Árpád-korig használták ezt az erődítési módszert hagyományos formájában. A láptalajok főtípusába tartozó típusok vagy állandó vízborítás alatt képződtek, vagy az év nagyobb részében víz alatt állottak és a vízmentes időszakokban is vízzel telítettek voltak. Az állandó vízhatás következményeként a növényzet - elsősorban a vízi növényzet, így a nád, a sás, a káka, tőzegmoha - elhalása után a szerves maradványok a víz alatt vagy vízzel telítve, tehát levegőtlen viszonyok között bomlanak el. A humifikáció ilyen esetekben tőzegesedéssel társul. A tőzegképződés előfeltétele az állandó vízborítás vagy vízzel telítettség, és az ennek hatására fellépő állandó anaerob viszonyok. Következménye a növények által termelt szerves anyag nagy mennyiségben való felhalmozódása. A tőzeg minősége a tőzegképződés anyaga és jellege szerint változik. Ennek alapján megkülönböztetünk mohatőzeget, nyers vagy szalmás tőzeget, rostos tőzeget, vegyes tőzeget és szuroktőzeget. Ezek közül a legerőteljesebben átalakult a szuroktőzeg, amelyben növényi szövetek már nem ismerhetők fel. A humuszosodás akkor játszódik le, ha a levegőtlen viszonyok között konzerválódott szerves maradványok legalább időszakosan levegővel érintkeznek, és így aerob folyamatok indulnak meg bennük. Előfeltétele a humuszosodásnak az aerob mikroorganizmusok életének megfelelő viszonyok kialakulása. Következménye a szerves réteg rostos, sejtes alakjának átalakulása egyöntetű, sötét színű anyaggá. Ez több vizet képes visszatartani és

több tápanyagot köt meg. Később ezekből a területekből alakultak ki a jó fekete búzaföldek. A kotusodás a humuszosodás és a szerves anyag elbomlásának további folyamata, amin az ásványi részek viszonylagos feldúsulása is értendő. Előfeltétele az elegendő ásványi rész és a csaknem állandó levegőzöttség. Következménye a fekete, könnyű morzsákból álló feltalaj, ami kiszáradva könnyen esik áldozatul a szélnek, ami a kalácsos puha talaj szétmorzsolódásával jár.
A kiszáradás a lápok természetes vagy mesterséges lecsapolásának következménye. A kiszáradás feltétele a felszíni és a talajvíz hatása alól való mentesülés. Következménye a láptalajok jelentős zsugorodása, ami az eredeti térfogat negyede is lehet. A zsugorodás következménye a pórusviszonyok megváltozása, a fokozott levegőzés. A kiszáradt láptalajok megbontott felszínén könnyen bekövetkezhet a defláció, mert a száraz láptalaj szemcsék igen könnyűek. Ugyancsak a kiszáradás következménye lehet a tőzeg kiégése, ami hamurétegek, cserépborsók képződéséhez és felszínsüllyedéshez vezet. A mohaláp talajok egymást követő tőzegmoha rétegek (generációk) anyagának felhalmozódása és humifikálódása útján keletkeztek. Kémhatásuk erősen savanyú, kevés ásványi részt tartalmaznak. Növénytakarójuk tőzegmoha, amelyben helyenként fák nőnek, de örökre suvadásos marad, ami veszélyes lehet, emiatt építkezésre alkalmatlanná teszi, mivel a rétegek könnyen elcsúsznak egymás felett vagy megsűlyednek, de tönkre teszi az utakat legelőket is. A talajszelvény felépítésében különböző tulajdonságú és vastagságú tőzegrétegek vesznek részt, és a felszínt gyakran koturéteg alkotja. A tőzegréteg alatt a tőzegláp feküje lehet glejes iszap, agyag vagy tavi mész. A rétláptőzeg-szelvényekben vaskonkréciókat is találunk, melyek összeállva rétegeket is alkothatnak, ez a gyepvasérc. Vízgazdálkodásuk szélsőséges. Azok a szintek, amelyeket a rendszerint magasan álló talajvíz kapillárisan telít, egész éven át túl nedvesek, a felszínen levő rétegek a szárazabb időszakban kiszáradnak. Mivel a jól humifikált tőzeg súlyának tízszeresét képes vízből megkötni, a nedves és a száraz állapot között igen nagy víztartalom-különbség van.Tápanyag-gazdálkodásuk ugyancsak szélsőséges. Egyes növényi tápanyagokból, így a nitrogénből és a foszforból igen sokat tartalmaznak, másokból - elsősorban a talaj ásványi részéhez kötött tápanyagokból - keveset. Lecsapolt és telkesített rétláp talajok A rétláp talajok átalakítását a szárazföldi művelés bevezetése esetén telkesítésnek nevezzük.

Telkesítés hatására megszűnik az állandó vízborítás, majd a lápok lecsapolása miatt süllyed a talajvízszint. A kiszáradó felszíni rétegek felégetésével hamu- és cserépszintek alakultak ki. A sok szerves anyagot tartalmazó rétegek huzamosabb ideig tartó erősebb kiszáradása a víztároló képesség és a duzzadó-képesség jelentős csökkenését vonja maga után.

Demecser elhelyezkedése földrajzi viszonyai (Szabó Dániel)

A fekete főd csigás vót, mely azt mutatja, hogy ott állandó víz vót. Demecsertől délre a nyírséget sárga homok, északra a rétközi szigeteket a vártanyát fekete föld borította és kötött veres színű homok. Itt volt a tőzegtalaj, ami öngyulladástól égett, így a hamuval kevert agyaga néhány évig bő termő vót. Szikes vót a déli rész ahun síksót és salétromot söpörtek. A kenyeret pótló termény pedig a tengeri volt, amit nagyban termeltek. A pragmatica sanctio korabeli összeírás szerint „A tengeri termelés a nép nagy szegénységének a bizonyítéka, mert rendesen nem a kültelken, hanem a kertben, vagy a kertek közelében eső földdarabokon művelték. Az 1700-as években a termés egyrészét nem vette el a földesúr, másik része pedig nem jutott tizedül az egyháznak. E körülmények segítették elő a tengeri termelés terjedését. A tengeriföld az adózás alól így ugyi kimaradt. A régi öregek mondják, hogy tengerikenyeret ettek, meg vakarót. 1870—72-ben a vasút építésekor az itt dolgozó mérnökök is szívesen elcserélték búzakenyeröket a tengerikenyérért, olyan jó vót. A rétközi asszonyok nagy tökéletességre vitték a tengerikenyér sütést. Erdőn szedett komlós párral sütötték. Kovászt csináltak. A tengerikenyér tésztáját vizeskendőben sokáig rázogatták, ütögették, majd hirtelen ráborították a lapátra osztán bevetették. Fonnyasztott káposztalevélen, meg csuhéjon tették a kemencébe, úgy sült meg. Tepsiben is sütötték. A tanyán a kakassal kelnek és a tyukkal fekszenek az emberek. Ahogy pirkadt vagy pitymallott, a kokré kukorékolt. Jó volt ez a korán kelés, mert mire elvégezte a maga körüli nyűgöket, addigra már ott volt az idő, hogy trágyázzon, etessen, itasson, és indulhasson a mezőre, mire fel kel a nap emelni kell a kapát. Először is az istállóba indulás volt a lényeg, hisz nyaranta a tehenek, borjak kimentek a legelőre, akár a falu csordájával, akár az asszony, vagy valamelyik gyerek felügyelete alatt. A marhát ilyenkor reggel etetni nem kellett, hisz majd kint eszik füvet, zöldet eleget. Este meg majd kap egy kis szemeset

pótlásnak, mert a tejhez azért kell. Először is trágyázni kellett, ami - ha több tehén is van a háznál, akkor az nem megy pillanat alatt. Még ez előtt hordani kell szalmát a kazalból, hogy a trágya helyére friss alom kerüljön. A kiszedett trágyát pedig kihordani az udvaron lévő trágyadombra, amit időről-időre - trágyahordás idején (mert, hogy olyan is van) kihordanak a földre - sok-sok fordulóval.
Aztán jön az itatás - régen húzni kellett hozzá a vizet, ez bizony időbe telt. Egy tehén pedig nem pohárkával iszik, hanem sokszor akár több vödörrel. Volt mit húzni, és hordani. Sokszor - ha nem volt más segítség, akkor az asszony is besegített. Ő húzta a vizet, az "ember" meg hordta befele.
Ilyenkor aztán a tehénkéket kicsit "rendbe is tette", hisz mégis csak kimegy a legelőre, másoknak ilyenkor "szeme van", ne mondhassák azt, hogy milyen gondozatlan, nyakig "sz.rban van". Meg hát a fejés is jött... Egy kis csutakolás, aztán lemosni a tőgyét, tiszta ruhával meg is törülni, majd jöhet a fejés. Ha sok tehén van, itt vagy egy nagyobb gyerek, vagy megint az asszony - besegít. Aztán az asszony beviszi a tejet, leszűri, szétpakolja, ahová kell. A gazda pedig nekifog a második körnek. Jön a trágyázása a disznónak, egy kis takarítás a baromfiudvaron, szétnézni a többi állat között, majd itat mindenütt. A moslékot a disznónak kihordja, elé borítja, ha ólban tartja őket, akkor zöldet is kapnak, nyáron száraz szénát nem ad, hisz az nagy kincs, majd télen kapnak. Ilyenkor néhány napra mindig előre dolgozik, vág egy darab füvet frissiben. Közben, mikor érkezik a csorda, akkor kiengedi a teheneket, aztán folytatja tovább az egészet. Az asszony meg azokat az állatokat, amikkel valamilyen baj van ellátja szépen. Ha sokat fialt a koca, és nem tudja nevelni az egészet, vagy a borjú olyan esetlen, báránnyal gondok vannak - a frissen fejt tejből kapnak, cumisüvegből szopnak... Ha kimennek a határba dolgozni nap közben, akkor az asszony közben összekészíti a napi élelemet, itókát, a gazda pedig megönti a moslékot a disznóknak, hogy este csak etetni kelljen. Előhozza a marhának az abraknak valót, és minden olyan dolgot, amire majd este szükség lesz. Indulás előtt még bekap pár falatot, aztán vállra a kapa, vagy kasza és indulás. Sütöttek egy kis málét ebédre és estig dolgoztak róla. Káposztalevélen sütötték a málét is, amit kisülés, után olajjal kentek meg. Tengeri lisztből főztek puliszkát. A tepertős zsírospuliszkát zsámiskának hívták. Demecserbül ered a hamuba sült pogácsa kifejezés. Azt mondták régi öregek, hogy a rétköz üsthöz hasonló mélység, oszt a szélén keletkezett a legtöbb rétközi

község, meg a szigeteken. „az üst szélétől befele (=északra) van a pokol gyehenna, kifele {=délre) az Isten földje“. Vagyis északra szárazföld alig található, csak a mindent elnyelő, megsemmisítő víz, nád, mocsár, mely legtöbbször tönkreteszi a reménykedő ember kevés vetését. A vártanya volt a rétköz közepe, azt mondták rá a kis Velence, és tényleg tele volt lagunákkal oszt a vizek közepette, úgyannyira, hogy nyáron is csak a vízen át úsztatva nyílik oda a bemenet.Ahun sok a víz ott sok a nád is, a hal is. Pászkák és csikászok járták a vad vidéket, madártojás, kisvarnyu,vadgerle, teknősbéka, pijóca, csík, rák, hal, gomba gyümölcs került a zsákba.

Újévi köszöntő;

Az Újesztendőbe
Bújj a kemencébe.
Szedd ki a málét
Rongyos lepedőbe
Adj egyet belőle!

Szegénység és nyomor

A papot csónakon vitték a faluba, közben azt mormolta; Kék, Demecser, Megyer, Rád, Nem terem itt egyéb, csak góré, meg nád, Uram, éhen hal itt a te szolgád. Olyan nagy volt a szegénység, hogy fű nőtt a kemence fenekén. Azt is mondják, hogyha néha tengerilisztből sikerült kenyeret sütni, vagy málét süthettek, muzsikaszó mellett vetették be, ami azt jelenti, hogy ritka és nagy eseménynek majdnem ünnepnek számított. Meghatja az embert és csodálkozásba ejti a kenyérben szűkölködő rétközi szegény siralmas nótája: Én Istenem, de nagy bús, kinek az élete hús, mert kenyér nélkül kellett enni a csikot. Olyan ritka volt a gabona, hogy egy szekér (= 100 kéve) nádat odaadtak egy kenyérért vagy félvéka rozsért. Egy kenyérért két nap kaszáltak, egy tengerikásás gömböcért száz kéve nádat vágtak le. Az A vitamin hiánytól sokan kaptak farkasvakságot. A sült tök és a sült krompé vót az éhenhalás ellenszere. Vót úgy, hogy kifagyott a tengeri széki, oszt odalett a termés. A szárazság itt áldás volt, mert a termőföld ugy szaporodott. 1808-ban szárazságkor még a tengeri csutkát is megdarálták kenyérnek.

1817-ben a demecseri lelkész ezt jegyezte fel az " életbéli kimondhatatlan szükség annyira uralkodott, hogy sokan az éhség és szükség miatt megholtanak, azon esztendőben semmi házasság nem köttetett." A pap kenyeret kapott a keresztelésért Demecserben. Az 1786-i díjlevél szerint a pap bére két kereszt élet minden egyes gazdától. Ha a víz visszahuzódott az 1700-as évek végén kiirtották az erdős részeket, melyeket előbb kaszálóknak és legelőknek használtak, majd felszántották oszt bevetették. Minden igyekező ember fogott magának fel egy darab cserét, azt kiirtotta s így lett szánlóföldje, a rét közt levő szigeteken, a Kormolynál, a Kétágú sziget és Kolbárt szigeteken is az embereknek. Házépítésre erdő és nád, szövésre; kender, étkezésre tengeri, káposzta, krompé, rozs. A marhatrágya fűtésre való, a szalma és a venyige fűtésre. Csolnakon kellett vinni az ekét, boronát, vetőmagot; a lovak úszóba mentek a csolnak után, a kantárszárát fogta a csolnakban ülők egyike. Aratáskor hasonlóan vitték a szerszámokat, élelmet, majd ami kevés termés összegyűlt a szigeteken, azt is csolnakon kellett hazaszállítani. Ladikon hordták ki a szigetekről a tengerit is. A krumplit csak télen hozhatták ki. A szántásra használt faekét és a hordáshoz való fakószekeret, melyen nincs vasalás, minden része fából van, a molnárok készítették, legtöbbször helyben. Ahol rozsot vetettek azt úgy is nevezték el, például a rozstalló sziget. Demecsertől északra a Mátyiszeg minden harmadik évben búzát termett. Vótért vetettek, ami a tönköly elnevezése vót. A vótérből jó kenyeret sütöttek, íze jobb, mint a búzakenyéré. A vótér hosszura nől. Gabonalisztel keverték. Később takarmánynak is használták. Őrlés előtt kőplatóval hántották, sokszor héjastól őrölték lisztnek, melyből kenyeret készítettek. Megőrölték, kikaralyolták, kiszitálták. Kását is csináltak belőle, mit tejjel ettek. Másik vót a tatárka, amit kis mennyiségben termelték régen. Sovány földbe vetették. Nagy Ínségben tengericsutkával őrölték a kenyérlisztnek. A rozs kényes vót,tőzeges talaj nem való neki, hanem fekete vályog kellett neki. A zabnak nedves föld kellett. Szólásmód szerint: gabonát porba, zabot sárba vess. Tőzeges talajon hamar lefagy. Általában keveset termeltek a vártanyán. A tengeri televényföldben nő, akkor jó, ha olyan ritka, hogy az ökör lefekhetik a sorok közt. A szigeteken sok termett belőle. Láthatjuk, hogy a termés volt a fizetőeszköz mindenütt, a tanítónak egy véka csöveslengeri járt a zsoltáros gyerekért. A kölest nagyban termesztették. A

lakosok jelentős táplálékát képezte. Víz után vetették. Nagyon rövid a tenyészeti ideje, ezért áradásos vidéken igen célszerű. Szereti a pallagból feltört földet. A lecsapolás után is kölest vetettek egyenesen az első törésű földbe. Paszuly, lencse borsó is volt vetve. A puha talajban elterjedt a csicsóka amit nagyon szerettünk még nyersen is.

A krompé elterjedése

A szigetek krumplit termettek nagyobb részt. A szigetekről csak télen hozhatták ki szekéren vagy szánkán, mikor befagyott, máskor csolnakon. Sült krumplin vágták a nádat emlékezés szerint is. A rétközi öregek elbeszélése szerint legrégibb krumpli a magyar krumpli, mely magasra nő, nem szárad el a szára, sok kinövése van. Indáján számtalan bibircsó, apró kis bogyó van, fehér belől és csicsókás, olyan, mint a faggyú. Egy embernek két zsákkal ha volt. A fekete krumpli korán érő, fás, mint a karalábé ; kék krumplinak is nevezték. A sárga, síma Szent János krumpli a legkoraibb. A csetneki sárga krumplinak nagy szemei voltak. A pirola (peronainak mondják) sárga, nagyra nő, de romlik, fekélyes rozsdafoltok keletkeznek rajta. 1851-ben szeszgyára van Elek Pálnak Demecserben, oda hordták a sok krompét. A vad krompé vagy csicsóka, inkább az udvarokon, kerítések tövében termett. Magas szára szép virága vót, de ha megéheztünk kikapartuk a fődbűlmég télen is. Csak a fődben állt el, nem vót sima nem lehetett hámozni csak mosni, hamar megbarnult. A gyermekek kedvenc csemegéje vót.
A tüskés sövényből, gallyakból rakott kerítést garádnak hívták. A repcét nagyban termelték a szigeteken. Legtöbbször árvíz után tavasszal vetették. Az őszi repcét kikapált földbe vetették, nagyra nőtt. A tengeri második kapálásakor elszórták a repcét, letörése után úgy hagyták a szárat. Másik évben gazdag termést adott a repce. A hínárból is olajat sajtoltak. Kisebb magva volt, mint a repcének. Úgy mondják, rokona a gomborkának vagy sárgarepcének. A kenderszerben kendert termesztettek.
Szabó Antal 83 éves demecseri gazda így kiáltott nagyszőrű, gubancos, kócos kutyájára: „Nem mensz ki, ni a gerebenre való !
Forrás:
https://mandadb.hu/common/file-servlet/document/684047/default/doc_url/2005_1_6.pdf

Dohány termesztése(Szabó Dániel)

Az 1700 évektől termesztettek itt dohányt. Egy mázsa dohányért másfél mázsa sót adtak. Demecseren kertben, homokparton és kötött fekete földben termett. Legtöbb helyen kapadohányt termeltek, melynek igen erős szaga van. iszapos, fekete földje szerette a dohány de a homokban is megtermett. Sok huncutsággal jártak el. A szekér úgy volt megrakva, mintha beteg asszonyt vinnének. Úgy mondják : a dohányt felneveli a fiastyúk. A szárazság ugyanis erősíti a dohányt, de a nyári forróságban elmarad növésében. A fiastyúk tehát — melynek aug.-ban van égijárása — azért neveli fel, mert akkor harmatos éjszakák vannak. A felfűzött dohány ki volt akasztva belül a kerítésre, nem látszott tőle a kerítés. Káposzta. Háznál a kertben maguk szükségére elegendő termett minden időben. A tanyán Szabóéknál annyi termett, hogy elvitték eladni vagy elcserélték másra. László Ferenc demecseri lakos feljegyzéseiben olvasható, hogy Demecserben állandó káposztaföld volt az 1874 aug. 19. jegyzőkönyv szerint.A Dinnyéshegyi szigeten finom dinnyét neveltek. A tököt leginkább háznál, a zöldséges kertben termesztették a rétség közötti szigeteken. A tök magja télen át kedvelt csemege; olajat is ütöttek belőle.A sáfránnyal kenték be a szalonnát, meg a levest színezték vele.

Aratás a falun (Fehér Mária)

Az aratás sarlóval történt a Rétközön. A kaszát a múlt század 60 as éveiben hozták a Rétközre először, a 63-as nagy szárazság idején, Az arató sarló alakja hosszúkás, éle fűrészes, nyele sukkos (33 cm.) nagyságú volt. Ha kopott az éle (recéje), 21megvágatták cigánykováccsal; ezért mondták hosszú-, vágott- és cigánysarlónak. Volt kaszasarló is, mely kasza anyagából készült, éle sima volt és fű vágásra használták. A Rétközön az aratást kepének mondják, az aratót Repesnek. A sarlóval való aratásnál ülletig érő tarlót hagytak; felébe, meg harmadába vágták a szárat. A kalász volt a fontos, szalmára nem volt szükség. Kaszával a magyarok csak rávágtak, az arató tótok, kik lecsapolás és tagosítás után jöttek Zemplénből, rendre vágtak. Ha nagyon babos volt a gabona, kivágták vagy

kaszával letetejezték. Ha nem rendes kaszálás volt, dűlt vagy gazos volt az élet, az esetben kifordult az ember és rendre vágta. Marékkai szedték a markot. A rendet is marékkai volt jobb szedni. Kaszával földig vágták a tarlót.Mikor sarlóval vágták az életet, a balkéz négy ujját összeszorították (ha széjjel nyitották : elvágták), az oldalt kinyújtott hüvelykükkel hajtották az életet a jobb kézben fogott sarlóra. A levágott élet a balkarjára feküdt s amikor egy marék lett, lefektette a földre. Amikor kaszával aratták az életet, (ezt először csak kaszálásnak hívták), akkor a marékszedő két kézzel szedte a térdére, úgy hátrált; a kasza után ma szedik fadarabbal is, sarlóval is, de legbiztosabb kézzel, nem marad úgy el az élet. A fa egy kisszékláb nagyságú volt. A rendet gereblyével szedték. A gazos, kaszával rendre vágott életet kézzel szedték marékba. A gazos életet nem kötik fel azonnal, csak marékba szedik s úgy hagyják, hogy a dudva száradjon benne. Nincs annál utolsóbb, ha a rendre vágott gazos életet rendben hagyják száradni: pocsékba megy, összetörik. A tiszta életet kévékbe kötötték. A nagyon gazosat, amelyik jószág számára etetésre való volt, boglyába. A sarlóval aratottat rögtön marékba szedték, nem is mentek tovább addig, míg be nem kötötték.Ha sarlóval arattak, reggel harmaton megvetették a kötelet, hogy egész napra elég legyen és vonult legyen. Ha subafával kötötték, a száraz kötél eltört. A subafa 2 araszos volt. Amikor az arató sarlóval vágott, ölébe vágta és szedte is markot. A kaszával arató mellett külön volt marékszedő. Kévekötő itt is, ott is. A kévekötő a subafát nem tette a földre, hanem a gatyakorchoz dugta. A kötelet tartalmazó kévét a kévekötő magával vitte, mikor a marékhoz ért, letette, majd a marékot felvette és a másik marékhoz vitte. A kötelet tartalmazó kévéből egy kötelet kihúzott, ennek bakját (= fejét) fogta, hogy szét ne menjen, akkor a két markot összetette. A kévét rátette, összesodorta kezével a kötél két végét, a subafát a .koréból kirántotta, a kötélnek — ahol kezével megsodorla aládugta, egyet kanyarított rajta, a kötélsodra aláfordult magától, úgy hogy olyan erős volt a kötél, hogy a kezét se tudta aládugni. Nem bomlott akkor ki a kéve. A kötélnekvalót, mint előbb mondtam, harmatos gabonából aratták, a kötelet ebből vetették. Ha harmat nem volt, leöntötték vízzel; a kötél megcsinálása után fentmaradt zilát (= összetört hulladék) az aratók maguknak hazavitték, soha se szólt érte a gazda. Az

arató csirkéjének mindég elég volt a zila.A sarlóval aratott kéve 2 markos volt (említenek 3 markosat is), a kaszával aratott 1 markos.. A kévéket keresztberakták. Egy kereszt a sarlóval aratottból 20 kéve, a kaszával aratottból 18 kéve. A legalsó kéve megtörve kalásszal felfele a bújtató. A legfelsőnek a neve pap, a pap alatti kéve a rektor. Valószínűleg hajdan ezzel fizették a papot, meg a rektort. A gabona szára vagy ott veszett, vagy leégették. Fel is kaparták a szegények. Még most is mondják: „Elmehetsz tailót kaparn;." Azt jelenti, hogy sovány kereset.Régen majd minden községben volt csűr az olyan nagy gazdáknak, kiknek sok termett s a cséplés benyúlt a télbe. Ma már nincs. Még karácsonykor is csépeltek benne. A gabonát a helyszínen csépelték ki és nyomtatták el a szigeteken. A sarló használata idejében a lakóháznál udvaron csépeltek. Akinek csűrje volt, az csűrben. A nyomtatás is a saját portáján történt. Akinek tanyája volt, az is többnyire behordta az udvarára.A hordás nagy parádéval történt, felcsengőzött, pántlikázott ökörfogatokon. Ló kevés volt. A kisebb gazdák hordták lóval. A keresztet villával adogatták fel a szekérre. Markos fiú volt, aki felhányta a szekérre, meg az asztagba. Olyan kévék voltak, hogy mikor a villával emelni akarta, a nyelét a földnek kellett vetni, úgy tudta szekérre emelni.

Álattartás (Id.Éles Gyula)

Az állattartás könnyebb volt, a rideg tartás és az istállózó tartás egyaránt szokásban volt. Amikor nem volt elég takarmány, akkor a rétközben hallal etették a disznót. Nagyböjtkor csíkot szabad vót enni. A parasztgazdák állatai részben ridegen, részben földólakban teleltek. Csak századunk első évtizedeiben kezdtek a módosabb gazdák istállót építeni. A ridegen tartott jószág szállása a falu déli oldalán, a szélvédett helyeken, négyszögbe állított kazlak, ácsolt karámok között volt, csak egy kis részét fedték be. Azokat a jószágokat, amelyekre naponta szükség volt, otthon földólakban tartották. Ez földbe ásott négyszög alakú helyiség. A nyeregtetőt két „ágasfa" tartotta, náddal, kukoricaszárral („csutkával") vagy szalmával fedték be. Sokszor földdel is behányták, hogy még melegebb legyen. A felszabadulás után a földet kapó „újgazdák" közül

még sokan alkalmazták ezt a gyors és olcsó istálló építési módot. Főleg teheneket tartottak benne, néha lovat is, sertést sohasem. A sertésnek a ház végében, de nem a házhoz építve, féleresztet készítettek. A sertés kora tavasztól késő őszig a kondára járt. De még télen is szívesen kiengedték a ház körüli kertbe, hogy kitúrja és összeszedje a földben maradt veteményeket. A Rétköz, természeti adottságainál fogva, sajátos helyet foglal el az átalakulási folyamatban. A rétközi községek életében ugyanis a középkorban az átlagosnál nagyobb szerepet kapott a természeti környezet szabad hasznosítása. Az ősfoglalkozások egészen a tőkés termelési mód kibontakozásáig tovább éltek, és a megélhetés szempontjából mindig fontos szerepet játszottak. Az árvizek miatt nem a földművelés, hanem az állattartás volt a fő foglalkozási forma, mely a zsákmányoló, gyűjtögető életmóddal együtt a történeti fejlődés legkorábbi szakaszát idézte még a XIX. század első felében is.

A mindennapi élet

A rétközi községek mindennapi életét a szabályozás előtt a víz határozta meg. Szeszélyeihez alkalmazkodott a település formája, a lakóházak építési technikája, a rétközi emberek életmódja. Ebbe a zárt, természet által szabályozott világba, a feudális társadalom kötöttségei csak nehezen tudtak betörni. Mindaddig, amíg a megélhetés elemi feltételeit a természeti környezet biztosította, a földtulajdonnak nem volt központi szerepe. A halászat, vadászat, nádlás, szénagyűjtés és az ehhez kapcsolódó állattartás, makkoltatás, sulymászat, vesszőfonás ugyanis - a szokásos dézsma mellett - egész településeknek munkát, megélhetést adott. A századforduló táján már sok paraszti gazdaságban is mangalica fajtát tartanak. A jelentősebb uradalmak pedig törzsállományt alakítanak ki belőle. Az Odescalchy-birtokon megyeszerte híres mangalica törzsállomány volt az 1920-as években. Századunkra Ibrány községben a szántóföldi növénytermesztés lett a fő megélhetési forma. Az állattartás - mely a természeti adottságokra alapozva századokig első volt - a második helyre szorult. Ez a változás azonban nem az állattartás visszaeséséből adódott, hanem a növénytermesztés igen gyors ütemű fejlődéséből. A dohány téli munkája alkalmat adott a beszélgetésre, mesélésre, tréfálkozásra. A beszélgetések egyik témája a finánc volt. Kizárólag olyan

történetekben szerepelt, ahol mindig pórul járt. Gyakran utánozták mozgását, beszédmodorát, eljátszották azt is, hogy hogyan keresi a „szűzdohány"-t. A csomózóban egymással is vicceltek az emberek. Aki kiment a dolgát végezni, „vizet tettek alá". Felhajtották a dohánylevél széleit, vizet öntöttek bele, majd összecsomózták. Ha ráült, volt nagy derültség.Régebben az érett dohányt egyszerre szedték le, vagyis „törték". A „színdohányt" persze külön szedték az „aljdohány"-tól. „Féllapátos" vagy „egészlapátos" tűvel fűzték. Szárítani az uradalmi pajtákba vitték, de ha sok volt, aggattak mindenhova, még a „dohánygóró"-ra is. A szárított dohányt télen válogatták, csomózták, bálázták. A válogatásnál a hosszúságot és a színt nézték. A csomózás már könnyebb volt. A csomókat „suskó"-val kötötték össze, a színdohánynak pántlikát csináltak. A csomókat „bálákba" rakták, amit négy „bálfa" fogott össze. Ezeket előbb vesszővel, később dróttal kötötték szorosra. 1889-ben a következő minőségű dohányok voltak: szivar- és válogatott, első osztály, második osztály, harmadik osztály, kihányás. Munkaigényes növény a dohány is, melynek termesztését a monopólium előtt semmi sem sem gátolta, csupán az, hogy a nyomásos gazdálkodási rendszerbe sehogyan sem fért bele. Olyan területekre volt szükség, melyeket kivehetnek a nyomás alól, és amelyek a dohány munkaigényessége miatt közel vannak a településhez. jobbágyok ilyen földterületeket csak úgy szerezhettek, ha feltörték a nádasokat, irtáshelyeket. Az itt termelt dohányból a földesúr dézsmát szedett. Ibrányban a tagosítási perben vitatott egykori nádasok voltak a dohánytermő területek. Közvetett adatok utalnak a dohánytermesztés technikájára, a szárítás módjára és az értékesítésre. 1843-ban dohányszárító pajta még nem volt a településen, ezért arra gondolhatunk, hogy a letört és felfűzött dohányt az eresz alatt vagy kerítésre aggatva, jobb esetben „álló"-kon száríthatták. A megszáradt dohányt a padláson szalmára tették. Csak a jobbágyok foglalkoztak dohánytermesztéssel a nyomás alól kivont területeken. Az allodiális birtokon dohányt nem termeltek. Az értékesítéssel nem volt nagy gond. Legtöbbször helyből is elkelt, de ha jobb pénzt akartak érte kapni, Rakamazra vitték. Az értékesítő helyek ugyanis a fontos utak mentén, átkelőhelyeknél alakultak ki. A monopólium következtében a nagybirtokokra koncentrálódott a dohánytermelés. Az egykori kistermelők

feleskertésznek álltak az uradalmakba. A felesdohányosok a nagybirtokokon hasznosították azt a tapasztalatot és szakértelmet, melyet századok óta hagyományként őrizgettek. Egyes uradalmak híres dohánytermelő területekről hívtak kertészeket. Ibrányban is voltak hevesi dohányosok, de a feleskertészek zöme Ibrányból vagy a környező községek lakóiból került ki. Az Odescalchy uradalomban már az 1870-es évektől nagy területeken termesztettek dohányt. A Nagyerdő tanya és a Fekete-vár tanya (ma Nagytanya) volt a dohányosok központja. A Nagyerdőn a pajták mellé már csomózót is építettek, a Feketeváron ilyen nem volt, ott csak a házakban csomóztak. Palánki János 1950-ben, 85 éves korában így emlékezett vissza arra a hat évre, melyet az ibrányi uradalomban feleskertészként eltöltött: „A feles félvégű házat kapott, ezért bért nem kellett fizetnie. Ketten laktak egy konyhán, de megszokták, mert mindenütt így volt. Voltak olyanok is, akik földházakban laktak. Volt olyan év, hogy „lótartás"-t is kaptak. Ez azoknak járt, akik távol laktak a pajtáktól, és ott, ahol nem volt csomózó. Talyigán hordták haza a dohányt, úgy csomózták. Havonta 10 pengőt kaptak kenyérre. A napszámosok fizetésére külön adtak minden két hétben. Kezdetben még a palántanevelésért is adtak egy mázsa gabonát. Számadáskor mindent levontak, de ritka volt az az év, hogy egy kis nyereség ne lett volna." A dohánytermesztés térhódítása a megye területén egybeesett az árvízszabályozási munkák befejezésével. A század közepén Szabolcs megye még csak 5%-át adta az ország dohánytermesztésének. A tanyán a szegény ember a krumpliból, a tengeriből meg a cukorrépából pénzelt." Ha volt „krompé", akkor nem volt éhezés. A tengeriből „málé"-t sütöttek, „puliszkáit főztek. A csutkán meg pár mázsa répán elvolt a jószág egész télen. A tengerit kétszer kapálták, az első kapálás „egyelés" is volt, „töltögetés" is volt, vagyis a kikapált gazt a sorok között „bakkhátra" összehúzták. A második kapáláskor, a „másodolás"-kor a tengeri töve köré húzták össze a földet. Általánosan elterjedt szokás volt, hogy a tengerisorok között „köztest", azaz tököt vagy babot (paszulyt) is termeltek. A tengeri törése kezdetben „suskó"-val együtt történt. Ezt a betakarítási módot több dolog is indokolta. A korábban termesztett fajtákat csak nehezen lehetett kibontani, speciális szerszám - egy hegyes fa - kellett hozzá. A suskóra a dohány csomózásakor szükség volt, ezért azt a

„hántolás"-kor gondosan összegyűjtötték és eltették. A „csutkát", a tengeri szárát „görbekéssel" levágták és télen át a jószággal etették. A lerágott tengeriszárat, az „izék"-et kúpokba rakták, és egész nyáron sütöttek-főztek vele. Kenyérsütéskor ezzel fűtötték be a kemencét is.

A környék legnagyobb összefüggő lápvidéke

A rétköz valaha hazánk egyik legnagyobb lápvidéke volt. A tartós vízborításban a nád, sás, gyékény szerves anyagai nem bomlanak le, hanem vastag tőzegrétegként halmozódnak fel. Az így keletkező láp sokszor a víz tetejére emelkedik: ezeken az úszólápokon egykor legeltetés és kaszálás is folyt. A rétközben nem egyszer előfordult, hogy a lápon legelésző gulyát átfújta a szél a szomszéd falu határába! Mára alig pár száz hektárnyi hírmondója maradt az egykori lápoknak, úszó változatukkal pedig csak egyetlen helyen találkozhatunk. Pedig a lápi tőzeg a légköri szén-dioxid egyik legfontosabb megkötője (a most kibányászott kőszénmezők is lápi körülmények között képződtek évmilliókkal ezelőtt), így fontos tényezője a klímaegyensúlynak. A Rétköz lecsapolása után kiszáradó, levegőre jutott tőzegből sok ezer év megkötött szén-dioxidja jutott a légkörbe, és sokfelé ma is rendszeresen leégetik a területeket. Emellett a lápok a talajvíz természetes tárolói, befogadói. A tőzeges talajú lápmedencék szivacsos tőzegrétegükben nagy mennyiségű vizet raktároznak el, s száraz időben mérséklik környezetük víz- és párahiányát. De a lápok élővilága is igazán egyedülálló. Hatalmas élményt nyújtanak az emberes méretű zsombékosok, „rakottyával", füzesekkel tarkított nádas-gyékényesek (régi elnevezéssel: a cseret). Számos ritka, védett fajunk kizárólag a tartós vízborítású lápokban él. Közéjük tartozik a fehér virágú hínárszőnyeget alkotó békaliliom, a kúszó tövű lápi csalán, a zsombékokra föltekergőző mocsári lednek. A legháborítatlanabb lápok belseje pedig olyan ritka madarak menedéke és fészkelőhelye, mint a fokozottan védett vörösgém.

A természet felszínformáló ereje

A Nyírségre fújt futóhomokot a szelek ide-oda mozgatták helyenként jelentékeny magasságú buckákat, gerinceket halmoztak

fel, szélbarázdákat vájtak bele. A mélyedésekben összefutó csapadék vízállásokat, tavakat hozott létre. Száraz időben ezek ismét felszikkadtak. A talaj felszinét itt-ott benőtte a fű, majd erdőségek is keletkeztek rajta. terület nagy részén azonban a szélviharok felszinformáló ereje, ha kisebb mértékben is, egészen a legujabb időkig éreztette hatását, míg végre az emberi kez munkája, az egyre belterjesebbé vált mezőgazdasági művelessel s különösen a valóságos áldást jelentő akácfa ültetésével a futóhomokot teljesen megkötötte és a Nyírség felszíne mai alakjában állandósult. Ez az alak szabálytalan, lapos kup felületéhez hasonlít. A Tisza vizének munkája mélyítette le a Nyírségtől északra fekvő Rétköz felszínét is. A feltűnő magasság külömbség két természeti erő hatása folytán alakúit ki s a folyóvizek és a szélviharok munkájának következmenye. A rétközi medence fenekére lerakódtak a felette elterülő víz üledékei s különböző származású törmelékek és hosszú időn át feltöltötték. A harmadkor végén, az u. n. levantei időszakban ez a feltöltődés már annyira előre haladt, hogy a levantei tenger nem is volt összefüggő víztükör, hanem különálló s aránylag sekély mélységű, édesvizű tavak csoportja. A homok buckákkal, gerincekkel körülvett mélyedések, vízállások alakja, kiterjedése, helyszínrajzi eloszlása szinte szeszélyes változatosságot mutat. Magassági elrendezettségükben azonban határozott törvényszerűség ismerhető fel, ami a térszin általános alakjából következik. Ha a Rétköz déli szélétől, kiindulva, deli iranyban haladunk, minden dél felé következő mélyedes fenékszintje magasabb az azt megelőzőnél. Az egyenlő magasságú pontokat összekötő görbe vonalak csak az árterét alkotó és viszonylag mély fekvésű területek magasságát tüntetik fel, de az ártérbe nem tartozó homokbuckák, gerincvonulatok magassága a szerkesztésnél figyelmen kivül maradt. A tervezet ugy a gyűjtő főcsatorna, mint az összes nyíri csatornák fenékvonalát olyan mélységre helyezte, hogy „ezen nyílt csatornákon nemcsak a völgyek és lapályok árkiöntései, de egyszersmind a mélyebb fekvésű öblök és medencék vizei, kár és veszély nélkül még akkor is a Tiszába vezethetők legyenek, ha a Tisza és a nyíri vizek legmagasabb vízállásai találkoznának."A Rétköz valóságos tengerré alakult át. De egyre tűrhetetlenebbé vált a helyzet a Nyírségen is. A vármegyei árkok s az egyes birtokosok magán árkai ugyan nagymennyiségű vizet vezettek el a Rétköz felé, csekély méretüknél fogva azonban korántsem voltak alkalmasak arra, hogy a nyíri árterületeket a víztől mentesítsék.

Legkevésbbé éveken át tartó, csapadékos időben, mikor a talajvíz is igen magasra emelkedett, ami összesen 72976 holdat tett ki.

Időjárási viszontagságok

A területet szinte évenként elöntötte a Tisza vize az 1880-as években történt vízszabályozás idejéig, így azelőtt vizes, mocsaras, halban gazdag terület volt. Demecser határának északi része mélyen fekvő rétközi jellegű terület, a déli rész homokbuckás. Éghajlata megegyezik a Nyírség és általában az Alföldre jellemző tényezőkkel. Az év nagy részében derült, szélsőségek jellemzik, forró nyár, hideg tél, nagy hőmérséklet ingadozás. A talajviszonyok jó termelési lehetőséget biztosítanak káposztának, cukorrépának, zöldségfélének, burgonyának, dohánynak és gyümölcsnek. Az összefüggő vízen kisebb nagyobb úszó szigetek voltak, amit egyik nap lekaszált a Vártanya közelében valaki, oszt a Fellegvárnál meg valaki más összegyűjtötte, átfújta a szél a szigetet a víz másik oldalára, azt mondták rá tréfásan; hogy Isten adománya. Demecsertől az un. „kassai szél" irányába a vályogvető gödrön túl vezetett a földút a kőhídon át a Ticcéig. A Várhegytől (vártanya)fertályórára(15 perc) volt a Tacs tó, Ecse tó, Bájos tó, Gyalap tó, Király tó, Széles tó, Orozd tó, Gödény tó, Zöld tó, Bagoly tó, Bersény tó, Donboc tó, Füzes tó, Mohos tó, Kolbárd tó(pulbor), Tölgyes tó, Kuckur(kecsker). A Pap tó ami a Borostános láptől délre vót, régi neve Prépost tó. A templomok közötti utat Várdi útnak vagy nagy útnak hívták, ma is nagy utca a neve. A Kecsker tótól keletre lévő sziget neve Kisgémes sziget vót. A pásztor értől nyugatra Mátyás sziget vagy Páskom sziget. Páskom kút sziget, a Kecsker tótól északra. Az őrház, a régi Köleshely közepe táján, a szalókával szemben fekvő kis rétnél a vasuté volt. Dél felé a Borzsova tanya vagy Lokteluke. A fontosabb szigeteket ma is könnyen azonosíthatók, mert kiemelkednek a szántásból, sajnos fotókat 3 évtizednyi kutatás alatt sem találtam a Vártanyáról, ami 65 méterrel volt a tengerszínt felett a térképek szerint, persze mamár sokkal alacsonyabban van. A Vártanyasi iskola rövid életűnek bizonyul a politika elsöpri a tanyával együtt. Egy tanterem és egy tanító küzdött lelkesen a gyerekekért. 35-40 felnőtt és 60- 70 gyerek élt a Vártanyán akik felváltva jártak iskolába, 15-20 fő per/nap, attól függően, hogy mennyi munka volt a határban, illetve mennyi lábbeli volt a családban. A templomba járást is nagyban

befolyásolta a lábbelik száma. Erősen Istenfélő emberek voltak, mindenhet az Úr segítségét kérték, munkához gyógyuláshoz, időjáráshoz, gyermekáldáshoz. Mindenkinek ki kellet vennie a részét a munkából korának erejének tudásának megfelelően. A kicsik paszulyt válogattak, venyigét törgeltek, az erős legények a szekeret megrakták dohánnyal ha kellett. A Várhegy -tanyán 1942-től Mennyei Katalin, Később Kopjási Erzsébet, Szűcs Mihály és felesége, valamint Kiss Gyuláné tanított. 1951-ben a tanyáról a lakosok a községbe költöztek, így ott a tanítás megszűnt. Borzsován Eördögh Jenő oktatott, később Nagy Sándor és felesége, legutóbb Teremy József és felesége. 1995-ben Borzsován is bezárták az iskolát. Amikor azt mondják ég a talpa alatt a talaj, akkor a Koldbárdon még ma is gyakran égő tőzeget értjük. A fenti 1800-as éveket idéző sorok a lápi tüzekről, a láp időről időre bekövetkező égésiről azonban a ma emberének sem ismeretlenek. A Beregi-Lápot már régen lecsapolták, a művelés alá fogott földek, a megváltozott táj lassan feledtetné az itt élőkkel a múltat, ha a láp nem gondoskodna újabbnál újabb meglepetésekről. A száraz időszakokban időnként még ma is meggyullad a tőzeg, és még ma is tanúja lehet az ember egy-egy lápégésnek. A még ma is gyakran bekövetkező öngyulladásnak főként a szárazság az oka. A kiszáradt tőzegen a tűz a talaj alatt terjedve, a talajképző rétegig elhamvasztja a szerves anyagokat. Kisebb-nagyobb tüzek a láp lecsapolása előtt is voltak, ezek okozója általában a nádégetés volt. A tűz a lecsapolás után azonban ellenséggé vált. Ahol tőzeges réteg volt, ott egy eldobott gyufaszál, cigarettavég, vagy tűzrakás szalonnasütés céljából, észrevétlenül meggyújtotta a talajt. A kiszáradt tőzeg hamar tüzet fogott, és kör alakban, lassan terjedt tovább. A földégést láng nem jelezte, csak kevés füst, és a szag, mely kilométer távolságra is érezhető volt. Miután az oltáshoz víz nem volt a közelben, a tüzet az agyagtalajig körülárkolták, így nem terjedt tovább. Az égett területen hatalmas kör alakú mélyedés keletkezett. A lápégések okai A végleges lecsapolás után a gyakori tűzesetek onnan eredtek, hogy a még feltöretlen, dús növényzetű őstalaj fizikailag és anyagilag is próbára tette háborgatóit. A láp feltörésének verejtékes munkáját úgy könnyítették meg, hogy felgyújtották a zsombékosokat. Hosszas szárazság után, főleg szeles időben a zsombék tüzétől begyúlt a láp kiszáradt tőzege, s a lappangó tűz a föld alatt terjedve fenékig hamvasztotta a tőzegréteget. Több mint 4300 holdat a Tisza árja borít, mocsár és ingovány, amit főleg kaszálással és nádvágással használnak a

tanyasiak. Földjén főleg káposztát, lent, kendert és dohányt termesztettek. Lápszénája, nádja nagy bőséggel, hala pedig még nagyobb mennyiségben volt. Vándorló lápjai csakúgy cikáztak a nagy összefüggő víztükrön. Az alattomos mély és soha ki nem apadó mocsár veszélyes hely volt, de védelmet is jelentett a járványok és a háborúk alatt.

A Rétköz átváltozása (Éles István)

A Koldbárdon volt a földünk, így sokat jártunk horgászni a Ticcére. Ahogy zsugorodott a víz úgy változott a neve, a tóból lett posvány, cseretek tókák kutak, gödrök, posvány, bodor(tekervényes ér).Volt ahol sűrű volt a bozót (cseret) ott bujtak meg az állatok. Gál-Kuti csatornát csak kanálisnak hívták az lett a Lónyai csatorna. A Lónyaitól délre lévő területet homok szegnek nevezték, az északit csak ártérnek. A Cseréshegytől délgyugatra volt a református egyház földje, keletre levente gyakorlóhely volt. Az evangélikus temető a szőllőhegy északi sarkában volt.

A Vártanya épületei (Éles Mária)

A lakások különálltak a gazdasági létesítményektől. Három gémeskút is volt a tanyán, egy Iskola az udvaron, egy a közös istálló mellette itatóvályúval és egy a legelő szélén itatóvályúval és sertés dagonyázóval. 95 – 100 körül lehetett a lakók száma, a keresztnevekre néhány kivétellel határozottan emlékszem. Tanító ügyben: a nővérem emlékezete szerint Mennyei Katalin előtt, Major Tibor volt a tanító a Vártanyán, aki még őt is tanította.

I. az iskola
II -ben lakott: Borbély Pál és családja (5) gyerek,
Éles István és családja (6) gyerek,
Lakó András és családja (5) gyerek,
Tóth József és családja (3) gyerek.
III. Sipos János és családja (4) gyerek,
Somogyi József és családja (3) gyermek,
László István és családja (3) gyermek.
IV. Somogyi István és családja (4) gyermek,

Lencsés István és családja (6) gyermek,
Batári ?. és családja (5) gyermek,
Zakor ?. és családja (2) gyermek,
Barati ?. és családja (3) gyermek,
Szűcs János és családja .
V. Ozsvári Ferenc tanyagazda és családja (2) gyermek.
VI.Szabó Dániel és családja (8) gyermek,
Barati András és családja (1) gyermek.
VII. Varga József mezőőr és családja (5) gyermek.
Az 1, 2, 3, 4- es számok dohányszárító pajtákat jeleznek.
Az 5-ös a közös istálló: a tanyán lakók lovainak és teheneinek szálláshelye.

A faluról pár szó, csak hogy tisztában legyünk az arányokkal!

Foglakozások megélhetés

A faluban éltek vagy 800-an, sokan salétromot főztek, a tanyán meg 100 felett volt a létszám, dohányt termesztettek. Földbirtokosok: Elek Pál, Teremy János, Szabó János, s többek ezen családból, Győry György, s többek e családból; külső birtokosok: gr. Barkóczy család, Vay Dienes, Répásy János, Józsa Ignácz és László, Zoltán Miklós. A közlakosok 244 hold szántó és kaszáló földet bírnak. 1870-ben 220 háza és 1385 lakója volt Demecsernek 6467 kat. h. határnyi területén. 1900-ban 226 házban 2021 lelket számláltak a nyilvántartásokban. 1931-ben 538 lakóházat és közel négyezer lakost számláltak Demecserben. Hét tantermes iskola működik, ahol református, római, katolikus és izraelita felekezetű oktatás folyik. A harmincas években épülnek meg azok a kőutak, amelyek Demecsert összekötik a szomszédos településekkel. A vásárhely jogot még Mátyás királytól kapta a falu. Demecser mezővároshoz tartozott Bessénytanya, Bodótanya, Borzsovatanya, Feketetanya, Idatanya, Kolbárttanya, Vártanya, Verestanya, Fellegvártanya, Kistanya. A század végén nagyobbik részét már a Váradi és Kállay család birtokolta ás mindkettő

földesura marad a rákövetkező évszázadban is. Demecsernek az 1556-ból maradt nyilvántartásban szereplő 32 tizedfizető háztartása alapján 160-165 lakosa lehetett. 1588-ban 93 jobbágyán a Váradi család tagjai osztoztak. Az alacsony lélekszám okát a kutatók a földrajzi fekvésében látják, mivel a Rétköz alacsony fekvést, mocsaras területéből csak a kiemelkedő, vagyis a magasabban fekvő részek voltak alkalmasak letelepedésre. A Váradi család férfi ágának kihalása után 1611-ben Demecsert több nemzetség birtokolta különböző jogcímeken. A XVII. Század közepén a Lónyay István rokonság címén, nádori ítélettel nyert belőle egy részt, mások olykor zálogként jutottak hozzá. Volt idő, amikor még a királyi fiscusnak is volt benne része. Az 1720-ban tartott összeírás szerint 14 jobbágytelke volt, emellett 2 száraz- és 3 vízimalom működött a területén. Az 1774. évi úrbérrendezés idején 29 jobbágy család élt Demecser területén 13 telken. A jobbágyfelszabadítás idejére csak a Barkóczy és a Jósa család őrizte meg tulajdonosi pozícióját. A többiek -a Pazonyi, Szabó, Győry, Csepey, Vay, és Répássy családok - később jutottak a vidéken kisebb-nagyobb birtokrészhez. Lakossága ekkor 839 lélek volt, szántója viszont mindössze 244 hold, a többi rét és halászó hely.

Épületek a tanyán(Szabó Dániel)

A tanyán általában karóvázas, rásfalas, három – vagy négyosztatú házak épültek, nádtetővel, deszkaoromfallal. A konyha hátsó részén szabad kémény állt. A helyiségek mennyezete deszka mestergerendával és földpadozatosak. A gazdasági épületeknél gyakori, hogy az istálló ólra és szekérszínre tagolódik. Sok helyütt található a terménytárolás célját szolgáló kamra, alatta pincével. A léces tengeri góré az istálló mögé vagy az udvar végébe került, az utcával párhuzamosan.

Önellátó tanyasiak(Szabó Dániel)

A Demecseri vártanyán az emberek önellátók voltak. Mivel volt föld, így mindent termesztettek, ami csak kellett a családnak. Az ételekhez a ruhákhoz a tüzeléshez, az építkezéshez mindent maguk állítottak elő. Kevés olyan dolog volt, amiért pénzt adtak, de azt is a Demecseri vásáron szerezték be, de még ott is volt úgy hogy cseréltek árut. A napi életvitelüket és az étrendjüket, a

mindennapokat úgy alakították, hogy a rendelkezésre álló termésekből változatos étrendet tudjanak biztosítani. A parasztember találékonysága és életrevalósága tükrözte minden napjukat. Krumpli, paszuly, tengeri, liszt, tök, tej, tojás, befőtt, szalonna, tepertő, zsír vagy olaj mindig volt a ügyes gazdasszony kamrájában, aki egészséges és változatos ételeket készített. A sót a cukrot kellett megvenni a piacon, a ruhát és a lábbelit. Minden időszakban volt valamilyen gyümölcs a kertben. A kemencében sült krumplit megsózták, de a disznónak fövő krumpliból is kikapkodtak néhány szem hajas krumplit, amit szintén megsóztak. A lapcsánkát liszttel vegyített reszelt nyers krumpliból a palacsintához hasonlóan sütötték, a csírásgaluskát főzték. A cinkét liszttel összegyúrt főtt krumpliból készítették, amit forró vízbe csorgatva főztek ki, majd hagymás zsírban felkavarták. Tálalhatták túróval is. Ebből az anyagból készült a lekváros gombóc, és a krumpli perec, amit olajban, kifli formában sütöttek ki. A krumpli puliszkát teljesen összetörték és zsíros hagymát tettek rá. Ettől a paprikás krumpli csak annyiban különbözött, hogy a főtt krumplit paprikás-hagymás zsírral öntötték le, s nem törték össze. A rakott krumplit tepsibe szeletelt nyers krumpliból, közé apróra vágott szalonnával megsütötték. Mindennapi eledel volt még a krumplileves, a habart krumpli és a savanyú krumpli. Igen gyakran fogyasztottak még káposztalevest, gersli levest, paszulylevest, lebbencslevest, különböző ízesítésű galuskákat, tengeri puliszkát. Az étolajat, a házilag megtermelt napraforgóból Demecserben üttették ki. Sok tejet ittak, és ha valakinek nem volt tehene, annak a szomszédok ingyen adtak tejet. Kedvelt étel volt az öhöm, amit bográcsban, szabad ég alatt főztek. Tördelt száraztésztát kevertek össze felfövésben lévő krumplival, leöntötték hagymás zsírral, és így főzték addig, míg egybe nem állt az egész. A kenyeret házilag készítették. A gazdasszony a liszthez vizet, kovászt adott és bedagasztotta. A kész kenyértésztát a szakajtókosárba helyezett szakajtókendőbe szaggatta ki majd a kendő sarkaival betakargatta. Amíg kélt a tészta, csutkával és szalmával befűtötte a kemencét. Amikor már bemelegedett, de még nem volt elég forró a kenyérsütéshez addig kiszakított néhány darabot a tésztából, kilapította és a parázs felett lángosnak megsütötte A hamar megsült lángost ették kaprosan, cukorral, de zsírosan is. „ Mikor szikrázott a tégla akkor be volt fűtve a kemence". Ekkor a szakajtóból a tésztát a kenyérsütő lapátra öntötte, és bevetette a kemencébe. Bevetés előtt egy ujjal a közepét benyomta, hogy fel ne essen a

haja. A dagasztóteknő oldaláról összekapart tésztát, a vakarót is megsütötték a kemencében, de néha olajban is. Hamarabb elkészült, mint a kenyér és csillapította az éhséget A megsült kenyeret letisztogatták és a megszegés előtt a késsel keresztet rajzoltak rá. Vasár- és ünnepnapokon nem maradhatott el az asztalról a húsleves és a töltött káposzta De ekkor készítették édességként a kőttes tésztákat is. Mivel volt tojás liszt, így a házi tésztát is a levesbe meggyúrták elnyújtották felvágták és az ágy tetején szárították, boltban nem is igen lehetett kapni akkoriban ilyet. A tyúkok szárnyát lenyírták, a kakas sarkantyúját is levágták, hamuba pergették, hogy ne fertőződjön el. A sarkantyú nélkül nem tudott repülés közben irányítani, így bent maradt a górében a tyúkokkal együtt. Vetőmagot sosem vettek, nem is volt hol, mindig megszedték a vetőmagot hogy következő tavasszal legyen mit vetni. Az udvaron mindenkinek volt egy ásott gémeskútja, egy szérű ahol a paszuly cséplés történt. Ez az udvar egy tiszta része volt, ahol a homokos talajt keményre döngölték és többnyire agyaggal feltöltötték. Minden tanyatelken ástak egy gémeskutat. Az udvaron volt egy hombár, a szemes gabona eltartására szolgált, vesszőből fonták és sárral betapasztották. Volt még tengeri kas, ami vesszőfonatú, zsúppal vagy náddal, gyékénnyel fedelezett kukoricagórének is neveztek, amin olyan réseket hagytak, hogy kiszáradjon a tengeri. A baromfit a górében tartották, a nyári hőségtől a tél beálltáig. A tengeri górét, az aratás után a szalmát, a réten forgatott szénát eltették télire, egyrészt alomnak, másrészt tápláléknak. Az udvaron kapott helyet az istálló, benne a marhákkal, lovakkal, az ólakban disznót tartottak, aminek zsúp fedele volt, az akolban vagy a karámban bárányokat, kecskéket, a legelő állatokat a néhol kopár szikes (sós) legelőkön tartották, a színben a föld műveléséhez szükséges szerszámokat; ekét, boronát, szekeret. Szokás volt a szántás első fordulójánál az olvasót az eke szarvára akasztani és Isten áldását kérni a munkához. A ház nádtetős, vert falú volt, vagy vályog, nyugat-keleti tájolású, és mindig a dombosabb részre építették. a házhoz istállók, csűr csatlakoztak, a gazdasági udvart s a zöldséges- és gyümölcsöskertet kerítés, gyakran élősövény vette körül. A szalmafödeles ház szobája ablakkal az utcára nézett, melegét télen a konyhára nyíló kemence adta, mely elsősorban főzésre-sütésre szolgált. A konyhához, melybe a pitvaron át jutott az ember, egy-két kamra csatlakozott. Ezekben kaptak helyet a szerszámok, a gabonatartó szuszék, liszt, kása, káposztás hordó, gyümölcs, ott függött rúdon

szalonna, sódar, kolbász. A szálas gabonát a csűrbe rakták, ott a cséphadaróval végzett munkának is jutott hely. Nem messze a házak együttesétől terültek el a kender és káposztaföldek, távolabb a dűlőkre osztott szántóföldek és rétek, azután a szőlő s esetenként az irtásföldek. Tavasszal a húsvéti ünnepek előtt és ősszel mindenszentek előtt illett elvégezni a meszelést. A házikót kis kamra, konyha és tisztaszoba alkotta, aminek falán egy feszület, vagy egy szentkép díszelgett, amit a búcsúból hoztak. A szabad kémény és a búbos kemence fontos része volt a konyhának, ami padkával és kuckóval rendelkezett a kisgyerekek nagy örömére. A búbos kemence a konyhában a kémény melletti közfalnál, félkör alakú fal felrakásával történt. Amikor a fal elérte a nyolcvan centiméter magasságot, a körbevett üreget feltöltötték száraz homokkal, a z alját téglával rakták ki. A betöltött üreg tetejére vasabroncsot tettek, amihez hozzákötöztek négy lécet, és kúp alakzatban beállították a kémény irányába. Arra vigyáztak, hogy a lécekkel körbevett kemenceközép pontosan a kéményhuzatban legyen. A lécek alját csak annyira húzták széjjel, hogy a padkának maradjon hely. A kialakult kemencevázat vesszővel és dróttal keresztben beszőtték, úgy, hogy a keresztpálcák között kétujjnyi széles rések maradjanak. A tetejét szintén belécezték. Ezután következett a tapasztás, a pihentetett áztatott agyagba töreket szórtak, és a masszát jól összetaposták. Az elkészült kemencét kiégették, a tartólécek is elégtek, de akkor már tartotta magát a fal, mert olyan volt, mint egy kiégetett szilke. A keresztény ember, mielőtt megszegi a kenyeret keresztet vet rá, minden étkezés előtt imát mond, megköszöni Istennek amit adott. Még emlékszem az imára;" Aki ételt - italt adott, annak neve legyen áldott" Az élet része volt a böjt, a körmenet, a búcsú, a vásár, a vasárnapi mise. A felnőttek 4-kor keltek a gyerekek fél ötkor, nyáron korán világosodott és sok volt a munka. Előfordult, hogy csak sós paprikás kenyeret ettek hagymával, mert nem volt más, hozzá egy pohár tejet. A felesleget eladták, mert kellet a pénz ruhára, csizmára. A legnagyobb melegben nem csak az állatok deleltek az emberek is. Az ebéd szegényes volt, krumplileves, zöldségleves, bableves, rántott leves, tarhonyaleves, köménymag leves. Húslevest csak vasárnap vagy ünnepnapokon lehetett találni az asztalon. Vacsora lekváros kenyér volt, vagy aludttej kenyérrel. Karácsony a disznóvágás ideje volt, a húsvétra birkahús. A kenyérsütés volt a legfontosabb a háztartásban, mert hetekre előre sütötték meg a kenyeret. A kemencepadkán letakarva sorakoztak a

tésztával megtöltött szakajtókosarak, abban kelt meg a tészta. A kemence tetején pedig zacskókban száradt a kovászból kivett morzsótka, amivel a következő kenyérsütéskor az élesztőt helyettesítették. Amikor a kemence belső fala kivilágosodott a melegtől, és a téglájához dörzsölt piszkafa szikrát vetett, akkor már elég meleg volt a kenyérsütéshez. A piszkafával néha-néha szétterítették a parazsat, hogy mindenütt egyenlően fűtsön. Először az ellapított, kerek lángost sütőlapátra helyezték, késsel megszurkálták, nehogy felhólyagosodjon, és bevetették a kemence alján tisztára söpört téglákra. A megsült lángost mindaddig félretették, amíg a kenyereket kemencébe nem rakták. A zsírral, vajjal, sült vajjal vagy napraforgóolajjal megkent lángos volt a reggeli a gyerekeknek. Szívesen készítettek kenyérsütéskor vakarót is. A vakaró a készítési módjáról kapta a nevét. A sütőteknő végéből, ahová a dagasztáshoz a kovászt öntötték, fakanállal felkaparták az odaragadt tésztát. A felkapart tésztát kevés vízzel és liszttel keményre gyúrták. Ötujjnyi széles, kétujjnyi vastag tésztahurkát formáztak belőle, tetejét előbb bevagdalták, majd megszórták sóval, köménymaggal, és megsütötték. A kenyér két óra hosszáig sült, de a mellé bevetett vakarót már egy óra múlva ki lehetett szedni. A kisült kenyeret lemosták, majd a kamrában a kenyértartó kosárban vagy a kenyértartó polcon tárolták. A kenyér Isten ajándéka volt ezért tisztelték a parasztemberek. Ha kenyér van, minden van, mondogatta gyakran Édesapám. A kenyérre kemencébe rakás előtt, sütés után, megszegés előtt keresztet vetettek, áldást kérve rá Istentől. Ha egy kenyérdarab véletlenül leesett, azonnal felvették, megcsókolták, esténként imába foglalták, "Istenem bocsáss meg". Ha kenyér nem volt, a hajában sült krumplit ették sóval egy pohár frissen fejt tejjel. Varietas dēlectat, avagy a változatosság gyönyörködtet, mondta bölcsen Cicero. Olvasni a kalendáriumot és a bibliát lehetett, mert más könyv nem igen volt a háznál. A híreket a templomból hazafelé, vagy a kocsmában vagy a piacon lehetett beszerezni. A történetek mesék a családban élő öregek által szájhagyomány útján terjedtek és szálltak át apáról fiúra. A gyerekeket korán megtanították a keresztény értékekre, mint a becsületesség, a jólelkűség, az igazmondás, a szolgálatkészség, az engedelmesség és a tisztelet és a munka szeretetre. Három fontos keresztény ünnep volt; karácsony, húsvét pünkösd. A gyerekeknek nem voltak játékaik, a hokedli volt a kis asztal, a sámli a szék, a tök szárából készítettek maguknak dudát, csuhéból babát, készültek játékok csutkából,

nádból, szalmából, készítettek hegedűt, sípot, nyakláncot, vagy téli estéken a férfiak faragtak valamit fából. Advent idején betlehemezők járták a tanyákat. A férfiakból alakult betlehemes csapat érkezését esténként a pásztorok botjára szerelt, kilyuggatott lemezdarabok csörgése jelezte. A kántálók zaja átjárta a tanyát. Az évbúcsúztatásnak nem rendeztek különös mulatságot. Aki tehette, elment a templomba hálaadó misére. Farsangi időszakban bálok voltak, zenés, táncos mulatságok. A tanyasi iskola tanítója színjátékkal egybekötött farsangi esteket szervezett a gyerekeknek és a szülőknek. Az asszonyok télen kenderből, gyapjúból fonalat készítettek. A semmi másra nem jó rongyokat csíkokra hasogatták, és jó erősre megsodorták. Rongyszőnyeget szövettek belőle a felmázolt ház földjére, a lócákra és a kemencepadkára kerültek. Kárba semmi nem veszhetett. Fontos volt még Szent Márk és Szent György napja. Szent Márk napján, aki tehette, kiment a határban tartott búzaszentelő körmenetre és misére. A búzaföld szélén a pap elmondott egy-egy evangéliumi szakaszt a négy égtáj felé, és imádkoztak a jó termésért az emberek. A megszentelt búzából ki-ki hazavitt egy marékkal a sublótra vagy a tükör mellé tette, a szoba dísze volt. Minden család életében jeles esemény volt a gyermekszületés. A szüléshez csak bábát hívtak, akit gazdagon megjutalmaztak. A keresztszülőket a legközelebbi rokonok közül választották. Amikor a keresztelőről hazatértek a csecsemővel, szertartásosan beköszöntek: „Adjon az Isten jó napot, dicsértessek a Jézus Krisztus. Megjöttünk. Pogánykát vittünk, báránykát hoztunk." A csecsemőt három hónapig pólyában, bölcsőben tartották, s a lehető legtovább szoptatták. A régi tanyavilág legjelentősebb családi eseménye a lakodalom. Jegyesség előzte meg, a jegyességet pedig a leánykérés. A leánykérésre a vőlegényjelölt a násznagynak kiszemelt férfit hívta magával. A leány kezét a leendő násznagy kérte meg a vőlegény nevében. vőlegénynek a csizma, csizmanadrág, rövid kabát, kalap, a menyasszonynak a csipkefátyol, rövid ruha, pántos cipő. A ceremóniát mindenkor fogadott vőfély irányította, A menyasszonyi koszorút eltették emléknek, régebben berámáztatták, és a sublótra helyezték vagy a falra akasztották dísznek. A házasság a tanyán egy életre szólt. Az ágyat priccsnek vagy dikónak hívták, az asztal mögött volt a sublót, ebben tartották a ruhát és az ágyhuzatot. A subát és a szűrt a kamra falára akasztották az nem fért be a kis konyhába, de ide kerültek a cipők, csizmák és a háztartásban szükséges eszközök, rocska, köpülő, szilke, savanyított

káposztáshordó, fateknő, termények és a boroshordó is. Pitvarnak nevezték a konyha bejárati ajtaja felőli részt, ott volt a padlásfeljáró is. A konyhában a bejárattal szemközti sarokba, vagy az ablak alá került a karos láda és az asztal. Az ajtó jobb oldalára ágyat vagy inkább priccsnek nevezett fekvő alkalmatosságot, a bejárattól balra polcos állványt helyeztek. Esetleg a fekvőhely és az asztal közé tettek egy felül polcos, alul zárt edényes szekrényfélét tartottak, amit kredencnek neveztek. A karos láda és a kemence szája közötti falrészen nyílott a szobaajtó. Az építéshez használt sarat is saját földjük agyagos részéből termelték ki a parasztok, amit később kacsa- és libaúsztatónak, kenderáztatónak használtak. A tornához a gazda maga faragta az oszlopokat. Az erejüket kitartással pótolták. Gutta cavat lapidem, non vi, sed saepe cadendo, vagyis a víz kivájja a követ, nem erővel, hanem kitartással. Pácolt deszka volt a plafon és sárdöngölt a padló. A nádat a föld vízállásos területén vágták, mert semmit nem hagytak veszendőbe, minden tenyérnyi helyet kihasználtak. A gyomirtó a kapa volt, akinek nem csillogott, azt megszólták a templomból hazajövet a pletykás asszonyok. A szomszédok segítettek egymásnak aratni, szüretelni, disznót vágni a kölcsön munka visszajár, amit a gazda szántással vagy terménnyel viszonzott is amikor a másiknak volt szüksége rá. nem voltak kövesutak, csak a szekér által kitaposott dűlőutak, csapások ösvények. A kertben volt még egy a földből kicsit kiemelkedő pinceverem, a krumplinak. A letapasztott, mázolt padlásán gabonát tároltak, a disznóvágás után a füstölt sódar kolbász a gerendára akasztották. Sokszor volt a padláson fekhely, mert néhányan ott aludtak. Sokoldalú hasznosíthatóságát a nádtetőnek köszönhette. A jól felvert tömör nád nyáron hűvöset, télen meleget tartott. Karácsonykor elmaradhatatlan étel volt a babajka, húsvétkor a sonka, tojás, kalács és sütemény. A húsvét előtti nagyböjtben a katolikusok minden pénteken böjtöltek, míg a reformátusok csak nagypénteken. Ekkor a leggyakoribb étel a pattogatott tengeri volt. A legszegényebb lakodalmi vacsorán is csigatésztával készült húslevest, főtt húst töltött káposztát, tejben főtt kását szolgáltak fel. A háború alatt, elvitték a tehenet és a disznót a katonák, vetni nem mert senki, így akkor nélkülöztek a tanyasi emberek. Édesapám gyerekként, felmászott többedmagával a nyárfákra és a kis varjút kilopkodták a fészekből, vagy a kis gerlét. Sütve nagyon finom volt. Mivel sok volt a környező víz, sok volt a hal is. Válogatás nélkül megettek mindent, ami élt és mozgott, még a réti csíkot is. Az emberek nem voltak irigyek

egymásra, ha a szomszéd kért egy kanál zsírt, vagy tojást, vagy lisztet, vagy tejet, adtak egymásnak, persze a becsületre kényesek voltak és mindig megadták egymásnak. A házépítéshez, azt használtak ami volt. Többnyire az agyag és a fa állt rendelkezésre a tanyán. A vályog, a sár és a természetes anyagokból készült falak jellemezék a házakat. A vályogot tiszta agyagból, szemcsés adalékból (homok) és rostos adalékból szalma, pelyva, szecska, esetleg nádból készítették. A kövérebb agyagnál több szemcsés és szálas adalékot használtak, de minél több az adalék, a fal, a vályog teherbíró képessége annál kisebb - ezzel szemben nagyobb volt a hőszigetelő képessége. A vályog mivel nem éghető és jó hőszigetelő ezért kedvelt volt a tanyán. A vályogtégla mellett a lapított sárgömbökből rakott ún. csömpölyegfal vagy petics vagy patics volt a jellemző. A vertfal zsalu közzé került A vályogfalak nedvesség és fagyérzékenysége miatt vízálló és fagyálló alapra kell helyezni, vízszigeteléssel kell ellátni és a különféle külső (csapadék) és belső (épületgépészet, pára) nedvesség elleni védelméről gondoskodni kell. A külső nedvesség elleni védekezés: az esővíz megfelelő elvezetése - széles tetővel, tornáccal, és jó állapotú csapadékvíz-elvezetéssel. A belső vízvédelem a megfelelő, jó minőségű, és tartós épületgépészeti szerelvényeket, kiegészítőket, berendezéseket jelenti, valamint a belső használat során keletkező pára elleni védelmet szellőztetéssel biztosítottták. A vályogfalakat gyakran károsíthatják rágcsálók, az általuk kirágott járatok gyengítették a falat. A gyors kiszáradás miatt fontos volt, hogy a vályogfalakat csak száraz időszakban készítsék főleg a nyári hónapokban. A gömbölyegek vagy gombócok formája lapított gömb alak, esetleg egészen nagy ívben lekerekített sarkú s élű téglatest (a ma tömbökben kapható sajtokhoz hasonlít formájuk). A felrakott elemeket faverőkkel tömörítették egymáshoz, ez nem csak a két egymás fölötti elem egymáshoz tömörödését volt hivatott szolgálni. A vályogtégla úgy készült, hogy a megfelelően kevert és nedvességtartalmú alapanyagot faformákba töltötték, és abban fával csömöszölték. A formákból kivett téglákat napon szárítják meg. a száradó téglákat védeni kell az esőtől és a kiszáradástól. Ezt lehet úgy is, hogy oldalfalak nélküli tetőszerkezet alá rakják, de legegyszerűbb módja az, amikor valamilyen anyaggal (homok, nádtörek) betakarják. A terepszint fölé vezetett tégla, kő vagy beton alapra ill. lábazatra készül. A lábazaton szigetelés fektetése szükséges, ezt a szigetelést célszerű egy égetett téglasorral védeni. A téglákat szabályos

kötésekkel, általában agyagból (sárból) készült habarcsba falazzák, ritkább esetben mészhabarcsba. A tornácot culáp vagy támasztóoszlop tartotta, de a falba is beépítették. Az ajtók ablakok fölött az áthidalót fából. A rakott falhoz szükséges agyagot emberi erővel taposták, vagy háziállatokkal (ló, szarvasmarha) járatták meg. Járatás közben keverték bele a pelyvát, töreket, esetleg nádat. A vályogot villával, esetleg kapával rakták fel. Vigyáztak rá, hogy ki ne száradjon a fal építés közben, de óvni kell az esőtől is. A rakott falat elkészülte után vágják egyesre - általában ásóval. A vertfal zsaluját pántolták, oszlopokat vertek le, és a deszkázatot, zsaluzatot ehhez rögzítették. sulykolókkal, döngölőkkel tömörré verik, esetleg botok végével megszurkálják (a levegő kiszorítása céljából). Ha a deszkázat csúsztatható, akkor feljebb húzzák. A falsarkokat, kereszteződéseket, a nyílászárók falkáváit általában megerősítik nádcsomók, égetett tégladarabok beépítésével. A paticsfal olyan fal, melyben a fő "tartószerkezet" oszlopok közé font vessző, vagy nádfonat. A földbe szúrták a sasfákat oszlopokat erre kerültek a varrófák vagy gerendák, így alakult ki a ház vázszerkezete. Az álló oszlopok közé függőlegesen vékonyabb karókat állítottak sorban egymás mellé. A karók közé vízszintesen vékony ágakat fontak. Végül a fonott sövényt két oldalról agyagos, vályogos sárral betapasztották. Az ilyen falat nevezzük paticsfalnak. Sokkal tartósabb mint a többi faltípus. A vályogházak élettartamát száz években mérték. A káposztás laka meg laskaleves vót az étek. Kiszi (zabkása)a küszöbig, kása(árpa) a kapuig, puliszka a határig (kaszáláshoz), kenyér a világ végéig vót.

A búbos kemence titka

A kemencében sült krumplit megsózták, de a disznónak fövő krumpliból is kikapkodtak néhány szem hajas krumplit, amit szintén megsóztak. A lapcsánkát liszttel vegyített reszelt nyers krumpliból a palacsintához hasonlóan sütötték, a csírás galuskát főzték. A cinkét liszttel összegyúrt főtt krumpliból készítették, amit forró vízbe csorgatva főztek ki, majd hagymás zsírban felkavarták. Tálalhatták túróval is. Ebből az anyagból készült a lekváros gombóc, és a krumpli perec, amit olajban, kifli formában sütöttek ki. A krumpli puliszkát teljesen összetörték és zsíros hagymát tettek rá. Ettől a paprikás krumpli csak annyiban különbözött, hogy a főtt krumplit paprikás-hagymás zsírral öntötték le, s nem törték

össze. A rakott krumplit tepsibe szeletelt nyers krumpliból, közé apróra vágott szalonnával megsütötték. Mindennapi eledel volt még a krumplileves, a habart krumpli és a savanyú krumpli. Igen gyakran fogyasztottak még káposztalevest, gersli levest, paszulylevest, lebbencslevest, különböző ízesítésű galuskákat, tengeri puliszkát. Az étolajat, a házilag megtermelt napraforgóból Demecserben üttették ki. Sok tejet ittak, és ha valakinek nem volt tehene, annak a szomszédok ingyen adtak tejet. Kedvelt étel volt az öhöm, amit bográcsban, szabad ég alatt főztek. Tördelt száraztésztát kevertek össze felfövésben lévő krumplival, leöntötték hagymás zsírral, és így főzték addig, míg egybe nem állt az egész. A kenyeret házilag készítették. A gazdasszony a liszthez vizet, kovászt adott és bedagasztotta. A kész kenyértésztát a szakajtókosárba helyezett szakajtókendőbe szaggatta ki majd a kendő sarkaival betakargatta. Amíg kélt a tészta, csutkával és szalmával befűtötte a kemencét. Amikor már bemelegedett, de még nem volt elég forró a kenyérsütéshez addig kiszakított néhány darabot a tésztából, kilapította és a parázs felett lángosnak megsütötte A hamar megsült lángost ették kaprosan, cukorral, de zsírosan is. Mikor szikrázott a tégla akkor be volt fűtve a kemence". Ekkor a szakajtóból a tésztát a kenyérsütő lapátra öntötte, és bevetette a kemencébe. Bevetés előtt egy ujjal a közepét benyomta, hogy fel ne essen a haja. A dagasztóteknő oldaláról összekapart tésztát, a vakarót is megsütötték a kemencében, de néha olajban is. Hamarabb elkészült, mint a kenyér és csillapította az éhséget A megsült kenyeret letisztogatták és a megszegés előtt a késsel keresztet rajzoltak rá. Vasár- és ünnepnapokon nem maradhatott el az asztalról a húsleves és a töltött káposzta De ekkor készítették édességként a kőttes tésztákat is. Mivel volt tojás liszt, így a házi tésztát is a levesbe meggyúrták elnyújtották felvágták és az ágy tetején szárították, boltban nem is igen lehetett kapni akkoriban ilyet. A tyúkok szárnyát lenyírták, a kakas sarkantyúját is levágták, hamuba pergették, hogy ne fertőződjön el. A sarkantyú nélkül nem tudott repülés közben irányítani, így bent maradt a górében a tyúkokkal együtt. Vetőmagot sosem vettek, nem is volt hol, mindig megszedték a vetőmagot hogy következő tavasszal legyen mit vetni. Megjátsza magát, otthon meg a sütőben alszik, vagyis ami a kemence padkát jelentette.

A tanyasi udvar felosztása

Az udvaron mindenkinek volt egy ásott gémeskútja, egy szérű ahol a paszuly cséplés történt. Ez az udvar egy tiszta része volt, ahol a homokos talajt keményre döngölték és többnyire agyaggal feltöltötték. Minden tanyatelken ástak egy gémeskutat. Az udvaron volt egy hombár, a szemes gabona eltartására szolgált, vesszőből fonták és sárral betapasztották. Volt még tengeri kas, amin olyan réseket hagytak, hogy kiszáradjon a tengeri. A baromfit a górében tartották, a nyári hőségtől a tél beálltáig. A tengeri górét, az aratás után a szalmát, a réten forgatott szénát eltették télire, egyrészt alomnak, másrészt tápláléknak. Az udvaron kapott helyet az istálló, benne a marhákkal, lovakkal, az ólakban disznót tartottak, aminek zsúp fedele volt, az akolban vagy a karámban bárányokat, kecskéket, a legelő állatokat a néhol kopár szikes (sós) legelőkön tartották, a színben a föld műveléséhez szükséges szerszámokat; ekét, boronát, szekeret. A ház nádtetős, vert falú volt, vagy vályog, nyugat-keleti tájolású, és mindig a dombosabb részre építették. Tavasszal a húsvéti ünnepek előtt és ősszel mindenszentek előtt illett elvégezni a meszelést.

A lakóház belső szerkezete

A házikót kis kamra, konyha és tisztaszoba alkotta, aminek falán egy feszület, vagy egy szentkép díszelgett, amit a búcsúból hoztak. A szabad kémény és a búbos kemence fontos része volt a konyhának, ami padkával és kuckóval rendelkezett a kisgyerekek nagy örömére. A búbos kemence a konyhában a kémény melletti közfalnál, félkör alakú fal felrakásával történt. Amikor a fal elérte a nyolcvan centiméter magasságot, a körbevett üreget feltöltötték száraz homokkal, a z alját téglával rakták ki. A betöltött üreg tetejére vasabroncsot tettek, amihez hozzákötöztek négy lécet, és kúp alakzatban beállították a kémény irányába. Arra vigyáztak, hogy a lécekkel körbevett kemenceközép pontosan a kéményhuzatban legyen. A lécek alját csak annyira húzták széjjel, hogy a padkának maradjon hely. A kialakult kemencevázat vesszővel és dróttal keresztben beszőtték, úgy, hogy a keresztpálcák között kétujjnyi széles rések maradjanak. A tetejét szintén belécezték. Ezután következett a tapasztás, a pihentetett áztatott agyagba töreket szórtak, és a masszát jól összetaposták. Az elkészült kemencét kiégették, a tartólécek is elégtek, de akkor már

tartotta magát a fal, mert olyan volt, mint egy kiégetett szilke. A keresztény ember, mielőtt megszegi a kenyeret keresztet vet rá, minden étkezés előtt imát mond, megköszöni Istennek amit adott. Még emlékszem az imára;" Aki ételt - italt adott, annak neve legyen áldott" Az élet része volt a böjt, a körmenet, a búcsú, a vásár, a vasárnapi mise. A felnőttek 4-kor keltek a gyerekek fél ötkor, nyáron korán világosodott és sok volt a munka. Előfordult, hogy csak sós paprikás kenyeret ettek hagymával, mert nem volt más, hozzá egy pohár tejet. A felesleget eladták, mert kellet a pénz ruhára, csizmára. A legnagyobb melegben nem csak az állatok deleltek az emberek is. Az ebéd szegényes volt, krumplileves, zöldségleves, bableves, rántott leves, tarhonyaleves, köménymag leves. Húslevest csak vasárnap vagy ünnepnapokon lehetett találni az asztalon. Vacsora lekváros kenyér volt, vagy aludttej kenyérrel. Karácsony a disznóvágás ideje volt, a húsvétra birkahús. A kenyérsütés volt a legfontosabb a háztartásban, mert hetekre előre sütötték meg a kenyeret. A kemencepadkán letakarva sorakoztak a tésztával megtöltött szakajtókosarak, abban kelt meg a tészta. A kemence tetején pedig zacskókban száradt a kovászból kivett morzsótka, amivel a következő kenyérsütéskor az élesztőt helyettesítették. Amikor a kemence belső fala kivilágosodott a melegtől, és a téglájához dörzsölt piszkafa szikrát vetett, akkor már elég meleg volt a kenyérsütéshez. A piszkafával néha-néha szétterítették a parazsat, hogy mindenütt egyenlően fűtsön. Először az ellapított, kerek lángost sütőlapátra helyezték, késsel megszurkálták, nehogy felhólyagosodjon, és bevetették a kemence alján tisztára söpört téglákra. A megsült lángost mindaddig félretették, amíg a kenyereket kemencébe nem rakták. A zsírral, vajjal, sült vajjal vagy napraforgóolajjal megkent lángos volt a reggeli a gyerekeknek. Szívesen készítettek kenyérsütéskor vakarót is. A vakaró a készítési módjáról kapta a nevét. A sütőteknő végéből, ahová a dagasztáshoz a kovászt öntötték, fakanállal felkaparták az odaragadt tésztát. A felkapart tésztát kevés vízzel és liszttel keményre gyúrták. Ötujjnyi széles, kétujjnyi vastag tésztahurkát formáztak belőle, tetejét előbb bevagdalták, majd megszórták sóval, köménymaggal, és megsütötték. A kenyér két óra hosszáig sült, de a mellé bevetett vakarót már egy óra múlva ki lehetett szedni. A kisült kenyeret lemosták, majd a kamrában a kenyértartó kosárban vagy a kenyértartó polcon tárolták. A kenyér Isten ajándéka volt ezért tisztelték a parasztemberek. Ha kenyér van, minden van, mondogatta gyakran Édesapám. A kenyérre

kemencébe rakás előtt, sütés után, megszegés előtt keresztet vetettek, áldást kérve rá Istentől. Ha egy kenyérdarab véletlenül leesett, azonnal felvették, megcsókolták, esténként imába foglalták, "Istenem bocsáss meg". Ha kenyér nem volt, a hajában sült krumplit ették sóval egy pohár frissen fejt tejjel. Három fontos keresztény ünnep volt; karácsony, húsvét pünkösd. A gyerekeknek nem voltak játékaik, a tök szárából készítettek maguknak dudát, csuhéból babát, készültek játékok csutkából, nádból, szalmából, készítettek hegedűt, sípot, nyakláncot, vagy téli estéken a férfiak faragtak valamit fából. Advent idején betlehemezők járták a tanyákat. A férfiakból alakult betlehemes csapat érkezését esténként a pásztorok botjára szerelt, kilyuggatott lemezdarabok csörgése jelezte. A kántálók zaja átjárta a tanyát. Az évbúcsúztatásnak nem rendeztek különös mulatságot. Aki tehette, elment a templomba hálaadó misére. Farsangi időszakban bálok voltak, zenés, táncos mulatságok.

A tanyasi iskola(Éles Mihály)

A tanyasi iskola tanítója színjátékkal egybekötött farsangi esteket szervezett a gyerekeknek és a szülőknek. Az asszonyok télen kenderből, gyapjúból fonalat készítettek. A semmi másra nem jó rongyokat csíkokra hasogatták, és jó erősre megsodorták. Rongyszőnyeget szövettek belőle a felmázolt ház földjére, a lócákra és a kemencepadkára kerültek. Kárba semmi nem veszhetett. Fontos volt még Szent Márk és Szent György napja. Szent Márk napján, aki tehette, kiment a határban tartott búzaszentelő körmenetre és misére. A búzaföld szélén a pap elmondott egy-egy evangéliumi szakaszt a négy égtáj felé, és imádkoztak a jó termésért az emberek. A megszentelt búzából ki-ki hazavitt egy marékkal a sublótra vagy a tükör mellé tette, a szoba dísze volt. Minden család életében jeles esemény volt a gyermekszületés. A szüléshez csak bábát hívtak, akit gazdagon megjutalmaztak. A keresztszülőket a legközelebbi rokonok közül választották. Amikor a keresztelőről hazatértek a csecsemővel, szertartásosan beköszöntek: Adjon az Isten jó napot, dicsértessek a Jézus Krisztus. Megjöttünk. Pogánykát vittünk, báránykát hoztunk." A csecsemőt három hónapig pólyában, bölcsőben tartották, s a lehető legtovább szoptatták. A régi tanyavilág legjelentősebb családi eseménye a lakodalom. Jegyesség előzte meg, a jegyességet pedig a leánykérés. A leánykérésre a

vőlegényjelölt a násznagynak kiszemelt férfit hívta magával. A leány kezét a leendő násznagy kérte meg a vőlegény nevében. vőlegénynek a csizma, csizmanadrág, rövid kabát, kalap, a menyasszonynak a csipkefátyol, rövid ruha, pántos cipő. A ceremóniát mindenkor fogadott vőfély irányította, A menyasszonyi koszorút eltették emléknek, régebben berámáztatták, és a sublótra helyezték vagy a falra akasztották dísznek.

Házasság a tanyán(Bagoly Erzsébet)

A házasság a tanyán egy életre szólt. Az ágyat priccsnek vagy dikónak hívták, az asztal mögött volt a sublót, ebben tartották a ruhát és az ágyhuzatot. A subát és a szűrt a kamra falára akasztották az nem fért be a kis konyhába, de ide kerültek a cipők, csizmák és a háztartásban szükséges eszközök, rocska, köpülő, szilke, savanyított káposztáshordó, fateknő, termények és a boroshordó is. Pitvarnak nevezték a konyha bejárati ajtaja felőli részt, ott volt a padlásfeljáró is. A konyhában a bejárattal szemközti sarokba, vagy az ablak alá került a karos láda és az asztal. Az ajtó jobb oldalára ágyat vagy inkább priccsnek nevezett fekvő alkalmatosságot, a bejárattól balra polcos állványt helyeztek. Esetleg a fekvőhely és az asztal közé tettek egy felül polcos, alul zárt edényes szekrényfélét tartottak, amit kredencnek neveztek. A karos láda és a kemence szája közötti falrészen nyílott a szobaajtó. Az építéshez használt sarat is saját földjük agyagos részéből termelték ki a parasztok, amit később kacsa- és libaúsztatónak, kenderáztatónak használtak. A tornáchoz a gazda maga faragta az oszlopokat. Pácolt deszka volt a plafon és sárdöngölt a padló. A nádat a föld vízállásos területén vágták, mert semmit nem hagytak veszendőbe, minden tenyérnyi helyet kihasználtak. A gyomirtó a kapa volt, akinek nem csillogott, azt megszólták a templomból hazajövet a pletykás asszonyok. A szomszédok segítettek egymásnak aratni, szüretelni, disznót vágni a kölcsön munka visszajár, amit a gazda szántással vagy terménnyel viszonzott is amikor a másiknak volt szüksége rá. nem voltak kövesutak, csak a szekér által kitaposott dűlőutak, csapások ösvények. A kertben volt még egy a földből kicsit kiemelkedő pinceverem, a krumplinak. A letapasztott, mázolt padlásán gabonát tároltak, a disznóvágás után a füstölt sódar kolbász a gerendára akasztották. Sokszor volt a padláson fekhely, mert néhányan ott aludtak. Sokoldalú hasznosíthatóságát a nádtetőnek köszönhette. A jól felvert tömör

nád nyáron hűvöset, télen meleget tartott. Karácsonykor elmaradhatatlan étel volt a babajka, húsvétkor a sonka, tojás, kalács és sütemény. A húsvét előtti nagyböjtben a katolikusok minden pénteken böjtöltek, míg a reformátusok csak nagypénteken. Ekkor a leggyakoribb étel a pattogatott tengeri volt. A legszegényebb lakodalmi vacsorán is csigatésztával készült húslevest, főtt húst töltött káposztát, tejben főtt kását szolgáltak fel.
A háború alatt, elvitték a tehenet és a disznót a katonák, vetni nem mert senki, így akkor nélkülöztek a tanyasi emberek. Édesapám gyerekként, felmászott többedmagával a nyárfákra és a kis varjút kilopkodták a fészekből, vagy a kis gerlét. Sütve nagyon finom volt. Mivel sok volt a környező víz, sok volt a hal is. Válogatás nélkül megettek mindent, ami élt és mozgott, még a réti csíkot is. Az emberek nem voltak irigyek egymásra, ha a szomszéd kért egy kanál zsírt, vagy tojást, vagy lisztet, vagy tejet, adtak egymásnak, persze a becsületre kényesek voltak és mindig megadták egymásnak.

Közlekedés a tanyákon

A Rétköz Demecsertől északra a Tisza irányában lévő nagy mocsarat említik így, amely soha nem szárad ki, mert a Tiszától állandóan kap vizet. Szekérrel, lóval sehol nem járható, míg a többi mocsár száraz időben igen. Ezt a világot tréfásan a világ végének nevezték, mert áradásos időkben csak csónakon lehetett benne közlekedni, de kimenni belőle igy sem lehet. 1921-ben területe 2014 hold volt. A vizekben, tavakban sok a hal, annyi, hogy el sem tudják adni és a disznókkal etetik a felesleget. Demecserből Debrecenbe, Miskolcra, de külföldre is: Krakkóba és Lembergbe is szállítják. A hal mellett a nád a másik nagy jövedelmi forrás. A zsombékokon és lápokon terem. Több helyen. ingyen, más helyeken részért vághatták. A nádvágást a „jéghátán" végezték. Innen ered a mondás, hogy a jég hátán ia megél. Messze földönkeresett áru a rétközi nád; gömöri, nógrádi, szepesi, rimaszombati stb. emberek vásárolják_ és: szállítják el. Tiszarádon még a harang is azt zúgja: „Nincsen kenyér Rádon, majd vesznek. a nádon." Nem véletlen Rétközberencs pecsétjén a címerkép csuka, Vasmegyer pecsétjén a nádvágó. ember. A nádasokban és vizekben sok a vízimadár, tojásaikat tavasszal csónakszámra szedték. A vizekből kifogott nadállyal, piócával és teknősbékával szintén kereskedtek.

Állattenyésztésnél leginkább rideg: marhát és sertést tenyésztenek, a juh ritkább. A marha gyakran télen is kint marad a lápon;, legnagyobb ellensége itt a réti farkas. A magyar fajta kutyák felveszik a harcot a farkasokkal, a nyakuban vastag bőrszíj acélfogakkal, azért hogy a farkas el ne tudja harapni. A sertést makkal etetik. A makkolás Szentmihálytól januárig tart. Az így hízott disznó nem kövér, de igen zsíros. Ismert nehány helyen a háziipar, így a gyékényponyva készítése. Rétközben nagy kiterjedésű a kertgazdálkodás, a zöldség- és dohánytermelés. Híres a. rétközi krumpli és káposzta, meg a zöldség és hagyma; főleg a laposokon termesztik, melyek aszály idején sem száradnak ki annyira. A lecsapolt helyeken káposzta, krumpli és, zöldség terem nagy mennyiségben. A krumplitermelés a XVIII. század vége felé vesz nagy lendületet, a dohány a következő század elején. Demecserből 12 megyébe: szállították eladni a káposztát,(állítólag egy óra alatt megfő) továbbá Lengyelországba és Ausztriába is. Az első világ-háborúban ebben a faluban káposztafeldolgozó állott. Kiviteli cikk volt a hagyma, Miskolcra és. Tokajba szállították. 1818-ban a hagymának és káposztának olyan jó ára volt, hogy a cégérnyi ref. templomot ezek árából renoválták. Amint azután a csatornákkal a feles vizet levezették; az árterek, mocsarak és tavak. eltűntek, a termelésben ennek megfelelő változás következett be. Egyes termelési ágak: a. halászat, nádalás, a rideg marha tenyésztése stb. természetesen eltűntek, a szárazzá vált. földeken fellendült a mezőgazdaság és a kapás növények termesztése. A régi végtelen nádasok, lápok, zsombékok és tavak ma már a múltéi, a vízi közlekedést szolgáló, házilag készített „lábó"-ra már csak a régi emberek emlékeznek. A lábó a gyepből és zsombékból cölöpsorok közé vert keskeny gát, melyet a tanyasi emberek közlekedési útnak, és halfogónak használtak úgy, hogy benne nyilást - kashelyet - hagytak, melybe aztán a kast helyezték. Olyan mint amit a hódok építenek. A lábóval együtt csak emléke van a régi termelőeszközöknek a faekének, a nádvágó kapának, a sokfajta halászó szerszámnak, melyek közül korunk egyik-másiknak már nevét sem ismeri, nemhogy szerkezetét vagy használatának módját. Évszázadok óta élnek e nevek a nép ajkán. Demecser község határában pl. a Bersenyró és Nagytó halastavak nevei szerepeinek rnár a XIV. századi oklevelek-ben és az ezekben felsorolt halászótanyáik közül az idős emberek 1923-ban hatot, illetve' ötöt eredeti, az oklevelekben feljegyzett neveiken még ismertek. A földrajzi nevek után le vannak nyomtatva az egyes

községekből fennmaradt pecsétek,. melyeknek címerképei, mint arra néhány esettel rámutattunk, rendszerint a község jellemző jövedelmi forrásának szimbólumai: nádvágó ember, hal, gyékény stb. Igen szerencsésen és szemléletesen egészítik ki ezek a pecsétfényképek a forrásokban talált és gyűjtött anyagot. Kiss LAJOS:Régi Rétköz. Budapest, 1961. Akadémiai Kiadó

Demecser felszabadítása

A faluban nem voltak harcok. Malinovszkij kiadott parancsában Nyíregyháza elfoglalásának határidejét 1944 október 21-én estére tűzte ki. Plijev altábornagy elbizakodott módon úgy döntött, erőivel ezt még 20-án végrehajtja. Elhatározásakor jelentősen lebecsülte a németeket, valamint azt a tényt, hogy a feladat teljesítéséhez fáradt katonáinak 45–50 kilométert kellett harcolva megtenni, és a szovjet csapatok útjában legalább kilenc–tíz, támpontként kiépíthető település feküdt. Az 5. gárda-lovashadtest Hajdúsámson–Balkány irányában támadott azzal a feladattal, hogy 17 óráig vegye birtokba Nagykállót, Napkort, és Orost. Másnap, 21-én támadását Nyírtét–Demecser felé kellett folytatnia, és délig el kellett foglalnia Berkeszt, Demecsert és Nyírbogdányt. Demecser terepszakaszra, ahol biztosítania kellett a főerőket északkeletről. Demecsert és Kemecsét. A 23. harckocsihadtest lezárta az Ibrány, Vencsellő és Rakamaz területén áthaladó utakat. A 4. gárda-lovashadtest Nyíregyházát védte, főleg nyugati, délnyugati és déli irányból. A gyorsan mozgó hadtestek számára igen hátrányos következményekkel járt, hogy a 27. hadsereg még mindig Nagykállótól 20–25 kilométerre délre volt. Ezért Plijev nem rendelkezett elegendő gyalogsággal a hadtestei által elfoglalt területek hatékony védelmére. Napközben a német 8. hadsereg XXIX. hadteste és a magyar IX. hadtest erői nyugat felé törtek előre. Északnyugatról a hadseregcsoport egyik mögöttes területi parancsnokságának biztosító csapatai közelítették meg Nyíregyházát. A német „Scholze" harccsoport ismét birtokba vette Demecsert. Nyírtura és Nyírbogdány is német–magyar kézbe került. A hadtestnek erős előrevetett osztagaival be kellett vennie Kisvárdát és Dombrádot is. Az 5. gárda-lovashadtestnek még 21-én este ki kellett jutnia Nyírtura– –Kemecse–Székely–Berkesz–Demecser terepszakaszra, ahol biztosítania kellett a főerőket északkeletről. A hadtest előrevetett osztagainak el kellett foglalniuk Kisvárdát és Dombrádot. Plijev altábornagy erői 22-én

folytatták támadásukat északi irányban. Az 5. gárda-lovashadtest napközben elfoglalta Nyírtétet, Berkeszt, Demecsert és Kemecsét. A 23. harckocsihadtest lezárta az Ibrány, Vencsellő és Rakamaz területén áthaladó utakat. A 4. gárda-lovashadtest Nyíregyházát védte, főleg nyugati, délnyugati és déli irányból. A gyorsan mozgó hadtestek számára igen hátrányos következményekkel járt, hogy a 27. hadsereg még mindig Nagykállótól 20–25 kilométerre délre volt. Ezért Plijev nem rendelkezett elegendő gyalogsággal a hadtestei által elfoglalt területek hatékony védelmére. Napközben a német 8. hadsereg XXIX. hadteste és a magyar IX. hadtest erői nyugat felé törtek előre. Északnyugatról a hadseregcsoport egyik mögöttes területi parancsnokságának biztosító csapatai közelítették meg Nyíregyházát. A német „Scholze" harccsoport ismét birtokba vette Demecsert. Nyírtura és Nyírbogdány is német–magyar kézbe került. Demecserbe először a magyar hadsereg vonult vissza. Itt tették le az esküt a Szálasi kormányra, német tisztek jelenlétében. Érezhető volt a feszültség az eskütételnél is. Rövid tisztálkodás és ellátás után tovább vonultak Dombrád felé, a Tisza túloldalára. Az átvonuló magyarokat követte a német csapat. A fontosabb folyókon a hidakat átkelésük után felrobbantották, ez történt a Lónyai kanális kisamerikai hídjával is. A gyárakat már nem is érkeztek leszerelni a gyors visszavonulás miatt. A lakosság a front közeledtével rémületben volt, mivel a csapatokról szóló rossz hírek eljutottak a lakossághoz. Sokan csomagoltak és menekültek nyugatra. Bíztak abban, hogy a Dunántúlra nem fognak eljutni a szovjet csapatok. Demecserből is elmenekültek az uraságok. Elek Endre itt maradt és orosz feleségével, Tatjánával várta a szovjeteket. Több magyar katona már itt megszökött az alakulatától és bujkáltak. Nagyon kellett vigyázni a bujkáló katonáknak a falu lakosságában sok volt a besúgó. A katonai rendészet és a csendőrség kereste a szökött katonákat, akikre a statárium alapján kivégzés várt. 1944. október 19-én Székely és Nyírbogdány felől erős ágyúszó hallatszott, és egyre közelebb húzódott Borzsova felé. Sok halott katonát temettek el a falu környékén, septiben kiskertekben, utak mentén árokparton, gyümölcsösben, erdő szélen, a vasút mellett, a folyóparton. A pontos helyeket már csak nagyon kevesen ismerik. A Borzsovai iskolánál az út mellett harcálláspont alakult ki. Berkesz felől a vízgyűjtő csatorna töltésén a németek állása, az iskola felől az oroszoké. Komoly tűzerővel lőtték egymást. Több halott és sebesült is volt. A borzsovai uraságí kastélyt rendezték be az orosz katonák kórháznak. Ide gyűjtötték a

harcok után a halottakat is. A tanyai lakosok elmondása szerint volt olyan elhunyt, akinek a haja a szekérről leomolva a földet érte, mivel nők is harcoltak a szovjet seregben. A harcok után a holtakat és a sebesülteket beszállították Nyíregyházára, de voltak olyanok akiket a lakosság elföldelt, például a gyümölcsösben és a Borzsován elhunyt német katonákat a lakosság a helyszínen temette el. A front elvonulása után a kastélyt felégették. A német katonák észak felé, Gégényen át Dombrád felé vonultak. Mivel Székely felől tank csatát vártak, a demecseri úton a mély vízgyűjtő csatornánál a hídon, az út közepén tank elhárító gödröt ástak és tank elhárítóval egy német katona várta a támadást. A Lónyai csatorna Bogdányi úti és Berkeszi úti hídját is felrobbantották. Október 19-én estére a németek összeszerelték Demecserből a 14 év feletti fiúkat, a leventéket és velük együtt elvonultak Gégény felé, Dombrádra. Vonulás közben Gégény határában a németek támadást észleltek és tüzelő állást kerestek. Így a fiúknak sikerült megszökni. Kukoricaszár kupokba rejtőztek el. A németek gyorsan elvonulta, a fiúk pedig reggelre hazajöttek. Október 20-án reggel csendes napsütésre ébredt a lakosság. A katonák elvonultak, az utcák üresek voltak. A reggeli kis istentiszteletre szóltak a harangok. De a lakosság félve lépett ki az utcára, a nagy csendességben valamire vártak. Tíz óra körül szovjet lovas partizánok jelentek meg Kék felől a határban, a földeken keresztül, felderítést végeztek. Végigjárták az utcákat és lövés nélkül megszállták a községet. Az istállókban lovakat cseréltek, ellenőrizték a határt is, élelmet kértek és estére elvonultak a községből. Közben a szőlőnél két német katonát elfogtak és az állomásnál, a váltókezelő betonbunkere elé állították és kivégezték őket. A kivégzett németeket a temető bejárata mellett a lakosság hantolta el, titokban félve a megtorlástól. Éjszaka visszajöttek a németek, keresték a kivégzett katonatársaikat, de hiába. Igen idegesek voltak, de hiába kutattak a társaik és a partizánok után, éjszaka ők is elvonultak a faluból. Hogy hány katonát temettek el a faluban és a környéken, senki sem tudja megmondani. Már alig élnek azok, akik még emlékeznek arra, hova földelték el félelmükben az emberek a holtakat. A végtisztesség minden halott katonát megillet. Vajon emlékszik még valaki, arra, hova temették őket?

Forrás: Az alföldi páncéloscsata nyírségi szakasza (1944. október 20–28.)

Hegedüs István Demecseri kötődése

A híres cserkész Hegedüs István Nyíregyházán született, de Demecserben is élt, itt töltötte gyermekéveit, beceneve „Fityula" volt, apja Hegedüs István hentesmester volt. A cserkészmozgalom célja, életrevaló, egészséges fiatalok nevelése, politika mentesen. 1946. június 18-án az Edison kávéház előtti járdán lelőtték a Vörös Hadsereg tisztjét, ez szolgáltatta az ürügyet a diákszövetségek betiltására. Tanulmányai miatt Budapestre költözött, az Élelmiszeripari Technikum megbecsült és szeretett testnevelő tanára volt. A magyar filmgyártás első kaszkadőrjeinek egyike volt. Szüleivel a Bujtos néven ismert városrészen, az István utcában lakott. Már egészen fiatal korában is szeretett sportolni. Naponta futott, súlyt emelt és a környékbeli barátaival a Bujtosi tó kínálta lehetőséget is kihasználva, valamint a Demecseri rokonságban tartott lovak iránti szeretete révén jutott el az öttusa sportág alapjaihoz. Jó lovasként filmben dublőri szerepet kapott a Rákóczi hadnagya című filmben. Kimunkált testalkata miatt Horváth Endre őt választotta az 1948-ban kiadott húszforintoson szereplő férfiakt modelljének (az arckép stilizált). Emlékére a hálás utókor 2003-ban a Magyar Testnevelési Egyetem szoborparkjában szobrot, a Szófia utcában emléktáblát állított.
Azt is kevesen tudják, hogy a régi 1958-es húszforintos papírpénzen ő látható. Füle Mihály grafikusművész alkotása. A bajnok alakját nem csupán az 1948-tól egészen 1992-ig forgalomban lévő bankjegy őrzi: Kisfaludi Strobl Zsigmond szobrászművész 1947-ben megfaragta a Szabadság-szobor egyik mellékalakját, a Fáklyavivőt, amihez megint Ő állt modellt. Hegedüs István (1924 –1956) A magyar öttusabajnokságok során 1948-ban egyéni bajnokságot nyert, óriási karrier várt rá, 1949-ben és 1950-ben második helyezést, 1951-ben és 1952-ben pedig harmadik helyezést ért el. A csapatbajnokságok során 1950-ben az első helyezést, 1951-ben és 1952-ben a második helyezést elért csapat tagja volt. 1956. október 24-én hajnalban 4 óra körül Gerendás László úszóedzővel,(akkoriban a Vasas úszóedzője volt), nem azért, hogy foglalkozást tartson, hanem, hogy megóvja az edzésre lejövő gyerekeket. Nem ért el az uszodáig: amikor megállt a Szófia utcában, ahol az emberek kommunista könyveket égettek. A könyvégetés mellett hirtelen ÁVH-s teherautó állt meg, ahonnan válogatás nélkül lőni kezdtek. Hátba lőtték, ami szíven találta, 32 éves volt. Az Izabella utca 50.-ben, lakása udvarán temették el.

1957-ben a Kerepesi úti temető 17/3. parcellája 2. sorának 32. sírjában helyezték örök nyugalomra, Blaha Lújza sírja mellett. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Bujtosi Szabadidő Csarnokának nevét 2007. január 1-jétől Hegedűs István Bujtosi Szabadidő Csarnok elnevezésre változtatta. Baráth Nándor a másik Demecseri származású öttusa magyar bajnokunk Szabó Piroska fia.

Reményi József emlékére

Reményi Józsefet bajtársai jószívű, segítőkész embernek ismerték. Mindig segített a bajbajutottakon: kollégájának várandós zsidó feleségét megmentette a deportálástól, kimenekítve őt a kórházvonaton, de rendszeresen vitt csomagokat a frontra a munkaszolgálatosoknak is, nem egyszer életét kockáztatva vele. Az éhező ukrán, orosz lakosokat, gyerekeket pedig élelemmel segítette a háborúban. Reményi József 1911. július 8.-án született Demecserben 5 gyerekes kiskereskedői családban. A kereskedelmi iskola elvégzése után könyvelőként és gazdászként dolgozott. Később vegyesboltot működtetett vidéken. Az 1930-as évek végén került Budapestre, a Tungsramhoz. Budapestről került a II. világháború alatt a Don folyónál harcoló 2. magyar hadsereg kórházvonatára. A kórházvonatok feladata a hadműveleti területek tábori kórházaiból a már ellátott sebesültek a hátország hadtest- és vöröskeresztes kórházaiba szállítása volt. További feladatuk volt még a hazai területekről vöröskeresztes ápolónők, orvosok, vezérkari tisztek, gyógyszerek, kötszerek és más egészségügyi anyagok kiszállítása a hadműveleti területekre. A II. világháborúban a keleti frontra oda-vissza ingázva 12 kórházvonat közlekedett.
A keleti hadszíntérre tíz-tizenöt napig is eltartott az út. Visszafelé, sebesültekkel megrakva, négy-öt nap alatt ért haza a kórházvonat. Reményi József összesen 17-szer tette meg ezt az utat. Az elsőt rögtön a házasságkötése után egy héttel. A kórházvonaton töltött szolgálata során testközelből tapasztalhatta meg a front szörnyűségeit. Nem csak az emberéleteket követelő háborús pusztítást, de a helyi ukrán lakosság nyomorúságát, éhezését, a

magyar katonák, munkaszolgálatosok kiszolgáltatottságát. Minderről személyes hangvételű naplója, több ezer, általa készített fénykép és 1942 decembere és 1943 márciusa között feleségéhez írott személyes hangvételű levelei tanúskodnak. 1998 júliusában halt meg. A 152. és 154. számú kórházvonattal tizenhétszer járt a fronton, ahol közelről láthatta a háború borzalmait.

Temetelen holtak úton útfélen

Sok halott katonát temettek el a falu környékén, kiskertekben, utak mentén árokparton, gyümölcsösben, erdő szélen, a vasút mellett, a folyóparton. A pontos helyeket már csak nagyon kevesen ismerik. Demecserbe először a magyar hadsereg vonult vissza. Itt tették le az esküt a Szálasi kormányra, német tisztek jelenlétében. Érezhető volt a feszültség az eskütételnél is. Rövid tisztálkodás és ellátás után tovább vonultak Dombrád felé, a Tisza túloldalára. Az átvonuló magyarokat követte a német csapat. A fontosabb folyókon a hidakat átkelésük után felrobbantották, ez történt a Lónyai kanális kisamerikai hídjával is. A gyárakat már nem is érkeztek leszerelni a gyors visszavonulás miatt.
A lakosság a front közeledtével rémületben volt, mivel a csapatokról szóló rossz hírek eljutottak a lakossághoz. Sokan csomagoltak és menekültek nyugatra. Bíztak abban, hogy a Dunántúlra nem fognak eljutni a szovjet csapatok. Demecserből is elmenekültek az uraságok. Elek Endre itt maradt és orosz feleségével, Tatjánával várta a szovjeteket. Több magyar katona már itt megszökött az alakulatától és bujkáltak. Nagyon kellett vigyázni a bujkáló katonáknak a falu lakosságában sok volt a besúgó. A katonai rendészet és a csendőrség kereste a szökött katonákat, akikre a statárium alapján kivégzés várt. 1944. október 19-én Székely és Nyírbogdány felől erős ágyúszó hallatszott, és egyre közelebb húzódott Borzsova felé. A Borzsovai iskolánál az út mellett harcálláspont alakult ki. Berkesz felől a vízgyűjtő csatorna töltésén a németek állása, az iskola felől az oroszoké. Komoly tűzerővel lőtték egymást. Több halott és sebesült is volt. A borzsovai urasági kastélyt rendezték be az orosz katonák kórháznak. Ide gyűjtötték a harcok után a halottakat is. A tanyai lakosok elmondása szerint volt olyan elhunyt, akinek a haja a szekérről leomolva a földet érte, mivel nők is harcoltak a szovjet seregben. A harcok után a holtakat és a sebesülteket beszállították

Nyíregyházára, de voltak olyanok akiket a lakosság elföldelt, például a gyümölcsösben és a Borzsován elhunyt német katonákat a lakosság a helyszínen temette el. A front elvonulása után a kastély leégett. A német katonák észak felé, Gégényen át Dombrád felé vonultak. Mivel Székely felől tank csatát vártak, a demecseri úton a mély vízgyűjtő csatornánál a hídon, az út közepén tank elhárító gödröt ástak és tank elhárítóval egy német katona várta a támadást. A Lónyai csatorna Bogdányi úti és Berkeszi úti hídját is felrobbantották. Október 19-én estére a németek összeszerelték Demecserből a 14 év feletti fiúkat, a leventéket és velük együtt elvonultak Gégény felé, Dombrádra. Vonulás közben Gégény határában a németek támadást észleltek és tüzelő állást kerestek. Így a fiúknak sikerült megszökni. Kukoricaszár kupokba rejtőztek el. A németek gyorsan elvonulta, a fiúk pedig reggelre hazajöttek. Október 20-án reggel csendes napsütésre ébredt a lakosság. A katonák elvonultak, az utcák üresek voltak. A reggeli kis istentiszteletre szóltak a harangok. De a lakosság félve lépett ki az utcára, a nagy csendességben valamire vártak. Tíz óra körül szovjet lovas katonák jelentek meg Kék felől a határban, a földeken keresztül. Mint kiderült partizánok voltak. Végigjárták az utcákat és lövés nélkül megszállták a községet. Az istállókban lovakat cseréltek. Ellenőrizték a határt is. Élelmet kértek és estére elvonultak a községből.
Közben a szőlőnél két német katonát elfogtak és az állomásnál, a váltókezelő betonbunkere elé állították és kivégezték őket. A kivégzett németeket a temető bejárata mellett a lakosság hantolta el, titokban félve a megtorlástól. Éjszaka visszajöttek a németek, keresték a kivégzett katonatársaikat, de hiába. Igen idegesek voltak, de hiába kutattak a társaik és a partizánok után, éjszaka ők is elvonultak a faluból. Hogy hány katonát temettek el a faluban és a környéken, senki sem tudja megmondani. Már alig élnek azok, akik még emlékeznek arra, hova földelték el félelmükben az emberek a holtakat. A végtisztesség minden halott katonát megillet. Vajon emlékszik még valaki, arra, hova temették őket?

Áramellátás Demecserből

Mivel a németek 1944. október 30-án felrobbantották a nyíregyházi áramtermelő gépeket, 1944 decemberétől 5 hónapon át a demecseri ipartelep generátorai szolgáltatták az áramot a Nyíregyházi városnak. Az ipartelep létrehozásához az I. világháború kitörése után az általános élelmiszerhiány vezette a közös hadsereg Élelmezésügyi Minisztériumát arra, hogy állami kezelésben a hadsereg és a hadifoglyok részére káposztát savanyítson. A káposztasavanyítás mellett étolaj és a csomagoláshoz szükséges fahordók gyártása volt a létesítendő gyár profilja.

Káposztasavanyítás

A gyár felépítésével herceg Odeschalchi tuzséri földbirtokost bízták meg. A herceg ismerte a Szabolcs megyei termelési viszonyokat, és a gyárat Demecserbe, a káposzta- és napraforgó-termelés gócpontjára telepítette. Ezen elhatározást az a tény is megerősítette, hogy Demecser vasútállomással rendelkezett, és minden oldalról jól megközelíthető útrendszer fogta körül. A gyár helyéül a vasútállomással szembeni berkeszi műúttól északra eső területet jelölték ki, amely Ehrenreich Adolf demecseri földbirtokos tulajdona volt. Az állam ezen területből 22 kataszteri holdat sajátított ki a gyártelepítés részére. A gyár építését 1915 májusában kezdték meg. Hadifoglyok (olasz, orosz, stb.) és hadi munkások százai dolgoztak az építkezésen. Az építkezés savanyító bazeinek, kádárműhelyek és lakóbarakkok létesítésével kezdődött, és 1918 októberéig, a monarchia összeomlásáig, tartott. Ez ideig elkészült 3 gyárépület melléklétesítményekkel, egy 28 m magas, 300 m3 víz befogadására alkalmas víztároló, 4 lakóépület, az iparvágány, valamint befejeződött a savanyító bazeinek és a savanyító üzem felszerelése. Előbbieken kívül több lakóbarakk és barakk-kórház is épült. A gyár első ízben 1916-ban savanyított káposztát. 1919-ben a megszálló román csapatok hadiüzemmé nyilvánították a gyárat, majd a gyártelep összes elmozdítható berendezését leszerelték, és Romániába szállították. A gyárban nem maradt semmi, csak a csupasz falak és a tetőszerkezetek. A lakóépületeket a közösségi elöljáróság a lakásínségben szenvedő családoknak utalta ki. A gyárban az elkövetkező több emberöltő során szörpöt, krumplicukrot készítettek, illetve üdítő italt és ásványvizet palackoztak. A létesítmény, akárcsak a román dúlást követően, ma újból romokban áll.
(Forrás: Mesélő Nyíregyháza 20. füzet)

Györffy Sándor emlékére

A Demecseri huszár, Györffy Sándor jelentkezett önkéntesnek, és 1915 júniusában, 21 évesen bevonult a magyar királyi 3. Honvéd huszárezredhez. A kiképzés a Szabadka melletti Palicson, majd Budapesten zajlott. Ezután Györffy Sándor kikerült az orosz frontra, ahol nemsokára, 1916. július 6-án fogságba esett. Györffy Sándor, aki pár hónap után zászlósként szakaszparancsnok lett, vitte magával a gépét, és minden fontos mozzanatot megörökített. Mások is fotóztak, így az albumában levő képek egy részén ő is szerepel. A kiképzés kemény volt, a gyakorlatokon lónak és lovasnak szinte egy testként kellett mozognia. Ezt szolgálta, hogy a huszárok a saját lovukkal vonultak be, a lónak minimum háromévesnek kellett lenni. Györffyéknél éppen akkor nem volt más hátasnak való csikó, csak a kétéves Baba. Némi állatorvosi beavatkozással sikerült elérni, hogy a fogai alapján elfogadja háromévesnek a sorozási bizottság. Györffy Sándor számos képet küldött haza családjának, barátainak. Leveleiből az derül ki, hogy a kiképzésen jól érzi magát, tetszenek neki az embert próbáló, huszárvirtust igénylő feladatok. Elkezdett naplót írni, amely megerősíti, hogy kedvére való volt ez az élet. A naplót vitte magával a hadifogságba, ahol egy barátjától – a több nyelven beszélő Elek Endre demecseri földbirtokostól – a német mellé megtanult angolul, franciául és oroszul. A fogságban színházat szerveztek, előadásokat tartottak, az oroszok tiszti ellátásban részesítették őket. A napló 1921-ben fejeződik be, amikor írója már újra a Műszaki Egyetem hallgatója. Később kereskedelmi főiskolát végez, pénzügyi állást vállal, majd gazdálkodni kezd a túrkevei családi birtokon: huszár voltához híven lótenyésztéssel foglalkozik – az angol félvér Furioso-törzzsel kiváló eredményt ér el –, és a kölcsönnel terhelt földön tehermentes mintagazdaságot teremt. Barátjának, Elek Endrének a története még különösebb: a hadifogság után

Lukjanov tábornagy története

Lukjanov tábornagy akinek a felesége francia operaénekesnő volt – valamilyen küldöttség érkezésekor tolmácsolásra kéri Eleket. Így ismerkednek meg Tatjánával, s ebből szerelem lesz, majd Lukjanov áldásával – akit a vörösök közben elzavarnak mint cári tisztet – házasság. A művészi hajlamú Lukjanov pedig elmegy Kínába, hogy harcoljon a kommunisták ellen, de súlyosan megsebesül, és fél lábbal a lányáéknál, Demecseren telepszik le, itt is van eltemetve a Demecseri tememtőbe. Miközben Elek Endre és Tatjána Tibor fia docensként egy svédországi egyetemen angol nyelven oktatott, az ifjabbik Györffy Sándor – származása miatt mindenféle kerülőkkel – kertészmérnök lett. A lovakat kertészként is úgy szerette mindig, mint az apja, rég elmúlt már hatvanéves, amikor még lovas túrákat vezetett.

Odescalchi Zoárd tragédiája

A mulatozásairól hírhedt Odescalchi Zoárd Demecserben öngyilkos lett. Április 6-án Tuzséron temették el. Az előzmények: miután a szerb harctérről hazatért, a hadügyminisztérium megbízásából hadiüzemeket létesített Szabolcs vármegyében, Nagyhalászon burgonyafeldolgozót, zöldségszárító telepet, sertésfiaztatót és hizlaldát, Demecserben káposztasavanyítót. Ott lett öngyilkos, miután április elején vizsgálóbizottság jelent meg a gyárban. A halál okai, körülményei nem tisztázottak, panamáról suttogtak, amiből a hercegnek sok millió korona haszna származott. Búcsúlevele csak ennyit tartalmazott: „Szeretteim, bocsássatok meg! Becsületembe gázolnak, nem bírom tovább, Zoárd.” Ugyanakkor lett öngyilkos a demecseri üzem egyik magasabb beosztású vezetője is, többeket pedig letartóztattak. A vizsgálati jegyzőkönyv elveszett. Lónyay Pálma második férje sédeni Ambrózy György (Sátoraljaújhely, 1885 március 7– Budapest, 1970. január 18.), jogászdoktor, történész, huszárkapitány, a katonai Mária Terézia rend lovagja.

Odescalchi Miklós története

A nyíregyházi evangélikus főgimnáziumban 1920 júniusában érettségizett a különc Niki herceg, Franciául, németül, angolul és csehül tudott, szerette a sportot, szépirodalmat is szívesen olvasott. Vidám, jókedvű társasági ember, amellett a vakmerőségig bátor, önfejű és makacs. 1922–23-ban töltötte le egyéves önkéntesi évét a

nyíregyházi huszárezredben. Nem igazán kedvelte a szabályokat, a kötöttségeket, s ez is az oka annak, hogy karpaszományos tizedesként szerelt le, amiért sokszor volt kénytelen eltűrni barátai ugratásait.
Leszerelése után rendszeresen sportolt, külföldön is ért el helyezéseket. 1928–29-ben két országos bajnokságon is első lett díjugratásban. Az 1930-as években ő is az akkor az úri társaság egyik kedvenc sportjával, a repüléssel barátkozott. A budaörsi repülőtéren, magánúton letett vizsgái után vett egy kétüléses Junkers Junior sportrepülőgépet, melyet a tuzséri Nagyerdőn épített hangárban tartott.
A bohém, szertelen ifjú hajmeresztő mutatványairól országszerte beszéltek. Vele egykorú falusi játszótársai mesélték: Miklósnak volt egy piros kocsija. Ha jött és hallották, az országút közelébe sem mertek menni. A legelőn volt repülőtér, s ha leszállt, összecsukta a gép szárnyait, és két nagy ökör behúzta a gépet a hangárba. Olyan alacsonyan szállt a géppel, hogy levitte a kéményeket, szétszalasztotta az aratókat, felborította a kévéket. Nem haragudtak rá az emberek, megszokták a szeszélyeit. Ezekhez a ma már szépre színezett történetekhez azonban az is hozzátartozik, hogy 1938. október 10-én Nyíregyháza és Debrecen között halálra gázolta Varga Gábor 45 éves cipészt. A bíróság kimondta bűnösségét, és kétezer pengő büntetésre ítélték.
Háromszor nősült. Első felesége, Lüttwitz Irma bárónő híres szépség volt, de vagyontalan és kilenc évvel idősebb az akkor még csak a húszas éveit taposó hercegnél. A romantikusnak induló házasság válással végződött. A második feleségtől, a német-amerikai Gordon Tietgens Virginiától, Gini hercegnőtől két gyermeke született, Margit (Baby) 1929. április 25-én és Pál Gábor 1932. február 20-án. Harmadik felesége bonyhádi Perczel Erzsébet, aki 1947-ben elhagyta az országot, és Ausztrián keresztül Új-Zélandba, Aucklandba ment, ma is ott él.

Niki herceg hasonlóképpen lett tartalékos repülőtiszt, mint vitéz nagybányai Horthy István, a kormányzóhelyettes. Viszonylag sokat repült könnyű, egymotoros gépeken, gyakorlóidejét vadászgépeken töltötte, de nem volt a rossz időjárási viszonyok közepette is repülni tudó, többmotoros gépekre is kiképzett pilóta.
Behívták a légierőhöz, és mint tartalékos, további repülőkiképzésen vett részt. Ekkor kapta tartalékos hadnagyi rendfokozatát Nyíregyházán. A légierő azonban nem vette át a hivatásos

állományba, a parancsnokság kereken elutasította, hogy frontszolgálatot teljesítsen, ezt életkorával és kevés harctéri tapasztalatával indokolták.
A pilótahiány miatt aztán mégis behívták, és Ferihegyen átképezték a Messerschmidt Me–210 gyorsbombázó vezetésére. Májusban Nyíregyházára vezényelték a felállítandó 102/1. gyorsbombázó repülő századhoz. Május 6-án az alakulat a hajdúböszörményi tábori repülőtérre települt át.
Nem szerette a németeket, gyűlölte és megvetette az SS-t. 1944 májusában szerzett egy Budapest–Milánó útvonalat ábrázoló légiforgalmi térképet. 1944 június elején Budapesten közölte a térkép tulajdonosával, hogy korábban már át akart menni a szövetségesekhez, de Pécs környékén felhőbe került, és hazatért. Annyira provokáló jellegűnek tűntek kijelentései, hogy társai ezeket jelentették Háry Lászlónak, a Horthy Miklós Nemzeti Repülő Alap elnökének, aki viszont már régen kapcsolatban állt Tost Gyula repülő vezérkari őrnaggyal, a kormányzó szárnysegédjével, illetve rajta keresztül a Kiugrási Irodával.
Társai és barátai mindent megtettek, hogy biztonsági okokból megakadályozzák az átrepülést, mert ez fenyegetni látszott gróf Bethlen István tervezett kirepülését a szövetségesekhez. Háry László nyugállományú vezérőrnagy azon a napon már nem tudott intézkedni, másnap reggel akarta a kormányzó Katonai Irodáján keresztül elérni, hogy Odescalchit leszereljék és földi beosztásba helyezzék. A herceg még aznap visszarepült Nyíregyházára, este vacsorát adott, reggel (június 4-én, vagy 13-án – a dátum a mai napig nem biztos – B. J.) pedig gyakorlórepülésre indult a böszörményi repülőtérről a 102/1. (Sas) gyorsbombázó század egyik ME–210 Ca–1-es kétüléses gépével. Társának, Bajusz (Bajsz) Ferenc szakaszvezető, rádiós-lövésznek is csak a levegőben árulta el a tervét, hogy a szövetségesekhez mennek. Mivel nem tért vissza, balesetre gyanakodva kiadták a körözést.
Június 14-én a VKF–2, a katonai elhárítás emberei letartóztatták a vacsora résztvevőit, házkutatások során megtalálták a térképet is. Húgát június 14-én, Jobbágyiban tartóztatták le, Debrecenben volt őrizetben kereken száz napig. A többieket Budapestre, a Sváb-hegyi Gestapo-központba vitték. Odescalchi Miklos és társa téves navigáció és némi ellenszél miatt ezerhatszáz kilométeres repülőút után Itáliában, a német zónában landol. Ott azt adták elő, hogy amerikaiakat üldöztek, és a Balkán felett sűrű felhőbe kerültek, majd eltévedtek. Ezt a magyarázatot a repülőtér személyzete

elfogadta, és meghívta őket ebédre, ahol viszont ott ült a repülők meteorológusa is, aki sehogy sem értette, hogy hogyan lehet a Balkán fölött olyan esőfront, amelyről ő nem tud. Távirati kérdést intézett a német Luftflotte–4 törzséhez, onnan viszont már a szökésről tudósító távirat érkezett.A Gestapo azonnal letartóztatta őket. Sokáig Bécsben voltak őrizetben, majd 1945. január 17-én Sopronkőhidára szállították a két férfit. Január 20-án állt Dominich Vilmos hadbíró őrnagy tanácsa elé Odescalchi, ahol útjáról semmilyen információt nem volt hajlandó adni. Másnap reggel fél nyolckor hirdették ki a halálos ítéletet, és minden régi szokást felrúgva még aznap délelőtt tíz órakor felakasztották. Szemtanúk szerint utolsó szavai ezek voltak: „Nem fogtok szégyent vallani velem!"Azt rótták fel bűnéül, hogy repülésével előkészítette volna a későbbi, már a kiugrást szolgáló repülőutakat. Német nyomásra a bíróság a legsúlyosabb ítéletet mondta ki, és azt azonnal végrehajtották. „Célja az volt, hogy kivonja magát a hadra kelt seregnél való szolgálat teljesítése alól. A hadviselés érdekeit már előző magatartásával is nagymértékben veszélyeztette. Környezetében állandóan megrendíteni igyekezett a győzelmünkbe vetett hitet és minden alkalommal hangsúlyozta ellenségeink biztos győzelmét. Az ítélettel és kivégzéssel az arisztokráciának egy súlyosan megtévedt tagja vette el méltó büntetését" – kommentálta a történéseket a nyilas sajtó.

Harmadik feleségét 1944. július 7-én tartóztatták le, és Budapestre, a Fő utcai katonai fogházba vitték, innen a börtönök kiürítésekor Bécsbe, onnan Sopronkőhidára, ahol végül szabadlábra helyezték. Ekkor még – az ítélethozatal előtt – két őr jelenlétében tízperces beszélgetést engedélyeztek számára férjével. A kivégzésről a börtön plébánosa értesítette az egyik közeli faluban tartózkodó asszonyt. Bajusz Ferencet felmentették.

A háború után Vörös János honvédelmi miniszter Odescalchi Miklóst post mortem őrnaggyá léptette elő, átvették hivatásos állományba, hogy özvegye nyugdíjat, Pál fia árvaellátást kapjon. 1945. december közepén Budapesten a ferencesek templomában gyászszertartást tartottak a vértanú emlékére, 1946. március 20-án pedig holttestét a menetrend szerinti vonattal, külön kocsiban hozták Tuzsérra, s még aznap délután két órakor katonai pompával temették el a kastélykertben lévő családi sírkertben. A honvédelmi miniszter képviseletében Czebe Jenő vezérkari alezredes jelent meg, a debreceni VI. honvédkerülettől Nagy Gyula ezredes, a

nyíregyházi honvéd kiegészítő parancsnokság parancsnoka vett részt a szertartáson.

XI. Ince pápa Odescalchi Benedetto

Azt, hogy hogyan kapcsolódhat Demecserhez XI. Ince pápa, most elárulom. A pápát "Magyarország megmentője" jelzővel is illetik, mert sokat küzdött Magyarország török megszállás alóli felszabadításáért. XI. Ince akinek a szobra ott áll a budai Várban, a hajdan róla elnevezett, immár az első magyarországi nyomdász, Hess András nevét viselő téren. Az egyházfő Benedetto Odescalchi néven született Comóban, fiatalon lett bíboros és némi húzódozás után pápa. Életcélja volt, hogy a törököket kiűzze a meghódított európai területekről, Magyarországról is, egyik megalakítója volt, hatalmas pénzadománnyal, a Szent Ligának. Ezért kapta meg a család a hercegi címet és magyarországi birtokait, közztük Demecsert is. Ebből a családból származott a most elhunyt idős herceg, de az anyai ágra ugyanilyen büszke lehet. Az idősebb Andrássy Gyula gróf volt a dédapja, és édesanyja a legendás Odescalchi Károlyné Andrássy Kája (Klára). Ez a kivételes intelligenciájú, attraktív asszony legitimistaként kezdte politikai pályafutását, de azután, hogy az Est Lapok riportereként megjárta a spanyol polgárháború csatatereit, az értelmiségi baloldal támogatója lett. 1938 és 1941 között havonta hívta meg az Andrássy-palotába teára a népi írók egy csoportját, Szabó Zoltánt, Kovács Imrét, Keresztury Dezsőt, még Veres Pétert is. Az angol követség vezető beosztottjaival, Budapesten élő angolokkal találkozhattak, angol, francia és svájci újságokat olvashattak. A háború magyarországi lengyel menekültjeit barátnőjével, gróf Szapáry Erzsébettel segítették. 1941 tavaszán Andrássy Kája kis bőrönddel indult útnak, hogy Jugoszlávián és Egyiptomon át jusson el Angliába. A bőröndben fontos diplomáciai iratok is lapultak. Dubrovnikban este tízkor sétálni ment a tengerpartra, amikor egy olasz gép bombát dobott le. A grófnő megsebesült, a kórházban meghalt. Fia, Pál herceg vakmerő fiatalember volt, tevékenyen részt vett a Magyarországot megszálló németek elleni küzdelemben. Teherautókat gyújtott fel. A háború után apjával együtt Angliába települtek. Magyarország iránti érdeklődése és szeretete azután sem csökkent, hogy megkapta a brit állampolgárságot. A háború kirobbanása után Anglia sokat szenvedett a megszállt Franciaország partjairól kilőtt szárnyas

bombák támadásaitól. A hatóságok elrendelték, hogy a padlásokat meg kell tisztítani. Így talált rá egy család a dédmama leveleire, amelyeket 1864 és 1869 között naplószerűen küldött az Andrássy-palotából, ahová nevelőnőnek szerződtették. Mary Stevens leveleiből könyv született, amit Odescalchi Pál természetesen azonnal megvett, hiszen az egyik gyerek, akit a kisasszony tanított, az ő nagyapja, Tivadar gróf volt. Az érdekes kortörténeti dokumentum azután Bánki Vera kitűnő fordításában jelent meg 2007-ben, Levelek az Andrássy-házból címmel. Odescalchi Pál herceg sűrűn látogatott Budapestre, az Andrássy-emlékbizottság elnöke volt. Szeretett volna ott lenni a Parlament előtti Andrássy-szobor újbóli felállításakor. De ez, a család szomorúságára, már nem adatik meg neki. Temetése a dél-franciaországi Arles-ban volt kedden, 2014 április 29-én.A történetnek még nincs vége. A család leghíresebb tagja Odescalchi Benedetto volt testvérei Giulio és Maria Odescalchi voltak. Ő volt ugyanis XI. Ince pápa, a római katolikus egyház 240. pápája 1676. szeptember 21-étől haláláig volt pápa. XI. Ince megválasztása után azonnal nekilátott a vatikáni adminisztráció átalakításának. Az elődei alatt szétzilálódott és eladósodott pápai kincstárat újjászervezte, takarékossági intézkedései folytán néhány éven belül a kiadások és bevételek mérlege újra pozitívumot mutatott. Rendeletben betiltotta a bíborosok között uralkodó nepotizmust. Meghalt: 1689. augusztus 12., Rómában.

Teremy család története

Mezőfegyveresi Teremy család (a dédapa Teremy János)múltja Demecserben. A családot 1583-ban I. Rudolf nemesítette (kisnemesi cím) lakhelyük az évszázadok során változatlanul Demecser volt. Mezőfegyveres Teremy József 1888-ban malmot alapított családi birtokán. Az üzemet egy 20 lóerős géppel és 2 pár kővel indította be. A malom mellett napraforgó olajgyárat is létesített. A malom napi termelése 200 q őrölt termény előállítása volt. A malom működése biztosította a körzet lakosságának liszt ellátását és az állatállomány részére a takarmány darálását, a korpa és az olaj gyártási termékeként az olajpogácsát. A malom mellett 68 kh. földön gazdálkodott. A családot kuláknak minősítették a kommunisták és a malmot 1949-ben államosították. A malomra, a házukra és a földjeikre is kiterjedt az államosítás. Ekkor költözött

fel Budapestre Teremy Árpád (Demecser, 1909 — Budapest, 1983) és Teremy Katalin (Demecser, 1909 —Budapest, 1999), Teremy József (1859-1934) föld- és gőzmalom-tulajdonos hét gyermeke közül a két legfiatalabb. Az ikerpárként született Árpád és Katalin előbb Kispesten lakott rokonoknál, majd albérletben, s végül 1958-ban jutottak lakásmegosztás útján lakáshoz a Belvárosban, a Párizsi utca 4. szám alatt. Ebben a lakásban éltek életük végéig. Demecser elhagyásával egzisztenciájuk is megváltozott: mint deklasszálódott család tagjai, segédmunkásként kezdtek dolgozni 1950-ben. A felsőkereskedelmit végzett Teremy Árpád a postához került, ott dolgozott segédellenőrként 1972-ben bekövetkezett nyugdíjazásáig. A négy gimnáziumot végzett Teremy Katalin ugyanekkor a szabászatot kitanulva a textiliparban kezdett dolgozni, különböző ruhaipari gyárak után 1957-ben a Ruhaipari Tervező Vállalathoz, majd az 1970-es években a Divattervező Vállalathoz (utóbb Magyar Divat Intézet) került, mint szabász. A család további tagjai; Teremy Kálmánné, özv., Teremy Menyhért, mezőfegyveresi, Teremy Péter, Teremy Gusztávné, özv., Teremy Antal, mezőfegyveresi.

Izraeliták Demecserben

A Nyírbogdányi járáshoz tartozó helységben a zsidók már az 1770-es összeírásban szerepeltek. 1784–1785-ben 7, 1836-ban 47, 1848-ban 92, 1870-ben 127, 1880-ban 148, 1890-ben 206, 1900-ban 247, 1910-ben 274, 1920-ban 330, 1930-ban 368, 1941-ben 325 izraelita és 4 zsidónak minősített ember élt itt. A hitközség 1869-ben ortodoxnak nyilvánította magát, 1880-tól kezdve önálló lett. A hitközségnek volt Chevra Kadisája, talmud-tórája, hédere, segélyező egylete és mikvéje is. A hitközség metszőt, templomszolgát és két tanítót is foglalkoztatott. 1890-ben a zsidó népiskola saját épületet kapott. A zsinagóga építési éve nem ismert, annyit tudunk, hogy frigyszekrényében 10 régi tóratekercset tartottak. Az első világháború harcaiban 10 demecseri zsidó halt hősi halált. Az 1930-as években a fiatalok között népszerű volt a cionizmus, 6-an alijáztak. A zsidók sorsa 1938-ban az új törvények bevezetése nyomán rosszra fordult. A hatóságok az iparengedélyeket visszavonták, a zsidók napi megélhetését lehetetlenné tették, a földbirtokokat elvették. A keresztények a propaganda hatására egyre inkább elfordultak a zsidóktól. Akkoriban mutatták be a Jud Süss című német mozifilmet.

Ahányszor a filmet adták, a moziból kitódulók annyiszor rendeztek a faluban valóságos pogromot. 1941-ben mintegy 80 fiatal férfit behívtak munkaszolgálatra. 1942-ben, egy péntek este a csendőrök betörtek a zsinagógába. Mindenkit igazoltattak, majd az egyik imádkozót letartóztatták.
-ben a közösség a kemecsei anyahitközség alá volt rendelve. Akkor 334 zsidót rögzítettek a fiókhitközségben. A közösség egy elemi iskolát működtetett. Közvetlenül pészah után a demecseri zsidóknak be kellett vonulniuk a zsinagógába. Mindenki csak egy kis bőröndöt vihetett be magával. Néhány nap múlva a magyar csendőrség szekerekre rakta a zsidókat, és átkísérte őket a nyíregyházi gettóba, de az már tele volt, ezért továbbvitték őket Varjúlaposra, ahol sem élelem, sem víz, sem csatornázás nem volt. A csendőrség ez utóbbi helyen eldugott értéktárgyak után kezdett kutatni, nem kímélve sem nőt, sem öreget. Néhány nappal savuot (Sínai-hegyi Tóra-adás ünnepe) előtt a tanyát kiürítették, és mindenkit Auschwitzba szállítottak. A munkaszolgálatot 10 fiatal férfi, a haláltábort 3 férfi és néhány nő élte túl. A temetőt feldúlva találták. A zsinagóga romokban hevert, a frigyszekrény darabokra volt törve, a tóratekercseknek se híre, se hamva nem volt. A túlélők megpróbálták a hitközséget újjászervezni. Az 1949-es népszámlálás 18 izraelitáról adott hírt, egy másik felmérés szerint azonban a hitközségnek 13 ortodox tagja volt, Glück Jenő vezetésével. A hitközség a következő évtizedben megszűnt. Lassan mindegyik zsidó elment, 1963-ban izraelita a faluban már nem élt.

Minden napra egy jócselekedet

Az utóbbi "jótékonysági" értelemben vett érzelem önmagában erénynek tekinthető, valamint a tikkun olamhoz való hozzájárulása (a világ javítása). Számos vallási parancsolatnak is tekinthető, amelyet a ortodox zsidók gyakorolnak, különösen idegenekkel szemben. Nemes gesztus. Ez az idézet az Izraeliták fő jelmondata, pozitív értelemben a szót a zsidó emberek, az Isten iránti szeretet és az emberiség iránti szeretet vagy irgalmasság kedvességre használja. Izraeliták már az 1770-es összeírásban szerepeltek Demecserben. 1930-ban 368 izraelita élt Demecserben. A hitközség 1869-ben ortodoxnak nyilvánította magát, 1880-tól kezdve önálló lett. A hitközségnek volt Chevra Kadisája, amiről tudjuk hogy Szent egylet. A zsidóság egyik legősibb intézménye, amelynek gyökere a Talmud koráig nyúlik. Fő feladata a halottak

kellő tisztelettel történő eltemetése a hagyományos szokások szerint. Ennek megfelelően a zsidótemető a Chevra Kadisa tulajdona és a temetésekre vonatkozó eljárások az Ő hatáskörébe tartoznak. De a kegyelet rendszerint még nem meríti ki munkakörét, mert legtöbbször betegeket és szegényeket is támogat. A hitközségnek volt talmud-tórája, hédere, ami saját zsidó elemi iskola két tanárral, volt saját segélyező egylete és mikvéje vagyis az előírt ritulási fürdő. A hitközségnek volt sakterje vagyis mivel a zsidó konyha csak olyan állat húsát használja fel, amely a Tóra által megállapított jelek alapján ehető és szabályosan lett vágva, szakképzett metsző által, ezért a tradicionális kóser húst csak az arra hivatott szakképzett ember, a sakter vagy sajchet vághatott le, a zsinagógában volt egy samesz vagy templomszolga és két tanítót is foglalkoztatott. 1890-ben a zsidó népiskola saját épületet kapott. A zsinagóga építési éve nem ismert, annyit tudunk, hogy frigyszekrényében 10 régi tóratekercset tartottak, a két templom közötti utcában állt, és hogy homlokzatát a tízparancsolat két táblája díszítette, a keleti oldalon volt az a fülke, amelyben a Mózes öt könyvét tartalmazó tekercseket tartották, és Ábrahámnak is volt egy zárt ajtó. Az első világháború harcaiban 10 demecseri zsidó halt hősi halált. Az 1930-as években a fiatalok között népszerű volt a cionizmus, 6-an alijáztak, azaz vándoroltak ki Izraelbe. A zsidók sorsa 1938-ban az új törvények bevezetése nyomán rosszra fordult. A hatóságok az iparengedélyeket visszavonták, a zsidók napi megélhetését lehetetlenné tették, a földbirtokokat elvették. A keresztények a propaganda hatására egyre inkább elfordultak a zsidóktól. Akkoriban mutatták be a Jud Süss című német mozifilmet. Ahányszor a filmet adták, a moziból kitódulók annyiszor rendeztek a faluban valóságos pogromot. 1941-ben mintegy 80 fiatal férfit behívtak munkaszolgálatra. 1942-ben, egy péntek este a csendőrök betörtek a zsinagógába. Mindenkit igazoltattak, majd az egyik imádkozót letartóztatták. 1944-ben 334 zsidót rögzítettek a fiókhitközségben. A közösség egy elemi iskolát működtetett. Közvetlenül pészah után a demecseri zsidóknak be kellett vonulniuk a zsinagógába. Mindenki csak egy kis bőröndöt vihetett be magával. Néhány nap múlva a magyar csendőrség szekerekre rakta a zsidókat, és átkísérte őket a nyíregyházi gettóba, de az már tele volt, ezért továbbvitték őket Varjúlaposra, ahol sem élelem, sem víz, sem csatornázás nem volt. A csendőrség ez utóbbi helyen eldugott értéktárgyak után kezdett kutatni, nem kímélve sem nőt, sem öreget. Néhány nappal savuot

előtt a tanyát kiürítették, és mindenkit Auschwitzba szállítottak. A munkaszolgálatot 10 fiatal férfi, a haláltábort 3 férfi és néhány nő élte túl. A temetőt feldúlva találták. A zsinagóga romokban hevert, a frigyszekrény darabokra volt törve, a tóratekercseknek se híre, se hamva nem volt. A túlélők megpróbálták a hitközséget újjászervezni. Az 1949-es népszámlálás 18 izraelitáról adott hírt, egy másik felmérés szerint azonban a hitközségnek 13 tagja volt. A hitközség a következő évtizedben megszűnt. Lassan mindegyik zsidó elment, 1963-ban izraelita a faluban már nem élt hivatalosan. Az utolsó rabbink, Lőwy Ferencz, 1921. április 11.-én született Demecserben és 2015. augusztus 12.-én halt meg 95 évesen. Apja Mordecai Márton Demecseri segéd rabbi volt, anyja Fekete Cirel néni, a Nyírbátori főrabbi lánya. A Demecseri dinasztia tagjai; Cirel apja, Mordecai Márton apja, Mordecai Márton segéd rabbi és fia Lőwy Ferencz, aki visszatért rövid időre Demecserbe, de mivel a zsidók száma le csökkent 10 fő alá megszűnt a gyülekezet. Soha nem tért többé vissza szülőfalujába, amikor legközelebb itt járt már Nyírtason látták vendégül a fekete kaftános, hosszú pajeszos, tömött szakállú haszid főrabbit a Demecseri születésű Lőwy pátriárkát.

A Demecseri Lőwy Ferencz pátriarka

A világhírű pátriarka a Demecseri Lőwy Ferenc, aki tökéletesen beszélt haláláig magyarul. 95 évet élt. Apja Mordeháj Márton Demecseri segédrabbi volt. A Rabbi Demecserben született Magyarországon, a Mordechai Segal Lowy Demecseri rabbi fia. A Rabbi először Nyíregyházára került, majd Északkelet-Magyarországra, ott feleségül vette Chava Weingartent, a Noam Elimilech közvetlen leszármazottját 1946-ban. A kommunista üldözéstől való félelmükben, a Rebbe és a Chasidim 1951-ben Montrealba költöztek.

A hagyományos zsidó közösségekben a zsinagóga nem csupán az ima, a tanulás és a tanítás színhelye volt, hanem közösségi központként, gyülekezőhelyként is szolgált, ahol megtárgyalták a közösséget érintő ügyeket. A zsinagógában olvasták fel a hivatalos határozatokat, tudósok és diákok egész nap tanulmányozták ott a Tórát, és a más városból érkezők is mindig a helyi zsinagógát keresték fel elsőként. Ezekre a funkciókra utalnak a zsinagóga hagyományos elnevezései: talán a legáltalánosabb a „bét

haknesszet” (gyülekezet háza); ennek hellenisztikus görög fordításából ered a mai zsinagóga kifejezés. A „bét tfila” az ima háza, a „bét hamidras” a tanulás háza, de a német–jiddis nyelvű közösségekben egyszerűen „sul”-nak, tanháznak nevezték. A zsinagógák a középkori rendelkezések szerint nem nyílhattak közvetlenül az utcafrontra, ezért általában a zsidó negyed házakkal körülvett telkein épültek, egy-egy „judenhof” (zsidó udvar) mélyén. A zsidó közösségek emancipációját megelőző időszakokban épült zsinagógákban és a hozzájuk kapcsolódó épületekben minden megvolt, ami a zsidó élethez kellett: rabbinikus bíróság, rituális fürdő, az átutazóknak szálláshely. A zsinagógában naponta háromszor tartanak közös imát: napszálltakor, hajnalban és délben. A közös imához szükséges minimális közösség (minjen, azaz tíz felnőtt zsidó férfi) fontosabb, mint a tér meghatározása. A szerény imaház, rendelkezett azokkal a kegytárgyakkal, amikről írtam, de sajnos a harácsolók szétlopkodták.

Antiszemitizmus a faluban

A faluban élő izraelita felekezet tagjai, főleg kereskedők és iparosok voltak. Miután a falukban levetítették a Jud Süss című filmet, fellángolt a primitív emberekben az antiszemitizmus, az indulatok elszabadultak, beverték a zsidók házainak ablakait. Egyesek a zsidóság kitelepítését is követelték. 1944-ben, a németek bevonulása után kijárási tilalmat rendeltek el, s a korlátozás ideje alatt egyesek a zsidó üzleteket fosztogatták. Kisvárdára vitték őket, ahol tíz napig a településen kívüli faraktárban voltak elszállásolva. Onnan került a mintegy 170 ember a kisvárdai gettóba, ahonnan savuot ünnepén május 19-31 között a meggyötört embereket kiterelték a kisállomásra, Schwarcz fakereskedő udvarán gyűjtötték őket össze. 40 csendőr vette körül a 3500 meggyötört embert. marhavagonokba rakták , a halálvonat első útján Auschwitzba vitte őket. Az első transzportot két nap múlva a második csoport is követte. Ezt ismételték egészen június 5.-ig. Ott pusztult el a hívekkel együtt a rabbi, Elimelech Segal Löwi is Lőwy Meshulim Ferencz nagyapja.

A hitközségnek jesivája is volt. A jesiva sok generáción keresztül szolgált mint a vallásos zsidóság központi intézménye. Ott döntöttek az évek során felmerült vallási kérdésekről és ott válaszoltak az ősi hagyományokban felmerült kétségekre, ott módosították a vallásból felmerült szabályzatokat az egyéniség és a közösség tekintetében. Az imaház berendezéseiből alig maradt valami. Az egykor közösségi térként, imaházként szolgáló épületek egy része a háború után a legkülönfélébb új funkciókat kapta. A hagyományos közösségekben a zsinagóga nem csupán az ima, a tanulás és a tanítás színhelye volt, hanem közösségi központként, gyülekezőhelyként is szolgált, ahol megtárgyalták a közösséget érintő ügyeket. A zsinagógában olvasták fel a hivatalos határozatokat, tudósok és diákok egész nap tanulmányozták ott a Tórát, és a más városból érkezők is mindig a helyi zsinagógát keresték fel elsőként. Ezekre a funkciókra utalnak a zsinagóga hagyományos elnevezései: talán a legáltalánosabb a „bét haknesszet" (gyülekezet háza); ennek hellenisztikus görög fordításából ered a mai zsinagóga kifejezés. A „bét tfila" az ima háza, a „bét hamidras" a tanulás háza, de a német–jiddis nyelvű közösségekben egyszerűen „sul"-nak, tanháznak nevezték. A zsinagógák a középkori rendelkezések szerint nem nyílhattak közvetlenül az utcafrontra, ezért általában a zsidó negyed házakkal körülvett telkein épültek, egy-egy „judenhof" (zsidó udvar) mélyén. A zsidó közösségek emancipációját megelőző időszakokban épült zsinagógákban és a hozzájuk kapcsolódó épületekben minden megvolt, ami a zsidó élethez kellett: rabbinikus bíróság, rituális fürdő, az átutazóknak szálláshely. A zsinagógában naponta háromszor tartanak közös imát: napszálltakor, hajnalban és délben. A közös imához szükséges minimális közösség (minjen, azaz tíz felnőtt zsidó férfi) fontosabb, mint a tér meghatározása. A zsidó liturgiában nincs kiemelt jelentősége a térnek, a szakralitás nem az épülethez, hanem a közösséghez kapcsolódik. A szertartás demokratikus, a hagyományok szerint a közösség az előimádkozót követi, és előimádkozó bárki lehet, aki ismeri a szertartásrendet. Nincsenek kiemelt, a szent munkára kijelölt személyek, a liturgia hangsúlyosan közösségi. A zsidó szertartások a Tóra egy-egy meghatározott szakaszának felolvasásából és a közös imádságból állnak. A két meghatározó elemnek megfelelően a hagyományos

zsinagógák építészetileg is két centrummal bírnak. A tóraolvasás a központi, leghangsúlyosabb elem, amelyben a közösség minden tagja részt vesz, ezért ennek helyszíne az épület centrumában helyezkedik el: ez az úgynevezett bima vagy almemor. Mivel a zsidó közösségek a hagyományok szerint Jeruzsálem felé fordulva imádkoznak, ezért a másik pólus a keleti fal, itt alakítják ki azt a szekrényt vagy fülkét, amelyben a feltekercselt, összecsomagolt tóratekercseket helyezik el. A vallásuk tiltja a kézművességet. A feudális európai előírások miatt a zsidó közösség tagjai nem lehettek kézművesek, építőmesterek, így a zsidó közösség vizuális környezetének kialakításában gyakran nem zsidó mesterek közreműködése feltételezhető. A gyakori üldözések, a többségi társadaloménál jóval nagyobb mértékű migráció pedig nem kedvezett a materiális javak megőrzésének és továbbörökítésének. A zsinagógák és imaházak térkialakítása, a tárgyakon megjelenő díszítmények nem pusztán a helyi ízlésnek megfelelő díszítőelemek, hanem szigorú zsidó szimbólumrendszert követtek.

A falu szája

Azt ugyan nem látta és nem hallotta soha senki, de mégis jobban féltek tőle mint az ördögtől. A falu pletykáit széthordozó öregasszonyokat, (pletykafészek)nevezték így, apám csak kontyosrádiónak hívta őket. Tisztaságnak és rendnek kellett lenni, hogy ne érje szó a ház elejét, ne adjanak okot a pletykálódásra, szájára ne vegye a falu. Gyerekkoromban nem igazán volt ideje az asszonyoknak szomszédolni, ha találkoztak, beszélgettek, akkor az dologidő után az utcán volt. A házba bejáratosak inkább csak a közeli rokonok voltak, vagy jó ismerősök. Épp ezért, ha valakit, valakiket kritizálni akartak, akkor azt legegyszerűbben a ház külső kinézete alapján tehették, mennyire van karban- és rendben tartva. Hisz ha kívül koszos, elhanyagolt volt a ház, sepretlen a járda, akkor abból következtetni lehetett a lakók jellemére. Aki valamit is adott a rendre, tisztaságra, és hogy a környezetnek jó véleménye legyen róla, az rendet tartott maga körül. Faluhelyen, és ekkoriban még a városokban is a köznép ‚hosszú, jellegzetes épületben laktak, ahol az utcára két ablak nyílt - általában a tiszta szobáé. A külső szemlélő, aki elment a ház előtt, vagy a szomszédok igazából csak ezt látták, ez alapján mondtak véleményt a bent élőkről. Ezért,

meg persze saját akaratukból, tisztaságszeretetükből tavasszal jött a nagytakarítás, és a ház rendbetétele. Ez a ház belsejénél annyiból állt, hogy kikormolták a kéményt, kemencét, kályhát, ledöngölték a padlót, a falakat kijavítgatták, átmeszelték, megcsinálták a nagymosást, lemeszelték a falakat, kemencét és sok helyütt a ledöngölt padlót is. A kemencét mindannyiszor meszelték, ahányszor koszolódott. Aztán kívül elvégezték a házon a javítani valót - nem malterrel, hanem tapasztottak. Aztán jött a ház meszelése. Ezt a munkát egy rendes, gondos háziasszony - merthogy az ő dolguk volt - minden tavasszal és ősszel elvégezte, hogy az ünnepekre a vendégeket tisztaság fogadhassa. Ha nagyobb esemény történt év közben például férjhez ment a leány, akkor illett az esküvő előtt is rendbe rakni a házat. Ha szükséges volt elvégezték a kerítés javítását, ami ekkoriban általában fából volt, tehát állandóan gondját kellett viselni. Ha kellett, akkor azt is festették, vagy meszelték. És ami nagyon fontos volt még - hogy ne érje szó a ház elejét - illett minden nap a reggelt azzal kezdeni, hogy a ház előtt minimum a járdát felseperték, rendbe tették, sokszor még az utca földjét, homokját is felgereblyézték, és ha volt vízelvezető árok, akkor azt is takarították időnként. Mert aki ezt nem tette meg, de arra volt ideje, hogy kiült a ház elé trécselni, arra biztos, hogy ferde szemmel nézett a falu apraja-nagyja, meg volt róluk a vélemény...Hisz ha belegondolunk - reggel a ház körüli rész, a porta rendbetétele, az állatok ellátása, a gyerekek gondviselése, főzés, esetleges mosás, háztartási munkák elvégzése, elvitte egész napjukat. Ha nem, akkor nagy eséllyel valami munka elmaradt. Az a nézet járta, hogy olyan nincs, hogy belül ne legyen munka az asszony számára, akkor pedig sokáig nem ér rá kint üldögélni, pletykálni... Régen azt mondta nagyanyám áldott a sok kéz, teher a sok száj, vagyis a sok gyerek nagy gond, de ha dolgoznak áldás. Mit lehet tenni a "falu szája" ellen, ha valakit a falu szájára vesz, mert lányai még nem mentek férjhez, vagy fia nem nősült még meg, na annak vége. Na a Borcsa, kitanultatta a jányát még sem sikerült nekik férjhez adni" hát, idevezet ha egy jány túl okos, egyedül marad oszt vénjány marad! Ha a jány kijárta az oskolát, oszt felvette az anyja otthonkáját, meg a gumicsimmát, akkor már a legények azt mondták rá, emán nagyjány, emán elbírná az anyja kínját.

A tanyavilág eredete

Anjou-kori iratokban már szerepel Demecser. Az urbárium idején, Tanyák: Borsova, Fekete, Veres, Bodó, Ida, Vár, Berzsény, Fellegvár és Kolbárt. Dűlők: Rófaj, Porkoláb, Jakabrét, Berkény, Hetenye stb. Demecser északi területeit a Tisza árja borítja egész a Ticcéig, de ez is jobbára kaszállással és nádvágással használtatik. Földje homokos, de trágya után mindent megterem, különösen káposztát, lent, kendert és dohányt. Lápszénája, nádja nagy bőséggel, hala pedig még nagyobb mennyiségben van. Vándorló lápjai híresek, a szél fújja a víztetején úszó szigeteket ide-oda. Találtatik itt a lápok közt egy régi földvár. Ezt majdnem 1000 holdnyi felette mély és soha ki nem apadó mocsár övedzi. Belső birtokosok: Elek Pál, Teremy János, Szabó János, s többek ezen családból, Győry György, s többek e családból; külső birtokosok: gr. Barkóczy család, Vay Dienes, Répásy János, Józsa Ignácz és László, Zoltán Miklós. A közlakosok 244 hold szántó és kaszálló földet birnak. A Tisza medrét elhagyva a síkságon terítette le hordalékait, mely az idők folyamán a szélfútta homok vándorlása, mozgása következtében buckákká, dombokká formálódott. A homokdombok közötti mélyedésekben összegyűlt talajvízből és csapadékból lefolyástalan tavak alakultak ki, ezek elmocsarasodtak, területük és környékük mezőgazdasági művelésre alkalmatlanná vált.

A Tisza partján és a Nyírség mocsarai közt elterülő földvárak, mint Demecser, szláv kéztől származnak, ott, hol a szlávok már ilyeneket találtak, siettek azokat a maguk részére felhasználni. Ezek a földvárak nemcsak a népvándorlás viharai, hanem az árvizek ellen is biztos védelmet nyújtottak. A IX. században e területen a soknejü Mén-Marót uralkodott, kit Anonymus bolgárnak tart s aki, szerinte, "kazár népek felett uralkodik." Az Anonymustól említett kazár-törzsek a Nyír vidékén laktak, de a krónikákon kívül közvetetlen adataink nincsenek róluk. Anonymus, aki honfoglaláskori adatait nagyrészt a későbbi kor hagyományaira alapítja, ezzel vissza akarta tükröztetni amaz összeköttetést, mely a magyaroknak s a kazároknak távol keleten kötött szövetségéből származott.

Demecserrel már 1333-ban találkozunk egykorú iratokban, amikor "Dewecher" és "Keménydevecser" (Kemendeuecher) néven van említve. Két okíratban, és pedig 1333-ban és 1361-ben, Szent-György tiszteletére szentelt temploma is említve van. Ugyanekkor már 30, névleg felsorolt halászó-helylyel bírt. Földesura Robert Károly alatt Magyar Pál volt; a XV. században, a mikor mint város

szerepel, az ólnodi Czudar, a Rozgonyi, a Kállay és a Monoki család bírta. A XVIII. sz. végén és a XIX. század elején a Korda, Barkóczy, Walter, Zoltán, Buday, Dombrády, Irinyi, Jármy, Krucsay, Okolicsányi, Erőss, Elek, Szikszay, Serte, stb. családok voltak itt birtokosok, jelenleg pedig gr. Hadik-Barkóczy Endre, Elek Emil, László és Dezső, Török Gyula és Grósz Ignácz. A községben két templom van: a református, mely 1820-ban épült, és az 1890-ben épült róm. kath. Itt van Elek Emil csinos urilaka, melyet pazonyi Elek Pál 1840-ben építtetett. Azonkívül van itt két gőzmalom is. A községnek van postája, távírója és vasúti állomása. Dülő nevei közül felemlítendők: Rofaj, Porkoláb, Jakabrét, Bertény, Heteje, Kolbárt-tó, Remete, Gergely-lese, Beke-láp, Matyi-sziget, Bekés, Bábolytó, Lapuvas tava, Bersény, Orozd, Vársziget, Dombocz tó, Nagy-Heketó, Konyhok sziget és láp, Vereshid tó, Vásáros hegy. A történészek tévednek,(1333!) mert más elnevezéssel ker kutatni és akkor eljuthatnak egészen a honfoglalásig, Lakteluke 1316 ameddig én eljutottam, de tovább kell folytatni a kutatást. (Fancsal(fenyére) (Fonsol fenerie)Lakteluke, in C-u deZabolch Loktelekcum loco castri...acpiscinis... in C-u de Zabolch. A település 1316-ban tűnik fel, amikor I. Károly király a Gutkeled nb-i Lotárd hűtlen fiaitól, Jakabtól, Páltól és Jánostól elkobozta, s a Balogsemjén nb-i Egyed fiainak, Simon és Iván mestereknek adományozta. 1325-ben I. Károly király Perényi Miklósnak adta a hozzátartozó várhellyel és halastavakkal együtt [az előbbi azonos lehet a demecseri Várszigettel (vö. Kiss 1961. 64.)], akinek mégsem került a birtokába. Ugyanis 1329-ben Kállói Iván mester tiltakozott, hogy (a Hontpázmány nb-i) Szalók fia Mihály (a Battyáni család őse) Kék határjárásakor hozzá akarta csatolni az ő Lokfölde birtokát. - Demecser határában kereshető (HNT. 1902, 170: Vár-tanya), valószínűleg az északi részen, 5 kmre.

Földvár (Vársziget) A falu ÉNy-i határában kb. 0,5 km-re, a Tice, a Járat és a Papere folyók közötti 3 - 4 kat.h. területű, a környezetéből mintegy 8 m-re kiemelkedő dombhát található. Ez a Vársziget, melyen földvár állt a mai Belfő csatorna mellett (Kiss 1961. 24., 33.). Az ovális vár déli, alsó harmada volt az elővár, míg egy kb. 100 m hosszú, 1-1,5 m magas sánccal a felső részt belső várrá alakították. A Beszterec-Tiszatelek út építése alkalmával megbolygatták a földvár északkeleti sarkát. A helyszínen Kovalovszki Júlia járt kint ekkor. Ettől kezdve a mintegy 100x 100 méteres vár északi része folyamatosan pusztult: a környékbeliek

homokot termeltek ki itt. Eredeti formáját Nováki Gyula vázlata őrizte meg!
Forrás: *Istvánovits Eszter: A Rétköz honfoglalás és Árpád- kori emlékanyaga*

A várszíget eredete

A várszíget területén kőkori durva edénydarabokat, obszidián szilánkokat, szarvasagancs töredéket, orsógombot, hálósúlyokat, parittyakövet, bronzkardot, mécsest találtak, írásos dokumentumban 1620-ból találunk utalást rá. A sziget 1880-ig száraz lábban nem lehetett belépni, csolnakon, vagy a titkos ösvényeken lehetett, megközelíteni, amit csak a beavatottak ismerhettek, azt mondták rá akik idejöttek itt van a világ vége.

Régészeti lelőhelyek Demecser közelében

A jégpatkók segítségével járt a nép Demecserről Dombrádra gyalog, a befagyott tavak jegén a Vártanya felé, a lápon volt nád, káka, gyékény, rekettye és fűzfa is, kellet a fűtéshez és a háztető javításához is az anyag. Vadászni is kijártak télen és jó szolgálatot tett a jégpatkó, mert volt itt vizityúk, vadkacsa, szárcsa, a befagyott mocsaras és lápos területek értékes élőhelyeket jelentenek sok álatnak. Volt itt vízipocok, réti héja, guvat, búbos vöcsök, nádi sármány, fecskefarkú lepke, gyepibéka, mocsári csiga, ászka, nádirigó, foltos nádiposzáta, gerlék varjak, a jég alatt a halak lápi póc, csuka, kárász, keszeg, csik, harcsa, ponty. A régi demecseri jégpatkó meg a fabocskor ma is megtalálható a Debreceni Déri múzeumban. Háromkörmű jégpatkó. Egyszerű, de nagyon gyakorlati kivitelű az a jégpatkó, melyet Hegedűs Ferenc demecseri lakos ajándékozott a Déri múzeumnak. Ez a 76 éves öreg halászember már apjától örökölte a szerszámot, melyet az egyik demecseri kovács csinált. A fabocskor egy nyárfavályú, melynek felső része nyitott, orra kerekre van faragva, hátulja nyitott és oldalt 5 cm. magas, úgy, hogy magasan védi a láblejet. Mindkét oldalán egymással szemben három-három lyuk, ebbe zsineg van húzva és ezzel a madzaggal kötik fel a lábfejen és a csizma torkánál.

Földvár (Tündérvár vagy Leányvár)

A községtől 5,5 km-re ÉÉNy felé, a Nagytó DNy-i szögletén helyezkedik el egy É-D-i hajdani homokszigeten a vár kerek, 5-6 m magasan kiemelkedő kúpja. Belső mérete kb. 40 (É-D) x 26 (Ny-K) m, 33 a nyugati oldala meredek, a keleti lankásabb. Északi és déli végén sánc-árok szegélyezi. Keleti oldala 2 m magas és egy 1/2 m magas párkány emelkedik itt. Körülötte hatalmas mocsár húzódott. Ezen a helyen a kora bronzkorban és a késő bronzkor - kora vaskor idején is megtelepedtek a leletek alapján. Maga az Árpád-kori vár a X I I - X I I I . században épülhetett, s csak rövid ideig volt használatban a kis számú összegyűjtött cserépből ítélve. A XX. században a földvár belsejét erősen megbolygatták, sáncait erőgépekkel megbontották, s szántóföldi művelés alá fogták. Az okleveles anyagban a földvár említése előfordul. A Kékkel és Demecserrel szomszédos Lakteleket 1325-ben I. Károly király a Percnyieknek adta, mégpedig cum loco castri cuiusdam acpiscinis quarunda...A vár tetején lévő magassági ponttól északra 10-12 m-re homokbányát nyitottak. 1975-ben Dajka János, a demecseri Kossuth tsz elnöke jelentette a múzeumban, hogy a homokbánya nyitásával csontvázakat pusztítottak el. A helyszínre Szathmáry László antropológus ment ki. A helybeliek elbeszélése szerint a sírok 2-3 m mélyen feküdtek. Szathmáry a magassági ponttól 30-35 m-re É-ÉK-re a bánya falában habarcsos téglás falra figyelt föl. Felette egy cserepet talált. A munkások téglával bélelt „alagutat" emlegettek, de ennek nyoma nem volt. A leletek kora kérdéses, valószínűleg inkább újkoriak vagy középkoriak lehettek. 1991-ben terepbejáráskor a területen bronzkori cserepekkel együtt találtak egy szürkésfekete külső-belső felületű, szürke törésű, kissé homokos anyagú, korongolt oldaltöredéket. Árpád-kori vagy középkori. A földvár közelében szántásból előkerült leletegyüttest id. Elek Dezső ajándékozta a múzeumnak 1909-ben. Egykor mocsaras részen került elő 20-25 cm mélyen, Szekerce kovácsolt vasból. Hosszú nyakú, keskeny köpűjű, enyhén ívelt élű, szakállas pengével Vaskard egyenes kétélű pengével. Ugyancsak a földvár közelében, a Szőnye-parton 35 tőzeg égésekor egy összeégett sodronyinget találtak, melyet 1910-ben jegyeztek be a leltárba, s melyet Elek Emiltől kapott meg a múzeum. 11 mm-es átmérőjű szemekből fűzték, A leletek a XIII. századra keltezhetők párhuzamaik alapján, s olyan nomád harcos fegyvereinek tekinthetők, aki a Demecser környékén élő kun közösség tagja lehetett. A település ÉNy-i határban, a Várdombtól délre, az

egykori Vár-tanya helyére pajták és aklok épültek. A II. katonai felmérésen jól látszik a Nagy, a Berseny, a Pap és a Béke tó közé beékelődő É-D-i magaspart, melynek déli végén jelzik a Várhegy-tanyát is, ezektől északra, a magasfeszültség alatt lévő legmagasabb domb nyugati lankáján. A réköz mocsara összefüggő víz volt, benne néhány kiemelkedés, ami szigetként funkcionált.
Borzsovapuszta, Dinnyés-hegy a magyar bors főnévvel etimológiailag azonos régi magyar Borsu személynévből alakulhatott ki szláv birtokjelző melléknévi képzővel, tulajdonképpeni értelme ennek megfelelően 'Bors birtoka.
Földvár (Tündérvár vagy Leányvár) A községtől 5,5 km-re ÉÉNy felé, a Nagytó DNy-i szögletén helyezkedik el egy É-D-i hajdani homokszigeten a vár kerek, 5-6 m magasan kiemelkedő kúpja. Belső mérete kb. 40 (É-D) x 26 (Ny-K) m a nyugati oldala meredek, a keleti lankásabb. Északi és déli végén sáncárok szegélyezi. Keleti oldala 2 m magas és egy 1/2 m magas párkány emelkedik itt. Körülötte hatalmas mocsár húzódott. a földvár közelében.
Szőnye-part Grófi tag a község keleti határában, a nyírbogdányi kövesút, a mellette lévő csatorna és a záhonyi vasút által határolt háromszögben lévő magas, kiemelkedő homokdomb a Grófi tag. A Gégény-Demecser műútra északról egy dűlőút vezet. ezen út mellett egy lapos dombhát van.

Az Ida-tanya története

Az Ida-tanya a községhez legközelebb eső északi tanya, a Vári úttól keletre, alig kiemelkedő földhátra épült. Lakfölde, Laktelek nevében a -telek utótagot a várhoz tartozó település pusztulása után fűzték az előtaghoz,előbbi azonos lehet a demecseri Várszigettel Vár-tanya Mácsiszeg, Málcsikszeg, matyiszeg nevét egykori birtokosáról nyerte. A név első elemének olvasata bizonytalan, de vagy a Machyk, vagy a Manchyk személynévből származtatható Szérűskert a község keleti határában, a Grófi tagtól nyugatra található a szérűskert. A hajdani lápból kiemelkedő hosszú, lapos, homokos földháton egy tanya építkezését kezdték meg 1962-ben. Az épülettől délre, a földhát északi végén leletet találtak. Inge-domb A községtől ÉNy-ra, közvetlenül a település szélén kiemelkedő homokdombon Monok-domb A falutól DNy-ra a demecseri vasútállomás felé, mintegy 1 kmre, a Demecserre vezető út jobb oldalán néhány méternyire kiemelkedő, kb. 100 holdnyi

homokos területen ürgeöntés közben Vas János gazdaember 1,5 m mélyen emberi csontok nélkül talált leleteket egy halomban 1903-ban. A leletek előbb Bálint Andráshoz kerültek, aki továbbadta őket. Jósa András Schiller Gyula nyíregyházi ékszerész közvetítésével szerezte meg a tárgyakat, majd kisebb ásatást folytatott a helyszínen. Babot a Demecser felé eső határrészen, a község K-i határában több lapos, homokos földhát húzódik Fancsal(fenyére)!]. Mácsikszeg Szőnye halászóhely Indya erdő Mátyiszeg Vár-tanya a település ÉNy-i határban, a Várdombtól délre, az egykori Vár-tanya helyére pajták és aklok épültek. AII. katonai felmérésen jól látszik a Nagy, a Berseny, a Pap és a Béke tó közé beékelődő É-D-i magaspart, melynek déli végén jelzik a Várhegy-tanyát is.

Az akasztóhegy története

Az akasztóhegy a középkorból származik, akkoriban kötelezték a falvakat nevezennek ki egy kiemelkedést, ahol a nyilvános kivégzéseket tartják. Olyan rossz volt a közbiztonság, hogy szigorú törvényekkel kellett kordában tartani a népet. A tanyasi ember mindentől félt, a betyártól a pandúrtól, a katonától, a fagytól a vihartól a babonáktól, a boszorkányoktól. Szabó Dániel nagyapám két világháborút harcolt végig, 6-szor ki is tüntették, még is befalazta a kitüntetéseket, amiket csak 1975-ben találtam meg a falban. Félt a Lenin fiúktól, a németektől, a pufajkásoktól, az oroszoktól, az ÁVO-soktól. A rablóktól épúgy mint a csendőröktől, de legfőbbképpen az asszonytól.

A földvár mérete

A Demecseri földvár 6 méter magas természetes homokhát, ami 40 lépés*26 lépés, vizekkel körülvett földsánc és árok határolta amit a tatárjáráskor pusztítottak el. Már a kunok előtt itt élt népek is használták, 1325-ben említik a castrumot, egy kun harcos kétélű kardját, szekercéjét és páncélingét találták meg itt. Azt mondják a legrégibb pogányvár. Bronzkori leleteket rejt a föld mélye. A környező szigeteken tucatnyi kunyhó volt, amiben pákászok, halászok, madarászok, betyárok tanyáztak.

Gyárépítés a faluban

Az I. világháború idején savanyú káposztát gyártó üzemet és keményítőgyárat építettek a faluban. 1915-ben kezdtek tartós hadigazdálkodásra berendezkedni, a káposztasavanyítás mellett étolaj és a csomagoláshoz szükséges fahordók gyártása volt a fő feladat. A gyár felépítésével herceg Odeschalchi tuzséri földbirokost bízták meg mint kormánybiztost. A herceg is ismerte a Szabolcs megyei termelési viszonyokat, és a gyárat Demecserbe, a káposzta- és napraforgótermelés központjává tette, ebben a falu elhelyezkedése kedvező fekvése sokat segített. A falu vasútállomással rendelkezett, és minden oldalról jól megközelíthető útak szegélyezték. A gyár helyéül a vasútállomással szembeni berkeszi műúttól északra eső területet jelölték ki, amely Ehrenreich Adolf demecseri földbirokos tulajdona volt. Az állam ezen területből 22 kataszteri hold területet sajátított ki a gyártelepítés részére. A gyár építése 1915 májusában kezdték meg. Olasz és orosz hadifogjok százai dolgoztak a gyár építkezésen. Az építkezés savanyító bazeinok, kádárműhelyek és lakóbarakkok létesítésével kezdődött, és 1918-ra befejeződött 3 gyárépület, melléklétesítményekkel, egy 28 m magas, 300 m3 víz befogadására alkalmas víztároló - mely ma ipari műemléknek számít - és 4 lakóépület építése, az iparvágány bevezetése, a savanyító bazeinek és a savanyító üzem felszerelése. Előbbieken kívül több lakóbarakk és barakk-kórház is épült. A gyár első ízben 1916-ban savanyított káposztát. 1919-ben a megszálló román csapatok hadiüzemmé nyilvánították a gyárat, és a gyártelep összes elmozdítható berendezését leszerelték, és Romániába szállították.
A gyárban nem maradt semmi, csak a csupasz falak és a tetőszerkezetek. A lakóépületeket a közösségi elöljáróság a lakásínségben szenvedő családoknak utalta ki. 1922. év második felében egy budapesti faárugyáros, bizonyos Neumann család vásárolta meg az Elhagyott Javak Kormánybizottságtól az ipartelepek tulajdonjogát. E család az I. világháború alatt tartott kapcsolatot az ipartelepekkel mint göngyölegszállító. A Neumann család tagjai részvénytársaságot képeztek, és a 9 családtag egyenlő arányban osztozott a gyár részvényein. Vezérigazgató a család legagilisabb tagja dr. Neumann Gyula lett. Az igazgatóság Budapesten székelt, Demecseri Ipartelepek Rt. Néven. Az rt. még 1922 őszén felvásárolta a Demecser környéki eladatlan káposztakészleteket és azt konzerválta. Az igazgatóság elhatározta,

hogy tekintettel a helyi adottságokra (jó minőségű burgonyatermelés és az ország gazdasági helyzetére) keményítőgyárat létesítenek a demecseri ipartelepen. Az elhatározást tettek követték. A családi Rt. azonban nem volt elég tőkeerős ahhoz, hogy keményítőgyári berendezéseket vásároljon, azokat felszerelje, és üzembe helyezze, s ezért fúzióba lépett a Budapesti Magyar-Német Bankkal, amely kölcsönöket bocsátott a részvénytársaság rendelkezésére. Így került felszerelésre a napi 40-45 tonna burgonya-feldolgozásra alkalmas keményítőgyár. A keményítőgyár 1923 őszén üzemelt először, majd 1924 tavaszán is volt burgonya-feldolgozás. A részvénytársaság az 1923-1924 évi burgonya-feldolgozási kampányt tekintélyes nyereséggel zárta, és elég tőkeerős volt ahhoz, hogy elhatározza a keményítőgyár kapacitásának növelését, és egy keményítőszörp és cukorgyár létesítését. Az épületek e telephelyen adottak voltak, a magyar édesipari gyárak pedig megbízható felvevőpiacot biztosítottak a keményítőszörp számára. Liszt-, szörp-,cukor-, dextrin előállításával foglalkoztak. A szörpgyár szerelését 1924. november közepén kezdték meg. A berendezéseket részben a "Láng L. Gépgyár" gyártotta és szállította, részben a Nyitrai Adolf Biss U. C. Szörpgyárából szerezték meg. Az igazgatóság 1924 júniusában engedélyt kért a Tiszai Társulattól, hogy a Lónyai-csatornából vizet vételezzen.

Gyári kanális

Az 1924 nyarán megépítésre került VIII. felső csatornaszakasz zsiliprendszerrel, amely a gyár vízellátását a berkeszi műút mellett létesült szivattyúházon keresztül biztosította. A szörpgyár szerelését 1925 márciusában fejezték be. A gyár nagy megrendeléseket kapott, így az eredetileg 40 q napi kapacitású szörpgyár fejlesztése 60 q-s kapacitásra már 1925 őszén megkezdődött. A szörpgyár szerelésével egyidőben egy 30 q/nap kapacitású napraforgómag sajtolását biztosító olajgyár is létesült, ahol vámsajtolást végeztek. 1930-ban a működését szüneteltették, aminek beláthatatalan következményei lettek. Ha nagyok akarunk lenni a józanészt, ha törpék kívánunk maradni a szokást kövessük...

Jégvágás és a jégverem története Szabó Dániel visszaemlékezése

Minden télen várt esemény volt a Lónyai-csatornán a jégvágás és a jég beszállítása jégvermekbe. Teremy Gyula, Vida Pál, Ondó József és Tóth Béla jégvermeit töltötték meg jéggel, ugyanis nyáron a hentesboltok hűtőjébe igen sok jég kellett egész nyáron. Fogatok vitték a nagy darab jegeket, a vermeknél sózták, hogy tovább bírja a tárolást a nagy melegben, a vastag nádfedél alatt.

Extrém időjárás

Az erős szélvihar összehordta a havat és hatalmas hóhegyek keletkeztek, amelyek sok helyen betemették még a házakat is. A hóhegyekben a kémény jelezte, hogy hol van a ház. 1942 telén a négy napos hóesés volt. A lakókkal a kéményen keresztül lehetett beszélni, a házakat, istállókat alagutak ásásával tudták kiszabadítani. Akkor lehetett hallani, hogy berencsi jegyző felesége és lánya az úton megfagyott, mikor az ajaki állomásra tartottak. A lovak hazamentek, miután a kocsis elszabadította őket és a kocsis is alig jutott el a legközelebbi házig. Az olvadáskor a Lónyai-csatornán jégtorlasz keletkezett, melyet a vízügyesek és a katonaság sem tudott megbontani, így áradás következett be. A harmadfokú veszélyességü árvíz már csaknem a töltéssel egy szintben volt és fenyegette a környező településeket is. Őrséget állítottak mindkét oldalon, nehogy valaki megrongálja a töltést. Az Ó szőlő bejáratánál a dögkút melletti területről hordták szekerekkel a földet a part erősítésére. Az elhordott föld helye még ma is látszik. A csatorna mégis átszakította a töltést, vagy kiszakították azt. A víz elöntötte a csatorna és a vasút közötti területet. A vasút megfogta a vizet, így továbbra is a községet fenyegette az árvíz.Közben folyt a háború, érkeztek a rossz hírek.Elrendelték a KRESZ módosítását a nyugati közlekedés mintájára. Nagy táblák és felirtok jelezték „balra hajts helyett jobbra hajts, balra előzz”. A rendelkezés betartását ellenőrizték, később meg is büntették az előírások megszegőit.Különösen emlékezetes volt a Kisgazda Párt képviselő választása. A jelölt, Virágh József Nagyhalászból jött Demecserbe bemutatkozni, feldíszített lovas kocsival, lovasok és szekerek kíséretében. Demecser határában a párt tagjai nemzeti zászlóval, szekerekkel és lovas bandériummal várták. A községbe bevonulva a főtéren magyar ruhás lányok és legények tánccal köszöntötték. A fogadóbizottság a főtéren ünnepélyesen fogadta. Beszéd és műsor követte a fogadást, majd csapra ütött hordók

mellett, zene kíséretével ünnepeltek. A jelölt megjelenése eredményes volt, mivel megválasztották.

Családok

A faluban két nagy tűzép volt a Glük család tulajdonában, ezek egyike az állomás mellet, másik pedig az Ady Endre utcában volt. A telepeken óriási mennyiségű faanyag volt, a család Kárpátaljai összeköttetése eredményeként. A felsorolt családok mellett nagyszámú család dolgozott a gyárban is. Sokan felébe, harmadába fogott földeken dolgoztak. A családok név szerinti említésénél megemlíthetőek a tanyákon élő, dolgozó kocsisok, béresek, dohányosok:

- A Bodó tagban a Hajnal és a Mikó család,
- Veres tanyán a Tóth, a Teremi, a Novák, a Scherflech család,
- Borzsován a Forgách, a Papcsák, a Vajtkó, a Ráti, a Pilló család,
- Fekete tanyán a Varjú, a Lakatos család,
- Vár tanyán a Szabó Dániel családja ezek voltak az én őseim, akik dohánytermesztéssel foglalkoztak, és a Szanyi család, ls az előbb felsoroltak...
- Kolbrádon a Fodor, a Lencsés család,
- Ida tanyán a Haga család.

Aratómunkások

A nyár igen mozgalmas volt minden évben. megérkeztek a Hegyaljáról az aratómunkások. A községben is megalakultak az aratópárok. A népes csoportok hangos dalolása és a kaszások kasza kapálása mellett készültek a nehéz munkára. Az aratás a nyári melegben embert próbáló munka volt. Délben a templom parancsszavára a fasorba, a hűvösbe mentek ebédelni. A gazda által adott szalonna és hagyma jól esett a nehéz munka után. A szalonnát ki ki a maga módján, nyersen vagy nyársra húzva, sütve fogyasztották. A nap állásától függően pihentek, vagy folytatták a munkát késő estig. A munkát kereszteléssel fejezték be. A kévéket keresztbe rakták, majd alul a bújtatót visszahajtották a kalászával felfelé. Ezt követte 16 kéve keresztbe, majd felülre került a kántor és a pap kéve. Ezt lekötötték, hogy a szél ne bontsa meg a keresztet. Az is előfordult sokszor, a nem volt eső, hogy a fasorban aludtak.A behordás a gazdáknál és az uraságnál is kalákában

történt. Ismerősök, rokonok összefogásával a kereszteket asztagba, kazalba gyűjtötték, hogy ne maradjon félbe, ha eső lenne. Az aratók és a pap keresztjét külön hordták. Az emlékezés szerint az aratóké volt a hetedik, vagy nyolcadik kereszt, ahogyan megállapodtak. A papé volt a tizedik kereszt.A cséplés is nagy esemény volt. Eleinte állatokkal tapostatták és széllel rostálták a termést. A negyvenes évek elején még tüzes géppel meghajtott cséplőgépekkel csépeltek, a gép alatt tüzeltek, így ez a munka nagyon tűzveszéllyel volt. Az udvarra ökrök, vagy lovak húzták a gépeket, melyek beállítása nehéz feladat volt. A beindítás a hosszú gépszíj meghúzásával történt, míg nagy csihegéssel, erőlködéssel elindult a gép.

A körmöstraktorok megjelenése(Id,Szabó Dániel)

A negyvenes évek végére megjelentek a körmös traktorok, amelyek megkönnyítették az udvarra történő beállást, bár néha "elásták" magukat. Megjelent a cséplőgép mellett az elevátor is, amely a szalmát a kazal tetejére hordta. A törekeseknek volt a legnehezebb a munkája. A por miatt bekötötték az orrukat, a szájukat, úgy dolgoztak. A törekesek közül megemlíthetők a Labanc és a Samsedák lányok a gépet etetők közül a Hajnal fiúk. Az egész cséplés nagyon tűzveszélyes volt. Az önkéntes tűzoltók állandóan szolgálatban voltak. Az őrszolgálat fokozott volt a templomtoronyban és a szertárnál.Az aratókon kívül ősszel megjelentek a községben a juhászok. A hajdúságból egész télre itt maradtak a káposztaföldeken. a levágott káposzta után maradt torzsa ugyanis jó legelőt biztosított a juhok részére. Míg nem volt nagyon hideg éjszakára is kint maradtak a földeken. A tél beálltával a csűröket és a megüresedett dohánypajtákat bérelték ki a juhászok. A juh, mint igénytelen állat télen a hó alól is kikaparta a káposztatorzsát. Fáky László tanító vezetésével megalakult a községben a fúvós zenekar. Nemzeti ünnepeken, március 15-én, május 1-én, községi rendezvényeken, felvonulásokon emelték az ünnepi hangulatot. Lucza János gépész megnyitotta moziját. A vetítőgépet saját áramfejlesztővel működtette. A vetítéseken mindig teltház volt. Később a háborús előkészületekről, eseményekről a híradók tájékoztatták a lakosságot. A filmek inkább a győzelemről szóltak, a híradókban a harcterekről mutatott képek igen elszomorítóak voltak. A háborús megszorítások, a jegyrendszer és a beszolgáltatások, valamint a gyászjelentések igen

elkeserítették a lakosságot. A háború során a gyárak termelése megnőtt. A megtermelt élelmet, pl. a savanyú káposztát a frontra szállították, a németek mindent megvettek. A burgonyát még a fagyok beállta után is fogadta a gyár. Egész télen készült a burgonyacukor, a keményítő és egyéb termékek. Háborús előkészületek Németországból egyre aggasztóbb hírek érkeztek a háborús előkészületekről. A napi sajtó, néhány elemes kisrádió és a mozi híradója ontotta az elkeserítő híreket a háborúról. Hitler 1933. januárjában bevezette a hadkötelezettséget, ennek következtében egyre nőtt a feszültség. A megtermelt termékek Németországba kerültek, az élelmiszereket, a hadianyagot felhalmozták.Magyarországon, így Demecserben is elindult a levente mozgalom. Minden 14 év feletti fiú köteles volt egy héten egy napot levente kiképzésen tölteni. Pénteken a piactéri találkozó után kivonultak a Cserés hegyre, az erdőbe. Alaki gyakorlatok és fegyverismertetés után katonai ismereteket oktattak. Demecserben a parancsnok Pazonyi Elek Endre volt. Szakaszparancsnokok katonák voltak. A kiképzésen a megjelenés kötelező volt, a hiányzást büntetés követte, elzárással fenyegetőztek. Lövészárok ásása mellett célra tartás és céllövészet volt a gyakorlaton.Nagy riadalmat keltettek a Németországból érkező hírek, melyek szerint megtámadta Olaszországot, bekebelezte Ausztriát. 1938-ban az első bécsi döntés alapján Magyarország visszakapta a Trianoni békeszerződéssel elveszített területeinek egy részét Csehszlovákiától, Kárpátaljától. Horthy Miklós nagy ünneplések között vonult be Kárpátaljára. A megszállásba több Demecserből bevonult lakos is részt vett: Szabó Béla, Vojtku Mihály. Ezt követően a németek megszállták Csehszlovákiát és Ukrajnát. Magyarország visszakapta az ukrán területeket a Felvidékről. Hitler ezekkel a lépésekkel magához láncolta a Teleki kormányt. A kormány engedélyt adott a német csapatok átvonulására és engedélyt adott a német repülőgépeknek a magyarországi repülőterek használatára. Még nagyobb riadalmat okozott, mikor 1939. szeptember 1-én Hitler csapatai megtámadták Lengyelországot. Kitört a II. világháború.1940-ben a második bécsi döntés két részre osztotta Erdélyt. Magyarország visszakapta Erdély egy részét, 43 ezer km2 területet és 2,2 millió lakosságot, melynek 51,4 %-a magyar volt. Horthy nagy ünnepségek keretében vonult be Erdélybe. A lakosság is örült a visszakapott területeknek. Egyre bizakodóbb lett a hangulat, hogy az ország megőrzi függetlenégét, 1940. áprilisában a jugoszláv háború során

Magyarország visszakapta Bácskát, Baranyát és a Muraközt, 11,4 ezer km2 területet 1 millió lakossal. Nagy volt a lelkesedés mindenütt. Községünkben is ünnepséget tartottak.Erdély, a Felvidék, Kárpátalja és a Délvidék visszakerülésével megnőtt a kereskedelem.

Ipari fejlődés

Az állomásnál a "FUTURA" kereskedelmi csoport Teremy Kálmán kereskedő és a két zsidó Glük család zöldség és gyümölcs felvásárló és pített raktár épletben minden élelmiszert vásárolt (burgonya, bab, gabonafélék, köles, kukorica tb.). A raktárak áruval telve vártak a szállításra. A visszakapott területekről kapott telefon megrendelésre vagontételbe küldték az árt. Gúlába rakva várt szállításra a káposzta, a cukorrépa a cukorgyárakba került. A malom teljes kapacitással működött, az olajütő termelte az olajat. A malom mellett megindult a szárított zöldség készítése. A állomás érkezési oldalára érkezett a gerend,a deszka, a tűzifa, a léc. A Glük család hatalmas fa és deszka lerakata látta el a környék építkezéseit. A környéken még a kerítéseket is deszkából készítették. A gyárba vagon tételben érkezett a só, a burgonya, a liszt. A két ipari vágány tele volt érkező és kiszállító vagonokkal. A gyár területén a kis gyári mozdony rendezte a vagonokat. A hordó készítéséhez a faanyag vagonokban érkeztek. 80-100 kádár készítette a hordókat. A szekerekből egyenesen a gyaluba adták a káposztát, majd a medencében nagy fapapucsokkal taposták, sózták, megmosott tölgy deszkákkal borították be és a vagonokban érkező mosott terméskövekkel fedték a bazeinokat. Igen nagy jelentősége volt

A vásárfia

Az 1940-es években a háborús előkészületek miatt különösen nagy vásárokat tartottak. A Székelyi új keleti oldalán, a zsidó temető és a Lónyai-csatorna között, a legelő bejáratánál, a labdarugó pályán volt a vásár. Sokan már az előző nap megérkeztek az ország különböző részeiből és felállították a sátrakat. A több sorban álló sátrak mögött volt elkerítve a ló, szarvasmarha, sertés és juh vásár területe. A sátraknál nagy volt az árusok kiabálása, az áruk dicsérete. A játék sátraknál sok volt a gyerek. Összegyűlt a környék lakossága, nagy volt az alkudozás a csizma, a szűr és a

ruházati sátraknál. Legérdekesebb mégis az állatvásár volt. A lóvásárban vizsgálták a lovak fogazatát, a lábait és megkötött szekérkerekekkel a homokon a ló munkára alkalmasságát. Csapkodták egymás tenyerét az alkudozás során. Az állatvásáron nagy volt a forgalom, a sertések,a malacok visongása tette hangossá. Mindenki beszerezte télre a szükséges ruházatot, a háztartásba szükséges anyagokat és a téli sertésvágáshoz az állatokat. A sertés és szarvasmarha vásár fő vásárlója volt az Állatforgalmi Vállalat A vásárt követte az állomáson az állatok vagonírozása és szállítása. A vásár hangulatát fokozta a Laci-pecsenye illata, valamint a vendéglátó sátraknál a hangos éneklés, a cigány zenekar zenéje. Az egész napos vásár és hangulata, a gyerekek öröme vidámságot és életet adott a községnek. A gyár fejlesztése a háborús készülődés miatt igen fontos volt. Ebben az időben 900-1200 vagon burgonyát, 50-60 vagon búzalisztet dolgoztak fel egy szezonban. Megkezdődött a glutin gyártása, a szárított burgonyapehely és a Diamalt elnevezésű árpastraktum a budapesti és a szerencsi csokoládé gyár részére. A keményítőt a gyógyszeripar használta, illetve egyéb hadicélokra is használták. A háború kitörése után, 1944-től 350 kw villamos energiát termeltek. A villamos energia fejlesztésével tovább fokozódott a gyár termelése.A demecseri malom épülete teljes berendezésével leégett, csak a kiégett falak maradtak meg. A nagy tűzben a környék tűzoltói semmit nem tudtak megmenteni. A tulajdonos Teremy család hitelből és lakossági kölcsönökből egy év alatt újjáépítette. A malom mellett egyre több napraforgó olajat emeltek. Ezt követte a szárított zöldség gyártása és csomagolása. A nagy mennyiségű árut a frontra szállították. A 40-es években kezdték termelni, gyűjteni a mentát. A mentalevelt a száráról leszedték, szárították, majd t3e3ának használták fel. A fosztás nélküli növény szénáját a malom mellett összetörték és a párolás utáni mentaolajat a cukorkagyárak részére szállították. A menta fosztása, feldolgozása sok gyereknek és felnőttnek adott munkát, biztosított kereseti lehetőséget. Egész nyáron dolgoztak vele, szedték, fosztották és szárították a mentát.A 40-es évek másik jövedelemforrása volt a selyemhernyó tenyésztés. A megkapott hernyó petéből kikelt pici hernyókat eperfa levéllel etették. Az állandó evéstől megnőttek és begubóztak. Ezeket a gubókat vásárolták fel igen kedvező áron. Ebben az időszakban sok volt az eperfa, így nem okozott gondot a levél szedése. Gyerekek, felnőttek szákkal járták az urakat és szedték a fa leveleit. A 4-es

főút eperfákkal volt végigültetve és a mellékutak mellett is sok volt az eperfa. A levélszedés mellett, különösen a gyerekek jóllaktak a különböző színű és ízű eperrel.

A II. Világháború

A háborús előkészületeket jelezte a szirénák felszerelése. Demecserben négy szirénát szereltek fel. Kipróbálásakor rémítő hangjától a lakosság megriadt. Elrendelték a bunkerek, óvóhelyek építését. Az óvóhelyeket a lakásoktól távolabb,, a kertekben kellett építeni. A újságokban különböző típusú óvóhelyeket ajánlottak. Előírás volt, hogy közlekedni, állni lehessen benne. A befedésére is adtak iránymutatást. Egyik fontos előírás volt, különösen a nagy családoknál, hogy a bunker kialakítása "L" alakú legyen, hogy találat esetén sérüljön meg, csak az egyik ága. Szigorították a tűzvédelmi előírásokat. Tűzveszélyes anyagok (petróleum, benzin, stb.) minimális mennyiségének tárolását engedélyezték a boltokban, de óvatosságra intették a lakosságát is. Megerősítették a csendőrséget is. Növelték létszámukat, szélesebb intézkedési jogkört kaptak. A vasútállomást hadi ki és berakodási állomássá jelölték ki. A váltóőröknek lőréses betonbunkereket építettek az állomás két végén. Az egyik ma is megvan a Székelyi úti sormpó mellett. Műemlék szerű épület. A nyírbogdányi kőolaj finomító körül légvédelmi ütegeket és nagy teljesítményű reflektorokat helyeztek el. Ezt a katonák sánccal vették körül és gyeptéglával borították, hogy repülőgépről ne lehessen észrevenni. A töltények elhelyezésére bunkerek épültek. a nyírbogdányi kőolaj-finomítót és a demecseri keményítőgyárat hadiüzemmé nyilvánították. Az emberek abban bíztak, hogy az üzemanyag előállítása és tárolása, valamint az élelmiszer előállítása miatt a két üzem talál elkerülheti a bombázást. A pengő értéke jó volt, ennek bizonyítéka a statisztikai évkönyv, amely a kiskereskedelmi árakat hasonlítja össze a háború előtti és utáni időszakban. A II. világháború eseményeiről folyamatosan tájékozódhatott a lakosság a sajtóból, a rádióból, a mozi híradókból. Az embereket sokkolták a látott képek. 1939. szeptember 1-én Németország lerohanta Lengyelországot. Két napra rá Nagybritannia és Franciaország hada zent Németországnak. Ezt követően 1940-ben megkezdődött a légiháború Anglia ellen. 1939-ben Magyarországon, így Demecserben is megalakult a Nyilaskeresztes Párt. Köszöntésük "Kitartás" volt. A párt befolyása, aktivitása a kisiparosok között

volt a legnagyobb. Vezetőjük Demecserben egy lakatos lett. 1941. június 6-án bombatámadás érte Kassa, Munkács és Rahó felvidéki, illetve Kárpátaljai városokat.

Sasbehívó

A támadás miatt Magyarország hadat üzent a Szovjetuniónak. Magyarországon általános mozgósítás kezdődött. Az emberek sorban kapják a behívókat. A lovak, fogatok, gépkocsik és motorok általános bevonulását is elrendelték. A községből is sok lófogatot hívtak be. A zsidók közül sok embert munkaszolgálatra hívtak be.1941. december 7-én Anglia hadat zent Magyarországnak. Ez a hadüzenet fokozott veszélyt jelentett, mivel az angol légierő bombázásairól már a híradásokból értesült a lakosság. A demecseri állomáson egyre több irányvonat haladt át kelet felé, a frontra. Vitte a katonákat, a hadifelszerelést. A családtagok elkeseredve búcsúztatták hozzátartozóikat, a viszontlátás reményében. A katonai vonatokhoz csatolt zárt vagonokban vitték a munkaszolgálatosokat, a zsidó férfiakat és a nyilas párt által nyilvántartott lázadókat, ellenállókat. 1942. augusztus 19-én Sztálingrád, majd Voronyezs mellett, a német hadsereggel együtt került bevezetésre a II. magyar hadsereg. A harcok során az erős orosz ellenállás következtében a magyar hadsereg gyakorlatilag megsemmisült. Jöttek a gyászjelentések. A lakosság nagyon elkeseredett. Az elkeseredettséget melyet a szovjet hadsereg 1943. évi a Dontól induló offenzivája még csak fokozott. A Don mellett 150 ezer fő volt a veszteség. A Sztálingrádi ütközet végén, 1943. február 2-án, amikor a németeket bekerítette a szovjet hadsereg, 33 ezer német katona veszett oda. A Don kanyarban nagyon sok demecseri halt meg és tűnt el a harcok során. Az elesettek számát jelentősen megemelte a hideg orosz tél. A magyar katonák felszerelése, ruházata nem volt megfelelő a szokatlan hideg elviseléséhez. Itthon ruhát gyűjtöttek, amit a frontra küldtek, hogy segítsenek a katonáknak a hideg elleni védekezésben. 1944-ben Horthy Miklós kormányzó az események hatására fegyverszünetet hirdetett meg, de nem tudta azt végrehajtani. 1944. márciusában a német hadsereg megszállta az országot. Az országba helyezett Gestapó-t a megerősödött nyilaspárt is támogatta. Kiépült a besúgó rendszer. A szószólókat nyilvántartásba vették és később börtönbe, vagy a frontra irányították. 1944. őszén Szálasi Ferenc átvette a hatalmat, a kormányzást. Felesküdött az alkotmányra.

Megkövetelte, hogy a katonaság is esküt tegyen. Szálai Ferenc, mint legfőbb hadúr, a "nemzet akaratából" kiadta parancsát: "Aki leteszi a fegyvert, vagy erre parancsot ad, felkoncolandó. Hazátlan, hitvány féreg, aki nem harcol tovább. Kitarts! Éljen Szálasi, népünk honmentő vezére!" Különböző listákat kezdtek vezetni. A feljelentések száma emelkedett. Megteltek a börtönök, büntető századok mentek a frontra, keresték a szökött katonákat. Általános statáriumot vezettek be, a gyanús elemeket kivégezték. Rettegésben élt mindenki, Demecserben is.

Zsidóüldözés

A kormány kiadta az I. majd a II. zsidótörvény, mely a zsidók lehetőségeit, mozgását jelentősen korlátozta. Boltjaikat bezárták. - Lakásukat, 14,00-17,00 óra között hagyhatják el. Parkban, sétatéren nem tartózkodhatnak. - Aki zsidónak helyet ad, internálni kell. A parancs betartását a Nyilas párt és a csendőrség ellenőrizte. A parancs kiadása után, 1944. április 26-án megkezdődött a zsidók begyűjtése. Demecserben a zsidókat a Nagy utcán lévő zsidó templomba gyűjtötték össze. 37 család, a felsorolás szerint férfiak, asszonyok, gyerekek 3 napi élelemmel, németek kíséretével gyülekeztek. Lakásukat lepecsételték és államosították. Ezt követően éjszaka, Nyíregyházára, Varjúlaposra vonultak. Ott volt a fő gyűjtési hely. Az összegyűjtést követően tehervagonokba zsúfolták őket. Az ajtókon kis nyílást hagyva, szögesdróttal bedrótozták. Ugyanezt tették az ablakokkal is. A vonatokat irányvonatként Aschwitzba irányították. A demecseri állomáson áthaladó vonatokból még kiabálta a lakosságnak. Sem vizet, sem kenyeret nem lehetett adni a szerencsétleneknek. A víz vételére megállt vonatoknak a közelébe sem lehetett menni. 1944. júniusáig 335 ezer zsidó személyt szállítottak ki az országból, csecsemőtől az aggastyánig. A német csapatokból az SS alakulat volt a legkegyetlenebb. Demecserből mégis volt három személy, aki jelentkezett az SS alakulatba: Batári Kálmán, Takács László és Tóth István. Sorsukról később nem hallottunk. Rémhírként terjedt el, hogy Tóth István visszatért és a hónaljából eltávolította a tetovált SS jelzést. A bombázások fokozódtak. Budapest és a nagyobb városok bombázásáról írtak az újságok. Később a debreceni és a nyíregyházi állomást is lebombázták. Demecserben naponta megszólaltak a szirénát, délután menetrend szerint jöttek kötelékben a bombázók, vadászgépek, kíséretében. Már a

zúgásáról meg lehetett ismerni, hogy angol, vagy orosz gépek volta-e. Gyakran megjelentek a német vadászgépek is. Különösen este lehetett látni a légi harc során a röpködő világító golyókat, lövedékeket. A légvédelmi fényszóró csóvák keresték a repülőgépeket a nyírbogdányi gyártól. Gyakran lebegett a levegőben az úgynevezett "Sztálin gyertya". Olyan világosságot adott, hogy mindent olyan jól lehetett látni, mint nappal. Láttunk füstölgő repülőt, mag robbantást. Nyíregyháza, Debrecen többször volt bombázva. Többször híresztelték, hogy sorra kerül a nyírbogdányi és demecseri gyár bombázása is. *Kérdés hogy hívták a zsidó ikerpárt*?

Légitámadások

A lakosság a légitámadások alatt a pincékbe, óvóhelyekre menekült. Egyik napon biztosra vették a támadást a gyárak ellen és a lakosság az egész napot az erdőben, a határban töltötte. A repülőgépek többször vékony fém és alumínium szalagokat dobtak a levegőbe, hogy megzavarják a rádióadásokat. 1944. augusztus 23-án, Románia átállása után meggyorsultak az események. A németeknek a kápátokban kiépített védműveinek megkerülésével 1944. augusztus 29-én az oroszok a Ojtozi szorosban átlépték a történelmi Magyarország határát. Szeptember 23-án átlépik a csonka Magyarország határát.

Megszálló csapatok

A front vészesen közeledett, szinte ellenállás és harc nélkül cserélt gazdát a falu. Demecserbe először a magyar hadsereg vonult vissza. Itt tették le az esküt a Szálasi kormányra, német tisztek jelenlétében. Érezhető volt a feszültség az eskütételnél is. Rövid tisztálkodás és ellátás után tovább vonultak Dombrád felé, a Tisza túloldalára. Az átvonuló magyarokat követte a német csapat. A fontosabb folyókon a hidakat átkelésük után felrobbantották. A gyárakat már nem is érkeztek leszerelni a gyors visszavonulás miatt. A lakosság a front közeledtével rémületben volt, mivel a csapatokról szóló rossz hírek eljutottak a lakossághoz. Sokan csomagoltak és menekültek. Bíztak abban, hogy a Dunántúlra nem fognak eljutni a szovjet csapatok. Demecserből is elmenekültek az uraságok. Elek Endre itt maradt és orosz feleségével, Tatjánával

várta a szovjeteket. Több magyar katona már itt megszökött az alakulatától és bujkáltak. Nagyon kellett vigyázni a bujkáló katonáknak az áruló besúgók miatt. A katonai rendészet és a csendőrség kereste a szökött katonákat, akikre a statárium alapján kivégzés várt. 1944. október 19-én Székely és Nyírbogdány felől erős ágyúszó hallatszott, és egyre közelebb húzódott Borzsova felé. A Borzsovai iskolánál az út mellett harcálláspont alakult ki. Berkesz felől a vízgyűjtő csatorna töltésén a németek állása, az iskola felől az oroszoké. Komoly tűzerővel lőtték egymást. Több halott és sebesült is volt. A borzsovai urasági kastélyt rendezték be az orosz katonák kórháznak. Ide gyűjtötték a harcok után a halottakat is. A tanyai lakosok elmondása szerint volt olyan elhunyt, akinek a haja a szekérről leomolva a földet érte. Nők is harcoltak a szovjet seregben. A harcok után a holtakat és a sebesülteket beszállították Nyíregyházára. A gyümölcsösben és a Borzsován elhunyt német katonákat a lakosok a helyszínen temették el. A front elvonulása után a kastély leégett. A német katonák észak felé, Gégényen át Dombrád felé vonultak. Mivel Székely felől tank csatát vártak, a demecseri úton a mély vízgyűjtő csatornánál a hídon, az út közepén tank elhárító gödröt ástak és tank elhárítóval egy német katona várta a támadást. A Lónyai csatorna hídját felrobbantották. A Lónyai csatorna Bogdányi úti és Berkeszi úti hídját is felrobbantották. Október 19-én estére a németek összeszerelték Demecserből a 14 év feletti fiúkat, a leventéket és velük együtt elvonultak Gégény felé, Dombrádra. Vonulás közben Gégény határában a németek támadást észleltek és tüzelő állást kerestek. Így a fiúknak sikerült megszökni. Kukoricaszár kupokba rejtőztek el. A németek gyorsan elvonulta, a fiúk pedig reggelre hazajöttek. Október 20-án reggel csendes napsütésre ébredt a lakosság. A katonák elvonultak, az utcák üresek voltak. A reggeli kis istentiszteletre szóltak a harangok. De a lakosság félve lépett ki az utcára, a nagy csendességben valamire vártak. Tíz óra körül szovjet lovas katonák jelentek meg Kék felől a határban, a földeken keresztül, apám szerint magyarkatonák voltak volt hasifogjok akik átáltak az oroszokhoz.. Mint kiderült partizánok voltak. Végigjárták az utcákat és lövés nélkül megszállták a községet. Az istállókban lovakat cseréltek. Ellenőrizték a határt is. Élelmet kértek és estére elvonultak a községből. Közben a szőlőnél két német katonát elfogtak és az állomásnál, a váltókezelő betonbunkere elé állították és kivégezték őket. A kivégzett németeket a temető bejárata mellett a lakosság

hantolta el. Éjszaka visszajöttek a németek. Igen idegesek voltak, kutattak a partizánok után, majd még éjszaka ők is elvonultak a faluból. 144. október 22-én reggel szovjet és román csapatok érkeztek. Lovakkal, szekerekkel és kocsikkal jöttek. Meglepték a községet puskalövés nélkül. Az orosz parancsnok oroszul beszélő tolmácsot keresett. Apám, Teremy Sándor, mivel az I. világháború után több évig orosz hadifogságban volt, megtanult oroszul, így ő lett a tolmács. Az orosz főhadnagy, aki a község parancsnoka lett, utasítást adott az orosz és román katonai vezetőknek a rablás, a lopás megszüntetéséről és a lakossággal való megfelelő viselkedésről. A lakosság a korábban érkező hírekre emlékezve elrettenve várta a megszálló hadsereget. A nők fekete, sötét ruhába öltöztek, arcukat igyekeztek minél jobban eltakarni, mert a hírek alapján féltek a katonák zaklatásától. A fiatal gyereklányok a házakba, bunkerekbe húzódtak. A katonák tisztálkodással, a jószágok etetésével és élelemszerzéssel foglalkoztak. Sokan az értékes tárgyakat keresték, gyűjtötték a gyűrűket, a karórákat, az ékszereket. Volt olyan katona, akinek a két karján már több óra nem fért el, így lábára kötötte azokat. Az élelmiszer szerzés elég egyszerűen történt. A faluban a baromfiudvar állomány erősen lecsökkent. A sertés vágástól sem riadtak vissza. Ha találtak házinyulat, az is elvitték, levágták. Sütöttek, főztek, pihentek. A kertben éppen a méhek kaptárjait bontotta fel néhány román katona, mikor nagy süvítéssel egy ágyúlövés érte a Kálvin teret. A román parancsnok hintója két lóval elpusztult. Két román katona súlyosan megsérült, egyikük lábát elvitte egy repesz. Az utcán táborozó csapat megmozdult, igyekeztek az utcát elhagyni. Felkészülve várták a következő lövéseket. Az orosz tüzérség az Arany János utca északi oldalán lőállásba helyezkedett, de további belövés nem történt. Rövidesen megjelent egy német repülőgép a légtérben. Alacsonyan szállt, körözött és közben géppuskával lőtte a megszálló sereget. A lakosság pincékbe, bunkerekbe húzódott. A katonák kiálltak az udvarra és kézi fegyverekkel lőtték a repülőgépet. Halottakról és sebesültekről nem volt tudomásunk. Egy szovjet katonát találtak meghalva a Lónyai csatornában, a szivattyú közelében, aki ott is temettek el. A szovjet és román hadsereg több napos tartózkodásra rendezkedett be. A katonák pajtákban, istállókban, szénás színekben és a szabadban, szekereken pihentek. A tisztek lefoglalt lakásokban, zsidók és menekültek házaiban szállásolták el magunkat. Várakozás közben a katonák érdeklődtek, hogy milyen nagy folyó az a Tisza, hogy

nem tudnak továbbmenni, hiszen a céljuk Budapest és Berlin volt. Demecserből a jobb módú családok, a földesurak pénzükkel és értékeikkel lemenekültek a front elől. Egyedül Pazonyi Elek Endre és orosz származású felesége Tatjána várta a szovjet csapatokat. A megérkező orosz tisztek, parancsnokok részére fogadást is adott. Majd ezt követően, jóval később hagyta el a falut családjával együtt. A Tiszán a csapatok sokáig nem tudtak átkelni. A német csapatok a túloldalon beásták magukat és fedezékükből ellenőrizték a Tisza vonalát. A hallomások szerint a felvidékről levonuló csapatok útvonalát biztosították. A Kárpátokban kiépített állásokat kénytelenek voltak feladni a Románia felől érkező orosz csapatok miatt. A Tisza melletti területeket a csapatok frontvonallá nyilvánították. Dombrád községből a lakosságnak el kellett költöznie Gégénybe, Demecserbe és Pátrohára. Csak a férfiak jártak fel az állatok gondozására. Az orosz és román katonák összeszedték a környéken az összes vashordót, később a faordókat i, hogy a Tiszán hidat tudjanak építeni. A megépített hidat az átkelésnél azonban a németek mindig szétlőtték. Nagyon sok katona esett el az átkelés megkísérlésekor. A németek majdnem egy hónapig tartották a frontvonalat a Tiszánál, majd elvonultak. Ezt követően az orosz és román csapatok átkeltek a Tiszán, kivonultak a környező településekről, csupán a parancsnok maradt néhány katonával. A front elvonulása után dombrádi lakosság visszaköltözött, megindult az élet a községekben. A menekültek egy rész is visszaérkezett. Elkezdődött a romok eltakarítása, a helyreállítás, a hidak megépítése, az állatok befogása. A híradó, a rádió közölte, hogy a csapatok Budapest felé közelednek. Szálasi a nyilas csapatokkal nyugatra menekült, magukkal vitték az ország aranykészletét, a koronázási ékszereket és a Szent koronát. Budapest környékén nagyon nehéz harcok folytak. 1944. december 27-én a szovjet csapatok gyűrűje bezárult. Budapest körül. A németek behúzódtak a barlangokba, a Budai hegyekbe és hetekig tartó ostrom után február 9-én letették a fegyvert. A dunántúli nehéz harcok után, 1945. április 4-én hagyták el hazánkat. A harcok még tovább folytatódtak, majd Berlin 1945. május 9-i eleste után Európában végre befejeződött a háború, óriási veszteségeket okozva mindenkinek. Az ország romokban hevert, összeomlott, szétlőtt épületek, felrobbantott hidak, gyárak voltak mindenütt. A lakosságnak a harcok alatt a nyomor, az éhezés jutott. A háború áldozatait nehezen lehetett összeszámolni. Demecserből 83 áldozatot tudtak azonosítani. Voltak aki meghaltak, eltűntek, vagy

fogságban, ismeretlen helyen lehettek. Sok sebesült tért haza a frontról, hogy itthon gyógyuljon meg. Mások gyógyulásuk után hadifogságban, táborokban éltek és csonkán, kar, láb nélkül, fél lábbal, vagy fogyatékosan tértek vissza a családjukhoz. A fogságból hazatérők szerint nagyon sokan maradtak még fogságban.

A pangó vizek szerepe

A Tiszántúli síkság futóhomokja 20-50 méter magas kiemelkedései a szél munkája, kialakulása a pannóniai beltó területéről visszahúzódott víz homoklerakódása során keletkezett a szél munkája segítségével. A homokot az észak-északkeleti, valamint az észak-északnyugati szél homokká, buckákká rakta. Az Alföld később lesüllyedt. A folyók a hegyekből feltöltő munkát végeztek. A Tisza és a Szamos hordalékkúp építő tevékenység során alakították ki a homok és kavics lerakódásokat, melyet bizonyítanak a mélyfuratú talajvizsgálatok, a kavics és homokbányák. A Nyírből kis patakok vezették le a pangó vizeket a Rétközbe. Ilyen patak mellett volt a Borzsova puszta vízimalmával és szárazmalmával, Demecser és Székely között. Borzsova puszta a honfoglalás után a Borzsovai várkapitánysághoz tartozott királyi birtokként. Központja a Borzsova folyó és a Tisza által közbezárt szigeten volt. Hozzá tartozott Dombrád, Székely, Bakta, Namény települések, birtokokkal. A Rétköz tájegység a Tisza mentén, Tuzsértól Balsáig (részben, vagy egészben) 27 települést foglal magába. Területe 140 ezer hold. A táj a Tisza és a Lónyai csatorna között terül el. A Nyírségből az idők folyamán, földmozgások következtében a pleisztocén korban a Rétköz, a Bodrogköz, a beregi és a szatmári síkság lesüllyedt. Így a területét a szél és a víz munkája alakította ki. A víz a Rétközben szeszélyesen kanyargó folyó oldalazó eróziójával letarolta a futóhomok felszínt. Árvizeivel évről-évre elöntötte a területet és nagy mennyiségű iszappal és homokkal változtatta a területét. Nagy mennyiségű iszapot rakott le, hagyott hátra a Rétköz területén. Árvíz után a víz kitöltötte a folyómedreket, a mélyedéseket, növelve a mocsaras területeket. A növényzete a nád, a gyékény, a káka, a sás, a lép gazdag madárvilágával. A mocsarakból kiemelkedő dobokat, szigeteket váraknak nevezték el. Később megerősítették és a földvárakat ellenség esetén menekülő helyként tartották számon. Veszély esetén rablók, idegen csapatok megjelenésekor csak az

általuk ismert gázlókon a lakosság oda menekült. A bujdosók, betyárok, menekülők üldözőik elől a lápvilágba, a szigetre menekültek. A nagyobb szigetek közül megemlíthető: Szabolcsi földvár: háromszög alakú. Keleti oldala 34 m, északi oldala 303 m, nyugati oldala 227 m. A megerősített sánc magassága 30-40 m. Területe: 33176 m2. Tiszadobi földvár: keleti oldala 370 m, délnyugati oldala 235 m. A sánc magassága 5 m. Besztereci földvár: 200 000 hold nagyságú rétnek a szigete. Demecseri földvár: Leányvárnak, Tündérvárnak is nevezték. A községtől 5,5 km-re, északra, kb. 1000 m hosszú és 100 m széles természetes homok magaslat. Hat méterre emelkedett ki a megáradt vízből. A Tisza szabályozása előtt rétségnek nevezett mocsaras, nádas, lápos területnek állandó szigetét alkotta. Ma már csak az útjelző tábla jelzi, merre volt. Pátrohai földvár: más néven kacsavár volt a neve. Az előző váraktól lényegesen kisebb sziget. A Demecseri földvárhoz monda is fűződik. Nemes Imre jegyző jegyezte fel az 1890-ben kiadott monográfia szerint egy vak koldus elbeszélését Debrecenben. „A török világban mint ifjú, szolgált egy úrnak Pátrohán, akinek Kacsavár volt a tanyája a pátrohai határban. Ez egyik szigete volt a rengeteg rétközi mocsárnak. A szigetek között csak rejtett utakon, a nádasok és lápok között, az itt lakók által ismert útvonalon lehetett közlekedni. A demecseri Leányvártól csak négy km-re volt, de a rejtett útvonalon nagyon hosszú volt az út. A kacsavár ura a töröktől szorongva kényszerítette, hogy feleségével és lányával, valamint kincseivel vigye át a demecseri Leányvárba. Az öreg elmondta, hogy mikor közel értek a várhoz a csónakkal, az úr mindkét szemét megvakította. El akarta veszejteni, hogy ne árulja el hollétét. Valahogy mégis túlélte, megmentett az életét. A Rétközt a Tisza árvize évenként többször elöntötte. Tengernyi víz volt mindenfelé. A többi településhez hasonlóan Demecser is kiemelkedésre épült. Az öregek elmondása szerint nyáron, a rudasokba rakott szénát, amit a szigeten kaszáltak és csónakon nem érkeztek elszállítani, a víz megemelte. A szél járásától függően a rudas vándorolt. Egyszer Dombrádon, később Beszterecen, majd Demecserben látták. Az áradások levonulása után a mélyedésekben nagy tavak maradtak. Ilyen tavak voltak: Tacs tó, Ecse tó, Bájos tó, Gyalap tó, Király tó, Széles tó, Orozd tó, Gödény tó, Zöld tó, Bagoly tó, Bersény tó, Donboc tó, Füzes tó, Mohos tó, Kolbárd tó, Tölgyes tó. Demecserben nagyon kevés volt a termő határ. A Nyírségbe jártak el dolgozni, földet fogni a termelésre (harmadába, felébe). A lakosság gyűjtögetéssel és

halászattal foglalkozott. A tavak bőségesen adták a halat. Az áradás levonulása után a kisebb mélyedésekben a sekély vízből kézzel szedték a halat. A gyűjtögetés főleg a madártojás, a gyógyító pióca és a lakosság által ismert gyógynövények gyűjtésére terjedt ki. A gyógynövények szedése és szárítása igen fontos tevékenység volt, bevételi forrást is jelentett, mivel több megyében is értékesítették a gyűjtött növényeket. A kézművesség igen fejlett volt. Rendelkezésre állt a nád, a gyékény és a fűzfavessző. Az elkészített terméket piacokra vitték. Keresett volt a lábtörlő, a szakajtó, a kosár, az udvarseprű, a méhkas, a szekerekbe vesszőből készített kas, a fonott üveg és dísztárgyak. A Kolbárd tóban egy húzásra 50 q halat fogtak. A Róka kút laposából a csíkászok 150 q halat fogtak ki. A halászat igen jó jövedelmet biztosított. Demecserben 1890-ben kiadott monográfia szerint 30 horgászó helyet tartottak nyilván. A horgászó helyeken kunyhót építettek. A kunyhókban ivóvíz és gyakran pálinka is volt. Meg kell említeni a tengernyi vízben lévő növények között élő madárvilágot. A madarak részére a nádasok, gyékényesek, kákások, füzesek rengeteg búvóhelyet, kiváló fészkelő helyet biztosítottak. A vándormadarak pihenőhelye, a gémek, ludak, vadkacsák és sok-sok vízimadár élőhelye volt a vidék. Kevés vadállat élt a környéken. Legnagyobb számban rókák éltek a szigeteken. Télen azonban a helyekből megjelentek a farkasok is. A lakosság védekezésre és segítő társként nagynövésű komondor kutyákat tartott. Demecser életének megismeréséhez szükséges a honfoglalás előtti időszak áttekintése is. Ennek az a vizsgálatához a megyei ismereteken keresztül jutunk el.

Őskor és a honfoglalás

A nyír adta meg az ősember életéhez a legkedvezőbb feltételeket. Azt, hogy ez a terület már ebben az időszakban lakott volt, az előkerült leletek bizonyítják. A paleolit korszakból származónak tekintik a Tisza medrének 11 méteres mélységében talált mindkét végén kihelyezett és a közepén mesterségesen átfúrt csont eszközt. A lelet eredete nem bizonyítható, mivel világviszonylatban nem ismerték el eredetiségét. Ennek következtében nincs megdönthetetlen bizonyíték arra, hogy Magyarországon az őskorban laktak-e, vagy sem. A csiszolt kőkorszakban már lakták a Nyírséget. Ezt bizonyítja 45 finomabb kőtárgy, amelyek a Nemzeti Múzeumban vannak. Ezek a tárgyak gránitból, kalcedonból,

homokkőből és szaruból készültek. A Nyír kőkorszaki eszközök gyártóhelye volt, melynek bizonyítéka a nagy mennyiségű használatlan és használatra alkalmas obszidián bök. Egyik darabját, mely 6 kg-ot nyomott, Turán találták meg. Az ajaki határban, közel a kisvárdai állomáshoz Czóbel Imre birtokán ásás közben több kővésőt és nagy kovakészletet találtak. Ezek a leletek is a Nemzeti Múzeumban találhatók meg. A Tisza áradáskor, 1888-ban Tímár és Rakamaz között az ár sok földet sodort el. Ebből az iszapból került elő egy bronz öntőkemence, sok kővéső, balta töredék, obszidián és kova nyílhegyek, kések átlyuggatott fenőkövek, orsógombok, csontvésők, bronzfűrész töredékek, nem korongon készült csészék, durva agyagedények, díszűk, fésűk, tűk, cserépedények, kagylók. A rézkorszakból 12 tárgy került elő Szabolcsból: - Turáról egy kétélű csákány és egy karcsú fokos, - Nagyhalászból egy egyélű, széles fokú fejsze, - Tassról egy csappanós balta, - Ajakról egy egyélű, kevésbé hosszú, vaskos fokú fejsz,- - Nyírbaktáról négyszögű szúró eszköz, - Demecserből koronás fejű, kihasadó rovátkás díszítésű tű, - Kemecséről lándzsa alakú, piciny köpűs nyílhegy, - Kisvárdáról füleskével ellátott köpűs kapa. Megyénk gazdag honfoglalás kori leltekben, amelyek a korábban talajképződménynek tartott, 30-40 m átmérőjű, 8 m magas Kunhalom alakú síremlékekből került elő.

Római kor

A megye területén a történeti leírások alapján a mocsaras területeken a római császárok fénykorában, a Kr. e. I II században jazigok laktak. A rómaiak az egész Alföldet, így a mai Szabolcs megye területét kihagyták gyarmatosító politikájukból. A jazigok hol barátságos, hol ellenséges viszonyban voltak a Tisza mentén letelepedett germán törzsekkel. Rajtuk kívül nagyobb történelmi jelentőségük volt a lovas búroknak, a hatalmas termetű bastornáknak és a gótokkal közeli rokonságban élő gepidáknak. A hun birodalom megszűnése után Ungvár vidékéről a Tiszáig terjedő területeken a szlávok telepedtek le. A népvándorlás további hullámai ezen a mocsaras területen, a mocsár, a láp védelmi alatt álló őslakosságot nem tudták elseperni. Részükr3e hatékony védelmet jelentettek a földsáncok, a Rétköz mocsarai között elterülő földvárak melyeket Demecser, Pazony, Pócspetri határában szlávok építettek. Ezek a földvárak nemcsak a népvándorlás, hanem az árvíz ellen is védelmet nyújtottak. A IX.

században a soknejű Mén-Marót, akit Anonymus bolgárnak tartott, a Nyírvidéken élő kazár törzsek felett uralkodott. Anonymus Képes krónikáján kívül nincs róluk adat. A honfoglaló magyarok először Szalán birtokait foglalták el a Sajóig, majd a Zagyváig. Később a Bodrogköz elfoglalása után Árpád vezér Mén-Maróthoz követeket küldött, hogy engedje át neki a Szamos vizétől a Nyíri részig terjedő földterületet. Mén-Marót a kérést elutasította, ellenállt. Árpád vezér Szabolcs, Tass és Töhötöm vezért bízta meg a terület elfoglalásával. Szabolcs a mai Szabolcs község területén rendezte be várkapitányságát, miután 892 tájékán a Tiszán átúszva elfoglalta a területet. A várat megerősítették. Nagy jelentőségű vár lett, mert a Tisza vize körülfogta és az áradástól magas gátak védték. 1092-ben Szent István itt tartott országgyűlést.
Hunt vezér (Árpád) Anonymus leírása szerint észak felé indult. Az idegenek támadásaitól a Kárpátalja útvonalat igyekezett elzárni. Eljutott a Tisza és a Borsova folyó által behatárolt területet. Az ott talált földvárba rendezte be a Borsovai Várkapitányságot. A kapitánysághoz tartozott Kárpátalja, Namény, Bakta, Borsovapuszta, Gégény, Pátroha és Várda területe. Ez a terület lett később a Borsova megye. Borsova puszta (Demecser és Székely közötti rész) a Nyírből a Rétközbe folyó patak partján, a nyíri pusztán terült el. Állatállományával, vízi és száraz malmával a várkapitányságot szolgálta királyi birtokként. Később Borsova vármegye székhelye Várda lett.
Róbert Károly egyik okiratából tudjuk, hogy bizonyos Újfalu (ma Tornyospálca) helységben rendzavarás ügyben a vizsgálattal János, ajaki parókus lett megbízva, aki egyszersmind borsovai alesperes is volt. Ebből következik, hogy Borsovapuszta képezte ennek a területnek az egyházi központját. A puszta a tatárjárás és a törökjárás idején teljesen elpusztult. Demecser 1261-1267 körüli oklevelében tűnik fel először, mely szerint Karászi Sándor bán megvásárolta a Kékkel határos Kendemecser nevű birtokait. Más források szerint 1270-1272 táján bukkan fel először Kemény Demecser néven, abban az adományozó levélben, amelyben V. István a területet Karászi Sándornak adományozta.

A tatárjárás

A király hiába hordatta végig az országban a háborúra felhívó véres kardot, az urak testvérharcok miatt nem segítettek. Külföldről sem kapott segítséget. A Muhi pusztán szállt szembe a tatárokkal, vereséget szenvedett és Dalmáciába menekült. A tatárok rabláncra fűzve vitték a lakosságot az országból. Olyan nagy volt a pusztítás, hogy a nemzet krónikása úgy jegyezte fel: „Magyarországot ebben az esztendőben, háromszáz évi fennállása után megsemmisítették a tatárok." A Rétköz lakói a tengernyi víz nádasaiban, a szigetekre, a földvárakba menekültek. Állataikat is titkos járatokon, csapásokon, a biztonságos úsztatókon a szigetekre menekítették. Az ellenség kivonulása után a parasztok megkezdték a földek művelését, felépítették falvaikat. A jobbágyok ebben a nehéz időben szabadabbal élhettek. Lassan a földesurak is visszamerészkedtek birtokaikra. A legyilkolt, elhurcolt nép helyére megindult a betelepítés a Nyírségbe. Megindult a Rétköz földvárainak megerősítése, építése. Páncélos és zsoldos katonákat fegyvereztek fel az újabb tatár támadások ellen. Demecser a Karásziak birtoka volt. A Karásziak kiemelkedő hivatalt töltöttek be. Sándor 1201-ben főispán volt. Fia, Sándor 1278-ban Szörényi bán, majd az ő fia, Sándor a vármegye székében ült 1306-1310 között. Birtokolták Tasst, Demecsert és Karászt. 1307-ben, az avarok elleni győzelem jutalmaként adományozza a király Demecsert és az Acsád Tamási birtokokat a Gut-Keled testvérpárnak, a Karászaik fiainak. A birtok egy részét Karászi Sándor fia, Miklós 1331-ben, nádori ítélettel elveszítette. A megmaradt birtok másik részét testvére, Magyar Pál gyimesi várnagy szándékozott eladni. Az eladás ellen a Balog-Semjén nemzetség Kállay ágából való István tiltakozott és magának mondta a települést. Ennek ellenére Magyar Pál a rétben lévő települést a szigetekkel és harminc névvel jelölt halastavával együtt 400 ezüstért eladta.

A Karászi család

A Karászi család után Demecsert Tolcsvai László örökölte. Tolcsvai 1335-ben 32 márkáért eladta Magyar Lászlónak. A települést 1354-ben, úgynevezett leány-negyed fejében Magyar Pál leánya, Erzsébet kapta meg. Károly király korában Magyar Pál az ismeretlenségből emelkedett az ország legkiválóbb férfijai sorába, mint Gimesi várnagy. 1323-ban királyi adományként Pátrohát, Tasst, Ajakot és birtokait nyeri el. Megveszi Kéket is a Hunt nemzetségtől. Szent István törvénye volt, hogy minden községben

templomot kell építeni. A templomnak papja kellett, hogy legyen és a község népe köteles volt részt venni az istentiszteleteken. 1333-ban, Szent György tiszteletére templomot szenteltek Demecserben. Papjai: 1333-ban László, 1459-ben Gergely. Demecser lakossága a település vízből kiemelkedő, legrégibb területére telepedett. 1347-1349 között a pestis, a rettegett „fekete halál" pusztított az országban. A lakosság a járvány elől is a szigetekre menekült, a járatokat ellenőrizték. A tengernyi víz, nem csak az ellenségtől, a betegségtől is megmentette a lakosságot. Leírások szerint Európában 25 millió áldozatot szedett a járvány. 1361-ben a Czudarok jutnak Demecser, Mása, Berkesz, Tass birtokaiba. 1393-ban Kisvárda vásárjogot kapott, ettől kezdve Demecserben is működött a piac. 1417-ben Demecser piacára voltak megidézve a Pazonyiak és rokonaik, Apagyi Gergely és rokonaik a kisvárdaiak által hozott perbe. 1440-ben a Rozgonyiak 4 000 forintért zálogba veszik Demecser, Kék, Pályi, Őr, Béltek, Balkány, Gégény és Körtvélyes birtokait.

Vásárjog

A falu 1466-ban kapott vásárjog. Ezt követően minden évben április és szeptember hónapokban a heti piacokon kívül kirakodó- és állatvásár volt. Miután Demecser vásárjogot kapott, mely fontos megkülönböztetéseket és előjogokat jelentett. A település lendületesen fejlődött és mezővárossá vált. ***1677 és 1692 között a megyei közgyűléseket Kisvárda, Demecser, Ibrány és Karász helységekben tartották, a piac- és vásártéren***. A megyegyűlések megtartás a XVIII. változott. Ekkor a megyék belügyeiben önállóan, zárt helyen, erre a célra kijelölt épületekben gyűlésezhettek és dönthettek. 1830-ban, a jobbágyfelszabadítás előtt a vármegye az alábbi 5 nagybirtokos és 2140 nemesi család birtoka volt. Eszterházi herceg birtokai: Kisvárdai vár uradalom, Ajak, Berencs, Döge, Dombrád, Demecser, Eszeny, Fényeslitke, Öntelek, Pátroha, Tass és Veresmart. Forgány grófok birtokai: Mándoki uradalom, Adony, Lugos, Gyulaj, Gemzse, Kisladány, Nagyladány. Károlyi grófok birtokai: Nyírbátori uradalom, Adony, Lugos, Gyulaj, Gemzse, Kisladány, Nagyladány. Dessewffy család birtokai: Szenthihály, Királytelek, Ókenéz, Újkenéz, Vecsellő, Büd és Balsa. Vay család birtokai: Benk, Kékcse, Berkesz (a kastély és környéke), Anarcs, Gemzse, Pusztadobos, Dombrád, Ladány,

Geszteréd, Kótaj, Komoró és Vasmegyer. A régebbi birtokosok mellett újak is feltűntek, a Vandernáth, a Gerhard és a Jósa család.

Az 1720-ban megtartott összeírás szerint Demecsernek 14 jobbágytelke volt. A településen két szárazmalom és három vízimalom működött. Az 1774 évi úrbér rendezés idején már 29 jobbágy család élt Demecserben. A földesurak: Gróf Barkóczi János, Klobutszky István, Melczer Pál, Sághy Mihály, Jósa Miklós és István, Winkler László, Lónyai Zsigmond és a Jármi család.
Demecser lakossága 836 lélek, szántója 244 hold, a többi halászó hely, nádas, vízjárta terület.

Belső birtokosok:

Elek Pál, Teremy János, Szabó János, Győri György és a többiek, a család leszármazottai. Külső birtokosok: Barkóczi, Vay, Répási, Jósa és Zoltán család. Demecserben a jobbágyfelszabadítás idején csak a Barkóczi és a Jósa család maradt meg birtokosként. Új birtokosok Pazonyi Elek családja, Szabó György családja, a Csepei, a Vay és a Répási család. A lakosság és a földesurak fő jövedelem forrása a salétrom főzés volt, a településen 40 salétromfőző volt. Elek Pálnak egy szeszgyára működött. Karácsonyi: A magyar nemzet története c. művéből idézem: „Demecser legrégibb része a felvégen, a templom környéke. A középkorban a borsovai főesperességhez tartozott a Szent György tiszteletére emelt templomával, mely 1332-ben lett említve. 1361-ben Merse halastavához jut az egyház, melyet Nagy Lajos korának kiváló férfija, Magyar Pál neje, Margit ajándékozott neki. Később Papp tava néven említik.„ 1592-ben, a reformáció következtében már a reformátusoké volt a templom. Fatornya 1768-ban épült. Ebben az évben öntette a kisharangot az egyházközösség. 1852-ben a templomhoz kőtornyot építettek. 1851-ben Demecser népessége 829 fő volt, kevés kivétellel református vallású, helybeli anyatemplommal. A katolikusok 1796-ban építettek templomot. Plébánia 1813-ban lett. 1895-ben új templom épült, Szűz Mária tiszteletére. 1875-ben Elek Endre, Szent Teréz tiszteletére kápolnát építtetett. Fényes Elek muzeológus leírása szerint a régi földvárat mély, soha ki nem apadó mocsár övezte. A nép tündérvárnak, leányvárnak nevezte, ahonnan tiszte időben 25 tornyot lehetett látni. A Geographiai szótár szerint a Tisza mocsarai között van ez a magyar falu. Határa 8561 hold, melyből száraz 4250 hold. Nagy

idejű emberek úgy nyilatkoztak, hogy kevesebb volt a szántó terület a határ felénél, kivált a gyakori árvíz idején. Állításukat azzal támasztották alá, hogy eljártak feles földet fogni a Nyírségbe, Székelybe, Királytelekre, Varjúlaposra és a hegyaljai szőlő városokban napszámbérbe. Fényes Elek további leírása: 1851-ben szárazföldje homokos, de trágya után miden megterem benne. Különösen a káposzta, a len, a kender és a dohány. Az öregek emlékezete szerint már három nyomásra volt felosztva a szántóföld. Búza és rozs termelés mellett szólt a református anyakönyv 1786. évi bejegyzése, mely szerint „minden gazda tartozik adni két kereszt életet, egyet gabonát, egyet búzát". A sziget némelyike búzát is termett. A Matyi sziget minden harmadik évben. A szigetek legnagyobb részén tengerit, krumplit vetettek. Onnan a termést csónakon, vagy télen a fagyás után a jégen hozhatták haza, szánon. A jobb gazdák csónakon jártak saját réti földjükre. 1887-ig sarlóval arattak a felvidéki aratók, akik Bereg, Zemplén, Ung és Máramaros megyéből jöttek. 1772-ben egy szárazmalomról tesz említést Fényes Elek, melyből az öregek említése szerint 5-6 volt. A falu déli végén a jelenlegi városháza helyén egy kőre járó vízimalom állott, ahol árvíz idején s őrölhettek. Jelentős mennyiségű kölest is termeltek, melyből őrléssel készítették a kását. A kenyeret káposztalevelekben sütötték. A letördelt káposztaleveleket a padláson lerakták, ahol megfonnyadt, megszáradt. Kenyérsütésnél lehoztak annyi levelet, ahány kenyeret sütöttek. A sütőlapátra téve ráborították a megkel kenyeret és úgy vetették be a kemencébe. A határ fele részét a Tisza árja borította. Az árterületeket jobbára kaszálással és a bőven tenyésző nád vágásával hasznosították Nádvágó láp volt a Beketó láp, a Gellért láp, a Borostános láp. A csónakkert lápról a szegények háton hordták ki a nádat. A nádnak nagy kereslete volt. A Gömöriek bornádnak vitték a vastag nádat. A távolabbi települések, Böszörmény, Dorog, Nánás, Nyíregyháza és a Nyírség lakói jó vásárlói voltak az itt termő nádnak. Egy kéve nád három-négy krajcár volt. Kiss Lajos Rétköz című munkájában leírja: „1772. évi invesztigáció szerint vannak alkalmas szénatermelő rétjei a helyiségnek, amelyeken marhatartásra alkalmas széna terem. Ha az árvíz sokáig rajta nem hever, sarjút lehet kaszálni. Ugyancsak haszontelek közt sorolja, hogy mindenféle marhájuknak elegendő legelő mezeje vagyon. Továbbá itató vizek is marhájuknak alkalmas és elegendő vagyon." Az 1857, június 25-i eljárási jegyzőkönyv megjegyzi azokat a helyeket, amelyek

legelőül használtattak. Elmondja azt is, hogy a közös legelő 600 holdat tesz ki, de nem alkalmas közös legeltetésre, csak a dombhátakon mintegy 15-20 hold. A legelőnek a fele vízjárta terület. A májusban kitóduló víz, a június havában visszavonuló Tisza miatt csak június utolján, júliusban, augusztusban alkalmas legeltetésre. A vízen úszó lápokon termő füvet marhákkal és borjakkal legeltetik. Demecserben 1839-ben 92 gazdának 277 szarvasmarhája, 110 lova, 112 juha, 59 sertése volt. 1858-ban a birtokosoknak 255 szarvasmarhája, 36 lova, 75 sertése, 700 juha és 30 bivalya volt. A jobbágyoknak 516 szarvasmarhája, 200 lova, 375 sertése, a zselléreknek 2 ökre volt. A szigetekre József nap előtt hajtották ki a jószágot. Esztendős, burjut csónakon vitték a szigetre, más jószágot vízi uszományokon vitték, úsztatták a szigetekre. Az ökörcsorda a lápokon legelt, ahol jó széna termett. Az itatás sírkútból, kávaskútból és láposkútból történt. A láposkút szélén vigyázni kellett, mert a métely gyakori volt, amitől az állat elpusztult. A földesuraknak rideg juhászatuk is volt. Az 1772-es évi kivizsgálás megállapította, hogy „a rétségnek sem épületre, sem tüzelőre fája nincsen. Fűtés náddal, sarlóval szedett gazzal és vett fával gyakoroltatott." Az öregek is egybehangzóan vallják, hogy a fát a halászi, kanyári, dombrádi, vagy a Tiszántúli, ricsikai erdőből hozták télen, szánon. Ennek ellenére a helynevek az mutatják, hogy hajdan erdős részek is voltak a rétségben. Pl.: Körtélyfásreke, Nyírfás. A nyírségi részen: Csonkanyársziget, Feketerakottyás, Paperdeje, Szilfáskert, Vadmeggyes stb. Kiss Lajos, a kiváló etnográfus, a nyíregyházi múzeum igazgatója. Rétköz munkájában említi, Demecserben alkalmas kertekben némelyek káposztát termesztenek. Az öregek elmondása szerint nem csak saját szükségletre, hanem 5-6 szekérrel elvitték Hegyaljára, Debrecenbe is. Házi kertekben termett a len, melynek magját Bodrogközből hozták és olajat ütöttek belőle. Kendert többen termeltek és áztatni a Paptóra vitték. Néha előfordult, hogy annyira leapadt a víz, hogy kénytelenek voltak a szomszéd határba vinni, áztatás végett. 1848 után kezdtek el paszulyt termelni, valamint sáfrányt a leves színezésére.

A környék állatvilága

Az összefüggő vízről a viziszárnyasok, ha felrepültek, sokaságukkal felleghez hasonlítottak. Sas, gém, vízibika, csória, csüllög, vadlúd, vadkacsa, szárcsa, bíbic, gödény stb. megszámlálhatatlan.
Azokon a szigeteken, ahol kevesen jártak, daru is volt. A viziszárnyasok tojását tavasszal csónakszámra szedték. A térség szárazföldi vadjai voltak: farkas, róka, vidra, nyúl, menetke, görény, hörcsög, güzü. Szelíd méh kevés volt, alig 3-4 helyen tartottak. Vadméh azonban a lápokon, kaszálókon összemarta azt, aki nem volt ügyes. A vadméheket füstöléssel tartották távol.
Az előzőekben leírtak alapján megismert körülményekből lehet következtetni a lakosság életmódjára.
Az itt élők fő foglalatossága a halászat, a vadászat, a gyűjtögetés. A növénytermeléssel szemben az állattenyésztés volt fejlettebb. Fejlett volt a háziipari tevékenység, a gyékény, a nád, a fűzfavesszőből készült tárgyak értékesítése a városi piacokon. A len és a kender áztatása után a feldolgozás a fonás, szövés, ruhakészítés volt a téli foglalkozásuk. A gyapjú és a bőr kidolgozása és feldolgozása biztosította a meleg ruházatot. A férfiak téli elfoglaltsága volt még a nád vágása és értékesítése, míg a nők részére a fonás, a szövés, a család ellátása és az állatok gondozása adta a legtöbb feladatot.

Katonáskodás

A férfiak körében jelentős volt a katonáskodás. Mária Terézia trónra lépését követően a bojár, francia, porosz koalíció örökösödési okból fegyverrel támadta meg a királynőt. Az ellenség már a Habsburg tartományban nyomult előre, mikor Mária Terézia az 1741-es pozsonyi országgyűlésben könnyezve bízta magát és karján ülő gyermekét, a későbbi II. Józsefet a lovagias és vitéz magyar nemzet oltalmába. Fellépése meg is hatotta a rendeket. Életüket és vezérüket ajánlották fel. A sebtében toborzott magyar ezredek mentették meg a trónját. Magyar hadvezérek nevét ismerte meg Európa Nádasdy Ferencét, Hadik Andrásét. A győzelmeket követően, hálája jeléül a királynő igyekezett rendeleteivel segíteni az országot. Úrbéli rendeleteinek bevezetésével, egészségügyi rendeleteivel, árvaházak létesítésével, az oktatásügy szabályozásával és állami felügyelet alá vonásával tett meg első lépéseit. II. József trónra lépését követően, 1780-ban a birodalom

alapelvévé tette anyja intézkedéseit. A bevezetett intézkedések hatására egyre szaporodott azoknak a birtokosoknak a száma, akik bármunkásokat is alkalmaztak. A bérmunka mellett a robot háttérbe szorult. Így lényegesen javult a lakosság élete. Az 1848-as szabadságharcról Demecser községgel kapcsolatban a szakirodalomban nem találtam feljegyzést.

Annyian vótak mint az oroszok

A muszka sereg június 28-án Tokaj felől vonult Nyíregyháza felé. A Tiszán átkelve borzasztó hírekkel közeledett. A lakosság menekült, ki merre látott, szőlőbe, erdőkbe, kertekbe, távolabbi tanyákra bujdostak el. Kihalttá, néptelenné vált a város. A bátor elöljáróság tagjai és a szegény lakosság maradt, hogy átéljék a rémület napjait. Június 30-án még csak az előőrsök portyáztak, július 1-én azonban az egész sereg, mintegy hatezer katona megérkezett a városba. A lovasság 50 ágyúval a vásártéren helyezkedett el, védelmemre berendezkedve. A zuhogó esőben átázott sereg egész éjjel az utcát járta, élelmiszert zsákmányoltak. Mindenféle éghető anyagot összegyűjtöttek és a főtérre vitték, hogy a tűz mellett szárítkozzanak. Miután a várost kifosztották, július 2-án a kállói gulyából 60 db ökröt kiszakítottak, sátraikat felszedve elvonultak Újfehértó felé, majd Tokaj felé vették az irányt. A falvakba nem mertek bemenni, megszállni, féltek a kolera miatt. A közelben lévő földeken a termést letarolták. Szemtanúk szerint az éretlen tököt, uborkát, tengerit állati módon, nyersen fogyasztották.

Vízgazdálkodás

A vizek levezetésével megváltozott a gazdálkodás. Már a Tisza töltés megépítése után, a 60-as években, száraz időben a tófenekeket is kaszálták. A zsombékos területeket kiirtották. A magasabban fekvő területeket trágyázni kezdték. Gabonafélékből (búza, rozs, árpa, zab) tízszer annyit termett, mint korábban. A tófenékbe káposztát palántáztak.
A Demecser környéki káposzta volt a legjobb a Rétköz köz6ségei között. Békeidőben a tizenkét vármegyén kívül szállították Ausztriába, Lengyelországba is. A tavak néhány mélyebb, nagy tó

kivételével kiszáradtak. A kiszáradt tavak alját kiégették. Sok helyen mély és vastag volt az izzó föld. Izzott a föld, a kotu, a nád, az iszapban berakódott gyökérzet. A termelés megváltozott. 1867-ben a rendkívüli nagy árvíz a védművekben nagy károkat okozott. Veresmarttól Bercelig nyolc helyen szakította át a gátakat és 700 ezer kh. földet borított el a víz. Demecser nagy része és a határa ismét elöntött terület lett. A gátakat meg kellett erősíteni, megemelni és megszélesíteni. Ezek a munkák 1871-ben készültek el. A következő években az öntésterületek megszűntek. A tavak kiszáradása következtében a művelhető terület 224 holdról 6467 holdra emelkedett. A Tisza szabályozása, a Lónyai csatorna és a Belfő csatorna megépítése és annak hálózata megváltoztatta a tájat, a termelést. A Tisza által kihordott iszap,k homok, lápos kotus képződmények, a hal, a csík, a nád, a láp helyett zöldségtermelés, cukor- és takarmányrépa termelése vált lehetővé. A viziszárnyasok, a sas, a gém, a vadliba, a vadkacsa, szárcsa, bíbic fészkét őrző, korábban zsombékos területeken káposztát, kendert termeltek. Az 1867-es kiegyezés után az önálló magyar kormány fontos feladatának tekintette, hogy fejlessze a közlekedést. 1872. november 22-én adták át a Nyíregyházát Kisvárdával összekötő 43 km-es szakaszt. Demecser állomása is ebben az időben épült, egy fő és két mellékvágánnyal. A vasút komoly fejlődést jelentett a községnek.

A környezeti változások hatására a gazdálkodás és a termelés jelentősen megváltozott. Megnőtt a mezőgazdasági terület, a megtermelt áruk értékesítése a vasút megjelenésével javult, a munkások életkörülményei is kedvezően változtak. 1898-ban eltörölték a robotot, megszüntették a kirívó visszaéléseket, pl. a 18 év felettiek teste fenyítését. Bevezették a kötelező balesetbiztosítást. A munkát elhagyók, vagy megtagadók ellen a földesurak karhatalmat vehettek igénybe. Különösen a szervezett munkások ellen nőtt meg az eljárások száma. Megalakult a Gazdaszövetség, a Hitelszövetkezet, a Hangya Szövetkezet, melynek vezetője gr. Károlyi Sándor lett.

A gazdasági fejlődés

A gazdaság fejlődésével kialakultak a birtokosok tanyaközpontjai. Tanyaközpontok lettek: Vár tanya, Kolbárd tanya, Veress tanya, Fekete tanya, Bersény tanya. A tanyákon a kocsisok, béresek, dohányosok részére az uraságok megépítették a 4-es és 8-as

cselédlakásokat. Ezek a lakások sárfalból készültek, nyitott, szabadkéményes, közös konyhás, nyitott tűzhelyes, egy helyiségből álló, többgenerációs lakások voltak. A nyitott konyhából nyíltak a lakóhelyiségek, a kemencék fűtését szintén a konyhából oldották meg. Az árokparton szedett giz gazzal, gallyal, szalmával, a földeken gyűjtött szárakkal fűtöttek. Az emberek szalmán, a földön és a dikón aludtak.
A gazdálkodás fejlődésével egyre nőtt azoknak a birtokosoknak a száma, akik bérmunkásokat alkalmaztak. A korszerű gazdálkodással együtt járt a majorsági földek kikerekítésével, a tagosítással, a földesúri földek és a jobbágy földek és a jobbágy földek, legelők, elkülönítésével. A bérbe adott földek visszavétele, a még meglévő mocsaras földek lecsapolása folyamatos volt. Nőtt a trágya felhasználása, ezért megnőtt az állattenyésztés fontossága, és az istállózó állattartás. Megjelentek a gazdaságokban a szakképzett gazdatisztek, a fejlet nyugati országokban bevált gazdálkodási módszerek bevezetése. Egyre több mezőgazdasági gép került a gazdaságokba. Malmok, szeszgyárak, cukorgyárak létesültek. A parasztságban is tudatosult a szabadság és a boldogulás közötti összefüggés.
A gőzgép felfedezésével megindult a gépesítés az ökrök, lovak munkájának könnyítésére, gyorsítására. Demecserben a Borzsovai birtokon dolgozott először gőzeke. A faekét követte a vaseke, a fatengelyes szekeret a vastengelyes. Mezőfegyveres Teremy József 1888-ban malmot alapított családi birtokán. Az üzemet egy 20 lóerős géppel és 2 pár kővel indította be. A malom mellett napraforgó olajgyárat is létesített. A malom napi termelése 200 q őrölt termény előállítása volt. A malom működése biztosította a körzet lakosságának liszt ellátását és az állatállomány részére a takarmány darálását, a korpa és az olaj gyártási termékeként az olajpogácsát. A malom mellett 68 kh. földön gazdálkodott. Felépült a vasút mellett Pazonyi Elek Pál kúriája, mely körül 28 kh. park terül el. A századfordulótól Demecserben 2 gőzmalom, posta-távíró, vasútállomás van. Az 1800-as években használt osztrák pénz a gulden volt. Az alábbi pénz a 25 guldenes császári papírpénz, melyet Magyarországon később felváltott a korona.

Hogyan éltek elődeink a századforduló után

A századforduló után Demecser községben is jelentősen javult a lakosság élete. A hozott intézkedések az anyanyelv, a vallás és a jobbágyság helyzetét javította. A gépek fejlődésével könnyebb lett a munka, javultak a termelési viszonyok. A folyószabályozás által felszabadított területeken a szegényeknek a könnyebb volt harmados és feles földet fogni. A termés átlagok lényegesen javulta. A kiégett rét, a víz által lerakott iszapos talaj, az állattenyésztés fokozása javította az életszínvonalat. Változtak a szokások, fejlődött az élelmezés, a ruházkodás és az egészségügy.

I Világháború

Az I. világháború kitörésével egész Európa lángba borult. Érkeztek a behívók a felnőtt férfiaknak minden településre, így Demecserbe is. Nagyon sok család életét megkeserítette a bevonulás, majd az azt követő gyászjelentés. Családok aggódtak a kenyérkereső férjek, családfők és hozzátartozók életéért. Naponta jöttek a hírek a front eseményeiről, az elesettekről és a sebesültekről. A központi hatalmak a kezdeti sikerek után látták, hogy nem számíthatnak a háború gyors befejezésére. Kezdtek berendezkedni a tartós háborúra, a hadigazdálkodásra.
Bevezették az élelmiszer jegyrendszert. Elhatározták, hogy az egyik legjobb táplálékot, a káposztát konzerválják a hadsereg és a hadifoglyok számára. A gyár felépítésével Odeschalki tuzséri földbirtokos kormánybiztost bízták meg, aki a termelési viszonyok ismeretében, a vasútállomással rendelkező káposzta és napraforgó termelés központjában lévő Demecsert választotta a gyár helyéül. A gyár építését orosz és olasz hadifoglyok százai kezdték meg 191-ben. Ezt az időt mutatja a Demecser község temetőjében eltemetett, munka közben meghalt 28 hadifogoly sírja. Az iskola tanulói háborúban meghalt hősi halottakként gondozzák a sírokat. A gyárban gyorsan elkészült a víztorony, négy lakóépület és a savanyító bazeonitok (betonmedencék). Felszerelték a savanyító üzemet a megfelelő szeletelő és tároló helyiségekkel. A gyár területére bevezették az iparvágányt. Vagon tételben érkezett a só, a faanyag, a préseléshez a kő. A hordók készítéshez jöttek a kádárok az ország különböző területéről. 1916-ban elkészült az első nagyüzemi savanyú káposzta. Kiszerelés után fahordókban szállították a megrendelés szerint a harctérre a katonáknak és az ország településeire a lakosságnak. A gyár tevékenysége bővült a megye területén termelt burgonya feldolgozásával. Új, második

iparvágány készült. A burgonya befogadására betonmedencét építettek, ahonnan a víz már megmosva vitte a feldolgozó gépekre a burgonyát. Mivel a feldolgozás nagy mennyiségű vizet igényel, a mosáshoz megépítették a Lónyai csatorna leágazását. A megtermelt keményítőt és burgonyacukrot a cukorgyárakba szállították, ahol a háborús ellátás biztosítására cukrot és csokoládét állítottak elő belőlük.
Az általános mozgósítás után a magyar ezredeket különböző frontokra irányították. Az olasz és orosz fronton nagy számban harcoltak magyar katonák, köztük számosan Demecseriek is. Az olasz csaták közül külön megemlíthető az Isonzói csata, amely 1915. június 23-tól július 7-ig tartott.

Boroevic Svetozár tábornagy visszaemlékezései

A magyar csapatok Doberdónál különösen nagy elszántsággal harcoltak a nehéz ütközetben. A katonák ellátása nagyon nehéz volt, a nyári forróság, a tikkasztó hőség tűrhetetlen volt. A két hétig tartó harc sok áldozattal járt. A magyar csapatok 8800 halottat és sebesültet veszítettek, 1150 fő eltűnt. Az olasz veszteség a fölényes tüzérségi tűznek és a lövedékek nyomán keletkezett kőszilánkoknak volt a következménye. Ezekről a harcokról a sebesülten hazatérő Teremy Ambrus igen sokat tudott mesélni. A családok a harcok folyamán naponta kapták a gyászjelentéseket az azonosítható katonákról. Sokan eltűntek, fogságba estek. A lakosság bízott abban, hogy hozzátartozója valahol fogságban él. A sebesültek, a fogságban lévők közül később többen hazatértek. Előfordult olyan szomorú eset is, hogy egyesek a hozzátartozókat álhírekkel bíztatták.

Az I. világháború áldozatai Demecser községből

Antal András Huszti József Sipos Gábor
Balogh Gábor Klein Herman Sipos István
Beke József Kovács Károly Schvarcz Sámuel
Benya Benjámin László Ferenc Szabó Albert
Bötykös Albert László József Szabó István
Dzsadek Gyula Mák Imre Szabó Ferenc
Éles László Mihályi András Szaniszló János
Fekete Ferenc Nagy Mihály id. Szaniszló János

Fischer Lajos Nagy Sándor Szőlősi Ferenc
Fischman Ignác Náczán János Tamás József
Győry Gábor Ondó József Tamás Sándor
Győry János Ondó Péter Tóth József
Hajnal József Papp Ferenc Török Pál
Hajnal Péter Pásztor József Váradi Mihály
Hegedüs Antal Pisla András Zakor Gábor
Hegedüs Sándor Sepa Ferenc Zakor István
Huszár István Sepa István

A századunk legszebb csatái, valamint más írott anyagok által megemlített sebesüléssel, fogságból hazatérő katonák:

Révész Dániel cipész 11-es gyalogezredből.
Pazonyi Elek Endre öt év fogság után, feleségével Lubianova Tatjánával tért haza.
Teremy Sándor a 11-es gyalogezredből 1916-ban Psemiszlnél súlyos gerinclövéssel került fogságba. Négy év után tért haza.
Balázsi János a 65. Gyalogezredből esett sebesülten fogságba. Szökést követően négy év után tért haza.
Berger József bádogos, olasz fogságból két év fogság után került haza.
Erős (Ehrenrich) Sándor földbirtokos
Hajnal Balázs gazdálkodó
Hajnal István gazdálkodó
Kelemen Imre asztalos mester
Lichtmann Hermann kereskedő
Schvarcz Herman terménykereskedő orosz hadifogságból évek múlva tért vissza a családjához.
Fentieken túl elmondásuk szerint igen sokan éltek még fogságban. Sokan csonkán, fagytól, lövésektől szerzett sebesülésekkel tértek haza. Tiszteletükre Demecser elöljárósága emlékművet állított, oldalán felsorolva a meghalt és eltűnt személyek nevével. Minden évben a Márciusi ünnepség keretében, megemlékeznek róluk és megkoszorúzzák az emlékművet. A hozzátartozók és rokonok is virágokat helyeznek el az emlékműnél.

Az I. világháború következményei

Az I. világháború után az összeomlást követően történelmi változások kezdődtek. Az orosz bolsevik mozgalom hatására a

hazatérő hadifoglyok és a politikai hírek nagy hatással voltak a lakosságra. Az országban megindult a szervezkedés. Előbb titokban, majd nyíltan megalakult a Kommunista Párt. Az 1919. április 7-i választások után kikiáltották a Tanácsköztársaságot. Mindenütt megalakultak a Munkástanácsok.

Kivégzések

Demecserben a Munkástanács megalakulásával egy időben megalakult a Direktórium, melyben vezető tisztséget töltöttek be a Kommunista Párt vezetői: Csáki János, Veress József, Erdélyi János és Rácz József. A Direktórium rövid uralkodása, illetve a Tanácsköztársaság bukása után, 1919. május 7-én a környező településekről a vezetőket Demecserben gyűjtötték össze és a demecseri Bokos Józseffel és Sárosi Jánossal együtt elvitték őket Baktalórántházára, majd a baktai erdőben kivégezték őket. Megteltek a börtönök. A csendőrök keresték azokat, akik aktívan részt vettek a Direktórium illetve a Kommunista Párt munkájában.

A Tanácsköztársaság

A Tanácsköztársaság leverésében a román hadseregnek volt kiemelt szerepe. 1918. április 30-ig az egész Tiszántúl, így Demecser is román megszállás alá került. A románok ellen mindenütt heves harcok folytak. Különösen az erdélyi hadsereg, a székelyek álltak ellen, nem szándékoztak letenni a fegyvert. A Tiszántúlon ezekben a harcokban komoly szerepe volt Demecsernek is, a székely hadosztály parancsnoksága ugyanis Demecserben a református parókián volt, innen irányították a csapatokat. A székely hadosztály parancsnoka 1919. április 25-én reggel jutott döntésre a paplakban az előrenyomuló román hadsereget illetően. a 743. számú HDM 1919. szám alatt Kratoshil ezredes, a székely hadosztály parancsnoka fegyverletételre szólította fel csapatait. A felhívás így kezdődött: „Ti székelyek és erdélyi magyarok hónapok óta hősiesen harcoltatok a legnehezebb viszonyok között is. Erdélyt és a székely földért készek voltatok életeteket áldozni…” 1919-ben a megszálló román csapatok hadiüzemmé nyilvánították a demecseri gyárat. Az összes mozdítható berendezést leszerelték és elszállították Romániába. A gyárban csak a csupasz falak és a tetőszerkezet maradtak. A lakásokat az elöljáróság az ínségben szenvedőknek utaltak ki. Az

1920-ban Trianonban kötött békeszerződés után megcsonkult az ország. Magyarország 283 ezer km2 területéből 93 ezer km2 maradt. A lakosság száma a korábbi 18 millióból mindössze 8 millió maradt az ország területén. Húsz éven át 60 ezer szarvasmarha értékének megfelelő jóvátételt kell fizetni. A békekötés után minden romokban hevert. Igen szomorú és elkeseredett élet kezdődött. A mezőgazdaság, a kereskedelem, a vasút, az ipari létesítmények az idegen csapatok kivonulása után szánalmas, romos állapotban voltak. Az urasági birtokok, a termelőeszközök, a kasélyok, a parkok szétzilálódtak. Mindent feltörtek, kiraboltak. A gazdaságok irányítói elmenekültek. A lakosság által termelt termékek felvásárlása, értékesítése nem működött. Ínség volt, melynek következtében a lakosság nyomorgott. Megindult a kivándorlás Amerikába, Kanadába. A lakosság részére az elöljáróság is szervezte az utat. A kivándorlók azzal mentek ki, hogy keresetükből támogatják majd a családot.

„Hangya" Szövetkezet

-ben megalakult Demecserben a „Hangya" Szövetkezet. Vezetője Szondi Kálmán volt. 1922. év második felében az édesipari gyárak keményítő és burgonyacukor gyártására biztatták a demecseri gyárat. 1925-26-ban egy szezonban már 5-6 ezer tonna burgonyát dolgoztak fel. A termelés beindulása után az építés és a termelés csaknem kudarcba fulladt. Tűz ütött ki az ipartelepen. Rövid idő alatt befejeződött a helyreállítás, a gyárat saját áramfejlesztővel látták el. Új gépeket is vásároltak. 1927-ben a keményítő mellett megkezdték a dextrin gyártását is. Ebben az évben már 1300 vagon burgonyát dolgoztak fel, 100-250 munkást foglalkoztattak. A gyártás melléktermékét, a szárított burgonyarostot tüzelőnek árulták. A rostot szalmával keverték, kiterítve szárították, majd kockákra báták. Előbb a gyári dolgozók, majd a lakosság részére árusították. Érződött a világgazdasági válság hatása is. Egyre nagyobb lett az elszegényedés. Az ipari munkások száma országosan és helyben is csökkent. A kivándorlás tovább nőtt az „ígéret földje" Amerika, Kanada felé. Demecserből kivándorlók: Szotólicz János, Teremy Béla, Ősz Sándor, Ősz Antal, Ősz Gyula. 1926. december 27-én megjelenik a korona helyett az új fizetőeszköz, az arany alapú pengő és fillér. Az addig használt pénzt bevonták. A pengő fedezete arany volt, így nyugaton is elismerték és szerződéseknél fedezetül szolgált. Külföldi

kereskedelmi szerződéseknél gyakran aranypengőben kötötték a szerződést. 1929 őszén a gazdasági válság miatt a gyár bezárult kapuit. Egy tisztviselő, egy gépész és az éjjeliőr kivételével minden munkást elbocsátottak.

Lakásviszonyok a faluban

Az 1930 és 1940 közötti események Az 1920-30-as években a világgazdasági válság rendkívül érzékenyen érintette az ország gazdaságát. A gyárak bezártak, az ipari munkások elveszítették a munkahelyüket, sokan váltak munkanélkülivé. A pénz értéke 100 % - ról 61,6 % -ra, a munkások órabére 32 fillérről 19 fillérre csökkent. Nőttek az adók. A nyomor, a munkanélküliség, a megélhetés elviselhetetlenné vált.
Demecserben a lakásviszonyok is nagyon rosszak voltak. A kornak megfelelően vertfalu, szalmával kevert föld, agyag, állatokkal járatott, dagasztott sárból rakott, földes padlójú hátak voltak. Nád, szalma, sás fedés volt a teteje. Benne nyitott tűzhely, szabadkéménnyel. Egy helyiséget kemencével, hulladékkal fűtöttek. A házak tisztán tartása meszeléssel, földje mázolással, meszeléssel történt. Az ablakok kicsik voltak, télen mohával, kitömve, hogy ne menjen ki a meleg. A lakásban 5-11 tagból álló három nemzedék lakott, a kutyával, macskával, káposztás hordóval egy fedél alatt.A ruházkodásról annyit kell tudni, hogy a felnőtt férfiak házivászonból készített bőszárú gatyát, a gyermekek pendelyt hordtak. A kocsisok, béresek télen bőrből készült ruhát viseltek. A gazdagok ruházata természetesen jobb volt. A lábbelije a szegényeknek bocskor, vagy zsák volt. Cipőt csak az húzott, aki hivatalos helyre, vagy a városba ment. A gyerekek és a családtagok a kuckóban és az ágyban a szalmán kucorogtak. A cipőt az húzta fel, akinek ki kellett menni a házból.Az ivóvizet ásott kutakból vették. Igyekeztek segíteni a lakosságnak, munkát biztosítottak számukra. A községben és a tanyákon négyes és nyolcas cselédházakat építettek a kocsisok, béresek, cselédek, dohányosok részére. Az épületekben középen, nyitott konyhában, szabad kéménnyel, nyitott közös tűzhelyek voltak. A középső helyiségből nyíló négy lakásban éltek a családok. Minden lakásban kemence volt, amelyet a középső helyiségből fűtöttek, a határból, árokpartról szedett giz-gazzal, gallyal.Később a központi kormányzat rendelkezésére megszüntették a vert falas építkezést. A lovakkal, ökrökkel kitapostatott sárból vályogot készítettek. A házakat

részben süllyesztve építették. A küszöbnél a házban nem fel, hanem le kellett lépni. Megtiltották a tető fedésére a szalma, a sás alkalmazását. Egyre többen használtak agyagból égetett cserepet a házak fedésére. Az intézkedéseket indokolta a sok tűzeset, pl. Berkesz községben a szalma és nád fedés miatt az erős szélben egy egész utcasor égett le.Az élelmezés a szegény napszámosok között évszakonként változott. Fő ételek voltak: kenyér, köles paszuly, tengeri, málé, krompé, káposzta, borsó. Szegény családoknál az útfélen, udvaron ültetett eperfák termése, az árokparton termő kökény volt a gyümölcs. Gyerekek szerették a mályva kenyér alakú termését. Gazdagabb családoknál, gazdáknál, a tej, a túró, a tojás és vasárnap az aprójószág is megtalálható volt az étrendben. De itt sem mindennap, mert inkább eladták az adófizetés miatt. Szigorúan büntették az engedély nélküli vadászatot, vadak, madarak befogását. A közegészségügy igen gyenge és megfizethetetlen volt. A betegeket kuruzslással, gyógyfüvekkel gyógyították. Az idősek elmondásából és tapasztalatból jól ismerték a gyógyító füveket, a piócák gyógyító alkalmazását. Sok volt a kuruzsló, akik a különféle eljárásokkal gyógyítottak. A családok nyáron gyűjtötték a gyógyfüveket, szárították, majd a padláson tárolták. A gyógyítás ellenére különösen a gyermekek körében nagy volt a halandóság. A betegségek közül meg kell említeni a gyógyíthatatlan vérfertőzést, a nemi betegségeket, a sérüléssel járó fertőzéseket. A vérbajt külön meg kell említeni, hiszen egész Európában szedte az áldozatait. Hatására a rokon házasságokból eredő születéseknél sok volt a nyomorék, az értelmi fogyatékos gyerek. A tüdőbetegség igen elterjedt fertőző betegség volt.Az egyház és az elöljáróság igyekezett felvilágosítással és támogatással segíteni a bajokon. Az egyháznak különösen nagy szerepe volt az egyházi iskolákkal az egészségügy, a művelődés, az oktatás területén. Demecserben az iskolai oktatást egy állami iskola, három református, két katolikus és egy izraelita vallású tanteremben tartották. A módosabbak a Vár tanyai iskolába járatták gyermekeiket.

Borzsova iskola

Külön iskolája volt a Borzsova tanyának is. A gyerekek közül, különösen a szegény gyerekek ritkán jártak iskolába. Télen a ruházat, nyáron a pásztorkodás, az állatok őrzése miatt nem mehettek iskolába. A tanítás összevontan történt, egy teremben több osztály tanult, nagy létszámmal. Az iskolában hosszú

deszkából készült, festett padok voltak. A pedagógiai módszerek között elfogadott volt a verés, a nádpálca használata. Sokan már második, vagy harmadik osztály után kimaradtak. A szülők és a gyerekek között is sok volt az írástudatlan, aki még a nevét sem tudta leírni.Az erkölcsi nevelés nagyon fontos volt. A becsületet, az igazmondást a szülők megkövetelték a gyerekektől. A becsületes viselkedés megtanulása érdekében gyakori volt a szülői verés is. A lakosok, hogy az urak bizalmát megszerezzék, megtartsák, egymás közötti viselkedése következetes volt, ugyanis ettől függött, hogy alkalmazásuk a következő évre is megmarad-e. A számadók mindenre figyeltek, szigorúan vették a munkavégzést és a viselkedést egyaránt. A földek feles, harmados termelésbe adása a munkavégzés alapján történt.A vasárnapi és ünnepnapi templomba járás kötelező volt. Az urak, vagy a gazdagabbak is megszólták azokat, akik nem mentek templomba. Új ruhát, új cipőt először a templomban, ünnepnapokon viselték. A templomnál találkoztak a rokonok és az ifjúság. Itt beszélték meg a családi eseményeket. A fiatalok itt találkozhattak egymással. Az egyház megpróbálta az ifjúságot kulturális eseményekkel összefogni. Ilyen események voltak a színi előadások, templomi szereplések teaesték, egyéb rendezvények. Az előadások színdarabok betanulásával, az iskolaudvaron épített színpadon történtek. Kiss Lajos református esperes felesége rendezésével került előadásra a Rákóczi hadnagya, Hej, Rákóczi, Bercsényi, Bezerédi, vagy a Vén cigány, az Én vagyok a falurossza c. népszínművek. A fiatalok örömmel szerepeltek ezekben a darabokban. Meg kell említeni a sportfoglalkozásokat is. Az iskolában volt asztalitenisz, az udvaron különböző labdajátékokat lehetett játszani.Hasznos és szórakoztató eseményként meg kell említeni a dörzsölőket, a fonó és tollfosztó estéket melyeken az ifjúság és sok szülő is részt vett. Ezek az esték előre tervezettek voltak, a szülők és a házigazda tésztát sütöttek, hogy kínálni tudják a vendégeket. A dörzsölő a kender feldolgozásának egy fontos része volt. Ahhoz, hogy a kender a törés, tilolás után puhább legyen, könnyebb legyen fonni, lábbal meg kell taposni, dörzsölni. Ez úgy történt, hogy a kerítésbe kapaszkodva, ponyván állva, dalolva ment a munka. Közben a házigazda kaláccsal, borral kínálta az ifjúságot. A munka befejeztével, általában 10 óra után következett a játék. Ugyanez történt a fonó estéken, dohánycsomózáskor, vagy tollfosztás után is. Munka közben mesék, történetek elmondásával, vagy dallal töltötték az estét.A fiatalok szórakozásának nagy szerepe volt a

párválasztásban. Az estét követte a kislány hazakísérése. Sok esetben a legény ott felejtette a kabátját, a szűrét a lányos háznál. Ha másnap nem ették ki a szűrét, legközelebb már bemehetett a házhoz és udvarolhatott a lánynak. Itt kell megemlíteni a korra jellemző rátartiságot, a gazdag és a szegény családok közötti különbség fenntartását. Példaként említhető Papp László gazda gyereke és a harangozó leánya, Lippai Mária esete. Mivel a szülők nem egyeztek bele házasságukba, a háborúból visszamaradt pisztollyal öngyilkosságot követtek el. Temetésük egyszerre volt a református temetőben.Jelentős volt az ifjúság körében a sportolás is. Minden gyereknek, fiatalnak egyik legjobb szórakozása a foci volt. Iskolában, téren, utcán egyaránt lehetett rúgni a labdát. A szegény gyerekek rongylabdával, a gazdagabbak gumilabdával, a nagyobbak bőrlabdával játszottak. Kisebb helyen lábteniszt, fejelést játszottak. Ha többen összejöttek, már az utca, vagy a tér volt a játék színhelye. A nagyobbak már a legelőt is megtalálták. Versenyek voltak utcák, alvég – felvég között. Vasárnap mindenki9 a legelőn lévő nagy pályára ment, ahol valamilyen nagyobb mérkőzés volt. A mérkőzéseket jó hangulatban játszották le. A játékosok hozzátartozói hangos biztatással támogatták a játékot. A mérkőzés után vidám szórakozás következett a vendéglőben.Nyári szórakozás volt a Lónyai csatornán a strandolás. A szivattyú előtti kibetonozott terület és a Lónyai csatornába beömlő betonozott rész adta a lehetőséget. Alkalmas volt a vasúti híd alatti rész is a fürdőzésre.Téli szórakozás volt a csilingelő lovas szánon a szánkózás, a befagyott vizeken a fakutyázás. Kevés gyereknek jutott korcsolyára. A szánkó is kezdetleges volt. Sok gyereknek elég volt egy láda alá egy fa szegelése, a lényeg csak az volt, hogy csússzon.Ősztől, a nagy nyári munkák befejezését követően megkezdődött a sertésvágás és a lakodalmak sorozata. Egy-egy eseményen rokonok, szomszédok, komák vettek részt. Sertésvágás szinte minden családban volt. A vágás után hordták az ismerősöknek a kóstolót.A lakodalmakban az egész falu részt vett. Összegyűjtötték az ajándékot és az ellátáshoz az élelmiszert.

A Mocsár család cigány zenekara

A Mocsár család cigány zenekara mindig kéznél volt. Zenéjük elmaradhatatlan volt a násznép felvonulásánál. A vőfélyek hangos köszöntése és rigmusaik vidámságot biztosítottak. A lakodalom

reggelig, sőt néha két napig tartott. A lakodalom végén a menyasszony hozománya a tulipános ládában lovas, vagy ökrös szekérrel, zenével költözött az ifjú pár lakóhelyére.Aratás után a gabonafélék cséplése, az éves termés raktárba szállítása nagy esemény volt. Már a felkészülés, az előkészületek is fontosak voltak. A ponyva, a zsák mosása a Lónyai csatornában, sulykolással történt. Az egész család és a segítők kivonultak a csatorna nagy ívű lapályos részére. Míg az asszonyok dolgoztak, a kicsik fürödtek a lapályos, homokos vízben. A szárítás, javítás otthon történt.Aratás idején és a behordás alatt a falunak tűzőrséget kellett tartani. A község önkéntes tűzoltóinak szertáránál egy fogat teljesített szolgálatot, éjjel nappal. A templomtoronyban őrség volt, aki figyelte a határt és a községet. Tűz esetén félre kellett verni a harangot. További rendelkezés volt, hogy minden szérűskertben legyen egy hordó kapitányvíz, lapát, homok, tűzcsapó, vedrek. Szerencsére a községben hosszú évek alatt nem keletkezett tűz. Az önkéntes tűzoltók vasárnaponként gyakorlatoztak. Lajtkocsi vízzel, és kézi szivattyú a megfelelő csövekkel tartozott a felszerelésükhöz. Vasárnaponként az iskolások is gyakoroltak és jó eredménnyel vettek részt járási versenyeken a felnőttekkel együtt.Egyházi ünnepek alkalmával az egyházi szokásokat elevenítették fel. Karácson estén elmaradhatatlan volt a kántálás. Az ablak előtt megjelentek és beszóltak „szabad az Istent dicsérni?” Ha kiszóltak, hogy igen, felcsendült a karácsonyi egyházi ének. A háziak behívták a kántálókat, süteménnyel és borral kínálták őket. Az ünnep alatt betlehemes gyermekcsoportok járták a házakat, általuk készített betlehemi házzal, benne a kis Jézuskával és a báránnyal. A csoport tagja volt az öreg vándor, bundába öltözve, láncos botjával. Mókás jeleneteivel tett életszerűvé a pásztorok énekeit és köszöntését.Szilveszterkor tréfás jelenetektől volt hangos a község, az utcák. Ostor csattogás, kolompolás, üstök verése, zajos játékok „riasztgatták” az embereket. Aztán boldog új évet kívántak a lakóknak.Húsvétkor nagy szokás volt a locsolkodás. A gyerekek rózsavízzel, a szegény gyermekek gyakran csak színezett vízzel locsolkodtak, vászontarisznyába gyűjtve a hímes tojást. A legények a lányokat a kútnál locsolták, vederrel leöntve.Nagyon sok babona volt, amit sokan komolyan vettek. Ilyen volt a Luca napi szék készítése, a tyúkok piszkálása, az ólomöntés, a gombóc főzés. Az utóbbi kettőt elsősorban a lányok művelték. Forró ólmot öntöttek hideg vízbe és a meghűlt formából következettek a jövendőbelijük foglalkozására.

Gombóc főzéskor a tésztagombócba papírra írt neveket helyeztek el és amelyik a főzés közben leghamarabb feljött a víz tetejére, olyan nevű férje lesz a babona szerint a leánynak.Különösen nagy esemény volt, amikor az uraság lánya, Mária mély fekete hintón kocsikázott. A szép almásderes lovak díszes szerszámmal, a kocsis parádés ruhában, Mária díszes ruhába öltözve végighajtott a községen, fel a vár tanyára. Még nagyobb volt a látvány, mikor már Gyuszi barátunk ült a szép hölgy mellett. Meglepetés volt mindenki számára, hogy az úri hölgy elfogadta a szegény családból származó legényt.Eseményként kell megemlíteni egy-egy zsidó lakodalmat. Különös volt a nagy szakállú rabbi megjelenése, széles karimájú kalapjában. Az ifjú pár részére nagy feladat volt a pohártörés. Az anyaggal betekert poharat a földön a vőlegénynek kellett a sarkával összetörni.Szomorú eseményként kell megemlíteni a temetéseket. A halottat az udvaron ravatalozták fel. A gyászbeszéd után az egész falu kikérte a temetőbe az elhunytat. A gyászmenetben elől a pappal és a kántorral vonult a presbitérium, a falu idősebb egyháztagjai, a férfiak. A koporsót és a koszorúkat szállító gyászkocsit követték a hozzátartozók, a rokonok. Végül a lakosság következett.Külön meg kell említeni a cigány temetést. Az egyházi temetést, a lelkész beszédét zene követte. A temetői gyászmenetet is zenével kísérték. Hantolásnál a koporsó mellé pénzt dobáltak, hogy a túlvilágon is legyen pénze az elhunytnak. Több napon át ételt is vittek a sírhoz, hogy a halott ne éhezzen.

A Don-kanyar

...A Don kanyarban nagyon sok Demecseri halt meg és tűnt el a harcok során. Az elesettek számát jelentősen megemelte a hideg orosz tél. A magyar katonák felszerelése, ruházata nem volt megfelelő a szokatlan hideg elviseléséhez. Itthon ruhát gyűjtöttek, amit a frontra küldtek, hogy segítsenek a katonáknak a hideg elleni védekezésben. 1944-ben Horthy Miklós kormányzó az események hatására fegyverszünetet hirdetett meg, de nem tudta azt végrehajtani. 1944. márciusában a német hadsereg megszállta az országot. Az országba helyezett Gestapó-t a megerősödött nyilaspárt is támogatta. Kiépült a besúgó rendszer. A szószólókat nyilvántartásba vették és később börtönbe, vagy a frontra irányították. 1944. őszén Szálasi Ferenc átvette a hatalmat, a kormányzást. Felesküdött az alkotmányra. Megkövetelte, hogy a

katonaság is esküt tegyen. Szálasi Ferenc, mint legfőbb hadúr, a „nemzet akaratából" kiadta parancsát: „Aki leteszi a fegyvert, vagy erre parancsot ad, felkoncolandó. Hazátlan, hitvány féreg, aki nem harcol tovább. Kitartás! Éljen Szálasi, népünk honmentő vezére!" Különböző listákat kezdtek vezetni. A feljelentések száma emelkedett. Megteltek a börtönök, büntető századok mentek a frontra, keresték a szökött katonákat. Általános statáriumot vezettek be, a gyanús elemeket kivégezték. Rettegésben élt mindenki, Demecserben is. Megjelent az I. majd a II. zsidótörvény is, mely a zsidók lehetőségeit, mozgását jelentősen korlátozta. Boltjaikat bezárták. A III. zsidótörvény még ezeknél is szigorúbb volt. Néhány kitétele: - A zsidók kötelesek a ruhájukon sárga csillagot viselni. -A zsidók telefonját le kell szerelni, gépjárműveiket el kell kobozni. - Zsidó nem foglalkoztatható, irodákból, színházakból ki őket tiltani. - Üzleteiket be kell zárni. Hajón, vonaton nem utazhatnak - Házukat, vagyonukat el kell kobozni, iparengedélyüket be kell vonni. - Lakásukat 14,00-17,00 óra között hagyhatják el. Parkban, sétatéren nem tartózkodhatnak -Aki zsidónak helyet ad, internálni kell. A parancs betartását a Nyilas párt és a csendőrség ellenőrizte. A parancs kiadása után, 1944. április 26 án megkezdődött a zsidók begyűjtése. Demecserben a zsidókat a Nagy utcán lévő zsidó templomba gyűjtötték össze. 37 család, a felsorolás szerint férfiak, asszonyok, gyerekek 3 napi élelemmel, németek kíséretével gyülekeztek. Lakásukat lepecsételték és államosították. Ezt követően éjszaka, Nyíregyházára, Varjúlaposra vonultak. Ott volt a fő gyűjtési hely. Az összegyűjtést követően tehervagonokba zsúfolták őket. Az ajtókon kis nyílást hagyva, szögesdróttal bedrótozták. Ugyanezt tették az ablakokkal is. A vonatokat irányvonatként Auschwitzba irányították. A demecseri állomáson áthaladó vonatokból még kiabáltak a lakosságnak. Sem vizet, sem kenyeret nem lehetett adni a szerencsétleneknek. A víz vételére megállt vonatoknak a közelébe sem lehetett menni.

Részletek Mezőfegyveresi Teremy József anyagából

A három SS katona

A német csapatokból az SS alakulat volt a legkegyetlenebb. Demecserből mégis volt három személy, aki jelentkezett az SS alakulatba: Batári Kálmán, Takács László és Tóth István. Sorsukról

később nem hallottunk. Rémhírként terjedt el, hogy Tóth István visszatért és a hónaljából eltávolíttatta a tetovált SS jelzést. A bombázások fokozódtak. Budapest és a nagyobb városok bombázásáról írtak az újságok. Később a debreceni és a nyíregyházi állomást is lebombázták. Demecserben naponta megszólaltak a szirénák, délután menetrend szerint jöttek kötelékben a bombázók, vadászgépek kíséretében. Már a zúgásáról meg lehetett ismerni, hogy angol, vagy orosz gépek voltak-e. Gyakran megjelentek a német vadászgépek is. Különösen este lehetett látni a légi harc során a röpködő világító golyókat, lövedékeket. A légvédelmi fényszóró csóvák keresték a repülőgépeket a nyírbogdányi gyártói. Gyakran lebegett a levegőben az úgynevezett „Sztálin gyertya". Olyan világosságot adott, hogy mindent olyan jól lehetett látni, mint nappal. Láttunk füstölgő repülőt, meg robbanást. Nyíregyháza, Debrecen többször volt bombázva. Többször híresztelték, hogy sorra kerül a nyírbogdányi és Demecseri gyár bombázása is. A lakosság a légitámadások alatt a pincékbe, óvóhelyekre menekült. Egyik napon biztosra vették a támadást a gyárak ellen és a lakosság az egész napot az erdőben, a határban töltötte. A repülőgépek többször vékony fém és alumínium szalagokat dobtak a levegőbe, hogy megzavarják a rádióadásokat. 1944. augusztus 23-án, Románia átállása után meggyorsultak az események. A németeknek a Kárpátokban kiépített védelmirendszerük megkerülésével 1944. augusztus 29-én az oroszok az Ojtozi szorosban átlépték a történelmi Magyarország határát. Szeptember 23-án átlépik a csonka Magyarország határát. Szinte ellenállás nélkül közeledtek felénk. Demecserbe először a magyar hadsereg vonult vissza. Itt tették le az esküt a Szálasi kormányra, német tisztek jelenlétében. Érezhető volt a feszültség az eskütételnél is. Rövid tisztálkodás és ellátás után tovább vonultak Dombrád felé, a Tisza túloldalára. Az átvonuló magyarokat követték a német csapatok. A fontosabb folyókon a hidakat átkelésük után felrobbantották. A gyárakat már nem is érkeztek leszerelni a gyors visszavonulás miatt. A lakosság a front közeledtével rémületben volt, mivel a csapatokról szóló rossz hírek eljutottak az emberekhez. Sokan csomagoltak és menekültek. Bíztak abban, hogy a Dunántúlra nem fognak eljutni a szovjet csapatok. Demecserből is elmenekültek az uraságok. Elek Endre itt maradt és orosz feleségével, Tatjánával várta a szovjeteket. Több magyar katona már itt megszökött az alakulatától és bujkáltak. Nagyon

kellett vigyázni a bujkáló katonáknak az áruló besúgók miatt. A katonai rendészet és a csendőrség kereste a szökött katonákat, akikre a statárium alapján kivégzés várt. 1944. október 19-én Székely és Nyírbogdány felől erős ágyúszó hallatszott, és egyre közelebb húzódott Borzsova felé. A Borzsovai iskolánál az út mellett harcálláspont alakult ki. Berkesz felől a vízgyűjtő csatorna töltésén a németek állása, az iskola felől az oroszoké. Komoly tűzerővel lőtték egymást. Több halott és sebesült is volt. A borzsovai urasági kastélyt rendezték be az orosz katonák kórháznak. Ide gyűjtötték a harcok után a halottakat is. A tanyai lakosok elmondása szerint volt olyan elhunyt, akinek a haja a szekérről leomolva a földet érte. Nők is harcoltak a szovjet seregben. A harcok után a holtakat és a sebesülteket beszállították Nyíregyházára. A gyümölcsösben és a Borzsován elhunyt német katonákat a lakosok a helyszínen temették el. A front elvonulása után a kastély leégett. A német katonák észak felé, Gégényen át Dombrád felé vonultak. Mivel Székely felől tankcsatát vártak, a Demecseri úton a mély vízgyűjtő csatornánál a hídon, az út közepén tankelhárító gödröt ástak és tank elhárítóval egy német katona várta a támadást. A Lónyai csatorna hídjait felrobbantották. a Bogdányi úti ás Berkeszi úti hídját is. Október 19-én estére a németek összeszedték Demecserből a 14 év feletti fiúkat, a leventéket és velük együtt elvonultak Gégény felé, Dombrádra. Vonulás közben Gégény határában a németeket támadás érte és tüzelő állást kerestek. Így a fiúknak sikerült megszökni. A határban a kukoricaszár kupokba rejtőztek el. A németek gyorsan elvonultak, a fiúk pedig reggelre hazajöttek. Október 20-án reggel csendes napsütésre ébredt a lakosság. A katonák elvonultak, az utcák üresek voltak, csak a reggeli kis istentiszteletre szóltak a harangok törték meg a síri csendet. A falu lakói félve lépett ki az utcára, félelmetes volt a nagy csend, az emberek valamire vártak. Tíz óra körül szovjet lovas katonák jelentek meg Kék felől a határban, a földeken keresztül érkeztek. Mint kiderült partizánok voltak. Végig járták az utcákat és lövés nélkül megszállták a községet. Az istállókban lovakat cseréltek. Ellenőrizték a határt is. Élelmet kértek és estére elvonultak a községből. Közben a szőlőnél két német katonát elfogtak és az állomásnál, a váltókezelő beton bunkere elé állították és kivégezték őket. A kivégzett németeket a temető bejárata mellett a lakosság temette el. Éjszaka visszajöttek a németek. Igen idegesek voltak, kutattak a partizánok után, majd még éjszaka ők is elvonultak a faluból. 1944. október 22-én reggel

szovjet és román csapatok érkeztek. Lovakkal, szekerekkel és kocsikkal jöttek, elfoglalták a falut egy puskalövés nélkül. Az orosz parancsnok oroszul beszélő tolmácsot keresett. Apám, Teremy Sándor, mivel az I. világháború után több évig orosz hadifogságban volt, megtanult oroszul, így ő lett a tolmács. Az orosz főhadnagy, aki a község parancsnoka lett, utasítást adott az orosz és román katonai vezetőknek a rablás, a lopás megszüntetéséről és a lakossággal való megfelelő viselkedésről. A lakosság a korábban érkező hírektől megfélemlítve várta a megszálló hadsereget. A nők fekete, sötét ruhába öltözte, arcukat igyekeztek minél jobban eltakarni, mert a hírek alapján féltek a katonák zaklatásától. A fiatal gyereklányok a házakba, bunkerekbe húzódtak. A katonák tisztálkodással, a jószágok etetésével és élelemszerzéssel foglalkoztak. Sokan az értékes tárgyakat keresték, gyűjtötték a gyűrűket, a karórákat, az ékszereket. Volt olyan katona, akinek a két karján már több óra nem fért el, így a lábára kötötte azokat. Az élelmiszerszerzés elég egyszerűen történt. A faluban a baromfiudvar állomány erősen lecsökkent. A sertés vágástól sem riadtak vissza. Ha találtak házinyulat, azt is elvitték, levágták. Sütöttek, főztek, pihentek. A kertben éppen a méhek kaptárjait bontotta fel néhány román katona, mikor nagy süvítéssel egy ágyúlövés érte a Kálvin teret. A román parancsnok hintója két lóval együtt elpusztult. Két román katona súlyosan megsérült, egyikük lábát elvitte egy repesz. Az utcán táborozó csapat megmozdult, igyekeztek az utcát elhagyni. Felkészülve várták a következő lövéseket. Az orosz tüzérség az Arany János utca északi oldalán lőállásba helyezkedett, de további belövés nem történt. Rövidesen megjelent egy német repülőgép a légtérben. Alacsonyan szállt, körözött és közben géppuskával lőtte a megszálló sereget. A lakosság pincékbe, bunkerekbe húzódott. A katonák kiálltak az udvarra és kézi fegyverekkel lőtték a repülőgépet. Halottakról és sebesültekről nem volt tudomásunk. Egy szovjet katonát találtak meghalva a Lónyai csatornában, a szivattyú közelében, akit ott is temettek el. A szovjet és román hadsereg több napos tartózkodásra rendezkedett be. A katonák pajtákban, istállókban, szénás színekben és a szabadban, szekereken pihentek. A tisztek lefoglalt lakásokban, zsidók és menekültek házaiban szállásolták el magukat. Várakozás közben a katonák érdeklődtek, hogy milyen város az a Tisza, az öregek mondták nekik, hogy olyan nagy, hogy mind elfértek benne, nem tudnak továbbmenni, hiszen a céljuk Budapest és Berlin volt. Demecserből a jobb módú családok, a

földesurak pénzükkel és értékeikkel elmenekültek a front elől. Egyedül Pazonyi Elek Endre és orosz származású felesége Tatjána várta a szovjet csapatokat. A megérkező orosz tisztek, parancsnokok részére fogadást is adott. Majd ezt követően, jóval később hagyta el a falut családjával együtt. A Tiszán az orosz csapatok sokáig nem tudtak átkelni. A német csapatok a túloldalon beásták magukat és fedezékükből ellenőrizték a Tisza vonalát. A hallomások szerint a felvidékről levonuló csapatok útvonalát biztosították. A Kárpátokban kiépített állásokat kénytelenek voltak feladni a Románia felől érkező orosz csapatok miatt. A Tisza melletti területeket a csapatok frontvonallá nyilvánították. Dombrád községből a lakosságnak el kellett költöznie Gégénybe, Demecserbe és Pátrohára. Csak a férfiak jártak fel az állatok gondozására. Az orosz és román katonák összeszedték a környéken az összes vashordót, később a fahordókat is, hogy a Tiszán hidat tudjanak építeni belőle. A megépített hidat az átkelésnél azonban a németek mindig szétlőtték. Nagyon sok orosz katona veszett bele a Tiszába, esett el az átkelés megkísérlésekor. A németek majdnem egy hónapig tartották a frontvonalat a Tiszánál, majd elvonultak. Ezt követően az orosz és román csapatok átkeltek a Tiszán, kivonultak a környező településekről, csupán a parancsnok maradt néhány katonával. A front elvonulása utána a dombrádi lakosság visszaköltözött és megindult az élet a községekben. A menekültek egy rész is visszaérkezett. Elkezdődött a romok eltakarítása, a helyreállítás, a hidak megépítése, az állatok befogása. A híradó, a rádió közölte, hogy a csapatok Budapest felé közelednek. Szálasi a nyilas csapatokkal nyugatra menekült, magukkal vitték az ország aranykészletét, a koronázási ékszereket és a Szent koronát. Budapest környékén nagyon nehéz harcok folytak.

A dunántúli nehéz harcok után, 1945. április 4-én hagyták el hazánkat. A harcok még tovább folytatódtak, majd Berlin 1945.május 9-i eleste után Európában végre befejeződött a háború, óriási veszteségeket okozva mindenkinek. Az ország romokban hevert, összeomlott, szétlőtt épületek, felrobbantott hidak, gyárak voltak mindenütt. A lakosságnak a harcok alatt a nyomor, az éhezés jutott. A háború áldozatait nehezen lehetett összeszámolni. Demecserből 83 áldozatot tudtak azonosítani. Voltak aki meghaltak, eltűntek, vagy fogságban, ismeretlen helyen lehettek. Sok sebesült tért haza a frontról, hogy itthon gyógyuljon meg. Mások gyógyulásuk után hadi-fogságban, táborokban éltek és

csonkán, kar, láb nélkül, fél lábbal, vagy fogyatékosan tértek vissza a családjukhoz. A fogságból hazatérők szerint nagyon sokan maradtak még fogságban. A harcok alatt szinte megszűnt az élet. Mindenki pincékbe, bunkerekbe húzódott. Féltek a harcoktól, az idegen katonáktól. A front átvonulása után azonban az emberek úgy érezték, hogy nem állhat meg az élet. Minden településen, így Demecserben is megkezdődött a romok eltakarítása, az ország, a település újjáépítése. Sok leányt sajnos így is megerőszakoltak, de ezt nem igen volt szabad reklámozni.

"Hol sírjaik domborulnak..."
Forrás: Lucza János kemecsei helytörténész

Az 1914-1918 közötti I. Világháború kirobbanásának 100. évfordulója alkalmából közöljük Demecser hősi halottjainak névjegyzéke mellett néhány fontos adatait. A nevek ismertek, a hősi emlékmű, Teremy tanár Úr Demecser című könyve is pontosan tartalmazza azokat. Most ezen összeállításban születésük helye, életkoruk, családi állapotuk, harci egységük pontos neve is szerepel, és hősi haláluk ideje, helye is megtalálható. Kegyeletünk és tiszteletünk kifejezése is ez a megemlékezés, egyúttal mementó az utókor, a leszármazottak részére is.

Demecser hősi halottainak száma 42.

Antal András Nyíregyháza, szül. 1891, nős, 11. honvéd gy. e., honvéd, orosz harctér, 1917. júl. 8. Beke József Demecser, szül. 1882, honvéd gy. e., honvéd, Przemysl, 1914. nov. 17. Benya Béni Demecser, szül. 1897, nőtlen, 29. vadász e., vadász, orosz harctér, 1916 Benya József Demecser, szül. 1895, nőtlen, 11. honvéd gy. e., honvéd, oroszharctér, 1914 Bötykös Albert Demecser, szül. 1878, nős, 11. honvéd gy. e., honvéd, orosz harctér, 1915. ápr. 15. Bötykös Imre Perbenyik, szül. 1891, nőtlen, 11. honvéd gy. e., honvéd, orosz harctér, 1914. szept. Dzsadek Gyula Tiszadada szül. 1881, nős, honvéd gy. e., gyalogos, orosz harctér, 1915. jan. 1. Éles László Demecser szül. 1880, nős, 11. honvéd gy. e., honvéd, orosz harctér, 1916. jan. 4. Fekete Ferenc Demecser szül. 1897, nőtlen, 11. közös honvéd gy. e., gyalogos, Nyíregyháza, 1917. júl. 25. Fischer Lajos Demecser szül. 1897, nőtlen, 11. honvéd gy. e., gyalogos, orosz harctér, 1915. júl. Fischmann Ignácz Demecser szül. 1886, nős, 11. honvéd gy. e., gyalogos, orosz harctér, 1914

Hajnal Péter Demecser szül. 1891, nőtlen, 11. közös honvéd gy. e., gyalogos, orosz harctér, 1914. okt. Hegedüs Antal Demecser szül. 1882, nős, 11. közös honvéd gy. e., gyalogos, orosz harctér, 1914. nov. 15. Hegedüs Sándor Demecser szül. 1882, nős, 11. közös honvéd gy. e., gyalogos, Demecser, 1918. szept. 29. Huszár István Nyírbogdány, szül. 1892. nőtlen, 11. honvéd gy. e., honvéd, orosz fogság, 1917. dec. Huszti József Demecser, szül. 1892, nőtlen, 11. honvéd gy. e., honvéd Volhinia, 1916. Kovács Károly Nagykálló, szül. 1880, nős, 60 gy. e., gyalogos, Taskend, 1916. László József Demecser, szül. 1891, nőtlen, 65. gy. e., kerékpárosztag, őrmester olasz harctér, 1917. László Ferenc Demecser, szül. 1893, nőtlen, 65. gy. e., gyalogos, orosz fogság Mák Imre Nyíregyháza, szül. 1896, nőtlen, 65. közös gy. e., gyalogos, orosz fogság, 1917. Mihály András Levelek, szül. 1892, nős, 5. közös gy. e., gyalogos, Segesvár, 1918. szept. Nagy Mihály Nyírtét, szül. 1889, nőtlen, 65. közös gy. e., gyalogos, orosz harctér, 1915. szept. 21. Nagy Sándor Ófehértó, szül. 1893, nőtlen, 5. honvéd huszár e., huszár, Budapest, 1916. júl. 11. Náczán János Demecser, szül. 1888, nős, mezei tüzér, altüzér, Nagykálló, 1920. máj. Ondó József Vasmegyer, szül. 1891, nőtlen, 65. közös gy. e., gyalogos, orosz harctér, 1916. Ondó Péter Vasmegyer, szül. 1891, nőtlen, 11. honvéd gy. e., honvéd, orosz harctér, 1917 Papp Ferenc Demecser, szül. 1886, nős, 65. közös gy. e., gyalogos, Ungvár, 1914. okt. Pisla András Sényő, szül. 1880, nős, 11. honvéd gy. e., honvéd, orosz harctér, 1915. máj. 18. Sepa Ferenc Demecser, szül. 1892, nőtlen, 65. közös gy. e., gyalogos, orosz harctér, 1916. Sepa István Beszterec, szül. 1892, nőtlen, 65. közös gy. e., gyalogos, orosz fogság, 1918. Sipos Gábor Demecser, szül. 1889, nőtlen, 65. közös gy. e., gyalogos, orosz harctér, 1914. okt. Sipos István Demecser, szül. 1876, nős, 11. honvéd gy. e., honvéd, orosz harctér, 1916. jún. 10. Schwarcz Sámuel Demecser, szül. 1888, nős, 11. honvéd gy. e., honvéd, orosz harctér, 1914. dec. 20. Szabó Albert Demecser, szül. 1893, nőtlen, 65. közös gy. e., gyalogos, orosz harctér, 1915. máj. Szabó Ferenc Demecser, szül. 1888, nőtlen, 65. közös gy. e., gyalogos, orosz harctér, 1915. jan. 15. Szöllösi Ferenc Demecser, szül. 1886, nős, 65. közös gy. e., gyalogos, orosz harctér, 1914. okt. Tamás József Demecser, szül. 1889, nőtlen, 65. közös gy. e., gyalogos, orosz harctér, 1914. szept. Tamás Sándor Demecser, szül. 1892, nőtlen, 11. honvéd gy. e., honvéd, orosz harctér, 1915. márc. 8. Török Pál Tiszakerecseny, szül. 1883, nős, 12. huszár e., huszár, orosz harctér, 1914. Váradi Mihály Nagykároly, szül 1876, nős, 82.

gyalog e., gyalogos, román harctér, 1916. Zakar Gábor Demecser, szül. 1874, nős, 11. honvéd gy. e., honvéd, orosz harctér, 1917. Zakar István Ramocsaháza, szül. 1888, nős, 65. közös gy. e., gyalogos, olasz harctér, 1918. szept.

A második világháború Demecseri áldozatai:

Bacsó József Nagy Pál Bagonyi Lajos Jóni József Náczán János Bagonyi Mihály Karász Lajos Papp József Baráz András Kató István Potomai József Baráz János Kántor Béla Polyák Péter Barok József Kékes András Rózentál József Barati Sándor Kiléber István Rózsás József Batári Sándor Kiléber József Sepa Mihály Bedécs Imre Kocsis Lajos Simancsik János Benda György Ifj. Kocsis Lajos Simoreszik János Beláz András Koós János Sipos János Csadek Sándor Kósa Miklós Somogyi Antal Enyedi Imre Kovács Béla Szanicza János Enyedi József Kovács István Szaniszló Béla Éles József Kovács József Szaniszló György Fodor Sándor Kovács Sándor Teremi Sándor Fuzák Ferenc Lankó János Teremy Gyula Gogol Sándor Laskai Ferenc Teremy József Gulyás András László Bertalan Teszák János Győri Sándor László Béla Teszák Pál Hajdú Béla Lengyel Gyula Sz. Tóth János Hajdú János Lengyel László Tóth Menyhért Hajnal Menyhért Liki Mihály Trohák Pál Hegedüs Sándor Litahi József Vajda Antal Hudák István Méz Gábor Vaskó Ferenc Jakab Ferenc Mitru Miklós Vaskó Sándor Janóczki Pál Molnár Ferenc Varga István Jámbor Albert Nagy József Zilahi József

A talaj kialakulása

A Nyírségre fújt futóhomokot a szelek ide-oda mozgatták helyenként jelentékeny magasságú buckákat, gerinceket halmoztak fel, szélbarázdákat vájtak bele. A mélyedésekben összefutó csapadék vízállásokat, tavakat hozott létre. Száraz időben ezek ismét felszikkadtak. A talaj felszinét itt-ott benőtte a fű, majd erdőségek is keletkeztek rajta. A terület nagy részén azonban a szélviharok felszinformáló ereje, ha kisebb mértékben is, egészen a legujabb időkig éreztette hatását, míg végre az emberi kez munkája, az egyre belterjesebbé vált mezőgazdasági művelessel s különösen a valóságos áldást jelentő akácfa ültetésével a futóhomokot teljesen megkötötte és a Nyírség felszíne mai

alakjában állandósult. Ez az alak szabálytalan, lapos kup felületéhez hasonlít. A Tisza vizének munkája mélyítette le a Nyírségtől északra fekvő Rétköz felszínét is. A feltűnő magasság különbség két természeti erő hatása folytán alakúit ki s a folyóvizek és a szélviharok munkájának következmenye. A rétközi medence fenekére lerakódtak a felette elterülő víz üledékei s különböző származású törmelékek és hosszú időn át feltöltötték. A harmadkor végén, az u. n. levantei időszakban ez a feltöltődés már annyira előre haladt, hogy a levantei tenger nem is volt összefüggő víztükör, hanem különálló s aránylag sekély mélységű, édesvizű tavak csoportja. A homok buckákkal, gerincekkel körülvett mélyedések, vízállások alakja, kiterjedése, helyszínrajzi eloszlása szinte szeszélyes változatosságot mutat. Magassági elrendezettségükben azonban határozott törvényszerűség ismerhető fel, ami a térszin általános alakjából következik. Ha a Rétköz déli szélétől, kiindulva, deli iranyban haladunk, minden dél felé következő mélyedes fenékszintje magasabb az azt megelőzőnél. A tervezet ugy a gyűjtő főcsatorna, mint az összes nyíri csatornák fenékvonalát olyan mélységre helyezte, hogy „ezen nyílt csatornákon nemcsak a völgyek és lapályok árkiöntései, de egyszersmind a mélyebb fekvésű öblök és medencék vizei, kár és veszély nélkül még akkor is a Tiszába vezethetők legyenek, ha a Tisza és a nyíri vizek legmagasabb vízállásai találkoznának."A Rétköz valóságos tengerré alakult át. De egyre tűrhetetlenebbé vált a helyzet a Nyírségen is. A vármegyei árkok s az egyes birtokosok magán árkai ugyan nagymennyiségű vizet vezettek el a Rétköz felé, csekély méretüknél fogva azonban korántsem voltak alkalmasak arra, hogy a nyíri árterületeket a víztől mentesítsék.

Közlekedés a Rétközben

Száz évvel ezelőtt itt ezt a tiszai részt nádas, mocsaras vidéknek láttuk. Az egész részt víz borította. Csónakkal közlekedtek az emberek. Egy-egy falu három-négy vagy öt lakásból állott. Az emberek foglalkozása halászat volt és a madaraknak a tojásait szedték ki. Halászat vagy tojáskeresés közben az emberek csónakon, ahogy közlekedtek, látták, hogy bizonyos tűzoszlop tör fel a vízbül. Közel menni nem mertek hozzá, mert egy hatalmas, ember nagyságú béka őrizte ezt a tüzet és inkább távolodtak ilyenkor már a gázlókon, ami a nádasban volt. Azon elhagyták a vizet. Hogy mi volt ennek az oka, az öregek mesélik: Elátkozott

pénz, aranypénz volt az a lángoszlop és elátkozott ember, aki őűrizte bíéka kíépibe. Az szívesen vette volna, hogyha ebből a tűzből vettek volna a járóúkelőük, mert ara volt elátkozva, addig őrizze ezt a tüzet, amíg el nem hordják lassan-lassan, és el nem fogy. A mocsarak lehúzódtak lassan erről a részről. Erdő borította utána a nádas helyett ezt a részt. Legtöbb nyírfa volt, azért nevezik Nyírségnek.

Legenda a betyárokról

A Nyír erdőiben megjelentek a szegénylegények, akiket a pandúrok üldöztek. Ezek voltak a betyárok. Tizenkét betyár telepedett le itt a környékünkön. Először nagyon megértette egymást a tizenkét betyár. Egyikőjük cselből a demecseri vár urához szegődött szolgálatra és a tizenegy betyár, aki külön maradt, megtámadta a várat. A várúr megkérte szolgálóját, csaónakkal vinné be őtet a víz közepén elrejtett nádashoz, ahol megbújhatna a betyárok elől. Ez teljesítette is kívánságát. Csónakba ültek, bementek a nádas közepére. Itt viszont a betyár elszámította magát, mert az úr megkapta hátulról, kiszúrta mind a két szemét és úgy engedte vissza csaónakkal. Bolyongás közepette, ahogy csónakkal evezett a nádasban, úgy talált rá a tizenegy betyár. Persze nem tudták megtalálni az urat se. Ekkor a várat kifosszák és elmennek szálláshelyekre, a kéki Cicka-hegy alá, amit ők neveznek el így eggyik lányraól. Itt peénzt elássák, és azt mondja véletlen a betyárvezér, hogy: – Ezt a pénzt nem jaól tettük el, mert megtalálnám akkor is, ha vak lennék. Ere a tiszttársa megragadta, kiszúrta minda két szemét, és úgy engedte szabadjára, hogy: – Találd meg, úgy látszik áruló akarsz lenni! A tíz betyár tovább vándorolt és Pergeszabolcson üti fel a tanyáját közvetlen. Itt pedig egy Szigeti nevű paraszt bácsi juhot legeltetett. Amikor meglátta a tizenkét betyárt, először nem tudta mire vélni, hogy mi az. Lovas, fegyveres emberek mit keresnek itt? De bizony nagyot nézett, amikor már a juhokat ütötték a nagy rendre, sorjába és őűtet is meg akarták fogni. Akkor az öreg elindult szaladni, laóval vágtattak utána. Hát mennek-mennek egész a Tiszáig. Az öreg gondolkodik a Tisza parton: – Mit csináljak? Hova menjek? Nem vóút más mit tenni, átszaladtam a Tisza jegén – mondja az öreg. Hát a lovasok csak utána mennek. Ott szaladgál mindenfele, ere is, ara is. Nem vaót mást mit tenni, beszaladt egy csomó zőűd tengeribe. Így aztán

eltűnt a tíz betyártoul. A tíz betyárnak nem vót mit tenni, visszafordultak és Berkesz alatt a juhokat elhajtották, eladták – mondta így az öreg Szigeti. Persze a tíz betyárt elfogják a pandúrok és a berkeszi gróf parancsára a berkeszi udvaron, a gróf udvarán akasszák föl mind a tízet egymás mellé. A két vak betyárt, aki koldulással kereste utána a kenyerét, azt pedig a gróf befogadta a vár udvarába abból a célból, hogy megkeresse majd az elásott aranyat. El is indultak, és amikor elértek a hegyhez, tűz csapott fel a hegyből és a betyár akkor azt mondta a grófnak, hogy menjen egyedül oda a hegytetőre és ott várja meg, amíg még egy tűz fölcsap, akkor lökjön rá homokot. A gróf oda is ment. Hanyattfeküdt a hegy tetején. Igen ám, de alighogy hanyattfeküdt egy cérnaszálon csüngve egy nagy malomkerék megjelent a feje fölött és ott forgott cérnaszálon. Persze nem mert semmit csinálnia graóf, alig hitte, hogy eltűnjön onnan a malomkerék. Visszafordult, hazament. De másodszor megint csak próbálkozik vele. Két nyírfasor közt kellett elmenni, hogy a hegyhez érjenek, és másodszor is vágtatnak a hintón. A fa összehajlott nagy suhogással és egy fekete hollaó a fák fölött elrepülve kiragadta a hintaóbul az urat és azt ugyan még ma is kereshetik. Még ma se találták meg az urat. És ettől kezdve senki se akadt, aki még ott az elrejtett pénzt keresné az emberek közzül. Ezt, ezt mindenki beszéli Kéken, kérem – kérem szépen. Sőt ez van még tovább arról is, hogy az öreg Farkas bácsi pedig azután megleste ezt a történetet és sikerült neki homokot szaórni era a lángcsóvára és fönt maradt egy üst pénz. És hazavitte az aranyat – ezt különben már édesanyám is mondja, hogy azt látták, hogy rengeteg aranypénzt vitt haza és meggazdagodott belőűle. Vót neki, tulajdonképpen Kék környéke az övé vót, mer megvette az egészet. István gróftól és Nyárádyaktól, mer tulajdonképpen a Nyárádyak az azt hiszem a főtanácsos volt és attól vette meg ezt. És mikor visszavitte az üstöt elásni ugyanara a helyre, akkor rálépett, hogy megtapossa, hogy ne lásson, ne látszódjon a friss hely, és akkor kicsavarták a lábát úgy, hogy még ma is így van a lába. És az öreg meséli is, hogy úgy történt. Állítja. Hát azt, hogy mi a valóság vagy mi nem?

Nagy János története (76)

Az öreg berkeszi grófnak, gróf Imrének vót egy kocsisa, Dajka Mihálynak hítták. Az annyira értett a lúhoz, a lúápoláshoz, hogy

Berkesz Pátrohához, a pátrohai állomáshoz tizenkét kilométer. És Cégényből indult a vonat Demecserbe, és mire a gyorsvonat beért Demecserbe, az is a tizenkét kilométert akkorára megjárta. És már félútba megdöglött az egyik lova, félútba. És mire odaért az állomásra, akkor kifordult a hámból, a hajtásból, tehát félútba megdöglött. És a döglött lúval kijött az állomásra, és el tudott menni a gróf a gyorsvonattal. Ezt a gróf észrevette, hát azt mondta a kocsisnak: – Hát Mihály fiam, régi szógám vagy, eridj el pihenőre. Adok neked földet, kifizetlek egész esztendőre, osztán gazdálkodjál, éljél úgy, mert nékem fiatalabb kocsis kell. – Jól van gróf uram, majd én sietek, tessék kifizetni, és ami jár, tessék kiadni – hát aszondja a kocsis. Mert ott volt húsz lovász, húsz kocsis, de ű volt az első hajtó kocsis. Azt nem tette meg száz ember se, amit ü megtett. És egy más ember ment a gróffal ki az erdőre.

Nagy János másik története(76)

A berkeszi grófnál volt egy parádés kocsis. Volt neki vagy harminc darab kocsiló. Neki lovászai is voltak, de ő a lóra egyszer se tette a kezét, hanem a lovászok kezelték. Befogták neki a lovat, felült a bakra és hajtott. De ő tudott valamit. Hát volt egyszer egy ember a pajtának a tetején. És fedte náddal a pajtának a tetejét. És mikor ment ez a Dajka Mihály négy lóval, mikor odaért a dohánypajta irányába, akkor csak megállt mind a négy ló, mint akit leszögelnek. Szól a lónak, nem megy sehová. Akkor így felnéz a kocsis a pajtára. A gróf meg ott ül hátul az ülésben. Azt mondja: – Hallja barátom, engedjen engem az utamra. Nem akarta észrevenni az ember. Aszondja: – Hallja barátom, engedjen az utamra. Akkor lenéz az ember: – Hát mit akar maga tőlem? Hát bántom én magát? Fogom én a maga lovát, hogy nem megy? Hát tán arra vón kíváncsi, hogy nem megy, tóljam meg a kocsit utána? – Nem kell azt tólni kérem, hanem engedjen engem utamra. Nem enged? – Hát menjen, ha mehet! Ez a kocsis nem szólt semmit se. A zsebébe vót mindig ilyen rezerva sarok, amit a patkóba bele szoktak csavarni, hogy esetleg a lú el ne csússzon a kövön. Hát ez csak benyúl a zsebébe és kivett egy patkósarkot, amit a patkóba szoktak belecsavarni. Négyellős ostora volt, és akkor rákötötte az ostor hegyire. Megforgatta, közévágott a lú közé az ostorral. A lovak megindultak, mentek. Az ember meg, mint egy zsák lefordult a pajta tetejéről. A lú közé csapott, és az a vas sarok kivágta az

embernek az egyik szemét. Ezt látta a gróf a szemével. Egy esetbe történt, egy húsvét szombatján. A gróf hazulról és későn kapott táviratot, hogy ide és ide kell megjelenni. Majd kérem szépen felhívta telefonon a Dajka Mihályt, azonnal fogni és ki a nyolcashoz, reggel. Na, de már Cégény az állomáshoz tizenkét kilométer, Kisvárda a demecseri állomáshoz tizenkét kilométer. Telefonon felhívta a kisvárdai főnököt, hogy kiindult-e a vonat? – Kérem gróf úr, éppen most indult ki! Nem, még ő azután ült a kocsira. – Na, Mihály mán Kisvártáról kiindult a vonat! – Nem baj gróf úr! Hát megindult menni a kocsival, na, ő hamarabb ért a demecseri állomásra, hogy még jegyet érkezett váltani. De félútba megdöglött az egyik lú. Leszállt a gróf, megfordult Dajka Mihály. Mikor bevezette a lovakat az istállóba, az egyik bement, a másik felbukott. Hazajött a gróf, jelentette neki, hogy a Lancsi, almás-babos ló megdöglött. Aszondja: – Na, Mihály nem baj, hogy megdöglött fiam, csak azt mondd meg nekem, hogy mi történt, hogy a Lancsi nem izzadt, a Lajstrom izzadt. Mondd el nekem fiam aztat, mi vót ennek az oka? – Hát – aszondja – gróf úr, itt nincs tagadnivaló semmi, a Lancsi félúton megdöglött. De azért hazajöttem vele. – Hazajöttél vele fiam. – Haza. Na nézd – aszondja – nincs semmi baj. Az évnek az elejin vagyunk, kifizetlek az egész évre és fiam légy szíves hagyd el az istállót úgy, hogy ide többet soha ne gyere. Hát – aszondja – nincs mit tenni, szót fogadok. Ki tetszik holnap méretni az életet, elszállítom haza. Vissza nem jövök, kocsisember vagyok. Vagy tudok az lenni, vagy nem. Tessék másat választani. Úgy is történt. Kimérette évre a bérit és elment. Hát az a sok lú mi ott vót, neki tizenkét lovásza vót, azok csak a lovakat ápolták, etették, pucolták, de nem adott az Isten olyan embert, hogy a lúnak közelibe mehessen, hogy annak valaki szénát adjon vagy vizet adjon! Ha mentek a legények hozzá, hogy etetnek, hát a plafont érte a lábai, harapott, vágott, rúgott, se ponyvával, sehogy nem boldogultak, amikor otthagyta. Hát ott vót egy jószágkormányzó abba az uradalomba, elhívták a cselédek, hogy nézze meg, mi történt? Minden lú megdöglik, három napja nem ettek, nem ittak. Hát, ha idegen lovat visznek be, az is! Hát nincs mit tenni, vissza kell Mihályt hozni. Hát a következő nap mentek is Mihályért. Ment egy legény. – Mihály bátyám, azonnal jöjjön vissza! – Kinek a parancsára? – A gróf úr parancsára. – Hát fiam, én nem veszem igénybe az üzenetet. Eridj haza, mondd aztat fiam, nem találtál itthon. Akkor délután ment a másik. Az is úgy járt, nem veszi tudomásul az üzentet. – Mondjátok fiam a gróf

úrnak, hogy én csak annak a szavára megyek vissza, aki engem elereszteett a szolgálatomból. Ha a gróf úr nem sajnálja a fáradságot, hogy eljön és felszólít, hát elmegyek széjjelnézni. Elment a gróf úr, azt mondta neki: – Mihály fiam, gyere vissza, holtiglan kenyeret adok neked, elmégy nyugdíjba fiam és a többit bízd rám, de gyere vissza, mert minden lovam megdöglik. Felült a gróf úrhoz a kocsira, azt elment vissza. Bemegy az istállóba. tele van az egész placc, mert az tiszta szép volt, ki volt írva mindnek a neve. Hát bemegyen oda, hát azok a vad jószágok! – Adjatok csak egy suhogót! Aztán elkezdi ütni, elkezdi szélről a lovakat seprűzni. – Mi van ezekkel, hogy a farkas egyen meg benneteket! Hozzatok neki enni, hozzatok neki inni. Eszik ez, iszik, csak nem jól kezelitek a lovakat. Hát oszt még a Dajka Mihály bácsi vót nála három évig, oszt nyugdíjba helyezte. Így, tisztesség útján jöhetett egy másik. Ha őt vissza nem veszik, ott többet lú nem marad meg. Hát ez tiszta igaz, ez nem hazugság. Én ugyan látni nem láttam, de olyan emberektől hallottam, akik nem hazudnak. Ennek a fia, avval beszélgettem, Sándorral, aszondták neki: – Azért van jó lovatok, mert az apád ördög. – Dehogy ördög, lehet a ti lovatok is olyan. – Hát mondd meg, mit csinált? – Tudod, tavasszal, mikor megindul a légy, lepke repked már kinn, ha egy piros lepkét látol, ha hét határon repül keresztül is, szaladj utána és fogd el és akkor a rúd szárnyát, rúd ágat vágja bele egy baltát, hogy nyíljon meg és abba tedd bele a lepkét. De én bizony sose kíséreltem meg, nem mertem vele foglalkozni.

Lippai Ferenc története(61)

Ismertem egy embert Demecserben. Mán 17 éves vótam, az is kocsis ember vót, osztán Duszás Jánosnak hítták. Kiment az állomásra, vendégekért. Kocsma előtt, mikor vitte a vendégeket, megállt. Bement a kocsmába, oszt akkorra a lú meg elszaladt a vendégekkel. Szóltak neki: % – János bácsi, hát elszaladt a lú! – kiment, verte a lábát a földhöz, kiszaladt: – B...a az Isten, ide kell neki jönni, ide kell neki jönni! – Verte a lábát a fődhöz. Nem csinált ű semmit, csak kiment a kocsmábul és visszajött a lú oda, ahunnan elment. Akkor osztán felült a bakra, oszt elhajtott. Olyan öreg vót, mégis kocsisággal foglalkozott. Tizennyócba meg is hótt. % Valamit adnak a kezibe, vagy kezet fog valaki vele, arra hagyja a tudománt. Vagy ha nem akarja, seprüt adnak a kezibe, aztán a seprüt elégetik.

A vak koldus meséje *(Sokan mesélték a történetet)*

A demecseri földvár szintén a Rétköz mocsarából emelkedik ki. A községtől az északi iránytól kissé nyugat felé öt és fél kilométer távolságban fekszik, egy oly, északról dél felé vonúló, mintegy 1000 lépés hosszú és 100 lépés széles, természetes homok-magaslatnak a közepe táján, mely a Tisza szabályozás előtt a Rétségnek nevezett mocsaras, nádas ártérnek állandó szigetét alkotta. A térképen Várhegy a neve. A nép azonban Tündérvárnak, Leányvárnak nevezi. Mint minden feltűnőbb helyhez, úgy ehhez is hagyomány vagy monda fűződik.

Nemes Imre községi jegyző szerint egy Szilágyi nevű kéki gazdaembernek, sok év előtt igen magas korban elhalt atyja, fiatal korában Debreczenben járván, ott egy világtalan, 100 év körüli hegedősnek meséit hallgatta, a ki ezekkel kereste kenyerét, és midőn megtudta, hogy hallgatói között rétközi 397ember is van, elkeseredve panaszolta, hogy megvakulásának története a demecseri Lányok várával van összefüggésben.

Ugyanis a XVII. századnak a végén, a törökvilágban, mint ifjú egy úrnak a szolgálatában állott, kinek a Kacsavár volt a tanyája, mely a pátrohai határban néhány kilométer távolságra fekszik a demecseri vártól és szintén egyik szigetét tette a rengeteg rétközi mocsaraknak, és a mely két vár csak csolnakon közlekedhetett egymással.

A Kacsavár ura a törököktől szorongatva, kénytelen volt feleségével, szép leányával és kincseivel az erősebb demecseri Lányok-várába menekülni. Az öreg hegedős volt a csolnakos, s mikor már közel voltak a demecseri menedékhez, az úr mindkét szeme világától megfosztotta és a vízbe dobván, életét is elakarta emészteni, nehogy övéinek és kincseinek hollétét elárulhassa. Valahogy azonban megmenekült és mint hegedős tengette hosszú életét. Mi ebben a mese vagy igazság? egyikünk sem tudhatja. annyi azonban bizonyos, hogy hozzáférhetetlenebb helyet, mint az ebben a terjedelmes ingoványban épült várat, vidékünkön találni alig lehetett volna. A vár kerülék-alakú; öt–hat méter magasra emelkedik ki a sziget legmagasabb pontjából. Tetejének középtáját kincskeresők kissé homorúvá vájták. Fensíkjának hossza délről északnak 40 nagy lépés és 26 lépésnyi széles. – Nyugati oldala egészen meredek, a keleti kissé lejtős. – Északi és déli végét sáncz-árok szegélyezi. Az ezekből kikerült földtömegnek egy része kifelé

hányatott. Az északi, félkörben futó árok kevésbé van elmosódva, mint a déli. A keleti oldalon egy 2 méter magas és másfél méter széles párkány vonul végig. A vár fensíkján sok téglatöredéket találni, bizonyságául annak, hogy itt hajdan épület emelkedett, csakhogy ez a magaslat sokkal régibb időből származik, mint a mikor már téglákat használtak, mert itt nemcsak számos őskori, durva cserépedénytöredéket, de határozottan bronzkorszakra valló fekete, – kívűl fényesre csíszolt – díszített edénydarabokat is találtunk. A vár körül is hasonló tárgyak vannak a felűleten szétszórva.

A rétköz mocsarai

Szabolcs maradéki ezer esztendőnek Lefolytán, sok színét láttuk az időnek. Átal mentek rajtunk ezer változások, Melyeket nem tudtak kiállani mások. Forrás: (Bozóky 1809.)
A bereg mocsarai a pokolba vezetnek, e mocsaras területen a római caesarok fénykorában (Kr. u. I. és II. században) jazygok tanyáztak, a rómaiak, nem tudták hasznosítani így nem is gyarmatosították, de a germán törzsek és a szlávok a jazygokkal hol barátságos lábon, hol pedig ellenséges visznyban állottak időszámításunk első századaiban a Tisza felső folyása mentén letelepedett germán törzsek, melyek közül nagyobb történeti jelentőségre vergődtek a lovas búrok, a hatalmas termetü bastarnák és később a gótokkal közeli rokon gepidák. A hun uralom megdőltével, Ungvár vidékétől a Tiszáig terjedő területen, szlávok telepedtek le. A népvándorlás további hullámai ezen mocsaras területek védelme alatt álló őslakosságot nem tudták elseperni, s védelmükre hathatós eszközül szolgáltak a földsánczok vagy földvárak, amiből egy nyomai Demecsertől északra még fellehető. A Tisza partján és a Nyírség mocsarai közt elterülő földvárak, mint Demecser, Pazony és Pócs-Petri községek határában, szláv kéztől származnak, hasonlókép a szabolcsi földvár is, mely azonban későbbi keletű.
Ott, hol a szlávok már ilyeneket találtak, siettek azokat a maguk részére felhasználni. Ezek a földvárak nemcsak a népvándorlás viharai, hanem az árvizek ellen is biztos védelmet nyújtottak.
A IX. században e területen a poligám Mén-Marót uralkodott, kit Anonymus bolgárnak tart s aki, szerinte, "kazár népek felett uralkodik." Az Anonymustól említett kazár-törzsek a Nyír vidékén laktak, de a krónikákon kívül közvetetlen adataink nincsenek róluk.

Anonymus, aki honfoglaláskori adatait nagyrészt a későbbi kor hagyományaira alapítja, ezzel vissza akarta tükröztetni amaz összeköttetést, mely a magyaroknak s a kazároknak távol keleten kötött szövetségéből származott.
A honfoglaláskor a beköltözködő magyarok először Szalán birtokát foglalták el a Sajóig, majd a Zagyváig. A Bodrog-köz elfoglalása után Árpád Mén-Maróthoz küldött követeket, hogy engedje át neki a Szamos vízétől a nyíri részekig terjedő földrészt. Mén-Marót ellentállott, mire Árpád Szabolcs, Thass és Töhötöm vezéreket bízta meg e terület elfoglalásával. Szabolcs, Thaas és Töhötöm vezérek.
Szabolcs 892. tájban a tiszaládi (ma Ladány) révnél úsztatott át Mén-Marót földjére. A Tiszán való átkelés után Szabolcs és Thass észak felé vonúltak, s a ritka népességű vidéket hatalmukba kerítették.
A Tisza és a Bodrog egyesülésénél, szemben a mostani Tokaj szőlőkoszorúzta dombvidékével, Szabolcs megpihent, s a meghódolt szlávokkal a további előnyomúlás hátvédéül szolgáló földvárat építtetett, azt Ekölcs oltalmára bízta, maga pedig a Tisza tekervényes partján tovább vonúlt a Szamos völgye felé. Az újonnan épült földvár, a hódító vezér nevéről Szabolcs várának neveztetett, s idők folyamán mind nagyobb fontosságra jutott. Míg Thass a Szamos-folyó völgyén vonúlt lefelé, addig Töhötöm nekivágott a Nyír erdejének s seregével egész a Hómosó érig jutott, mely a mai Szilágy vármegyében, a Berettyónak egy Tasnád felől jövő ága. A hódítók elől menekülő nép Mén-Maróthoz futott, aki ekkor már nem gondolt az ellentállásra; a szlávok pedig csakhamar beletalálták magokat új helyzetökbe, mert ők tulajdonképen csak urat cseréltek.Szalán a Kárpátok északkeleti rengetegeire támaszkodva, uralmát egy évtizedig fentartotta. Árpád 903-ban foglalta el Borsova várát, azt földig lerontatta, Szalán katonáit pedig lánczra verve, Ung várába vitette.
E vár csakhamar ismét felépülvén, hatalmas védbástyájául szolgált a szabolcsi síkságnak az északról jövő támadások ellenében, - védelmi szerepéből kifolyólag csakhamar kiterjeszkedett a mai Szabolcs vármegye területére.
A betelepülő magyarok a meghódolt szlávokat nem írtották ki, hanem szolgaságba vetették, őket főleg földmunkára és halászatra alkalmazván.
A Tisza partján csakhamar virágzó halásztanyák keletkeztek.

Thass pedig a meghódolt nép kérelmére, a Nyír és a Tisza közt elterülő területen, vásárhelyet alapított, mely vásárhely róla Tassvásárhelynek (ma Tass) neveztetett.
A beköltözködő magyarok a meghódolt területet azonnal birtokukba vették. Erre engednek következtetni azok a törzsökös magyar helynevek, mint Apagy, Berkesz, Eszeny, Gyulaj, Gyüre, Hadház, Hort, Kaba, Karász, Magy, Nádudvar, Sényő, Téglás, Lorántháza, Gyulaháza, Ramocsaháza, Jákó, Eőr, Tass, Szabolcs, Veresmart, Levelek stb., melyek sehol sincsenek meg másutt e hazában. De miként Thass vezér, aki Anonymus szerint a szomszéd szatmármegyei Sárvárt alapította, később Nyitrában telepedett le, úgy Szabolcs sem maradt meg a róla elnevezett vár birtokában, mert maradékait a Vértes-hegység alján, a mai Fehér vármegye területén találjuk. Felmerül tehát az a kérdés, hogy a honfoglalók közül mely törzsek telepedtek le a mai Szabolcs vármegye területére? Közvetetlen adatok hiányában ismét a krónikák előadására vagyunk utalva.

Kund vezér volt a mi urunk

Kézai Simon szerint, Kund, a IV. törzsfő, a mai Szatmár vármegyének a Nyír körüli részeit foglalta el és valószínűleg a mai Szabolcs vármegyére is kiterjeszkedett. Az Acsád kún vezér törzsétől származott Itej és György a honfoglalás utáni időben Koós vagy Kelenföld nevű területet foglalták el. Anonymus szerint Taksony fejedelemsége alatt Thonuz-Aba vezérlete alatt bessenyők költözködtek be a hazába, kik a kemeji részeken egész a Tiszáig nyertek lakóföldet, később a XI., XII., XIII. században mind nagyobb rajokban telepedett le a nép vármegye területén. A tulajdonképeni Szabolcs vármegye területe nem képezte felosztás tárgyát, s így azt a letelepülő magyar törzsek közül egyik sem vette tényleges birtokába, hanem megmaradt nemzeti közvagyonnak, mint azt a későbbi adatok igazolni fogják. A bessenyők emlékét számos helynév őrzi. Bessenyőd, Laskod, Iklód, Székely, Őrmező, és Lövő bessenyő-telepek voltak. A bessenyők letelepedésének első sorban a védelem szempontjából volt fontossága.
Rendeltetésöket legjobban igazolják a helynevek: mint Eőr, Szakoly, Eőr-Ladány, Lövő-Petri stb.; ezekből kitűnik, hogy a bessenyők határőrök voltak az észak-keletről jövő támadások ellenében. (Kandra Kabos: Szabolcs vármegye alakulása. Akad. értek. XII. k.) A krónikák szerint a háborúkban az előhadat alkották

s a későbbi várrendszernek ők tették a magvát. De a földterület, a hol letelepedtek, nem ment át a tulajdonukba, hanem a fejedelem rendelkezése alatt állott. A várrendszer feje volt az ispán; ő ügyelt fel a várra és a hozzátartozó birtokokra; kötelessége volt a várhoz tartozó népek összes ügyeit intézni s felettök bíráskodni. Ő vezette harczba az őrséget és a várjobbágyokat. Az ispán helyettese volt az udvarbiró, mely tisztségből később a vármegyei alispán fejlődött.
A Váradi Regestrum az 1201-1235. közötti évekből a következő szabolcsi vártisztviselők emlékét őrizte meg: Cumazan, Servus Dei, Mihály udvarbírák, Rozti Máté, Bozó pristaldusok.
A várrendszer alapeszméje a földesúri viszony volt, a királyi várak s a szolgálmányosok közt. - Kérdés, kik voltak ezek a szolgálmányosok.
Anonymustól értesülünk, hogy Szabolcs vezér a meghódolt népekből sokakat a vár szolgálatára kötelezett; ezek hihetőleg szlávok voltak, s alantas szolgálatokat teljesítettek.
A várnép előkelő szolgálmányosait a fegyverviselők képezték. Ezek a letelepedett bessenyőkből kerültek ki, és Ekőcsön (a mai Erkecse) s Balsán laktak. A várjobbágyokból teltek ki az állandó királyi hadak.
A mai Szabolcs vármegye területére két királyi vár megyéje terjedt ki: a tiszamenti Szabolcs és a Tisza mindkét partján elterülő Borsova.
E várak megyéi összefüggőbb egészet alkották itt, mint az ország azon részein, a hol a várbirtokok a törzsbirtokokkal meg-meg voltak szaggatva. Mindazonáltal egységes Szabolcs vármegyéről a tatárjárást megelőző időben nem lehet szó, a tulajdonképeni vármegye csak a tatárjárást követő időben fejlődik ki a várak megyéiből, vagyis a várispánságokból.
Lássuk csak, mely várak megyéi (várispánságok) terültek el a mai Szabolcs területén, miként alakultak, fejlődtek s szüntek meg. A peres eljárás a perbeidézéssel vette kezdetét. Az idézés makacs elmaradás esetén leginkább kikiáltás útján történt. Így Várdai Jánosnak Lázári János fiai ellen folytatott perében a káptalan küldöttjei és a királyi ember a peres feleket a bátori vásáron, Beregszászon és Kállón hírnök által megjelenésre szólította fel. Hasonlókép idéztettek meg a Pazonyiak 1416- és 1417-ben Karász, Kis-Várda és Demecser piaczain, továbbá Kállai István, Apagyi Gergely és rokonaik 1436-ban, a Kisvárdaiak által ellenök indított perben. A meg nem jelent alperest 1332-ben a vármegye alispánja makacsságban elmarasztalta, míg Eszlári Jonhos Mihályt hasonló

okból az egri vikárius 1436-ban egyházi tilalommal sújtja. Már a magyarok bevándorlása alkalmával virágzó halásztanyákra találunk a vármegye területén. Okleveleink Demecser határában 1330-ban 30 halászó helyet neveznek meg; Rakamaz mellett Igar nevü (1399), Várdai Domonkos birtokán Kalangya (1403) nevü halastóról tétetik említés. A bő halfogást leginkább jellemzi ama panasz, mely szerint Ibrányi Gergely fia Miklós, a Kállóhoz tartozó Fertő-tóból előbb 1160, majd 70 darab halat fogott ki. (1378.) I. Károly király 1325. okt. 10-én Egyed fiát Istvánt, Kállón tartandó hetivásárjogban megerősítette. Nyír-Bátor 1329-ben nyert szabadalomlevelet szintén Károly királytól, hetivásárai csütörtökön tartattak; Kisvárdának Mária királynő 1393-ban adott hetivásárjogot, országos vására Szent-Márton napján 1445-ben említtetik. Kálló 1438-ban nyert országos vásártartásra jogot. Devecsernek (Demecser) 1466-ban szintén volt vásárjoga. Báthori István 1421-ben Nyíregyházán serházat építtetett. Tolcsva. Felsőmagyarországból szakadt le Szabolcsba. 1312-ben Károly király Keleznő helységet adta Úz fia Úza mesternek és Jakabnak. A Karászi család után Demecsert örökölték, melyet Tolcsvai László 1335-ben, 32 márkáért eladott Magyar Pálnak. Karásziak. E család tagjai sorából Sándor még 1210-ben főispán volt. Fia Sándor 1278-ban szörényi bán, ennek fia Sándor szintén a vármegye főispáni székében ült (1306-1310). Bírták Tasst, Demecsert és Karászt.A mai Szabolcs vármegye déli részén és Demecser környékén az ólnodi Czudarok s birtokutódaik, a Rozgonyiak uradalmai terültek el. A Czudarok 1361-ben jutnak Demecser, Mása, Berkesz és Tass birtokába, 1380-ban Dombrádot nyerik kir. adományúl, 1453-ban Birihez és Nagy-Semjénhez formálnak jogot, 1454-ben Nagy-Halász birtokosai. A Rozgonyiak 1440-ben, 4000 frtért zálogba veszik Demecser, Kék, Pályi, Őr, Béltek, Balkány, Gúth, Görény, Körtvélyes birtokokat. 1470-ben, még Czudar Jakab életében bírják a kir. jogot összes birtokaira, melyekbe 1471-ben iktattatnak be; ezzel körülbelül 28 falu és puszta uraivá lesznek. Kemény János idejében Rottal hadai Demecserben közel 300 frtot érő kárt okoztak, 1677-92 Vármegyei közgyűlés volt Demecserben A vármegye lakosságának fontos bevételi forrása volt a salétromfőzés. A kállai salétromfőzőház már a XVII. században szerepelt. Apagyon, Bogdányban, Pátrohán, Tasson többen, Ibrányban és Demecserben az egész lakosság salétromfőzéssel foglalkozott. Az ipar a XVIII. század elején még igen kezdetleges volt. Az egyes iparágak közül 1720-ban 1 szappanos, 1 gombkötő

és 51 malom találtatott az egész vármegyében. A többi iparosok nem űzték az ipart önálló foglalkozás gyanánt.

A földvár nyomai ma

A földvár a Rétköz mocsarából emelkedik ki. A községtől az északi iránytól kissé nyugat felé öt és fél kilométer távolságban fekszik, egy oly, északról dél felé vonuló, mintegy 1000 lépés hosszú és 100 lépés széles, természetes homokdombon, mely a Tisza szabályozás előtt a Rétségnek nevezett mocsaras, nádas ártérnek állandó szigetét alkotta. Az emberek Tündérvárnak, Leányvárnak is nevezték. Mint minden feltűnőbb helyhez, úgy ehhez is hagyomány vagy monda fűződik.

Az alföldi páncéloscsata nyírségi szakasza

(1944. október 20–28.)

(Részlet)

Malinovszkij kiadott parancsában Nyíregyháza elfoglalásának határidejét 1944 október 21-én estére tűzte ki. Plijev altábornagy elbizakodott módon úgy döntött, erőivel ezt még 20-án végrehajtja. Elhatározásakor jelentősen lebecsülte a németeket, valamint azt a tényt, hogy a feladat teljesítéséhez fáradt katonáinak 45–50 kilométert kellett harcolva megtenni, és a szovjet csapatok útjában legalább kilenc–tíz, támpontként kiépíthető település feküdt. Az 5. gárda-lovashadtest Hajdúsámson–Balkány irányában támadott azzal a feladattal, hogy 17 óráig vegye birtokba Nagykállót, Napkort, és Orost. Másnap, 21-én támadását Nyírtét–Demecser felé kellett folytatnia, és délig el kellett foglalnia Berkeszt, Demecsert és Nyírbogdányt. A hadtestnek erős előrevetett osztagaival be kellett vennie Kisvárdát és Dombrádot is. Az 5. gárda-lovashadtestnek még 21-én este ki kellett jutnia Nyírtura– –Kemecse–Székely–Berkesz–Demecser terepszakaszra, ahol biztosítania kellett a főerőket északkeletről. A hadtest előrevetett osztagainak el kellett foglalniuk Kisvárdát és Dombrádot. Plijev altábornagy erői 22-én folytatták támadásukat északi irányban. Az 5. gárda-lovashadtest napközben elfoglalta Nyírtétet, Berkeszt, Demecsert és Kemecsét. A 23. harckocsihadtest lezárta az Ibrány,

Vencsellő és Rakamaz területén áthaladó utakat. A 4. gárda-lovashadtest Nyíregyházát védte, főleg nyugati, délnyugati és déli irányból. A gyorsan mozgó hadtestek számára igen hátrányos következményekkel járt, hogy a 27. hadsereg még mindig Nagykállótól 20–25 kilométerre délre volt. Ezért Plijev nem rendelkezett elegendő gyalogsággal a hadtestei által elfoglalt területek hatékony védelmére. Napközben a német 8. hadsereg XXIX. hadteste és a magyar IX. hadtest erői nyugat felé törtek előre. Északnyugatról a hadseregcsoport egyik mögöttes területi parancsnokságának biztosító csapatai közelítették meg Nyíregyházát. A német „Scholze" harccsoport ismét birtokba vette Demecsert. Nyírtura és Nyírbogdány is német–magyar kézbe került. 1944 október 22.-én a falu felszabadult véglegesen, mert a németek elvonultak, az oroszok bejöttek.

Sebestyén Sándor István emlékei:

A síroknál készült egy pár mondatos riport a demecseri születésű Lucza Jánossal. Ő igazából második világháborús történetet mesélt. Negyed évszázada Szegedi Kálmán atya plébános úrral 28 olasz és orosz hadifogoly sírt hoztunk rendbe. 1915-ben lettek eltemetve. Akácerdőből szabadítottuk ki a sírokat. 1995.január 12-én egy gyertyagyújtásos szép megemlékező ünnepséget tartottunk.... Azóta is karban tartjuk a sírokat. Akkor belekezdtem egy filmbe és most 25 év múlva újra filmeztem és filmezek. Remélem hamarosan be is mutathatom A tegnapi helyzetről egy pár fotó. (2020 augusztus.)
A központi hatalmak a kezdeti sikerek után látták, hogy nem számíthatnak a háború gyors befejezésére. Kezdtek berendezkedni a tartós háborúra, a hadigazdálkodásra. Bevezették az élelmiszer jegyrendszert. Elhatározták, hogy az egyik legjobb táplálékot, a káposztát konzerválják a hadsereg és a hadifoglyok számára.
A gyár felépítésével Odeschalki tuzséri földbirtokos kormánybiztost bízták meg, aki a termelési viszonyok központjában lévő Demecsert választotta a gyár helyéül. A gyár építését orosz és olasz hadifoglyok százai kezdték meg 1915-ben. Ezt az időt mutatja a Demecser község temetőjében eltemetett, munka közben meghalt 28 hadifogoly sírja…
Köszönettel Sebestyén Sándor István

A város közepén áll a hősök emlékműve,(Osváth Antal és Osváth Imre 1936) aminek oldalán békésen megférnek a háborúk áldozatainak nevei.
Nem maradt utánuk más csak egy színes cédula, ami jelszi, hogy hősihalált haltak. Amíg egy ember lesz, aki emlékezik rájuk, addig élni fognak az emlékeinkben. Egy pár név a listáról;

Források:
Számvéber Norbert Páncélosok a Tiszántúlon https://mek.oszk.hu/05000/05068/html/
http://bocskaikonyvtar.hu/images/emedia/papp_zsofia.pdf
Hadisír nyílvántartó
http://www.hadisir.hu/hadisir-nyilvantarto
Az alföldi páncéloscsata nyírségi szakasza
(1944. október 20–28.)részlet

Harci tevékenységek

Malinovszkij kiadott parancsában Nyíregyháza elfoglalásának határidejét 1944 október 21-én estére tűzte ki. Plijev altábornagy elbizakodott módon úgy döntött, erőivel ezt még 20-án végrehajtja. Elhatározásakor jelentősen lebecsülte a németeket, valamint azt a tényt, hogy a feladat teljesítéséhez fáradt katonáinak 45–50 kilométert kellett harcolva megtenni, és a szovjet csapatok útjában legalább kilenc–tíz, támpontként kiépíthető település feküdt.

Az 5. gárda-lovashadtest Hajdúsámson–Balkány irányában támadott azzal a feladattal, hogy 17 óráig vegye birtokba Nagykállót, Napkort, és Orost. Másnap, 21-én támadását Nyírtét–Demecser felé kellett folytatnia, és délig el kellett foglalnia Berkeszt, Demecsert és Nyírbogdányt. A hadtestnek erős előrevetett osztagaival be kellett vennie Kisvárdát és Dombrádot is. Az 5. gárda-lovashadtestnek még 21-én este ki kellett jutnia Nyírtura– –Kemecse–Székely–Berkesz–Demecser terepszakaszra, ahol biztosítania kellett a főerőket északkeletről. A hadtest előrevetett osztagainak el kellett foglalniuk Kisvárdát és Dombrádot. Plijev altábornagy erői 22-én folytatták támadásukat északi irányban. Az 5. gárda-lovashadtest napközben elfoglalta Nyírtétet, Berkeszt, Demecsert és Kemecsét.
A 23. harckocsihadtest lezárta az Ibrány, Vencsellő és Rakamaz területén áthaladó utakat. A 4. gárda-lovashadtest Nyíregyházát

védte, főleg nyugati, délnyugati és déli irányból. A gyorsan mozgó hadtestek számára igen hátrányos következményekkel járt, hogy a 27. hadsereg még mindig Nagykállótól 20–25 kilométerre délre volt. Ezért Plijev nem rendelkezett elegendő gyalogsággal a hadtestei által elfoglalt területek hatékony védelmére. Napközben a német 8. hadsereg XXIX. hadteste és a magyar IX. hadtest erői nyugat felé törtek előre. Északnyugatról a hadseregcsoport egyik mögöttes területi parancsnokságának biztosító csapatai közelítették meg Nyíregyházát. A német „Scholze" harccsoport ismét birtokba vette Demecsert. Nyírtura és Nyírbogdány is német–magyar kézbe került.

Így lett még egy házunk(Szabó Dániel)

A tanyánktól messze vót a legelőnk, messzire kellet vinni az állatokat legelni, oszt nem akarták kitenni a jószágot minden este meg reggel annak nagy tortúrának, hogy be meg ki hajtják, ezért, éjszakára is kint maradt a jószág, de akkor a pásztornak is kint kellet maradnia, de mivel édesapám még csak 10 éves vót, a nagyapával együtt mentek legeltetni. A legelőnk végében vót egy kis akácerdő, meg egy kis tó, amit benőtt már a nád. Egy hatalmas eperfa állott a mezőn, az alatt hűsöltünk. Apám hozott magával egy baltát önvédelemre.Ennek aztán még komoly hasznát vettük a későbbiekben. Kegyetlen meleg vót a mezőn, meg a szél is fújt, oszt nekiláttunk kunyhót építeni. A közelben vágtunk nádat, összekötöztük, oszt a kévéket összetámasztottuk kész vót a kunyhó. Árnyékban vótunk oszt a szél se ért, meg az eső se. Igen ám de a pusztában néha olyan szélvihar kerekedett, hogy elfújta egyben a kunyhónkat. Úgy döntöttünk a következőt megerősítjük. A közeli fásból vastag akácfákat vágtunk ki, oszt úgy 3*3 m-es kalyibát csináltunk. A négy sarkára leástuk az akácoszlopokat, a tetején kicsit vékonyabb akácrúddal összecsapoltuk és egy szilárd keretet kaptunk. Az oszlopok közzé vékonyabb akác azsagokat vertünk le és befontuk fűzfavesszővel. A közeli füzesből vágtunk fűzfavesszőket, úgy egy ujjnyi vastagokat, hogy erős legyen. A zöld fűzfavessző hajlékony volt, de amikor kiszáradt nem volt ember aki megtudta volna bontani. A stabil nyeregfedél került rá és keresztbe torok gerenda jó fajta akácból, alá állószék, amin stabilan nyugodott a tető. A közeli nádasból nádad gyűjtöttünk és zsupba kötöttük az került fel a tetejére. Mivel a szél ősszel elég hideg volt ezért úgy döntöttünk az oldalát belülről sárral betapasztjuk, hogy

szélvédett legyen. A máncsolást kívülről is elvégeztük tehéntrágyával. A kunyhó végén egy külső kéményt raktunk, belülre meg egy egyszerű tűzhelyet, ahol meg tudtuk melegíteni az ételt, illetve meleget adott. A tűzhely keretét hasított akácfából elkészítettük, oszt sárral beöntöttük, majd kiégettük, és kész vót a tűzhely. Amikor az asszony kijött, nem akart hinni a szemének honnan lett itt ez a palota, mikor tavasszal még csak egy csősz kunyhó vót. Addig meddig tódoztuk-fódoztuk amíg egy kis ház nem lett belőle.Akkor körbe kerítettük, a portát középen az eperfával és a házzal, hogy udvara legyen, másik éven ástunk az udvaron egy kutat is, így vót egy gémeskútunk is, a ház elé akácfából oszlopokat ástunk le és csak hamar kész lett előtte a tornác is. Annyira kiterebélyesedett, hogy az egész család szekérrel kijárt mert tengerit tököt vetettünk. A sikeren felbuzdulva, csak hamar készült az állatoknak is fedett hely éjszakára. Vékony hosszú akác azsagokkal körbezártuk a legelő állatokat, így nem kellett, midig felügyelni rájuk, persze a munkálkodásunknak az lett a következménye, hogy a kis akácos igen csak megritkult, mert még tüzelőt is abból vágtunk. Az udvarba ültettünk meggyfát meg diófát is, a másik felében meg konyhakert lett. Jó lecke vót ez a nyár édesapámnak, aki pár hónap alatt megtanulta, hogy a találékony paraszt ember a semmiből is tud házat építeni. Hát így lett a pusztában még egy házunk Isten kegyelméből.

.

A Pazonyi Elek családról

Elek (Pazonyi). E. Mihály 1715-ben nyert czímeres nemeslevelet III. Károly királytól, mely jul. 6-án hirdettetett ki a vármegyében. A család Kis- Várda, Óntelek, Pazony községekbenbírt földesúri joggal. Dögén és Demecserben is volt birtoka. Tagjai közül: Mihály, 1838-ban főszolgabíró, 1844- ben alispán, Ferencz 1844-ben testőr 1848/49-ben zászlóaljparancsnok. Gusztáv honvédezredes. A Pazonyi Elek család élettörténete is ezt fényesen igazolja, méltóak a közmegbecsülésre, a tiszteletteljes emlékezetre. Híven 1715-ös nemesi címerük szimbólumaihoz. Vitézség, küzdelem, gazdálkodás. Krasznay Péter járási főszolgabíró 1900-ban ezt írta naplójában: ‚Ezen évi február 22-én halt meg Demecserben pazonyi Elek Emil demecseri nagybirtokos‚aki a saját és neje birtokán kívülről a gróf Hadik-Barkóczy féle harmadfélezer holdasbirtokot is bérelte, és abbanis elég rendre intézkedett, a gazdaságát igen jól kezelte. Újabb éveiben huszár

főhadnagyvolt, és részt vett " az 1859-iki olasz hadjáratban Solferinánál." Ezen kívül Borsod vármegyében bir az Elek család Domaházán , Ugocsa vármegyében Elek Zsigmond a XIX. század elején (1805.) birtokos Verbőczön, Zemplin megyében szintén lakozik Elek család.

Forrás: (Nagy Iván: Magyarország családai) https://mek.oszk.hu/16200/16246/16246.pdf

Mi lehet az igazság, senki sem tudja

Valyon mi volt a szerepe Tállas Andrásnak Radnóti Miklós - abdai kivégzésében? Halálraitéltek egy Demecserit, Tálas Andrást,(31) akit úgy ítélték halálra és végezték ki, hogy a terjedelmes nyomozati és peranyagban egy mondat sem szól arról, hogy bármilyen szerepe lett volna a 22 bori munkaszolgálatos - köztük Radnóti Miklós - abdai kivégzésében. Mi az igazság már senki sem tudja. Tálas András volt a feltehetően összesen ötfős, keretlegényekből álló csoportnak a parancsnoka, amelyik a Győr melletti Abda határában végzett a már mozgásképtelen, éppen ezért parasztszekérre tett 22 bori munkaszolgálatossal. Tálas András nem csak parancsnoka volt ennek a különítménynek, nem csak részt vett a tömegsír megásásában, de ő adott parancsot a kivégzésre, és maga is részt vett Radnóti Miklós és társainak megölésében, ezt állították a tanuk. Tálas András történetének azonban még itt sem szakadt vége. Egyik rokona 1994-ben felülvizsgálati indítványt nyújtott be a Legfelsőbb Bíróságra. A Legfelsőbb Bíróság az indítványt elutasította, a család változatlanul mártírként tartja számon őt. Tálas András hadapródőrmester (an.: Kondrád Anna, Demecser, 1915. január 4. - Budapest, 1947. február 27.), civilben magántisztviselő. Díszsírja a Rákoskeresztúri új köztemető 298-as parcellájában van. Tálas András Demecseri lakos és a neki alárendelt négyfős magyar keret, vagyis a később a jelentésben nevesített, gyilkossággal megvádolt csoport (a továbbiakban: ötfős csoport) létezése mellett három tanút említ a jelentés. Lévai Szilveszter szakaszvezető, Malakuczi János honvéd és Bodor Sándor tizedes, volt bori keretlegények a tőlük származó szó szerinti idézetekben egybehangzóan állítják, hogy Győr környékén történt, hogy egy vagy két lovaskocsira beteg munkaszolgálatosokat tettek fel azért, hogy őket „a legközelebbi magyar katonai parancsnokságon", „Győrben" „valahol" leadják.

Mindhárman név szerint megemlítik Tálas András hadapródőrmestert, aki lemaradt a lovaskocsikkal. Ketten azt állítják, hogy Tálas volt a lemaradó csoportnak a parancsnoka, egy tanú „több" Tálasnak beosztott, egy tanú pedig öt beosztott keretlegényről tesz említést. Összességében azt állapíthatjuk meg tehát, hogy két tanú állítja, hogy Tálas volt a lemaradó csoport parancsnoka, egy tanú állítja, hogy öten voltak a Tálasnak beosztott keretlegények, továbbá két tanú szól a két lovaskocsis és egy tanú az egy lovaskocsis verzió mellett. A részletes beismerő vallomást tevő Bodor Sándortól és a gyilkosságban való részvételt következetesen tagadó Malakuczi Jánostól származott a legtöbb adat. Azonban kizárólag Bodor Sándor leírása alapján ismerjük a gyilkosság részleteit, és egyedül tőle tudjuk, hogy Tálas nemcsak parancsnoka volt a lemaradó csoportnak, de a kivégzést is ő rendelte el, s hogy abban részt is vett. Tehát Radnóti szekérre kerülésének a koronatanúk által megkonstruáltatott történetéhez hasonló helyzet állt itt is elő: a történet egésznek látszik, de egyetlenegy tanú állítására épül. Ettől természetesen Bodor állításai igazak lehetnek, de a minden kétséget kizáró megalapozottságot meg kell kérdőjeleznünk. Lehet hogy csak a bőrét mentette. A Népbíróság háborús bűntett elkövetése miatt Tálas Andrást kötél által végrehajtandó halálbüntetésre ítélte, és az ítéletet a budapesti népügyészség fogházudvarán 1947. február 27-én végrehajtották. Ezután három nappal temették el őt szintén a háborús főbűnösökkel azonos sorba. Tálas András nyomozati és peranyagát két levéltárban ôrzik. A terjedelmes anyagból megtudható az 1944-ben huszonkilenc éves Tálas András polgári és katonai pályafutása. Tálas hadapród ôrmester a Szabolcs (ma: Szabolcs-Szatmár-Bereg) megyei Demecseren, görög katolikus napszámos családban született. Munkácson szerzett kereskedelmi érettségit, majd itt és Huszton tisztviselôként dolgozott. 1944. augusztus 19-én szülôfalujába Demecserbe utazott szabadságra. Tálas a felszabadulás után belépett a Kommunista Pártba (MKP). Hazament és a Demecseri Termelô és Értékesítô Népi Szövetkezet irodavezetôje lett. Szolgálati úton járt Budapesten 1945. augusztus 7-én, amikor az egyik volt bori munkaszolgálatos, Engel Béla a VI.kerületi Szôlôskert vendéglôben felismerte. Tálast és Engelt a rendôrség elôállította. Tálas rendôrkézre kerülésérôl az egyik napilap is részletesen beszámolt. A cikkíró azt is állította, hogy Tálast már egyszer a nyírségi Kemecse településen elfogták, de elengedték. Fontos

külön is hangsúlyozni, hogy Tálas közlése szerint kényszer hatására tette meg elsô két vallomását, így azokat visszavonta. A dokumentumok alapján nem tudunk eligazodni ebben, de „a verés alatt" tett vallomásaiban sem ismert el semmilyen gyilkosságot (Radnótiét sem), így azokat vissza sem tudta vonni. (Nem tudjuk, hogy az elsô két vallomástétel idején megverték-e vagy akkor verték, amikor visszavonta vallomásait vagy mindannyiszor verték.) (Hipotézis: utóbbi esetben az államrendôrség nem akarta, hogy nyilvánosságra kerüljön mindaz, amit Tálas tud, vagy kiszedtek belôle.)A dokumentumok alapján ugyanakkor egyértelmûen cáfolhatók a mentségére felhozott érvek, illetôleg a védelmében felhozott sztereotípiák. Különösen az, hogy: Tálas végzettségét tekintve egyszerû ember volt, aki Borba idôs vagy beteg tartalékos katonaként került; valamilyen koncepciós per folyt volna Tálas ellen; a Kommunista Párt befolyásolása alatt lévô bírói tanács, politikai megfontolások alapján hozta volna meg ítéletét; Tálas jelentéktelen, minden munkaszolgálatos felügyeletét ellátó katonára jellemzô vétségeket követett csak el; Tálast az Államrendôrség Államvédelmi Osztály kényszerítette a gyilkosságok bevallására; Tálasnak csak nem volt szerencséje és felismerték, majd pedig kivégzésével példát akartak statuálni; Tálas csak parancsot teljesített, és ezért nem, vagy csak korlátozottan felelôs; Tálas csak a visszavonulás során vert és gyilkolt, de elôtte Borban szabályszerûen viselkedett; Tálas csak Szálasi hatalom átvétele után lett embereket gyilkoló katona, mert ezt várta tőle a feljebbvalója. Tálas András hadapród ôrmester sírja. A halálra ítélt és kivégzett volt bori keretlegény sírja a Rákoskeresztúri új köztemetô 298-as parcellájában található. Ugyanebben a sorban nyugszik a szintén kivégzett Asztalos Ferenc szakaszvezetô és Juhász Pál fôhadnagy is. Tálas András temetése 1947. 03. 01-jén volt (22. sor, 18. sírhely). http://mek.oszk.hu/16700/16705/16705.pdf

A felvég elnevezés jelentése

„Demecser legrégibb része a felvégen, a templom környéke. A középkorban a borsovai főesperességhez tartozott a Szent György tiszteletére emelt templomával, mely 1332-ben lett említve. 1361-ben Merse halastavához jut az egyház, melyet Nagy Lajos korának kiváló férfija, Magyar Pál neje, Margit ajándékozott neki. Később Papp tava néven említik.„ 1592-ben, a reformáció következtében

már a reformátusoké volt a templom. Fatornya 1768-ban épült. Ebben az évben öntette a kisharangot az egyházközösség. 1852-ben a templomhoz kőtornyot építettek. 1851-ben Demecser népessége 829 fő volt, kevés kivétellel református vallású, helybeli anyatemplommal. A katolikusok 1796-ban építettek templomot. Plébánia 1813-ban lett. 1895-ben új templom épült, Szűz Mária tiszteletére. 1875-ben Elek Endre, Szent Teréz tiszteletére kápolnát építtetett.

A felszín alakulása

A Nyírségből az idők folyamán, földmozgások következtében a pleisztocén korban a Rétköz, a Bodrogköz, a beregi és a szatmári síkság lesüllyedt. Így a területét a szél és a víz munkája alakította ki. A víz a Rétközben szeszélyesen kanyargó folyó oldalazó eróziójával letarolta a futóhomok felszínt. Árvizeivel évről-évre elöntötte a területet és nagy mennyiségű iszappal és homokkal változtatta a területét. Nagy mennyiségű iszapot rakott le, hagyott hátra a Rétköz területén. Árvíz után a víz kitöltötte a folyómedreket, a mélyedéseket, növelve a mocsaras területeket. A növényzete a nád, a gyékény, a káka, a sás, a lép gazdag madárvilágával. A mocsarakból kiemelkedő dobokat, szigeteket váraknak nevezték el.
Később megerősítették és a földvárakat ellenség esetén menekülő helyként tartották számon. Veszély esetén rablók, idegen csapatok megjelenésekor csak az általuk ismert gázlókon a lakosság oda menekült. A bujdosók, betyárok, menekülők üldözőik elől a lápvilágba, a szigetre menekültek. A nagyobb szigetek közül megemlíthető: Szabolcsi földvár: háromszög alakú. Keleti oldala 34 m, északi oldala 303 m, nyugati oldala 227 m. A megerősített sánc magassága 30-40 m. Területe: 33176 m2. Tiszadobi földvár: keleti oldala 370 m, délnyugati oldala 235 m. A sánc magassága 5 m. Besztereci földvár: 200 000 hold nagyságú rétnek a szigete. Demecseri földvár: Leányvárnak, Tündérvárnak is nevezték. A községtől 5,5 km-re, északra, kb. 1000 m hosszú és 100 m széles természetes homok magaslat. Hat méterre emelkedett ki a megáradt vízből. A Tisza szabályozása előtt rétségnek nevezett mocsaras, nádas, lápos területnek állandó szigetét alkotta. Ma már csak az útjelző tábla jelzi, merre volt. Pátrohai földvár: más néven kacsavár volt a neve. Az előző váraktól lényegesen kisebb sziget. A Demecseri földvárhoz monda is fűződik. Nemes Imre jegyző

jegyezte fel az 1890-ben kiadott monográfia szerint egy vak koldus elbeszélését Debrecenben. „A török világban mint ifjú, szolgált egy úrnak Pátrohán, akinek Kacsavár volt a tanyája a pátrohai határban. Ez egyik szigete volt a rengeteg rétközi mocsárnak. A szigetek között csak rejtett utakon, a nádasok és lápok között, az itt lakók által ismert útvonalon lehetett közlekedni. A demecseri Leányvártól csak négy km-re volt, de a rejtett útvonalon nagyon hosszú volt az út. A kacsavár ura a töröktől szorongva kényszerítette, hogy feleségével és lányával, valamint kincseivel vigye át a demecseri Leányvárba. Az öreg elmondta, hogy mikor közel értek a várhoz a csónakkal, az úr mindkét szemét megvakította. El akarta veszejteni, hogy ne árulja el hollétét. Valahogy mégis túlélte, megmentett az életét. A Rétközt a Tisza árvize évenként többször elöntötte. Tengernyi víz volt mindenfelé. A többi településhez hasonlóan Demecser is kiemelkedésre épült. Az öregek elmondása szerint nyáron, a rudasokba rakott szénát, amit a szigeten kaszáltak és csónakon nem érkeztek elszállítani, a víz megemelte. A szél járásától függően a rudas vándorolt. Egyszer Dombrádon, később Beszterecen, majd Demecserben látták. Az áradások levonulása után a mélyedésekben nagy tavak maradtak. Ilyen tavak voltak: Tacs tó, Ecse tó, Bájos tó, Gyalap tó, Király tó, Széles tó, Orozd tó, Gödény tó, Zöld tó, Bagoly tó, Bersény tó, Donboc tó, Füzes tó, Mohos tó, Kolbárd tó, Tölgyes tó. Demecserben nagyon kevés volt a termő határ. A Nyírségbe jártak el dolgozni, földet fogni a termelésre (harmadába, felébe). A lakosság gyűjtögetéssel és halászattal foglalkozott. A tavak bőségesen adták a halat. Az áradás levonulása után a kisebb mélyedésekben a sekély vízből kézzel szedték a halat. A gyűjtögetés főleg a madártojás, a gyógyító pióca és a lakosság által ismert gyógynövények gyűjtésére terjedt ki. A gyógynövények szedése és szárítása igen fontos tevékenység volt, bevételi forrást is jelentett, mivel több megyében is értékesítették a gyűjtött növényeket. A kézművesség igen fejlett volt. Rendelkezésre állt a nád, a gyékény és a fűzfavessző. Az elkészített terméket piacokra vitték. Keresett volt a lábtörlő, a szakajtó, a kosár, az udvarseprű, a méhkas, a szekerekbe vesszőből készített kas, a fonott üveg és dísztárgyak.

Halászat

A Kolbárd tóban egy húzásra 50 q halat fogtak. A Róka kút laposából a csíkászok 150 q halat fogtak ki. A halászat igen jó jövedelmet biztosított. Demecserben 1890-ben kiadott monográfia szerint 30 horgászó helyet tartottak nyilván. A horgászó helyeken kunyhót építettek. A kunyhókban ivóvíz és gyakran pálinka is volt. Meg kell említeni a tengernyi vízben lévő növények között élő madárvilágot. A madarak részére a nádasok, gyékényesek, kákások, füzesek rengeteg búvóhelyet, kiváló fészkelő helyet biztosítottak. A vándormadarak pihenőhelye, a gémek, ludak, vadkacsák és sok-sok vízimadár élőhelye volt a vidék. Kevés vadállat élt a környéken. Legnagyobb számban rókák éltek a szigeteken. Télen azonban a helyekből megjelentek a farkasok is. A lakosság védekezésre és segítő társként nagynövésű komondor kutyákat tartott. Demecser életének megismeréséhez szükséges a honfoglalás előtti időszak áttekintése is. Ennek az a vizsgálatához a megyei ismereteken keresztül jutunk el.
A Nyír adta meg az ősember életéhez a legkedvezőbb feltételeket. Azt, hogy ez a terület már ebben az időszakban lakott volt, az előkerült leletek bizonyítják. A paleolit korszakból származónak tekintik a Tisza medrének 11 méteres mélységében talált mindkét végén kihelyezett és a közepén mesterségesen átfúrt csont eszközt. A lelet eredete nem bizonyítható, mivel világviszonylatban nem ismerték el eredetiségét. Ennek következtében nincs megdönthetetlen bizonyíték arra, hogy Magyarországon az őskorban laktak-e, vagy sem. A csiszolt kőkorszakban már lakták a Nyírséget. Ezt bizonyítja 45 finomabb kőtárgy, amelyek a Nemzeti Múzeumban vannak. Ezek a tárgyak gránitból, kalcedonból, homokkőből és szaruból készültek. A Nyír kőkorszaki eszközök gyártóhelye volt, melynek bizonyítéka a nagy mennyiségű használatlan és használatra alkalmas obszidián bök. Egyik darabját, mely 6 kg-ot nyomott, Turán találták meg. Az ajaki határban, közel a kisvárdai állomáshoz Czóbel Imre birtokán ásás közben több kővésőt és nagy kovakészletet találtak. Ezek a leletek is a Nemzeti Múzeumban találhatók meg. A Tisza áradáskor, 1888-ban Tímár és Rakamaz között az ár sok földet sodort el. Ebből az iszapból került elő egy bronz öntőkemence, sok kővéső, balta töredék, obszidián és kova nyílhegyek, kések átlyuggatott fenőkövek, orsógombok, csontvésők, bronzfűrész töredékek, nem korongon készült csészék, durva agyagedények, díszűk, fésűk, tűk, cserépedények, kagylók.

A rézkorszakból 12 tárgy került elő Szabolcsból: - Turáról egy kétélű csákány és egy karcsú fokos, - Nagyhalászból egy egyélű, széles fokú fejsze, - Tassról egy csappanós balta, - Ajakról egy egyélű, kevésbé hosszú, vaskos fokú fejsz,- - Nyírbaktáról négyszögű szúró eszköz, - Demecserből koronás fejű, kihasadó rovátkás díszítésű tű, - Kemecséről lándzsa alakú, piciny köpűs nyílhegy, - Kisvárdáról füleskével ellátott köpűs kapa. Megyénk gazdag honfoglalás kori leltekben, amelyek a korábban talajképződménynek tartott, 30-40 m átmérőjű, 8 m magas halom alakú síremlékekből került elő.

Jazigok

A megye területén a történeti leírások alapján a mocsaras területeken a római császárok fénykorában, a Kr. e. I II században jazigok laktak. A rómaiak az egész Alföldet, így a mai Szabolcs megye területét kihagyták gyarmatosító politikájukból. A jazigok hol barátságos, hol ellenséges viszonyban voltak a Tisza mentén letelepedett germán törzsekkel. Rajtuk kívül nagyobb történelmi jelentőségük volt a lovas búroknak, a hatalmas termetű bastornáknak és a gótokkal közeli rokonságban élő gepidáknak. A hun birodalom megszűnése után Ungvár vidékéről a Tiszáig terjedő területeken a szlávok telepedtek le. A népvándorlás további hullámai ezen a mocsaras területen, a mocsár, a láp védelmi alatt álló őslakosságot nem tudták elseperni. Részükr3e hatékony védelmet jelentettek a földsáncok, a Rétköz mocsarai között elterülő földvárak melyeket Demecser, Pazony, Pócspetri határában szlávok építettek. Ezek a földvárak nemcsak a népvándorlás, hanem az árvíz ellen is védelmet nyújtottak. A IX. században a soknejű Mén-Marót, akit Anonymus bolgárnak tartott, a Nyírvidéken élő kazár törzsek felett uralkodott. Anonymus Képes krónikáján kívül nincs róluk adat. A honfoglaló magyarok először Szalán birtokait foglalták el a Sajóig, majd a Zagyváig. Később a Bodrogköz elfoglalása után Árpád vezér Mén-Maróthoz követeket küldött, hogy engedje át neki a Szamos vizétől a Nyíri részig terjedő földterületet. Mén-Marót a kérést elutasította, ellenállt. Árpád vezér Szabolcs, Tass és Töhötöm vezért bízta meg a terület elfoglalásával. Szabolcs a mai Szabolcs község területén rendezte be várkapitányságát, miután 892 tájékán a Tiszán átúszva elfoglalta a területet. ŰA várat megerősítették. Nagy jelentőségű vár lett,

mert a Tisza vize körülfogta és az áradástól magas gátak védték. 1092-ben Szent István itt tartott országgyűlést.
Hunt vezér (Árpád) Anonymus leírása szerint észak felé indult. Az idegenek támadásaitól a Kárpátalja útvonalat igyekezett elzárni. Eljutott a Tisza és a Borsova folyó által behatárolt területet. Az ott talált földvárba rendezte be a Borsovai Várkapitányságot. A kapitánysághoz tartozott Kárpátalja, Namény, Bakta, Borsovapuszta, Gégény, Pátroha és Várda területe. Ez a terület lett később a Borsova megye. Borsova puszta (Demecser és Székely közötti rész) a Nyírből a Rétközbe folyó patak partján, a nyíri pusztán terült el. Állatállományával, vízi és száraz malmával a várkapitányságot szolgálta királyi birtokként. Később Borsova vármegye székhelye Várda lett.
Róbert Károly egyik okiratából tudjuk, hogy bizonyos Újfalu (ma Tornyospálca) helységben rendzavarás ügyben a vizsgálattal János, ajaki parókus lett megbízva, aki egyszersmind borsovai alesperes is volt. Ebből következik, hogy Borsovapuszta képezte ennek a területnek az egyházi központját.

Tatár és török pusztitások

A puszta a tatárjárás és a törökjárás idején teljesen elpusztult. Demecser 1261-1267 körüli oklevelében tűnik fel először, mely szerint Karászi Sándor bán megvásárolta a Kékkel határos Kendemecser nevű birtokait. Más források szerint 1270-1272 táján bukkan fel először Kemény Demecser néven, abban az adományozó levélben, amelyben V. István a területet Karászi Sándornak adományozta. 1241 tájékán a tatárok betörtek az országba. A király hiába hordatta végig az országban a háborúra felhívó véres kardot, az urak testvérharcok miatt nem segítettek. Külföldről sem kapott segítséget. A Muhi pusztán szállt szembe a tatárokkal, vereséget szenvedett és Dalmáciába menekült. A tatárok rabláncra fűzve vitték a lakosságot az országból. Olyan nagy volt a pusztítás, hogy a nemzet krónikása úgy jegyezte fel: „Magyarországot ebben az esztendőben, háromszáz évi fennállása után megsemmisítették a tatárok.” A Rétköz lakói a tengernyi víz nádasaiban, a szigetekre, a földvárakba menekültek. Állataikat is titkos járatokon, csapásokon, a biztonságos úsztatókon a szigetekre menekítették. Az ellenség kivonulása után a parasztok megkezdték a földek művelését, felépítették falvaikat. A jobbágyok ebben a nehéz időben szabadabbal élhettek. Lassan a földesurak is

visszamerészkedtek birtokaikra. A legyilkolt, elhurcolt nép helyére megindult a betelepítés a Nyírségbe.
Megindult a Rétköz földvárainak megerősítése, építése. Páncélos és zsoldos katonákat fegyvereztek fel az újabb tatár támadások ellen. Demecser a Karásziak birtoka volt. A Karásziak kiemelkedő hivatalt töltöttek be. Sándor 1201-ben főispán volt. Fia, Sándor 1278-ban Szörényi bán, majd az ő fia, Sándor a vármegye székében ült 1306-1310 között. Birtokolták Tasst, Demecsert és Karászt. 1307-ben, az avarok elleni győzelem jutalmaként adományozza a király Demecsert és az Acsád Tamási birtokokat a Gut-Keled testvérpárnak, a Karászaik fiainak. A birtok egy részét Karászi Sándor fia, Miklós 1331-ben, nádori ítélettel elveszítette. A megmaradt birtok másik részét testvére, Magyar Pál gyimesi várnagy szándékozott eladni. Az eladás ellen a Balog-Semjén nemzetség Kállay ágából való István tiltakozott és magának mondta a települést. Ennek ellenére Magyar Pál a rétben lévő települést a szigetekkel és harminc névvel jelölt halastavával együtt 400 ezüstért eladta.
A Karászi család után Demecsert Tolcsvai László örökölte. Tolcsvai 1335-ben 32 márkáért eladta Magyar Lászlónak. A települést 1354-ben, úgynevezett leány-negyed fejében Magyar Pál leánya, Erzsébet kapta meg. Károly király korában Magyar Pál az ismeretlenségből emelkedett az ország legkiválóbb férfijai sorába, mint Gimesi várnagy. 1323-ban királyi adományként Pátrohát, Tasst, Ajakot és birtokait nyeri el. Megveszi Kéket is a Hunt nemzetségtől. Szent István törvénye volt, hogy minden községben templomot kell építeni. A templomnak papja kellett, hogy legyen és a község népe köteles volt részt venni az istentiszteleteken. 1333-ban, Szent György tiszteletére templomot szenteltek Demecserben. Papjai: 1333-ban László, 1459-ben Gergely. Demecser lakossága a település vízből kiemelkedő, legrégibb területére telepedett. 1347-1349 között a pestis, a rettegett „fekete halál” pusztított az országban.
A lakosság a járvány elől is a szigetekre menekült, a járatokat ellenőrizték. A tengernyi víz, nem csak az ellenségtől, a betegségtől is megmentette a lakosságot. Leírások szerint Európában 25 millió áldozatot szedett a járvány. 1361-ben a Czudarok jutnak Demecser, Mása, Berkesz, Tass birtokaiba. 1393-ban Kisvárda vásárjogot kapott, ettől kezdve Demecserben is működött a piac. 1417-ben Demecser piacára voltak megidézve a Pazonyiak és rokonaik, Apagyi Gergely és rokonaik a kisvárdaiak

által hozott perbe. 1440-ben a Rozgonyiak 4 000 forintért zálogba veszik Demecser, Kék, Pályi, Őr, Béltek, Balkány, Gégény és Körtvélyes birtokait.
-ban Demecser vásárjogot kapott, mely fontos megkülönböztetéseket és előjogokat jelentett. A település lendületesen fejlődött és mezővárossá vált. 1677 és 1692 között a megyei közgyűléseket Kisvárda, Demecser, Ibrány és Karász helységekben tartották, a piac- és vásártéren. A megyegyűlések megtartás a XVIII. változott. Ekkor a megyék belügyeiben önállóan, zárt helyen, erre a célra kijelölt épületekben gyűlésezhettek és dönthettek. 1830-ban, a jobbágyfelszabadítás előtt a vármegye az alábbi 5 nagybirtokos és 2140 nemesi család birtoka volt. Eszterházi herceg birtokai: Kisvárdai vár uradalom, Ajak, Berencs, Döge, Dombrád, Demecser, Eszeny, Fényeslitke, Öntelek, Pátroha, Tass és Veresmart. Forgány grófok birtokai: Mándoki uradalom, Adony, Lugos, Gyulaj, Gemzse, Kisladány, Nagyladány. Károlyi grófok birtokai: Nyírbátori uradalom, Adony, Lugos, Gyulaj, Gemzse, Kisladány, Nagyladány. Dessewffy család birtokai: Szenthihály, Királytelek, Ókenéz, Újkenéz, Vecsellő, Büd és Balsa. Vay család birtokai: Benk, Kékcse, Berkesz (a kastély és környéke), Anarcs, Gemzse, Pusztadobos, Dombrád, Ladány, Geszteréd, Kótaj, Komoró és Vasmegyer. A régebbi birtokosok mellett újak is feltűntek, a Vandernáth, a Gerhard és a Jósa család.
Az 1720-ban megtartott összeírás szerint Demecsernek 14 jobbágytelke volt. A településen két szárazmalom és három vízimalom működött. Az 1774 évi úrbér rendezés idején már 29 jobbágy család élt Demecserben.
A földesurak: Gróf Barkóczi János, Klobutszky István, Melczer Pál, Sághy Mihály, Jósa Miklós és István, Winkler László, Lónyai Zsigmond és a Jármi család.
Demecser lakossága 836 lélek, szántója 244 hold, a többi halászó hely, nádas, vízjárta terület.
Belső birtokosok: Elek Pál, Teremy János, Szabó János, Győri György és a többiek, a család leszármazottai. Külső birtokosok: Barkóczi, Vay, Répási, Jósa és Zoltán család. Demecserben a jobbágyfelszabadítás idején csak a Barkóczi és a Jósa család maradt meg birtokosként. Új birtokosok Pazonyi Elek családja, Szabó György családja, a Csepei, a Vay és a Répási család. A lakosság és a földesurak fő jövedelem forrása a salétrom főzés volt, a településen 40 salétromfőző volt. Elek Pálnak egy szeszgyára

működött. Karácsonyi: A magyar nemzet története c. művéből idézem: „Demecfser legrégibb része a felvégen, a templom környéke. A középkorban a borsovai főesperességhez tartozott a Szent György tiszteletére emelt templomával, mely 1332-ben lett említve. 1361-ben Merse halastavához jut az egyház, melyet Nagy Lajos korának kiváló férfija, Magyar Pál neje, Margit ajándékozott neki. Később Papp tava néven említik.„ 1592-ben, a reformáció következtében már a reformátusoké volt a templom. Fatornya 1768-ban épült. Ebben az évben öntette a kisharangot az egyházközösség. 1852-ben a templomhoz kőtornyot építettek. 1851-ben Demecser népessége 829 fő volt, kevés kivétellel református vallású, helybeli anyatemplommal. A katolikusok 1796-ban építettek templomot. Plébánia 1813-ban lett. 1895-ben új templom épült, Szűz Mária tiszteletére. 1875-ben Elek Endre, Szent Teréz tiszteletére kápolnát építtetett.
Fényes Elek muzeológus leírása szerint a régi földvárat mély, soha ki nem apadó mocsár övezte. A nép tündérvárnak, leányvárnak nevezte, ahonnan tiszte időben 25 tornyot lehetett látni. A Geographiai szótár szerint a Tisza mocsarai között van ez a magyar falu. Határa 8561 hold, melyből száraz 4250 hold. Nagy idejű emberek úgy nyilatkoztak, hogy kevesebb volt a szántó terület a határ felénél, kivált a gyakori árvíz idején. Állításukat azzal támasztották alá, hogy eljártak feles földet fogni a Nyírségbe, Székelybe, Királytelekre, Varjúlaposra és a hegyaljai szőlő városokban napszámbérbe. Fényes Elek további leírása: 1851-ben szárazföldje homokos, de trágya után miden megterem benne. Különösen a káposzta, a len, a kender és a dohány. Az öregek emlékezete szerint már három nyomásra volt felosztva a szántóföld. Búza és rozs termelés mellett szólt a református anyakönyv 1786. évi bejegyzése, mely szerint „minden gazda tartozik adni két kereszt életet, egyet gabonát, egyet búzát”. A sziget némelyike búzát is termett. A Matyi sziget minden harmadik évben. A szigetek legnagyobb részén tengerit, krumplit vetettek. Onnan a termést csónakon, vagy télen a fagyás után a jégen hozhatták haza, szánon. A jobb gazdák csónakon jártak saját réti földjükre. 1887-ig sarlóval arattak a felvidéki aratók, akik Bereg, Zemplén, Ung és Máramaros megyéből jöttek. 1772-ben egy szárazmalomról tesz említést Fényes Elek, melyből az öregek említése szerint 5-6 volt. A falu déli végén a jelenlegi városháza helyén egy kőre járó vízimalom állott, ahol árvíz idején s őrölhettek. Jelentős mennyiségű kölest is termeltek, melyből

őrléssel készítették a kását. A kenyeret káposztalevelekben sütötték. A letördelt káposztaleveleket a padláson lerakták, ahol megfonnyadt, megszáradt. Kenyérsütésnél lehoztak annyi levelet, ahány kenyeret sütöttek. A sütőlapátra téve ráborították a megkel kenyeret és úgy vetették be a kemencébe. A határ fele részét a Tisza árja borította. Az árterületeket jobbára kaszálással és a bőven tenyésző nád vágásával hasznosították Nádvágó láp volt a Beketó láp, a Gellért láp, a Borostános láp. A csónakkert lápról a szegények háton hordták ki a nádat. A nádnak nagy kereslete volt. A Gömöriek bornádnak vitték a vastag nádat. A távolabbi települések, Böszörmény, Dorog, Nánás, Nyíregyháza és a Nyírség lakói jó vásárlói voltak az itt termő nádnak. Egy kéve nád három-négy krajcár volt. Kiss Lajos Rétköz című munkájában leírja: „1772. évi invesztigáció szerint vannak alkalmas szénatermelő rétjei a helyiségnek, amelyeken marhatartásra alkalmas széna terem. Ha az árvíz sokáig rajta nem hever, sarjút lehet kaszálni. Ugyancsak haszontelek közt sorolja, hogy mindenféle marhájuknak elegendő legelő mezeje vagyon. Továbbá itató vizek is marhájuknak alkalmas és elegendő vagyon." Az 1857, június 25-i eljárási jegyzőkönyv megjegyzi azokat a helyeket, amelyek legelőül használtattak. Elmondja azt is, hogy a közös legelő 600 holdat tesz ki, de nem alkalmas közös legeltetésre, csak a dombhátakon mintegy 15-20 hold. A legelőnek a fele vízjárta terület. A májusban kitóduló víz, a június havában visszavonuló Tisza miatt csak június utolján, júliusban, augusztusban alkalmas legeltetésre. A vízen úszó lápokon termő füvet marhákkal és borjakkal legeltetik. Demecserben 1839-ben 92 gazdának 277 szarvasmarhája, 110 lova, 112 juha, 59 sertése volt. 1858-ban a birtokosoknak 255 szarvasmarhája, 36 lova, 75 sertése, 700 juha és 30 bivalya volt. A jobbágyoknak 516 szarvasmarhája, 200 lova, 375 sertése, a zselléreknek 2 ökre volt. A szigetekre József nap előtt hajtották ki a jószágot. Esztendős, burjut csónakon vitték a szigetre, más jószágot vízi uszományokon vitték, úsztatták a szigetekre. Az ökörcsorda a lápokon legelt, ahol jó széna termett. Az itatás sírkútból, káváskútból és láposkútból történt. A láposkút szélén vigyázni kellett, mert a métely gyakori volt, amitől az állat elpusztult. A földesuraknak rideg juhászatuk is volt. Az 1772-es évi kivizsgálás megállapította, hogy „a rétségnek sem épületre, sem tüzelőre fája nincsen. Fűtés náddal, sarlóval szedett gazzal és vett fával gyakoroltatott." Az öregek is egybehangzóan vallják, hogy a fát a halászi, kanyári, dombrádi, vagy a Tiszántúli, ricsikai erdőből

hozták télen, szánon. Ennek ellenére a helynevek az mutatják, hogy hajdan erdős részek is voltak a rétségben. Pl.: Körtélyfásreke, Nyírfás. A nyírségi részen: Csonkanyársziget, Feketerakottyás, Paperdeje, Szilfáskert, Vadmeggyes stb. Kiss Lajos, a kiváló etnográfus, a nyíregyházi múzeum igazgatója. Rétköz munkájában említi, Demecserben alkalmas kertekben némelyek káposztát termesztenek. Az öregek elmondása szerint nem csak saját szükségletre, hanem 5-6 szekérrel elvitték Hegyaljára, Debrecenbe is. Házi kertekben termett a len, melynek magját Bodrogközből hozták és olajat ütöttek belőle. Kendert többen termeltek és áztatni a Paptóra vitték. Néha előfordult, hogy annyira leapadt a víz, hogy kénytelenek voltak a szomszéd határba vinni, áztatás végett.
Ezután kezdtek el paszulyt termelni, valamint sáfrányt a leves színezésére. Leírja továbbá, hogy viziszárnyasok, ha felrepültek, sokaságukkal felleghez hasonlítottak. Sas, gém, vízibika, csória, csüllög, vadlúd, vadkacsa, szárcsa, bíbic, gödény stb. megszámlálhatatlan. Azokon a szigeteken, ahol kevesen jártak, daru is volt. A viziszárnyasok tojását tavasszal csónakszámra szedték. A térség szárazföldi vadjai voltak: farkas, róka, vidra, nyúl, menetke, görény, hörcsög, güzü. Szelíd méh kevés volt, alig 3-4 helyen tartottak. Vadméh azonban a lápokon, kaszálókon összemarta azt, aki nem volt ügyes. A vadméheket füstöléssel tartották távol. Az előzőekben leírtak alapján megismert körülményekből lehet következtetni a lakosság életmódjára.
Az itt élők fő foglalatossága a halászat, a vadászat, a gyűjtögetés. A növénytermeléssel szemben az állattenyésztés volt fejlettebb. Fejlett volt a háziipari tevékenység, a gyékény, a nád, a fűzfavesszőből készült tárgyak értékesítése a városi piacokon. A len és a kender áztatása után a feldolgozás a fonás, szövés, ruhakészítés volt a téli foglalkozásuk. A gyapjú és a bőr kidolgozása és feldolgozása biztosította a meleg ruházatot. A férfiak téli elfoglaltsága volt még a nád vágása és értékesítése, míg a nők részére a fonás, a szövés, a család ellátása és az állatok gondozása adta a legtöbb feladatot. A férfiak körében jelentős volt a katonáskodás. Mária Terézia trónra lépését követően a bojár, francia, porosz koalíció örökösödési okból fegyverrel támadta meg a királynőt. Az ellenség már a Habsburg tartományban nyomult előre, mikor Mária Terézia az 1741-es pozsonyi országgyűlésben könnyezve bízta magát és karján ülő gyermekét, a későbbi II. Józsefet a lovagias és vitéz magyar nemzet oltalmába. Fellépése meg is hatotta a rendeket. Életüket és vezérüket ajánlották fel. A

sebtében toborzott magyar ezredek mentették meg a trónját. Magyar hadvezérek nevét ismerte meg Európa Nádasdy Ferencét, Hadik Andrásét. A győzelmeket követően, hálája jeléül a királynő igyekezett rendeleteivel segíteni az országot. Úrbéli rendeleteinek bevezetésével, egészségügyi rendeleteivel, árvaházak létesítésével, az oktatásügy szabályozásával és állami felügyelet alá vonásával tett meg első lépéseit. II. József trónra lépését követően, 1780-ban a birodalom alapelvévé tette anyja intézkedéseit. A bevezetett intézkedések hatására egyre szaporodott azoknak a birtokosoknak a száma, akik bármunkásokat is alkalmaztak. A bérmunka mellett a robot háttérbe szorult. Így lényegesen javult a lakosság élete. Az 1848-as szabadságharcról Demecser községgel kapcsolatban a szakirodalomban nem találtam feljegyzést. Így az eseményekről Nyíregyháza történetéből idézek:

Március 15. nagy eszméinek megünneplésévé tették a városi ünnepet. Minden templomban hálaadó ünnepet szenteltek a nap emlékére. Miklós evangélikus lelkész magasztos beszéd ismertette a híveivel a nap jelentőségét. Május 29-én a város 42 önkéntes ifja esküdött fel a magyar honvédzászlóra Nagykállóban, a megye akkori székhelyén. Két nap múlva 800 nemzetőr tett le ugyanott az esküt a nemzetőrség zászlói előtt. Szeptember 1-én kel levélben gr. Dégenfeld Imre főispán hívta fel a figyelmet a haza veszterhes körülményeire és mozgósította a megyét és Nyíregyháza városát a fegyverkezésre, a haza védelmére. December 19-20 körül jelenik meg a városban egy másik veszedelem, a „fekete halál", a pestis, és 3 nap alatt már 60 ember életét követelte. A tél miatt az emberek halálozása kevesebb lett, de 1849 első két hónapjában már 500 halottja volt a városnak. A szomorúság, a gyász, a kolera pusztítása közben a szabadságharc vereségei is ijedelemmel töltik el a magyar szíveket. A muszka hadat közeledése borzadályt ébreszt mindenkiben. 1849. június 27-én a papság véres zászlókkal a kezében, harangzúgás mellett járja a város utcáit, felkelésre serkentve a népet a közeledő óriási veszedelemmel szemben.

A muszka sereg június 28-án Tokaj felől vonult Nyíregyháza felé. A Tiszán átkelve borzasztó hírekkel közeledett. A lakosság menekült, ki merre látott, szőlőbe, erdőkbe, kertekbe, távolabbi tanyákra bujdostak el. Kihalttá, néptelenné vált a város. A bátor elöljáróság tagjai és a szegény lakosság maradt, hogy átéljék a rémület napjait. Június 30-án még csak az előőrsök portyáztak, július 1-én azonban az egész sereg, mintegy hatezer katona megérkezett a városba. A lovasság 50 ágyúval a vásártéren

helyezkedett el, védelmemre berendezkedve. A zuhogó esőben átázott sereg egész éjjel az utcát járta, élelmiszert zsákmányoltak. Mindenféle éghető anyagot összegyűjtöttek és a főtérre vitték, hogy a tűz mellett szárítkozzanak. Miután a várost kifosztották, július 2-án a kállói gulyából 60 db ökröt kiszakítottak, sátraikat felszedve elvonultak Újfehértó felé, majd Tokaj felé vették az irányt. A falvakba nem mertek bemenni, megszállni, féltek a kolera miatt. A közelben lévő földeken a termést letarolták. Szemtanúk szerint az éretlen tököt, uborkát, tengerit állati módon, nyersen fogyasztották.

Malmok

Mezőfegyveres Teremy József 1888-ban malmot alapított családi birtokán. Az üzemet egy 20 lóerős géppel és 2 pár kővel indította be. A malom mellett napraforgó olajgyárat is létesített. A malom napi termelése 200 q őrölt termény előállítása volt. A malom működése biztosította a körzet lakosságának liszt ellátását és az állatállomány részére a takarmány darálását, a korpa és az olaj gyártási termékeként az olajpogácsát. A malom mellett 68 kh. földön gazdálkodott. A századfordulótól Demecserben 2 gőzmalom, posta-távíró, vasútállomás van.
Az 1800-as években használt osztrák pénz a gulden volt. Az alábbi pénz a 25 guldenes császári papírpénz, melyet Magyarországon később felváltott a korona.

Hogyan éltek elődeink a századforduló után

A századforduló után Demecser községben is jelentősen javult a lakosság élete. A hozott intézkedések az anyanyelv, a vallás és a jobbágyság helyzetét javította. A gépek fejlődésével könnyebb lett a munka, javultak a termelési viszonyok. A folyószabályozás által felszabadított területeken a szegényeknek a könnyebb volt harmados és feles földet fogni. A termés átlagok lényegesen javulta. A kiégett rét, a víz által lerakott iszapos talaj, az állattenyésztés fokozása javította az életszínvonalat. Változtak a szokások, fejlődött az élelmezés, a ruházkodás és az egészségügy.
-ben az I. világháború kitörésével egész Európa lángba borult. Érkeztek a behívók a felnőtt férfiaknak minden településre, így Demecserbe is. Nagyon sok család életét megkeserítette a bevonulás, majd az azt követő gyászjelentés. Családok aggódtak a

kenyérkereső férjek, családfők és hozzátartozók életéért. Naponta jöttek a hírek a front eseményeiről, az elesettekről és a sebesültekről.
A központi hatalmak a kezdeti sikerek után látták, hogy nem számíthatnak a háború gyors befejezésére. Kezdtek berendezkedni a tartós háborúra, a hadigazdálkodásra.
Bevezették az élelmiszer jegyrendszert. Elhatározták, hogy az egyik legjobb táplálékot, a káposztát konzerválják a hadsereg és a hadifoglyok számára. A gyár felépítésével Odeschalki tuzséri földbirtokos kormánybiztost bízták meg, aki a termelési viszonyok ismeretében, a vasútállomással rendelkező káposzta és napraforgó termelés központjában lévő Demecsert választotta a gyár helyéül. A gyár építését orosz és olasz hadifoglyok százai kezdték meg 191-ben. Ezt az időt mutatja a Demecser község temetőjében eltemetett, munka közben meghalt 28 hadifogoly sírja. Az iskola tanulói háborúban meghalt hősi halottakként gondozzák a sírokat.
A gyárban gyorsan elkészült a víztorony, négy lakóépület és a savanyító bazeonitok (betonmedencék). Felszerelték a savanyító üzemet a megfelelő szeletelő és tároló helyiségekkel. A gyár területére bevezették az iparvágányt. Vagon tételben érkezett a só, a faanyag, a préseléshez a kő. A hordók készítéshez jöttek a kádárok az ország különböző területéről. 1916-ban elkészült az első nagyüzemi savanyú káposzta. Kiszerelés után fahordókban szállították a megrendelés szerint a harctérre a katonáknak és az ország településeire a lakosságnak.
A gyár tevékenysége bővült a megye területén termelt burgonya feldolgozásával. Új, második iparvágány készült. A burgonya befogadására betonmedencét építettek, ahonnan a víz már megmosva vitte a feldolgozó gépekre a burgonyát. Mivel a feldolgozás nagy mennyiségű vizet igényel, a mosáshoz megépítették a Lónyai csatorna leágazását. A megtermelt keményítőt és burgonyacukrot a cukorgyárakba szállították, ahol a háborús ellátás biztosítására cukrot és csokoládét állítottak elő belőlük.
Az általános mozgósítás után a magyar ezredeket különböző frontokra irányították. Az olasz és orosz fronton nagy számban harcoltak magyar katonák, köztük számosan Demecseriek is. Az olasz csaták közül külön megemlíthető az Isonzói csata, amely 1915. június 23-tól július 7-ig tartott.
Boroevic Svetozár tábornagy visszaemlékezései szerint a magyar csapatok Dobordónál különösen nagy elszántsággal harcoltak a

nehéz ütközetben. A katonák ellátása nagyon nehéz volt, a nyári forróság, a tikkasztó hőség tűrhetetlen volt. A két hétig tartó harc sok áldozattal járt. A magyar csapatok 8800 halottat és sebesültet veszítettek, 1150 fő eltűnt. Az olasz veszteség a fölényes tüzérségi tűznek és a lövedékek nyomán keletkezett kőszilánkoknak volt a következménye. Ezekről a harcokról a sebesülten hazatérő Teremy Ambrus igen sokat tudott mesélni.

. október elején az orosz fronton is rendkívül nehéz harcok voltak. A Kárpátokban az 58-as gyalogezred és a 10. Lovas hadosztály ált szembe 750 ezer főnyi ellenséggel. A számbeli fölény az ellenség oldalán volt. Vitéz Németh Lajos leírása szerint a harcok során óriási volt a veszteség. A csata több napon át folyamatosan tartott. Az orosz fronton az I. világháború demecseri hősi halottainak és az eltűnteknek a száma 52 fő volt. A hősök neve a demecseri főtéren emelt emlékmű oldalán olvasható, de emléküket ebben a kiadványban is megörökítjük.

A családok a harcok folyamán naponta kapták a gyászjelentéseket az azonosítható katonákról. Sokan eltűntek, fogságba estek. A lakosság bízott abban, hogy hozzátartozója valahol fogságban él. A sebesültek, a fogságban lévők közül később többen hazatértek. Előfordult olyan szomorú eset is, hogy egyesek a hozzátartozókat álhírekkel bíztatták.

Az I. világháború áldozatai Demecser községből

Antal András Huszti József Sipos Gábor
Balogh Gábor Klein Herman Sipos István
Beke József Kovács Károly Schvarcz Sámuel
Benya Benjámin László Ferenc Szabó Albert
Bötykös Albert László József Szabó István
Dzsadek Gyula Mák Imre Szabó Ferenc
Éles László Mihályi András Szaniszló János
Fekete Ferenc Nagy Mihály id. Szaniszló János
Fischer Lajos Nagy Sándor Szőlősi Ferenc
Fischman Ignác Náczán János Tamás József
Győry Gábor Ondó József Tamás Sándor
Győry János Ondó Péter Tóth József
Hajnal József Papp Ferenc Török Pál
Hajnal Péter Pásztor József Váradi Mihály
Hegedüs Antal Pisla András Zakor Gábor

Hegedüs Sándor Sepa Ferenc Zakor István
Huszár István Sepa István

A századunk legszebb csatái, valamint más írott anyagok által megemlített sebesüléssel, fogságból hazatérő katonák:
Révész Dániel cipész 11-es gyalogezredből.
Pazonyi Elek Endre öt év fogság után, feleségével Lubianova Tatjánával tért haza.
Teremy Sándor a 11-es gyalogezredből 1916-ban Psemiszlnél súlyos gerinclövéssel került fogságba. Négy év után tért haza.
Balázsi János a 65. Gyalogezredből esett sebesülten fogságba. Szökést követően négy év után tért haza.
Berger József bádogos, olasz fogságból két év fogság után került haza.
Erős (Ehrenrich) Sándor földbirtokos
Hajnal Balázs gazdálkodó
Hajnal István gazdálkodó
Kelemen Imre asztalos mester
Lichtmann Hermann kereskedő
Schvarcz Herman terménykereskedő orosz hadifogságból évek múlva tért vissza a családjához.
Fentieken túl elmondásuk szerint igen sokan éltek még fogságban. Sokan csonkán, fagytól, lövésektől szerzett sebesülésekkel tértek haza. Tiszteletükre Demecser elöljárósága emlékművet állított, oldalán felsorolva a meghalt és eltűnt személyek nevével. Minden évben a Márciusi ünnepség keretében, megemlékeznek róluk és megkoszorúzzák az emlékművet. A hozzátartozók és rokonok is virágokat helyeznek el az emlékműnél.

Az I. világháború következményei

Az I. világháború után az összeomlást követően történelmi változások kezdődtek. Az orosz bolsevik mozgalom hatására a hazatérő hadifoglyok és a politikai hírek nagy hatással voltak a lakosságra. Az országban megindult a szervezkedés. Előbb titokban, majd nyíltan megalakult a Kommunista Párt.
Az 1919. április 7-i választások után kikiáltották a Tanácsköztársaságot. Mindenütt megalakultak a Munkástanácsok.
Demecserben a Munkástanács megalakulásával egy időben megalakult a Direktórium, melyben vezető tisztséget töltöttek be a Kommunista Párt vezetői: Csáki János, Veress József, Erdélyi

János és Rácz József. A Direktórium rövid uralkodása, illetve a Tanácsköztársaság bukása után, 1919. május 7-én a környező településekről a vezetőket Demecserben gyűjtötték össze és a demecseri Bokos Józseffel és Sárosi Jánossal együtt elvitték őket Baktalórántházára, majd a baktai erdőben kivégezték őket.
Megteltek a börtönök. A csendőrök keresték azokat, akik aktívan részt vettek a Direktórium illetve a Kommunista Párt munkájában.
A Tanácsköztársaság leverésében a román hadseregnek volt kiemelt szerepe. 1918. április 30-ig az egész Tiszántúl, így Demecser is román megszállás alá került. A románok ellen mindenütt heves harcok folytak. Különösen az erdélyi hadsereg, a székelyek álltak ellen, nem szándékoztak letenni a fegyvert. A Tiszántúlon ezekben a harcokban komoly szerepe volt Demecsernek is, a székely hadosztály parancsnoksága ugyanis Demecserben a református parókián volt, innen irányították a csapatokat. A székely hadosztály parancsnoka 1919. április 25-én reggel jutott döntésre a paplakban az előrenyomuló román hadsereget illetően. a 743. számú HDM 1919. szám alatt Kratoshil ezredes, a székely hadosztály parancsnoka fegyverletételre szólította fel csapatait. A felhívás így kezdődött: „Ti székelyek és erdélyi magyarok hónapok óta hősiesen harcoltatok a legnehezebb viszonyok között is. Erdélyt és a székely földért készek voltatok életeteket áldozni…” 1919-ben a megszálló román csapatok hadiüzemmé nyilvánították a demecseri gyárat. Az összes mozdítható berendezést leszerelték és elszállították Romániába. A gyárban csak a csupasz falak és a tetőszerkezet maradtak. A lakásokat az elöljáróság az ínségben szenvedőknek utaltak ki. Az 1920-ban Trianonban kötött békeszerződés után megcsonkult az ország. Magyarország 283 ezer km2 területéből 93 ezer km2 maradt. A lakosság száma a korábbi 18 millióból mindössze 8 millió maradt az ország területén. Húsz éven át 60 ezer szarvasmarha értékének megfelelő jóvátételt kell fizetni. A békekötés után minden romokban hevert. Igen szomorú és elkeseredett élet kezdődött. A mezőgazdaság, a kereskedelem, a vasút, az ipari létesítmények az idegen csapatok kivonulása után szánalmas, romos állapotban voltak. Az urasági birtokok, a termelőeszközök, a kasélyok, a parkok szétzilálódtak. Mindent feltörtek, kiraboltak. A gazdaságok irányítói elmenekültek. A lakosság által termelt termékek felvásárlása, értékesítése nem működött. Ínség volt, melynek következtében a lakosság nyomorgott. Megindult a kivándorlás Amerikába, Kanadába. A

lakosság részére az elöljáróság is szervezte az utat. A kivándorlók azzal mentek ki, hogy keresetükből támogatják majd a családot. 1922-ben megalakult Demecserben a „Hangya" Szövetkezet. Vezetője Szondi Kálmán volt. 1922. év második felében az édesipari gyárak keményítő és burgonyacukor gyártására biztatták a demecseri gyárat. 1925-26-ban egy szezonban már 5-6 ezer tonna burgonyát dolgoztak fel. A termelés beindulása után az építés és a termelés csaknem kudarcba fulladt. Tűz ütött ki az ipartelepen. Rövid idő alatt befejeződött a helyreállítás, a gyárat saját áramfejlesztővel látták el. Új gépeket is vásároltak. 1927-ben a keményítő mellett megkezdték a dextrin gyártását is. Ebben az évben már 1300 vagon burgonyát dolgoztak fel, 100-250 munkást foglalkoztattak. A gyártás melléktermékét, a szárított burgonyarostot tüzelőnek árulták. A rostot szalmával keverték, kiterítve szárították, majd kockákra báták. Előbb a gyári dolgozók, majd a lakosság részére árusították. Érződött a világgazdasági válság hatása is. Egyre nagyobb lett az elszegényedés. Az ipari munkások száma országosan és helyben is csökkent. A kivándorlás tovább nőtt az „ígéret földje" Amerika, Kanada felé. Demecserből kivándorlók: Szotólicz János, Teremy Béla, Ősz Sándor, Ősz Antal, Ősz Gyula. 1926. december 27-én megjelenik a korona helyett az új fizetőeszköz, az arany alapú pengő és fillér. Az addig használt pénzt bevonták. A pengő fedezete arany volt, így nyugaton is elismerték és szerződéseknél fedezetül szolgált. Külföldi kereskedelmi szerződéseknél gyakran aranypengőben kötötték a szerződést. 1929 őszén a gazdasági válság miatt a gyár bezárult kapuit. Egy tisztviselő, egy gépész és az éjjeliőr kivételével minden munkást elbocsátottak. Demecser község jellemző mutatói 1930-ban Demecser a Nyírbogdányi járáshoz tartozott, a járás székhelye: Kemecse.

Aratómunkások

A nyár igen mozgalmas volt minden évben. megérkeztek a Hegyaljáról az aratómunkások. A községben is megalakultak az aratópárok. A népes csoportok hangos dalolása és a kaszások kasza kapálása mellett készültek a nehéz munkára. Az aratás a nyári melegben embert próbáló munka volt. Délben a templom parancsszavára a fasorba, a hűvösbe mentek ebédelni. A gazda által adott szalonna és hagyma jól esett a nehéz munka után. A szalonnát ki ki a maga módján, nyersen vagy nyársra húzva, sütve

fogyasztották. A nap állásától függően pihentek, vagy folytatták a munkát késő estig. A munkát kereszteléssel fejezték be. A kévéket keresztbe rakták, majd alul a bújtatót visszahajtották a kalászával felfelé. Ezt követte 16 kéve keresztbe, majd felülre került a kántor és a pap kéve. Ezt lekötötték, hogy a szél ne bontsa meg a keresztet. Az is előfordult sokszor, a nem volt eső, hogy a fasorban aludtak.A behordás a gazdáknál és az uraságnál is kalákában történt. Ismerősök, rokonok összefogásával a kereszteket asztagba, kazalba gyűjtötték, hogy ne maradjon félbe, ha eső lenne. Az aratók és a pap keresztjét külön hordták. Az emlékezés szerint az aratóké volt a hetedik, vagy nyolcadik kereszt, ahogyan megállapodtak. A papé volt a tizedik kereszt.A cséplés is nagy esemény volt. Eleinte állatokkal tapostatták és széllel rostálták a termést. A negyvenes évek elején még tüzes géppel meghajtott cséplőgépekkel csépeltek, a gép alatt tüzeltek, így ez a munka nagyon tűzveszéllyel volt. Az udvarra ökrök, vagy lovak húzták a gépeket, melyek beállítása nehéz feladat volt. A beindítás a hosszú gépszíj meghúzásával történt, míg nagy csihegéssel, erőlködéssel elindult a gép. A negyvenes években később megjelentek a körmös traktorok, amelyek megkönnyítették az udvarra történő beállást, bár néha "elásták" magukat. Megjelent a cséplőgép mellett az elevátor is, amely a szalmát a kazal tetejére hordta. A törekeseknek volt a legnehezebb a munkája. A por miatt bekötötték az orrukat, a szájukat, úgy dolgoztak. A törekesek közül megemlíthetők a Labanc és a Samsedák lányok a gépet etetők közül a Hajnal fiúk. Az egész cséplés nagyon tűzveszélyes volt. Az önkéntes tűzoltók állandóan szolgálatban voltak. Az őrszolgálat fokozott volt a templomtoronyban és a szertárnál. Az aratókon kívül ősszel megjelentek a községben a juhászok. A hajdúságból egész télre itt maradtak a káposztaföldeken. a levágott káposzta után maradt torzsa ugyanis jó legelőt biztosított a juhok részére.

Hétköznapok

Míg nem volt nagyon hideg éjszakára is kint maradtak a földeken. A tél beálltával a csűröket és a megüresedett dohánypajtákat bérelték ki a juhászok. A juh, mint igénytelen állat télen a hó alól is kikaparta a káposztatorzsát. Fáky László tanító vezetésével megalakult a községben a fúvós zenekar. Nemzeti ünnepeken, március 15-én, május 1-én, községi rendezvényeken, felvonulásokon emelték az ünnepi hangulatot.Lucza János gépész

megnyitotta moziját. A vetítőgépet saját áramfejlesztővel működtette. A vetítéseken mindig teltház volt. Később a háborús előkészületekről, eseményekről a híradók tájékoztatták a lakosságot. A filmek inkább a győzelemről szóltak, a híradókban a harcterekről mutatott képek igen elszomorítóak voltak.A háborús megszorítások, a jegyrendszer és a beszolgáltatások, valamint a gyászjelentések igen elkeserítették a lakosságot.A háború során a gyárak termelése megnőtt. A megtermelt élelmet, pl. a savanyú káposztát a frontra szállították, a németek mindent megvettek. A burgonyát még a fagyok beállta után is fogadta a gyár. Egész télen készült a burgonyacukor, a keményítő és egyéb termékek.Háborús előkészületek Németországból egyre aggasztóbb hírek érkeztek a háborús előkészületekről. A napi sajtó, néhány elemes kisrádió és a mozi híradója ontotta az elkeserítő híreket a háborúról. Hitler 1933. januárjában bevezette a hadkötelezettséget, ennek következtében egyre nőtt a feszültség. A megtermelt termékek Németországba kerültek, az élelmiszereket, a hadianyagot felhalmozták.Magyarországon, így Demecserben is elindult a levente mozgalom. Minden 14 év feletti fiú köteles volt egy héten egy napot levente kiképzésen tölteni. Pénteken a piactéri találkozó után kivonultak a Cserés hegyre, az erdőbe. Alaki gyakorlatok és fegyverismertetés után katonai ismereteket oktattak. Demecserben a parancsnok Pazonyi Elek Endre volt. Szakaszparancsnokok katonák voltak. A kiképzésen a megjelenés kötelező volt, a hiányzást büntetés követte, elzárással fenyegetőztek. Lövészárok ásása mellett célra tartás és céllövészet volt a gyakorlaton.Nagy riadalmat keltettek a Németországból érkező hírek, melyek szerint megtámadta Olaszországot, bekebelezte Ausztriát. 1938-ban az első bécsi döntés alapján Magyarország visszakapta a Trianoni békeszerződéssel elveszített területeinek egy részét Csehszlovákiától, Kárpátaljától. Horthy Miklós nagy ünneplések között vonult be Kárpátaljára. A megszállásba több Demecserből bevonult lakos is részt vett: Szabó Béla, Vojtku Mihály. Ezt követően a németek megszállták Csehszlovákiát és Ukrajnát. Magyarország visszakapta az ukrán területeket a Felvidékről. Hitler ezekkel a lépésekkel magához láncolta a Teleki kormányt. A kormány engedélyt adott a német csapatok átvonulására és engedélyt adott a német repülőgépeknek a magyarországi repülőterek használatára.Még nagyobb riadalmat okozott, mikor 1939. szeptember 1-én Hitler csapatai megtámadták Lengyelországot. Kitört a II. világháború.1940-ben a második

bécsi döntés két részre osztotta Erdélyt. Magyarország visszakapta Erdély egy részét, 43 ezer km2 területet és 2,2 millió lakosságot, melynek 51,4 %-a magyar volt. Horthy nagy ünnepségek keretében vonult be Erdélybe. A lakosság is örült a visszakapott területeknek. Egyre bizakodóbb lett a hangulat, hogy az ország megőrzi függetlenégét, 1940. áprilisában a jugoszláv háború során Magyarország visszakapta Bácskát, Baranyát és a Muraközt, 11,4 ezer km2 területet 1 millió lakossal. Nagy volt a lelkesedés mindenütt. Községünkben is ünnepséget tartottak.Erdély, a Felvidék, Kárpátalja és a Délvidék visszakerülésével megnőtt a kereskedelem. Az állomásnál a "FUTURA" kereskedelmi csoport Teremy Kálmán kereskedő és a két zsidó Glük család zöldség és gyümölcs felvásárló és pített raktár épletben minden élelmiszert vásárolt (burgonya, bab, gabonafélék, köles, kukorica tb.). A raktárak áruval telve vártak a szállításra. A visszakapott területekről kapott telefon megrendelésre vagontételbe küldték az árt. Gúlába rakva várt szállításra a káposzta, a cukorrépa a cukorgyárakba került. A malom teljes kapacitással működött, az olajütő termelte az olajat. A malom mellett megindult a szárított zöldség készítése.

Vasút

A állomás érkezési oldalára érkezett a gerend,a deszka, a tűzifa, a léc. A Glük család hatalmas fa és deszka lerakazta látta el a környék építkzéseit. A környéken még a kerítéseket is deszkából készítették.A gyárba vagon tételben érkezett a só, a burgonya, a liszt. A két ipari vágány tele volt érkező és kiszállító vagonokkal. A gyár területén a kis gyári mozdony rendezte a vagonokat. A hordó készítéséhez a faanyag vagonokban érkeztek. 80-100 kádár készítette a hordókat. A szekerekből egyenesen a gyaluba adták a káposztát, majd a medencében nagy fapapucsokkal taposták, sózták, megmosott tölgy deszkákkal borították be és a vagonokban érkező mosott terméskövekkel fedték a bazeinokat.

Vásárjog

Igen nagy jelentősége volt Demecser életében az 1466-nan kapott vásárjog. Ezt követően minden évben április és szeptember

hónapokban a heti piacokon kívül kirakodó- és állatvásár volt.Az 1940-es években a háborús előkészületek miatt különösen nagy vásárokat tartottak. A Székelyi új keleti oldalán, a szidó temető és a Lónyai-csatorna között, a legelő bejáratánál, a labdarugó pályán volt a vásár. Sokan már az előző nap megérkeztek az ország különböző részeiből és felállították a sátrakat. A több sorban álló sátrak mögött volt elkerítve a ló, szarvasmarha, sertés és juh vásár területe. A sátraknál nagy volt az árusok kiabálása, az áruk dicsérete. A játék sátraknál sok volt a gyerek. Összegyűlt a környék lakossága, nagy volt az alkudozás a csizma, a szűr és a ruházati sátraknál. Legérdekesebb mégis az állatvásár volt. A lóvásárban vizsgálták a lovak fogazatát, a lábait és megkötött szekérkerekekkel a homokon a ló munkára alkalmasságát. Csapkodták egymás tenyerét az alkudozás során. Az állatvásáron nagy volt a forgalom, a sertések,a malacok visongása tette hangossá. Mindenki beszerezte télre a szükséges ruházatot, a háztartásba szükséges anyagokat és a téli sertésvágáshoz az állatokat. A sertés és szarvasmarha vásár fő vásárlója volt az Állatforgalmi Vállalat A vásárt követte az állomáson az állatok vagonírozása és szállítása.A vásár hangulatát fokozta a Laci-pecsenye illata, valamint a vendéglátó sátraknál a hangos éneklés, a cigány zenekar zenéje. Az egész napos vásár és hangulata, a gyerekek öröme vidámságot és életet adott a községnek.

Iparosodás

A gyár fejlesztése a háborús készülődés miatt igen fontos volt. Ebben az időben 900-1200 vagon burgonyát, 50-60 vagon búzalisztet dolgoztak fel egy szezonban. Megkezdődött a glutin gyártása, a szárított burgonyapehely és a Diamalt elnevezésű árpastraktum a budapesti és a szerencsi csokoládé gyár részére. A keményítőt a gyógyszeripar használta, illetve egyéb hadicélokra is használták.A háború kitörése után, 1944-től 350 kw villamos energiát termeltek. A villamos energia fejlesztésével tovább fokozódott a gyár termelése.A demecseri malom épülete teljes berendezésével leégett, csak a kiégett falak maradtak meg. A nagy tűzben a környék tűzoltói semmit nem tudtak megmenteni. A tulajdonos Teremy család hitelből és lakossági kölcsönökből egy év alatt újjáépítette. A malom mellett egyre több napraforgó olajat emeltek. Ezt követte a szárított zöldség gyártása és csomagolása. A nagy mennyiségű árut a frontra szállították.A 40-es években

kezdték termelni, gyűjteni a mentát. A mentalevelt a száráról leszedték, szárították, majd t3e3ának használták fel. A fosztás nélküli növény szénáját a malom mellett összetörték és a párolás utáni mentaolajat a cukorkagyárak részére szállították. A menta fosztása, feldolgozása sok gyereknek és felnőttnek adott munkát, biztosított kereseti lehetőséget. Egész nyáron dolgoztak vele, szedték, fosztották és szárították a mentát.A 40-es évek másik jövedelemforrása volt a selyemhernyó tenyésztés. A megkapott hernyó petéből kikelt pici hernyókat eperfa levéllel etették. Az állandó evéstől megnőttek és begubóztak. Ezeket a gubókat vásárolták fel igen kedvező áron. Ebben az időszakban sok volt az eperfa, így nem okozott gondot a levél szedése. Gyerekek, felnőttek szákkal járták az urakat és szedték a fa leveleit. A 4-es főút eperfákkal volt végigültetve és a mellékutak mellett is sok volt az eperfa. A levélszedés mellett, különösen a gyerekek jóllaktak a különböző színű és ízű eperrel.

Sziréna

A háborús előkészületeket jelezte a szirénák felszerelése. Demecserben négy szirénát szereltek fel. Kipróbálásakor rémítő hangjától a lakosság megriadt. Elrendelték a bunkerek, óvóhelyek építését. Az óvóhelyeket a lakásoktól távolabb,, a kertekben kellett építeni. A újságokban különböző típusú óvóhelyeket ajánlottak. Előírás volt, hogy közlekedni, állni lehessen benne. A befedésére is adtak iránymutatást. Egyik fontos előírás volt, különösen a nagy családoknál, hogy a bunker kialakítása "L" alakú legyen, hogy találat esetén sérüljön meg, csak az egyik ága.Szigorították a tűzvédelmi előírásokat. Tűzveszélyes anyagok (petróleum, benzin, stb.) minimális mennyiségének tárolását engedélyezték a boltokban, de óvatosságra intették a lakosságát is. Megerősítették a csendőrséget is. Növelték létszámukat, szélesebb intézkedési jogkört kaptak.A vasútállomást hadi ki és berakodási állomássá jelölték ki. A váltóőröknek lőréses betonbunkereket építettek az állomás két végén. Az egyik ma is megvan a Székelyi úti sormpó mellett. Műemlék szerű épület. A nyírbogdányi kőolaj finomító körül légvédelmi ütegeket és nagy teljesítményű reflektorokat helyeztek el. Ezt a katonák sánccal vették körül és gyeptéglával borították, hogy repülőgépről ne lehessen észrevenni. A töltények elhelyezésére bunkerek épültek. a nyírbogdányi kőolaj-finomítót és a demecseri keményítőgyárat hadiüzemmé nyilvánították. Az

emberek abban bíztak, hogy az üzemanyag előállítása és tárolása, valamint az élelmiszer előállítása miatt a két üzem talál elkerülheti a bombázást. A pengő értéke jó volt, ennek bizonyítéka a statisztikai évkönyv, amely a kiskereskedelmi árakat hasonlítja össze a háború előtti és utáni időszakban. A II. világháború eseményeiről folyamatosan tájékozódhatott a lakosság a sajtóból, a rádióból, a mozi híradókból. Az embereket sokkolták a látott képek. 1939. szeptember 1-én Németország lerohanta Lengyelországot. Két napra rá Nagybritannia és Franciaország hada zent Németországnak. Ezt követően 1940-ben megkezdődött a légiháború Anglia ellen.

Nyilasok

1939-ben Magyarországon, így Demecserben is megalakult a Nyilaskeresztes Párt. Köszöntésük "Kitartás" volt. A párt befolyása, aktivitása a kisiparosok között volt a legnagyobb. Vezetőjük Demecserben egy lakatos lett. 1941. június 6-án bombatámadás érte Kassa, Munkács és Rahó felvidéki, illetve Kárpátaljai városok at. A támadás miatt Magyarország hadat üzent a Szovjetuniónak. Magyarországon általános mozgósítás kezdődött. Az emberek sorban kapják a behívókat. A lovak, fogatok, gépkocsik és motorok általános bevonulását is elrendelték. A községből is sok lófogatot hívtak be. A zsidók közül sok embert munkaszolgálatra hívtak be.1941. december 7-én Anglia hadat zent Magyarországnak. Ez a hadüzenet fokozott veszélyt jelentett, mivel az angol légierő bombázásairól már a híradásokból értesült a lakosság.A demecseri állomáson egyre több irányvonat haladt át kelet felé, a frontra. Vitte a katonákat, a hadifelszerelést. A családtagok elkeseredve búcsúztatták hozzátartozóikat, a viszontlátás reményében. A katonai vonatokhoz csatolt zárt vagonokban vitték a munkaszolgálatosokat, a zsidó férfiakat és a nyilas párt által nyilvántartott lázadókat, ellenállókat.

Don kanyar

1942. augusztus 19-én Sztálingrád, majd Voronyezs mellett, a német hadsereggel együtt került bevezetésre a II. magyar hadsereg. A harcok során az erős orosz ellenállás következtében a magyar hadsereg gyakorlatilag megsemmisült. Jöttek a gyászjelentések. A lakosság nagyon elkeseredett. Az elkeseredettséget melyet a

szovjet hadsereg 1943. évi a Dontól induló offenzivája még csak fokozott. A Don mellett 150 ezer fő volt a veszteség. A Sztálingrádi ütközet végén, 1943. február 2-án, amikor a németeket bekerítette a szovjet hadsereg, 33 ezer német katona veszett oda. A Don kanyarban nagyon sok demecseri halt meg és tűnt el a harcok során. Az elesettek számát jelentősen megemelte a hideg orosz tél. A magyar katonák felszerelése, ruházata nem volt megfelelő a szokatlan hideg elviseléséhez. Itthon ruhát gyűjtöttek, amit a frontra küldtek, hogy segítsenek a katonáknak a hideg elleni védekezésben. 1944-ben Horthy Miklós kormányzó az események hatására fegyverszünetet hirdetett meg, de nem tudta azt végrehajtani. 1944. márciusában a német hadsereg megszállta az országot. Az országba helyezett Gestapó-t a megerősödött nyilaspárt is támogatta. Kiépült a besúgó rendszer. A szószólókat nyilvántartásba vették és később börtönbe, vagy a frontra irányították. 1944. őszén Szálasi Ferenc átvette a hatalmat, a kormányzást. Felesküdött az alkotmányra. Megkövetelte, hogy a katonaság is esküt tegyen. Szálai Ferenc, mint legfőbb hadúr, a "nemzet akaratából" kiadta parancsát: "Aki leteszi a fegyvert, vagy erre parancsot ad, felkoncolandó. Hazátlan, hitvány féreg, aki nem harcol tovább. Kitarts! Éljen Szálasi, népünk honmentő vezére!" Különböző listákat kezdtek vezetni. A feljelentések száma emelkedett. Megteltek a börtönök, büntető századok mentek a frontra, keresték a szökött katonákat. Általános statáriumot vezettek be, a gyanús elemeket kivégezték. Rettegésben élt mindenki, Demecserben is.

Zsidó ellenes törvények

Megjelent az I. majd a II. zsidótörvény is, mely a zsidók lehetőségeit, mozgását jelentősen korlátozta. Boltjaikat bezárták. - Lakásukat, 14,00-17,00 óra között hagyhatják el. Parkban, sétatéren nem tartózkodhatnak. - Aki zsidónak helyet ad, internálni kell. A parancs betartását a Nyilas párt és a csendőrség ellenőrizte. A parancs kiadása után, 1944. április 26-án megkezdődött a zsidók begyűjtése. Demecserben a zsidókat a Nagy utcán lévő zsidó templomba gyűjtötték össze. 37 család, a felsorolás szerint férfiak, asszonyok, gyerekek 3 napi élelemmel, németek kíséretével gyülekeztek. Lakásukat lepecsételték és államosították. Ezt követően éjszaka, ***Nyíregyházára, Varjúlaposra*** vonultak. Ott volt a fő gyűjtési hely. Az összegyűjtést követően tehervagonokba

zsúfolták őket. Az ajtókon kis nyílást hagyva, szögesdróttal bedrótozták. Ugyanezt tették az ablakokkal is. A vonatokat irányvonatként Aschwitzba irányították. A demecseri állomáson áthaladó vonatokból még kiabálta a lakosságnak. Sem vizet, sem kenyeret nem lehetett adni a szerencsétleneknek. A víz vételére megállt vonatoknak a közelébe sem lehetett menni. 1944. júniusáig 335 ezer zsidó személyt szállítottak ki az országból, csecsemőtől az aggastyánig. A német csapatokból az SS alakulat volt a legkegyetlenebb. Demecserből mégis volt három személy, aki jelentkezett az SS alakulatba: Batári Kálmán, Takács László és Tóth István. Sorsukról később nem hallottunk. Rémhírként terjedt el, hogy Tóth István visszatért és a hónaljából eltávolította a tetovált SS jelzést. A bombázások fokozódtak. Budapest és a nagyobb városok bombázásáról írtak az újságok. Később a debreceni és a nyíregyházi állomást is lebombázták. Demecserben naponta megszólaltak a szirénát, délután menetrend szerint jöttek kötelékben a bombázók, vadászgépek, kíséretében. Már a zúgásáról meg lehetett ismerni, hogy angol, vagy orosz gépek volta-e. Gyakran megjelentek a német vadászgépek is. Különösen este lehetett látni a légi harc során a röpködő világító golyókat, lövedékeket. A légvédelmi fényszóró csóvák keresték a repülőgépeket a nyírbogdányi gyártól. Gyakran lebegett a levegőben az úgynevezett "Sztálin gyertya". Olyan világosságot adott, hogy mindent olyan jól lehetett látni, mint nappal. Láttunk füstölgő repülőt, mag robbantást. Nyíregyháza, Debrecen többször volt bombázva. Többször híresztelték, hogy sorra kerül a nyírbogdányi és demecseri gyár bombázása is. A lakosság a légitámadások alatt a pincékbe, óvóhelyekre menekült. Egyik napon biztosra vették a támadást a gyárak ellen és a lakosság az egész napot az erdőben, a határban töltötte. A repülőgépek többször vékony fém és alumínium szalagokat dobtak a levegőbe, hogy megzavarják a rádióadásokat. 1944. augusztus 23-án, Románia átállása után meggyorsultak az események. A németeknek a kápátokban kiépített védműveinek megkerülésével 1944. augusztus 29-én az oroszok a Ojtozi szorosban átlépték a történelmi Magyarország határát. Szeptember 23-án átlépik a csonka Magyarország határát. Szinte ellenállás nélkül közeledtek felénk. Demecserbe először a magyar hadsereg vonult vissza. Itt tették le az esküt a Szálasi kormányra, német tisztek jelenlétében. Érezhető volt a feszültség az eskütételnél is. Rövid tisztálkodás és ellátás után tovább vonultak Dombrád felé, a Tisza túloldalára. Az

átvonuló magyarokat követte a német csapat. A fontosabb folyókon a hidakat átkelésük után felrobbantották. A gyárakat már nem is érkeztek leszerelni a gyors visszavonulás miatt. A lakosság a front közeledtével rémületben volt, mivel a csapatokról szóló rossz hírek eljutottak a lakossághoz. Sokan csomagoltak és menekültek. Bíztak abban, hogy a Dunántúlra nem fognak eljutni a szovjet csapatok. Demecserből is elmenekültek az uraságok. Elek Endre itt maradt és orosz feleségével, Tatjánával várta a szovjeteket. Több magyar katona már itt megszökött az alakulatától és bujkáltak. Nagyon kellett vigyázni a bujkáló katonáknak az áruló besúgók miatt. A katonai rendészet és a csendőrség kereste a szökött katonákat, akikre a statárium alapján kivégzés várt. 1944. október 19-én Székely és Nyírbogdány felől erős ágyúszó hallatszott, és egyre közelebb húzódott Borzsova felé. A Borzsovai iskolánál az út mellett harcálláspont alakult ki. Berkesz felől a vízgyűjtő csatorna töltésén a németek állása, az iskola felől az oroszoké. Komoly tűzerővel lőtték egymást. Több halott és sebesült is volt. A borzsovai urasági kastélyt rendezték be az orosz katonák kórháznak. Ide gyűjtötték a harcok után a halottakat is. A tanyai lakosok elmondása szerint volt olyan elhunyt, akinek a haja a szekérről leomolva a földet érte. Nők is harcoltak a szovjet seregben. A harcok után a holtakat és a sebesülteket beszállították Nyíregyházára. A gyümölcsösben és a Borzsován elhunyt német katonákat a lakosok a helyszínen temették el. ***A front elvonulása után a kastély leégett.*** A német katonák észak felé, Gégényen át Dombrád felé vonultak. Mivel Székely felől tank csatát vártak, a demecseri úton a mély vízgyűjtő csatornánál a hídon, az út közepén tank elhárító gödröt ástak és tank elhárítóval egy német katona várta a támadást. A Lónyai csatorna hídját felrobbantották. A Lónyai csatorna Bogdányi úti és Berkeszi úti hídját is felrobbantották. Október 19-én estére a németek összeszerelték Demecserből a 14 év feletti fiúkat, a leventéket és velük együtt elvonultak Gégény felé, Dombrádra. Vonulás közben Gégény határában a németek támadást észleltek és tüzelő állást kerestek. Így a fiúknak sikerült megszökni. Kukoricaszár kupokba rejtőztek el. A németek gyorsan elvonulta, a fiúk pedig reggelre hazajöttek. Október 20-án reggel csendes napsütésre ébredt a lakosság. A katonák elvonultak, az utcák üresek voltak. A reggeli kis istentiszteletre szóltak a harangok. De a lakosság félve lépett ki az utcára, a nagy csendességben valamire vártak. Tíz óra körül szovjet lovas katonák jelentek meg Kék felől a határban, a földeken

keresztül. Mint kiderült partizánok voltak. Végigjárták az utcákat és lövés nélkül megszállták a községet. Az istállókban lovakat cseréltek. Ellenőrizték a határt is. Élelmet kértek és estére elvonultak a községből. Közben a szőlőnél két német katonát elfogtak és az állomásnál, a váltókezelő betonbunkere elé állították és kivégezték őket. A kivégzett németeket a temető bejárata mellett a lakosság hantolta el. Éjszaka visszajöttek a németek. Igen idegesek voltak, kutattak a partizánok után, majd még éjszaka ők is elvonultak a faluból. 144. október 22-én reggel szovjet és román csapatok érkeztek. Lovakkal, szekerekkel és kocsikkal jöttek. Meglepték a községet puskalövés nélkül. Az orosz parancsnok oroszul beszélő tolmácsot keresett. Apám, Teremy Sándor, mivel az I. világháború után több évig orosz hadifogságban volt, megtanult oroszul, így ő lett a tolmács. Az orosz főhadnagy, aki a község parancsnoka lett, utasítást adott az orosz és román katonai vezetőknek a rablás, a lopás megszüntetéséről és a lakossággal való megfelelő viselkedésről. A lakosság a korábban érkező hírekre emlékezve elrettenve várta a megszálló hadsereget. A nők fekete, sötét ruhába öltöztek, arcukat igyekeztek minél jobban eltakarni, mert a hírek alapján féltek a katonák zaklatásától. A fiatal gyereklányok a házakba, bunkerekbe húzódtak. A katonák tisztálkodással, a jószágok etetésével és élelemszerzéssel foglalkoztak. Sokan az értékes tárgyakat keresték, gyűjtötték a gyűrűket, a karórákat, az ékszereket. Volt olyan katona, akinek a két karján már több óra nem fért el, így lábára kötötte azokat. Az élelmiszer szerzés elég egyszerűen történt. A faluban a baromfiudvar állomány erősen lecsökkent. A sertés vágástól sem riadtak vissza. Ha találtak házinyulat, az is elvitték, levágták. Sütöttek, főztek, pihentek. A kertben éppen a méhek kaptárjait bontotta fel néhány román katona, mikor nagy süvítéssel egy ágyúlövés érte a Kálvin teret. A román parancsnok hintója két lóval elpusztult. Két román katona súlyosan megsérült, egyikük lábát elvitte egy repesz. Az utcán táborozó csapat megmozdult, igyekeztek az utcát elhagyni. Felkészülve várták a következő lövéseket. Az orosz tüzérség az Arany János utca északi oldalán lőállásba helyezkedett, de további belövés nem történt. Rövidesen megjelent egy német repülőgép a légtérben. Alacsonyan szállt, körözött és közben géppuskával lőtte a megszálló sereget. A lakosság pincékbe, bunkerekbe húzódott. A katonák kiálltak az udvarra és kézi fegyverekkel lőtték a repülőgépet. Halottakról és sebesültekről nem volt tudomásunk. Egy szovjet katonát találtak

meghalva a Lónyai csatornában, a szivattyú közelében, aki ott is temettek el. A szovjet és román hadsereg több napos tartózkodásra rendezkedett be. A katonák pajtákban, istállókban, szénás színekben és a szabadban, szekereken pihentek. A tisztek lefoglalt lakásokban, zsidók és menekültek házaiban szállásolták el magunkat. Várakozás közben a katonák érdeklődtek, hogy milyen nagy folyó az a Tisza, hogy nem tudnak továbbmenni, hiszen a céljuk Budapest és Berlin volt. Demecserből a jobb módú családok, a földesurak pénzükkel és értékeikkel lemenekültek a front elől. Egyedül Pazonyi Elek Endre és orosz származású felesége Tatjána várta a szovjet csapatokat. A megérkező orosz tisztek, parancsnokok részére fogadást is adott. Majd ezt követően, jóval később hagyta el a falut családjával együtt. A Tiszán a csapatok sokáig nem tudtak átkelni. A német csapatok a túloldalon beásták magukat és fedezékükből ellenőrizték a Tisza vonalát. A hallomások szerint a felvidékről levonuló csapatok útvonalát biztosították. A Kárpátokban kiépített állásokat kénytelenek voltak feladni a Románia felől érkező orosz csapatok miatt. A Tisza melletti területeket a csapatok frontvonallá nyilvánították. Dombrád községből a lakosságnak el kellett költöznie Gégénybe, Demecserbe és Pátrohára. Csak a férfiak jártak fel az állatok gondozására. Az orosz és román katonák összeszedték a kornyéken az összes vashordót, később a faordókat i, hogy a Tiszán hidat tudjanak építeni. A megépített hidat az átkelésnél azonban a németek mindig szétlőtték. Nagyon sok katona esett el az átkelés megkísérlésekor. A németek majdnem egy hónapig tartották a frontvonalat a Tiszánál, majd elvonultak. Ezt követően az orosz és román csapatok átkeltek a Tiszán, kivonultak a környező településekről, csupán a parancsnok maradt néhány katonával. A front elvonulása után dombrádi lakosság visszaköltözött, megindult az élet a községekben. A menekültek egy rész is visszaérkezett. Elkezdődött a romok eltakarítása, a helyreállítás, a hidak megépítése, az állatok befogása. A híradó, a rádió közölte, hogy a csapatok Budapest felé közelednek. Szálasi a nyilas csapatokkal nyugatra menekült, magukkal vitték az ország aranykészletét, a koronázási ékszereket és a Szent koronát. Budapest környékén nagyon nehéz harcok folytak. 1944. december 27-én a szovjet csapatok gyűrűje bezárult. Budapest körül. A németek behúzódtak a barlangokba, a Budai hegyekbe és hetekig tartó ostrom után február 9-én letették a fegyvert. A dunántúli nehéz harcok után, 1945. április 4-én hagyták el hazánkat. A harcok még tovább

folytatódtak, majd Berlin 1945. május 9-i eleste után Európában végre befejeződött a háború, óriási veszteségeket okozva mindenkinek. Az ország romokban hevert, összeomlott, szétlőtt épületek, felrobbantott hidak, gyárak voltak mindenütt. A lakosságnak a harcok alatt a nyomor, az éhezés jutott. A háború áldozatait nehezen lehetett összeszámolni. Demecserből 83 áldozatot tudtak azonosítani. Voltak aki meghaltak, eltűntek, vagy fogságban, ismeretlen helyen lehettek. Sok sebesült tért haza a frontról, hogy itthon gyógyuljon meg. Mások gyógyulásuk után hadifogságban, táborokban éltek és csonkán, kar, láb nélkül, fél lábbal, vagy fogyatékosan tértek vissza a családjukhoz. A fogságból hazatérők szerint nagyon sokan maradtak még fogságban.

A nagy hóesés

Emlékezetes volt 1942 telén a négy napos hóesés. Az erős szélvihar összehordta a havat és hatalmas hóhegyek keletkeztek, amelyek sok helyen betemették még a házakat is. A hóhegyekben a kémény jelezte, hogy hol van a ház.
A lakókkal a kéményen keresztül lehetett beszélni, a házakat, istállókat alagutak ásásával tudták kiszabadítani. Akkor lehetett hallani, hogy berencsi jegyző felesége és lánya az úton megfagyott, mikor az ajaki állomásra tartottak. A lovak hazamentek, miután a kocsis elszabadította őket és a kocsis is alig jutott el a legközelebbi házig. Az olvadáskor a Lónyai-csatornán jégtorlasz keletkezett, melyet a vízügyesek és a katonaság sem tudott megbontani, így áradás következett be. A harmadfokú veszélyességü árvíz már csaknem a töltéssel egy szintben volt és fenyegette a környező településeket is. Őrséget állítottak mindkét oldalon, nehogy valaki megrongálja a töltést. Az Ó szőlő bejáratánál a dögkút melletti területről hordták szekerekkel a földet a part erősítésére. Az elhordott föld helye még ma is látszik. A csatorna mégis átszakította a töltést, vagy kiszakították azt. A víz elöntötte a csatorna és a vasút közötti területet. A vasút megfogta a vizet, így továbbra is a községet fenyegette az árvíz.

Hétköznapok

Elrendelték a KRESZ módosítását a nyugati közlekedés mintájára. Nagy táblák és felirtok jelezték „balra hajts helyett jobbra hajts,

balra előzz". A rendelkezés betartását ellenőrizték, később meg is büntették az előírások megszegőit.Különösen emlékezetes volt a Kisgazda Párt képviselő választása. A jelölt, Virágh József Nagyhalászból jött Demecserbe bemutatkozni, feldíszített lovas kocsival, lovasok és szekerek kíséretében. Demecser határában a párt tagjai nemzeti zászlóval, szekerekkel és lovas bandériummal várták. A községbe bevonulva a főtéren magyar ruhás lányok és legények tánccal köszöntötték. A fogadóbizottság a főtéren ünnepélyesen fogadta. Beszéd és műsor követte a fogadást, majd csapra ütött hordók mellett, zene kíséretével ünnepeltek. A jelölt megjelenése eredményes volt, mivel megválasztották.

A faluban két nagy tűzép volt a Glük család tulajdonában, ezek egyike az állomás mellet, másik pedig az Ady Endre utcában volt. A telepeken óriási mennyiségű faanyag volt, a család Kárpátaljai összeköttetése eredményeként. A felsorolt családok mellett nagyszámú család dolgozott a gyárban is. Sokan felébe, harmadába fogott földeken dolgoztak. A családok név szerinti említésénél megemlíthetőek a tanyákon élő, dolgozó kocsisok, béresek, dohányosok:

- A Bodó tagban a Hajnal és a Mikó család,
- Veres tanyán a Tóth, a Teremi, a Novák, a Scherflech család,
- Borzsován a Forgách, a Papcsák, a Vajtkó, a Ráti, a Pilló család,
- Fekete tanyán a Varjú, a Lakatos család,
- Vár tanyán a Szabó Dániel családja ezek voltak az én őseim, akik dohánytermesztéssel foglalkoztak, és a Szanyi család,
- Kolbrádon a Fodor, a Lencsés család,
- Ida tanyán a Haga család.

Egyre bizakodóbb lett a hangulat, hogy az ország megőrzi függetlenégét, 1940. áprilisában a jugoszláv háború során Magyarország visszakapta Bácskát, Baranyát és a Muraközt, 11,4 ezer km2 területet 1 millió lakossal. Nagy volt a lelkesedés mindenütt. Községünkben is ünnepséget tartottak.Erdély, a Felvidék, Kárpátalja és a Délvidék visszakerülésével megnőtt a kereskedelem. Az állomásnál a "FUTURA" kereskedelmi csoport Teremy Kálmán kereskedő és a két zsidó Glük család zöldség és gyümölcs felvásárló és pített raktár épletben minden élelmiszert vásárolt (burgonya, bab, gabonafélék, köles, kukorica tb.). A raktárak áruval telve vártak a szállításra. A visszakapott

területekről kapott telefon megrendelésre vagontételbe küldték az árt. Gúlába rakva várt szállításra a káposzta, a cukorrépa a cukorgyárakba került. A malom teljes kapacitással működött, az olajütő termelte az olajat. A malom mellett megindult a szárított zöldség készítése. A állomás érkezési oldalára érkezett a gerend,a deszka, a tűzifa, a léc. A Glük család hatalmas fa és deszka lerakata látta el a környék építkezéseit. A környéken még a kerítéseket is deszkából készítették. A gyárba vagon tételben érkezett a só, a burgonya, a liszt. A két ipari vágány tele volt érkező és kiszállító vagonokkal. A gyár területén a kis gyári mozdony rendezte a vagonokat. A hordó készítéséhez a faanyag vagonokban érkeztek. 80-100 kádár készítette a hordókat. A szekerekből egyenesen a gyaluba adták a káposztát, majd a medencében nagy fapapucsokkal taposták, sózták, megmosott tölgy deszkákkal borították be és a vagonokban érkező mosott terméskövekkel fedték a bazeinokat. Igen nagy jelentősége volt Demecser életében az 1466-nan kapott vásárjog. Ezt követően minden évben április és szeptember hónapokban a heti piacokon kívül kirakodó- és állatvásár volt. Az 1940-es években a háborús előkészületek miatt különösen nagy vásárokat tartottak. A Székelyi új keleti oldalán, a szidó temető és a Lónyai-csatorna között, a legelő bejáratánál, a labdarugó pályán volt a vásár. Sokan már az előző nap megérkeztek az ország különböző részeiből és felállították a sátrakat. A több sorban álló sátrak mögött volt elkerítve a ló, szarvasmarha, sertés és juh vásár területe. A sátraknál nagy volt az árusok kiabálása, az áruk dicsérete. A játék sátraknál sok volt a gyerek. Összegyűlt a környék lakossága, nagy volt az alkudozás a csizma, a szűr és a ruházati sátraknál. Legérdekesebb mégis az állatvásár volt. A lóvásárban vizsgálták a lovak fogazatát, a lábait és megkötött szekérkerekekkel a homokon a ló munkára alkalmasságát. Csapkodták egymás tenyerét az alkudozás során. Az állatvásáron nagy volt a forgalom, a sertések,a malacok visongása tette hangossá. Mindenki beszerezte télre a szükséges ruházatot, a háztartásba szükséges anyagokat és a téli sertésvágáshoz az állatokat. A sertés és szarvasmarha vásár fő vásárlója volt az Állatforgalmi Vállalat A vásárt követte az állomáson az állatok vagonírozása és szállítása. A vásár hangulatát fokozta a Laci-pecsenye illata, valamint a vendéglátó sátraknál a hangos éneklés, a cigány zenekar zenéje. Az egész napos vásár és hangulata, a gyerekek öröme vidámságot és életet adott a községnek. A gyár fejlesztése a háborús készülődés miatt igen fontos volt. Ebben az

időben 900-1200 vagon burgonyát, 50-60 vagon búzalisztet dolgoztak fel egy szezonban. Megkezdődött a glutin gyártása, a szárított burgonyapehely és a Diamalt elnevezésű árpastraktum a budapesti és a szerencsi csokoládé gyár részére. A keményítőt a gyógyszeripar használta, illetve egyéb hadicélokra is használták. A háború kitörése után, 1944-től 350 kw villamos energiát termeltek. A villamos energia fejlesztésével tovább fokozódott a gyár termelése.A demecseri malom épülete teljes berendezésével leégett, csak a kiégett falak maradtak meg. A nagy tűzben a környék tűzoltói semmit nem tudtak megmenteni. A tulajdonos Teremy család hitelből és lakossági kölcsönökből egy év alatt újjáépítette. A malom mellett egyre több napraforgó olajat emeltek. Ezt követte a szárított zöldség gyártása és csomagolása. A nagy mennyiségű árut a frontra szállították. A 40-es években kezdték termelni, gyűjteni a mentát. A mentalevelt a száráról leszedték, szárították, majd t3e3ának használták fel. A fosztás nélküli növény szénáját a malom mellett összetörték és a párolás utáni mentaolajat a cukorkagyárak részére szállították. A menta fosztása, feldolgozása sok gyereknek és felnőttnek adott munkát, biztosított kereseti lehetőséget. Egész nyáron dolgoztak vele, szedték, fosztották és szárították a mentát.A 40-es évek másik jövedelemforrása volt a selyemhernyó tenyésztés. A megkapott hernyó petéből kikelt pici hernyókat eperfa levéllel etették. Az állandó evéstől megnőttek és begubóztak. Ezeket a gubókat vásárolták fel igen kedvező áron. Ebben az időszakban sok volt az eperfa, így nem okozott gondot a levél szedése. Gyerekek, felnőttek szákkal járták az urakat és szedték a fa leveleit. A 4-es főút eperfákkal volt végigültetve és a mellékutak mellett is sok volt az eperfa. A levélszedés mellett, különösen a gyerekek jóllaktak a különböző színű és ízű eperrel. A háborús előkészületeket jelezte a szirénák felszerelése. Demecserben négy szirénát szereltek fel. Kipróbálásakor rémítő hangjától a lakosság megriadt. Elrendelték a bunkerek, óvóhelyek építését. Az óvóhelyeket a lakásoktól távolabb,, a kertekben kellett építeni. A újságokban különböző típusú óvóhelyeket ajánlottak. Előírás volt, hogy közlekedni, állni lehessen benne. A befedésére is adtak iránymutatást. Egyik fontos előírás volt, különösen a nagy családoknál, hogy a bunker kialakítása "L" alakú legyen, hogy találat esetén sérüljön meg, csak az egyik ága. Szigorították a tűzvédelmi előírásokat. Tűzveszélyes anyagok (petróleum, benzin, stb.) minimális mennyiségének tárolását engedélyezték a boltokban, de óvatosságra intették a

lakosságát is. Megerősítették a csendőrséget is. Növelték létszámukat, szélesebb intézkedési jogkört kaptak. A vasútállomást hadi ki és berakodási állomássá jelölték ki. A váltóőröknek lőréses betonbunkereket építettek az állomás két végén. Az egyik ma is megvan a Székelyi úti sormpó mellett. Műemlék szerű épület. A nyírbogdányi kőolaj finomító körül légvédelmi ütegeket és nagy teljesítményű reflektorokat helyeztek el. Ezt a katonák sánccal vették körül és gyeptéglával borították, hogy repülőgépről ne lehessen észrevenni. A töltények elhelyezésére bunkerek épültek. a nyírbogdányi kőolaj-finomítót és a demecseri keményítőgyárat hadiüzemmé nyilvánították. Az emberek abban bíztak, hogy az üzemanyag előállítása és tárolása, valamint az élelmiszer előállítása miatt a két üzem talál elkerülheti a bombázást. A pengő értéke jó volt, ennek bizonyítéka a statisztikai évkönyv, amely a kiskereskedelmi árakat hasonlítja össze a háború előtti és utáni időszakban. A II. világháború eseményeiről folyamatosan tájékozódhatott a lakosság a sajtóból, a rádióból, a mozi híradókból. Az embereket sokkolták a látott képek. 1939. szeptember 1-én Németország lerohanta Lengyelországot. Két napra rá Nagybritannia és Franciaország hada zent Németországnak. Ezt követően 1940-ben megkezdődött a légiháború Anglia ellen. 1939-ben Magyarországon, így Demecserben is megalakult a Nyilaskeresztes Párt. Köszöntésük "Kitartás" volt. A párt befolyása, aktivitása a kisiparosok között volt a legnagyobb. Vezetőjük Demecserben egy lakatos lett. 1941. június 6-án bombatámadás érte Kassa, Munkács és Rahó felvidéki, illetve Kárpátaljai városok at. A támadás miatt Magyarország hadat üzent a Szovjetuniónak. Magyarországon általános mozgósítás kezdődött. Az emberek sorban kapják a behívókat. A lovak, fogatok, gépkocsik és motorok általános bevonulását is elrendelték. A községből is sok lófogatot hívtak be. A zsidók közül sok embert munkaszolgálatra hívtak be.1941. december 7-én Anglia hadat zent Magyarországnak. Ez a hadüzenet fokozott veszélyt jelentett, mivel az angol légierő bombázásairól már a híradásokból értesült a lakosság. A demecseri állomáson egyre több irányvonat haladt át kelet felé, a frontra. Vitte a katonákat, a hadifelszerelést. A családtagok elkeseredve búcsúztatták hozzátartozóikat, a viszontlátás reményében. A katonai vonatokhoz csatolt zárt vagonokban vitték a munkaszolgálatosokat, a zsidó férfiakat és a nyilas párt által nyilvántartott lázadókat, ellenállókat. 1942. augusztus 19-én Sztálingrád, majd Voronyezs mellett, a német

hadsereggel együtt került bevezetésre a II. magyar hadsereg. A harcok során az erős orosz ellenállás következtében a magyar hadsereg gyakorlatilag megsemmisült. Jöttek a gyászjelentések. A lakosság nagyon elkeseredett. Az elkeseredettséget melyet a szovjet hadsereg 1943. évi a Dontól induló offenzivája még csak fokozott. A Don mellett 150 ezer fő volt a veszteség. A Sztálingrádi ütközet végén, 1943. február 2-án, amikor a németeket bekerítette a szovjet hadsereg, 33 ezer német katona veszett oda. A Don kanyarban nagyon sok demecseri halt meg és tűnt el a harcok során. Az elesettek számát jelentősen megemelte a hideg orosz tél. A magyar katonák felszerelése, ruházata nem volt megfelelő a szokatlan hideg elviseléséhez. Itthon ruhát gyűjtöttek, amit a frontra küldtek, hogy segítsenek a katonáknak a hideg elleni védekezésben. 1944-ben Horthy Miklós kormányzó az események hatására fegyverszünetet hirdetett meg, de nem tudta azt végrehajtani. 1944. márciusában a német hadsereg megszállta az országot. Az országba helyezett Gestapó-t a megerősödött nyilaspárt is támogatta. Kiépült a besúgó rendszer. A szószólókat nyilvántartásba vették és később börtönbe, vagy a frontra irányították. 1944. őszén Szálasi Ferenc átvette a hatalmat, a kormányzást. Felesküdött az alkotmányra. Megkövetelte, hogy a katonaság is esküt tegyen. Szálai Ferenc, mint legfőbb hadúr, a "nemzet akaratából" kiadta parancsát: "Aki leteszi a fegyvert, vagy erre parancsot ad, felkoncolandó. Hazátlan, hitvány féreg, aki nem harcol tovább. Kitarts! Éljen Szálasi, népünk honmentő vezére!" Különböző listákat kezdtek vezetni. A feljelentések száma emelkedett. Megteltek a börtönök, büntető századok mentek a frontra, keresték a szökött katonákat. Általános statáriumot vezettek be, a gyanús elemeket kivégezték. Rettegésben élt mindenki, Demecserben is. Megjelent az I. majd a II. zsidótörvény is, mely a zsidók lehetőségeit, mozgását jelentősen korlátozta. Boltjaikat bezárták. - Lakásukat, 14,00-17,00 óra között hagyhatják el. Parkban, sétatéren nem tartózkodhatnak. - Aki zsidónak helyet ad, internálni kell. A parancs betartását a Nyilas párt és a csendőrség ellenőrizte. A parancs kiadása után, 1944. április 26-án megkezdődött a zsidók begyűjtése. Demecserben a zsidókat a Nagy utcán lévő zsidó templomba gyűjtötték össze. 37 család, a felsorolás szerint férfiak, asszonyok, gyerekek 3 napi élelemmel, németek kíséretével gyülekeztek. Lakásukat lepecsételték és államosították. Ezt követően éjszaka, Nyíregyházára, Varjúlaposra vonultak. Ott volt a fő gyűjtési hely. Az összegyűjtést követően

tehervagonokba zsúfolták őket. Az ajtókon kis nyílást hagyva, szögesdróttal bedrótozták. Ugyanezt tették az ablakokkal is. A vonatokat irányvonatként Aschwitzba irányították. A demecseri állomáson áthaladó vonatokból még kiabálta a lakosságnak. Sem vizet, sem kenyeret nem lehetett adni a szerencsétleneknek. A víz vételére megállt vonatoknak a közelébe sem lehetett menni. 1944. júniusáig 335 ezer zsidó személyt szállítottak ki az országból, csecsemőtől az aggastyánig. A német csapatokból az SS alakulat volt a legkegyetlenebb. Demecserből mégis volt három személy, aki jelentkezett az SS alakulatba: Batári Kálmán, Takács László és Tóth István. Sorsukról később nem hallottunk. Rémhírként terjedt el, hogy Tóth István visszatért és a hónaljából eltávolította a tetovált SS jelzést. A bombázások fokozódtak. Budapest és a nagyobb városok bombázásáról írtak az újságok. Később a debreceni és a nyíregyházi állomást is lebombázták. Demecserben naponta megszólaltak a szirénát, délután menetrend szerint jöttek kötelékben a bombázók, vadászgépek, kíséretében. Már a zúgásáról meg lehetett ismerni, hogy angol, vagy orosz gépek volta-e. Gyakran megjelentek a német vadászgépek is. Különösen este lehetett látni a légi harc során a röpködő világító golyókat, lövedékeket. A légvédelmi fényszóró csóvák keresték a repülőgépeket a nyírbogdányi gyártól. Gyakran lebegett a levegőben az úgynevezett "Sztálin gyertya". Olyan világosságot adott, hogy mindent olyan jól lehetett látni, mint nappal. Láttunk füstölgő repülőt, mag robbantást. Nyíregyháza, Debrecen többször volt bombázva. Többször híresztelték, hogy sorra kerül a nyírbogdányi és demecseri gyár bombázása is. A lakosság a légitámadások alatt a pincékbe, óvóhelyekre menekült. Egyik napon biztosra vették a támadást a gyárak ellen és a lakosság az egész napot az erdőben, a határban töltötte. A repülőgépek többször vékony fém és alumínium szalagokat dobtak a levegőbe, hogy megzavarják a rádióadásokat. 1944. augusztus 23-án, Románia átállása után meggyorsultak az események. A németeknek a kápátokban kiépített védműveinek megkerülésével 1944. augusztus 29-én az oroszok a Ojtozi szorosban átlépték a történelmi Magyarország határát. Szeptember 23-án átlépik a csonka Magyarország határát. Szinte ellenállás nélkül közeledtek felénk. Demecserbe először a magyar hadsereg vonult vissza. Itt tették le az esküt a Szálasi kormányra, német tisztek jelenlétében. Érezhető volt a feszültség az eskütételnél is. Rövid tisztálkodás és ellátás után tovább vonultak Dombrád felé, a Tisza túloldalára. Az

átvonuló magyarokat követte a német csapat. A fontosabb folyókon a hidakat átkelésük után felrobbantották. A gyárakat már nem is érkeztek leszerelni a gyors visszavonulás miatt. A lakosság a front közeledtével rémületben volt, mivel a csapatokról szóló rossz hírek eljutottak a lakossághoz. Sokan csomagoltak és menekültek. Bíztak abban, hogy a Dunántúlra nem fognak eljutni a szovjet csapatok. Demecserből is elmenekültek az uraságok. Elek Endre itt maradt és orosz feleségével, Tatjánával várta a szovjeteket. Több magyar katona már itt megszökött az alakulatától és bujkáltak. Nagyon kellett vigyázni a bujkáló katonáknak az áruló besúgók miatt. A katonai rendészet és a csendőrség kereste a szökött katonákat, akikre a statárium alapján kivégzés várt. 1944. október 19-én Székely és Nyírbogdány felől erős ágyúszó hallatszott, és egyre közelebb húzódott Borzsova felé. A Borzsovai iskolánál az út mellett harcálláspont alakult ki. Berkesz felől a vízgyűjtő csatorna töltésén a németek állása, az iskola felől az oroszoké. Komoly tűzerővel lőtték egymást. Több halott és sebesült is volt. A borzsovai urasági kastélyt rendezték be az orosz katonák kórháznak. Ide gyűjtötték a harcok után a halottakat is. A tanyai lakosok elmondása szerint volt olyan elhunyt, akinek a haja a szekérről leomolva a földet érte. Nők is harcoltak a szovjet seregben. A harcok után a holtakat és a sebesülteket beszállították Nyíregyházára. A gyümölcsösben és a Borzsován elhunyt német katonákat a lakosok a helyszínen temették el. A front elvonulása után a kastély leégett. A német katonák észak felé, Gégényen át Dombrád felé vonultak. Mivel Székely felől tank csatát vártak, a demecseri úton a mély vízgyűjtő csatornánál a hídon, az út közepén tank elhárító gödröt ástak és tank elhárítóval egy német katona várta a támadást. A Lónyai csatorna hídját felrobbantották. A Lónyai csatorna Bogdányi úti és Berkeszi úti hídját is felrobbantották. Október 19-én estére a németek összeszerelték Demecserből a 14 év feletti fiúkat, a leventéket és velük együtt elvonultak Gégény felé, Dombrádra. Vonulás közben Gégény határában a németek támadást észleltek és tüzelő állást kerestek. Így a fiúknak sikerült megszökni. Kukoricaszár kupokba rejtőztek el. A németek gyorsan elvonulta, a fiúk pedig reggelre hazajöttek. Október 20-án reggel csendes napsütésre ébredt a lakosság. A katonák elvonultak, az utcák üresek voltak. A reggeli kis istentiszteletre szóltak a harangok. De a lakosság félve lépett ki az utcára, a nagy csendességben valamire vártak. Tíz óra körül szovjet lovas katonák jelentek meg Kék felől a határban, a földeken

keresztül. Mint kiderült partizánok voltak. Végigjárták az utcákat és lövés nélkül megszállták a községet. Az istállókban lovakat cseréltek. Ellenőrizték a határt is. Élelmet kértek és estére elvonultak a községből. Közben a szőlőnél két német katonát elfogtak és az állomásnál, a váltókezelő betonbunkere elé állították és kivégezték őket. A kivégzett németeket a temető bejárata mellett a lakosság hantolta el. Éjszaka visszajöttek a németek. Igen idegesek voltak, kutattak a partizánok után, majd még éjszaka ők is elvonultak a faluból. 144. október 22-én reggel szovjet és román csapatok érkeztek. Lovakkal, szekerekkel és kocsikkal jöttek. Meglepték a községet puskalövés nélkül. Az orosz parancsnok oroszul beszélő tolmácsot keresett. Apám, Teremy Sándor, mivel az I. világháború után több évig orosz hadifogságban volt, megtanult oroszul, így ő lett a tolmács. Az orosz főhadnagy, aki a község parancsnoka lett, utasítást adott az orosz és román katonai vezetőknek a rablás, a lopás megszüntetéséről és a lakossággal való megfelelő viselkedésről. A lakosság a korábban érkező hírekre emlékezve elrettenve várta a megszálló hadsereget. A nők fekete, sötét ruhába öltöztek, arcukat igyekeztek minél jobban eltakarni, mert a hírek alapján féltek a katonák zaklatásától. A fiatal gyereklányok a házakba, bunkerekbe húzódtak. A katonák tisztálkodással, a jószágok etetésével és élelemszerzéssel foglalkoztak. Sokan az értékes tárgyakat keresték, gyűjtötték a gyűrűket, a karórákat, az ékszereket. Volt olyan katona, akinek a két karján már több óra nem fért el, így lábára kötötte azokat. Az élelmiszer szerzés elég egyszerűen történt. A faluban a baromfiudvar állomány erősen lecsökkent. A sertés vágástól sem riadtak vissza. Ha találtak házinyulat, az is elvitték, levágták. Sütöttek, főztek, pihentek. A kertben éppen a méhek kaptárjait bontotta fel néhány román katona, mikor nagy süvítéssel egy ágyúlövés érte a Kálvin teret. A román parancsnok hintója két lóval elpusztult. Két román katona súlyosan megsérült, egyikük lábát elvitte egy repesz. Az utcán táborozó csapat megmozdult, igyekeztek az utcát elhagyni. Felkészülve várták a következő lövéseket. Az orosz tüzérség az Arany János utca északi oldalán lőállásba helyezkedett, de további belövés nem történt. Rövidesen megjelent egy német repülőgép a légtérben. Alacsonyan szállt, körözött és közben géppuskával lőtte a megszálló sereget. A lakosság pincékbe, bunkerekbe húzódott. A katonák kiálltak az udvarra és kézi fegyverekkel lőtték a repülőgépet. Halottakról és sebesültekről nem volt tudomásunk. Egy szovjet katonát találtak

meghalva a Lónyai csatornában, a szivattyú közelében, aki ott is temettek el. A szovjet és román hadsereg több napos tartózkodásra rendezkedett be. A katonák pajtákban, istállókban, szénás színekben és a szabadban, szekereken pihentek. A tisztek lefoglalt lakásokban, zsidók és menekültek házaiban szállásolták el magunkat. Várakozás közben a katonák érdeklődtek, hogy milyen nagy folyó az a Tisza, hogy nem tudnak továbbmenni, hiszen a céljuk Budapest és Berlin volt. Demecserből a jobb módú családok, a földesurak pénzükkel és értékeikkel lemenekültek a front elől. Egyedül Pazonyi Elek Endre és orosz származású felesége Tatjána várta a szovjet csapatokat. A megérkező orosz tisztek, parancsnokok részére fogadást is adott. Majd ezt követően, jóval később hagyta el a falut családjával együtt. A Tiszán a csapatok sokáig nem tudtak átkelni. A német csapatok a túloldalon beásták magukat és fedezékükből ellenőrizték a Tisza vonalát. A hallomások szerint a felvidékről levonuló csapatok útvonalát biztosították. A Kárpátokban kiépített állásokat kénytelenek voltak feladni a Románia felől érkező orosz csapatok miatt. A Tisza melletti területeket a csapatok frontvonallá nyilvánították. Dombrád községből a lakosságnak el kellett költöznie Gégénybe, Demecserbe és Pátrohára. Csak a férfiak jártak fel az állatok gondozására. Az orosz és román katonák összeszedték a kornyéken az összes vashordót, később a faordókat i, hogy a Tiszán hidat tudjanak építeni. A megépített hidat az átkelésnél azonban a németek mindig szétlőtték. Nagyon sok katona esett el az átkelés megkísérlésekor. A németek majdnem egy hónapig tartották a frontvonalat a Tiszánál, majd elvonultak. Ezt követően az orosz és román csapatok átkeltek a Tiszán, kivonultak a környező településekről, csupán a parancsnok maradt néhány katonával. A front elvonulása után dombrádi lakosság visszaköltözött, megindult az élet a községekben. A menekültek egy rész is visszaérkezett. Elkezdődött a romok eltakarítása, a helyreállítás, a hidak megépítése, az állatok befogása. A híradó, a rádió közölte, hogy a csapatok Budapest felé közelednek. Szálasi a nyilas csapatokkal nyugatra menekült, magukkal vitték az ország aranykészletét, a koronázási ékszereket és a Szent koronát. Budapest környékén nagyon nehéz harcok folytak. 1944. december 27-én a szovjet csapatok gyűrűje bezárult. Budapest körül. A németek behúzódtak a barlangokba, a Budai hegyekbe és hetekig tartó ostrom után február 9-én letették a fegyvert. A dunántúli nehéz harcok után, 1945. április 4-én hagyták el hazánkat. A harcok még tovább

folytatódtak, majd Berlin 1945. május 9-i eleste után Európában végre befejeződött a háború, óriási veszteségeket okozva mindenkinek. Az ország romokban hevert, összeomlott, szétlőtt épületek, felrobbantott hidak, gyárak voltak mindenütt. A lakosságnak a harcok alatt a nyomor, az éhezés jutott. A háború áldozatait nehezen lehetett összeszámolni. Demecserből 83 áldozatot tudtak azonosítani. Voltak aki meghaltak, eltűntek, vagy fogságban, ismeretlen helyen lehettek. Sok sebesült tért haza a frontról, hogy itthon gyógyuljon meg. Mások gyógyulásuk után hadifogságban, táborokban éltek és csonkán, kar, láb nélkül, fél lábbal, vagy fogyatékosan tértek vissza a családjukhoz. A fogságból hazatérők szerint nagyon sokan maradtak még fogságban.

Demecser területét a vasút választja el két részre: Nyírségre és Rétközre. A Tiszántúli síkság futóhomokja 20-50 méter magas kiemelkedései a szél munkája, kialakulása a pannóniai beltó területéről visszahúzódott víz homoklerakódása során keletkezett a szél munkája segítségével. A homokot az észak-északkeleti, valamint az észak-északnyugati szél homokká, buckákká rakta. Az Alföld később lesüllyedt. A folyók a hegyekből feltöltő munkát végeztek. A Tisza és a Szamos hordalékkúp építő tevékenység során alakították ki a homok és kavics lerakódásokat, melyet bizonyítanak a mélyfuratú talajvizsgálatok, a kavics és homokbányák. A Nyírből kis patakok vezették le a pangó vizeket a Rétközbe. Ilyen patak mellett volt a Borzsova puszta vízimalmával és szárazmalmával, Demecser és Székely között. Borzsova puszta a honfoglalás után a Borzsovai várkapitánysághoz tartozott királyi birtokként. Központja a Borzsova folyó és a Tisza által közbezárt szigeten volt. Hozzá tartozott Dombrád, Székely, Bakta, Namény települések, birtokokkal. A Rétköz tájegység a Tisza mentén, Tuzsértól Balsáig (részben, vagy egészben) 27 települést foglal magába. Területe 140 ezer hold. A táj a Tisza és a Lónyai csatorna között terül el. A Nyírségből az idők folyamán, földmozgások következtében a pleisztocén korban a Rétköz, a Bodrogköz, a beregi és a szatmári síkság lesüllyedt. Így a területét a szél és a víz munkája alakította ki. A víz a Rétközben szeszélyesen kanyargó folyó oldalazó eróziójával letarolta a futóhomok felszínt. Árvizeivel évről-évre elöntötte a területet és nagy mennyiségű iszappal és homokkal változtatta a területét. Nagy mennyiségű iszapot rakott le, hagyott hátra a Rétköz területén. Árvíz után a víz kitöltötte a folyómedreket, a mélyedéseket, növelve a mocsaras

területeket. A növényzete a nád, a gyékény, a káka, a sás, a lép gazdag madárvilágával. A mocsarakból kiemelkedő dobokat, szigeteket váraknak nevezték el. Később megerősítették és a földvárakat ellenség esetén menekülő helyként tartották számon. Veszély esetén rablók, idegen csapatok megjelenésekor csak az általuk ismert gázlókon a lakosság oda menekült. A bujdosók, betyárok, menekülők üldözőik elől a lápvilágba, a szigetre menekültek. A nagyobb szigetek közül megemlíthető: Szabolcsi földvár: háromszög alakú. Keleti oldala 34 m, északi oldala 303 m, nyugati oldala 227 m. A megerősített sánc magassága 30-40 m. Területe: 33176 m2. Tiszadobi földvár: keleti oldala 370 m, délnyugati oldala 235 m. A sánc magassága 5 m. Besztereci földvár: 200 000 hold nagyságú rétnek a szigete. Demecseri földvár: Leányvárnak, Tündérvárnak is nevezték. A községtől 5,5 km-re, északra, kb. 1000 m hosszú és 100 m széles természetes homok magaslat. Hat méterre emelkedett ki a megáradt vízből. A Tisza szabályozása előtt rétségnek nevezett mocsaras, nádas, lápos területnek állandó szigetét alkotta. Ma már csak az útjelző tábla jelzi, merre volt. Pátrohai földvár: más néven kacsavár volt a neve. Az előző váraktól lényegesen kisebb sziget. A Demecseri földvárhoz monda is fűződik. Nemes Imre jegyző jegyezte fel az 1890-ben kiadott monográfia szerint egy vak koldus elbeszélését Debrecenben. „A török világban mint ifjú, szolgált egy úrnak Pátrohán, akinek Kacsavár volt a tanyája a pátrohai határban. Ez egyik szigete volt a rengeteg rétközi mocsárnak. A szigetek között csak rejtett utakon, a nádasok és lápok között, az itt lakók által ismert útvonalon lehetett közlekedni. A demecseri Leányvártól csak négy km-re volt, de a rejtett útvonalon nagyon hosszú volt az út. A kacsavár ura a töröktől szorongva kényszerítette, hogy feleségével és lányával, valamint kincseivel vigye át a demecseri Leányvárba. Az öreg elmondta, hogy mikor közel értek a várhoz a csónakkal, az úr mindkét szemét megvakította. El akarta veszejteni, hogy ne árulja el hollétét. Valahogy mégis túlélte, megmentett az életét. A Rétközt a Tisza árvize évenként többször elöntötte. Tengernyi víz volt mindenfelé. A többi településhez hasonlóan Demecser is kiemelkedésre épült. Az öregek elmondása szerint nyáron, a rudasokba rakott szénát, amit a szigeten kaszáltak és csónakon nem érkeztek elszállítani, a víz megemelte. A szél járásától függően a rudas vándorolt. Egyszer Dombrádon, később Beszterecen, majd Demecserben látták. Az áradások levonulása után a mélyedésekben nagy tavak maradtak. Ilyen tavak voltak:

Tacs tó, Ecse tó, Bájos tó, Gyalap tó, Király tó, Széles tó, Orozd tó, Gödény tó, Zöld tó, Bagoly tó, Bersény tó, Donboc tó, Füzes tó, Mohos tó, Kolbárd tó, Tölgyes tó. Demecserben nagyon kevés volt a termő határ. A Nyírségbe jártak el dolgozni, földet fogni a termelésre (harmadába, felébe). A lakosság gyűjtögetéssel és halászattal foglalkozott. A tavak bőségesen adták a halat. Az áradás levonulása után a kisebb mélyedésekben a sekély vízből kézzel szedték a halat. A gyűjtögetés főleg a madártojás, a gyógyító pióca és a lakosság által ismert gyógynövények gyűjtésére terjedt ki. A gyógynövények szedése és szárítása igen fontos tevékenység volt, bevételi forrást is jelentett, mivel több megyében is értékesítették a gyűjtött növényeket. A kézművesség igen fejlett volt. Rendelkezésre állt a nád, a gyékény és a fűzfavessző. Az elkészített terméket piacokra vitték. Keresett volt a lábtörlő, a szakajtó, a kosár, az udvarseprű, a méhkas, a szekerekbe vesszőből készített kas, a fonott üveg és dísztárgyak. A Kolbárd tóban egy húzásra 50 q halat fogtak. A Róka kút laposából a csíkászok 150 q halat fogtak ki. A halászat igen jó jövedelmet biztosított. Demecserben 1890-ben kiadott monográfia szerint 30 horgászó helyet tartottak nyilván. A horgászó helyeken kunyhót építettek. A kunyhókban ivóvíz és gyakran pálinka is volt. Meg kell említeni a tengernyi vízben lévő növények között élő madárvilágot. A madarak részére a nádasok, gyékényesek, kákások, füzesek rengeteg búvóhelyet, kiváló fészkelő helyet biztosítottak. A vándormadarak pihenőhelye, a gémek, ludak, vadkacsák és sok-sok vízimadár élőhelye volt a vidék. Kevés vadállat élt a környéken. Legnagyobb számban rókák éltek a szigeteken. Télen azonban a helyekből megjelentek a farkasok is. A lakosság védekezésre és segítő társként nagynövésű komondor kutyákat tartott. Demecser életének megismeréséhez szükséges a honfoglalás előtti időszak áttekintése is. Ennek az a vizsgálatához a megyei ismereteken keresztül jutunk el.

A Nyír adta meg az ősember életéhez a legkedvezőbb feltételeket. Azt, hogy ez a terület már ebben az időszakban lakott volt, az előkerült leletek bizonyítják. A paleolit korszakból származónak tekintik a Tisza medrének 11 méteres mélységében talált mindkét végén kihelyezett és a közepén mesterségesen átfúrt csont eszközt. A lelet eredete nem bizonyítható, mivel világviszonylatban nem ismerték el eredetiségét. Ennek következtében nincs megdönthetetlen bizonyíték arra, hogy Magyarországon az őskorban laktak-e, vagy sem. A csiszolt kőkorszakban már lakták a Nyírséget. Ezt bizonyítja 45 finomabb kőtárgy, amelyek a Nemzeti

Múzeumban vannak. Ezek a tárgyak gránitból, kalcedonból, homokkőből és szaruból készültek. A Nyír kőkorszaki eszközök gyártóhelye volt, melynek bizonyítéka a nagy mennyiségű használatlan és használatra alkalmas obszidián bök. Egyik darabját, mely 6 kg-ot nyomott, Turán találták meg. Az ajaki határban, közel a kisvárdai állomáshoz Czóbel Imre birtokán ásás közben több kővésőt és nagy kovakészletet találtak. Ezek a leletek is a Nemzeti Múzeumban találhatók meg. A Tisza áradáskor, 1888-ban Tímár és Rakamaz között az ár sok földet sodort el. Ebből az iszapból került elő egy bronz öntőkemence, sok kővéső, balta töredék, obszidián és kova nyílhegyek, kések átlyuggatott fenőkövek, orsógombok, csontvésők, bronzfűrész töredékek, nem korongon készült csészék, durva agyagedények, díszűk, fésűk, tűk, cserépedények, kagylók. A rézkorszakból 12 tárgy került elő Szabolcsból: - Turáról egy kétélű csákány és egy karcsú fokos, - Nagyhalászból egy egyélű, széles fokú fejsze, - Tassról egy csappanós balta, - Ajakról egy egyélű, kevésbé hosszú, vaskos fokú fejsz,- - Nyírbaktáról négyszögű szúró eszköz, - Demecserből koronás fejű, kihasadó rovátkás díszítésű tű, - Kemecséről lándzsa alakú, piciny köpűs nyílhegy, - Kisvárdáról füleskével ellátott köpűs kapa. Megyénk gazdag honfoglalás kori leltekben, amelyek a korábban talajképződménynek tartott, 30-40 m átmérőjű, 8 m magas halom alakú síremlékekből került elő.

A megye területén a történeti leírások alapján a mocsaras területeken a római császárok fénykorában, a Kr. e. I II században jazigok laktak. A rómaiak az egész Alföldet, így a mai Szabolcs megye területét kihagyták gyarmatosító politikájukból. A jazigok hol barátságos, hol ellenséges viszonyban voltak a Tisza mentén letelepedett germán törzsekkel. Rajtuk kívül nagyobb történelmi jelentőségük volt a lovas búroknak, a hatalmas termetű bastornáknak és a gótokkal közeli rokonságban élő gepidáknak. A hun birodalom megszűnése után Ungvár vidékéről a Tiszáig terjedő területeken a szlávok telepedtek le. A népvándorlás további hullámai ezen a mocsaras területen, a mocsár, a láp védelmi alatt álló őslakosságot nem tudták elseperni. Részükr3e hatékony védelmet jelentettek a földsáncok, a Rétköz mocsarai között elterülő földvárak melyeket Demecser, Pazony, Pócspetri határában szlávok építettek. Ezek a földvárak nemcsak a népvándorlás, hanem az árvíz ellen is védelmet nyújtottak. A IX. században a soknejű Mén-Marót, akit Anonymus bolgárnak tartott, a Nyírvidéken élő kazár törzsek felett uralkodott. Anonymus Képes

krónikáján kívül nincs róluk adat. A honfoglaló magyarok először Szalán birtokait foglalták el a Sajóig, majd a Zagyváig. Később a Bodrogköz elfoglalása után Árpád vezér Mén-Maróthoz követeket küldött, hogy engedje át neki a Szamos vizétől a Nyíri részig terjedő földterületet. Mén-Marót a kérést elutasította, ellenállt. Árpád vezér Szabolcs, Tass és Töhötöm vezért bízta meg a terület elfoglalásával. Szabolcs a mai Szabolcs község területén rendezte be várkapitányságát, miután 892 tájékán a Tiszán átúszva elfoglalta a területet. ŰA várat megerősítették. Nagy jelentőségű vár lett, mert a Tisza vize körülfogta és az áradástól magas gátak védték. 1092-ben Szent István itt tartott országgyűlést.
Hunt vezér (Árpád) Anonymus leírása szerint észak felé indult. Az idegenek támadásaitól a Kárpátalja útvonalat igyekezett elzárni. Eljutott a Tisza és a Borsova folyó által behatárolt területet. Az ott talált földvárba rendezte be a Borsovai Várkapitányságot. A kapitánysághoz tartozott Kárpátalja, Namény, Bakta, Borsovapuszta, Gégény, Pátroha és Várda területe. Ez a terület lett később a Borsova megye. Borsova puszta (Demecser és Székely közötti rész) a Nyírből a Rétközbe folyó patak partján, a nyíri pusztán terült el. Állatállományéval, vízi és száraz malmával a várkapitányságot szolgálta királyi birtokként. Később Borsova vármegye székhelye Várda lett.
Róbert Károly egyik okiratából tudjuk, hogy bizonyos Újfalu (ma Tornyospálca) helységben rendzavarás ügyben a vizsgálattal János, ajaki parókus lett megbízva, aki egyszersmind borsovai alesperes is volt. Ebből következik, hogy Borsovapuszta képezte ennek a területnek az egyházi központját. A puszta a tatárjárás és a törökjárás idején teljesen elpusztult. Demecser 1261-1267 körüli oklevelében tűnik fel először, mely szerint Karászi Sándor bán megvásárolta a Kékkel határos Kendemecser nevű birtokait. Más források szerint 1270-1272 táján bukkan fel először Kemény Demecser néven, abban az adományozó levélben, amelyben V. István a területet Karászi Sándornak adományozta. 1241 tájékán a tatárok betörtek az országba. A király hiába hordatta végig az országban a háborúra felhívó véres kardot, az urak testvérharcok miatt nem segítettek. Külföldről sem kapott segítséget. A Muhi pusztán szállt szembe a tatárokkal, vereséget szenvedett és Dalmáciába menekült. A tatárok rabláncra fűzve vitték a lakosságot az országból. Olyan nagy volt a pusztítás, hogy a nemzet krónikása úgy jegyezte fel: „Magyarországot ebben az esztendőben, háromszáz évi fennállása után megsemmisítették a

tatárok.” A Rétköz lakói a tengernyi víz nádasaiban, a szigetekre, a földvárakba menekültek. Állataikat is titkos járatokon, csapásokon, a biztonságos úsztatókon a szigetekre menekítették. Az ellenség kivonulása után a parasztok megkezdték a földek művelését, felépítették falvaikat. A jobbágyok ebben a nehéz időben szabadabbal élhettek. Lassan a földesurak is visszamerészkedtek birtokaikra. A legyilkolt, elhurcolt nép helyére megindult a betelepítés a Nyírségbe. Megindult a Rétköz földvárainak megerősítése, építése. Páncélos és zsoldos katonákat fegyvereztek fel az újabb tatár támadások ellen. Demecser a Karásziak birtoka volt. A Karásziak kiemelkedő hivatalt töltöttek be. Sándor 1201-ben főispán volt. Fia, Sándor 1278-ban Szörényi bán, majd az ő fia, Sándor a vármegye székében ült 1306-1310 között. Birtokolták Tasst, Demecsert és Karászt. 1307-ben, az avarok elleni győzelem jutalmaként adományozza a király Demecsert és az Acsád Tamási birtokokat a Gut-Keled testvérpárnak, a Karászaik fiainak. A birtok egy részét Karászi Sándor fia, Miklós 1331-ben, nádori ítélettel elveszítette. A megmaradt birtok másik részét testvére, Magyar Pál gyimesi várnagy szándékozott eladni. Az eladás ellen a Balog-Semjén nemzetség Kállay ágából való István tiltakozott és magának mondta a települést. Ennek ellenére Magyar Pál a rétben lévő települést a szigetekkel és harminc névvel jelölt halastavával együtt 400 ezüstért eladta.

A Karászi család után Demecsert Tolcsvai László örökölte. Tolcsvai 1335-ben 32 márkáért eladta Magyar Lászlónak. A települést 1354-ben, úgynevezett leány-negyed fejében Magyar Pál leánya, Erzsébet kapta meg. Károly király korában Magyar Pál az ismeretlenségből emelkedett az ország legkiválóbb férfijai sorába, mint Gimesi várnagy. 1323-ban királyi adományként Pátrohát, Tasst, Ajakot és birtokait nyeri el. Megveszi Kéket is a Hunt nemzetségtől. Szent István törvénye volt, hogy minden községben templomot kell építeni. A templomnak papja kellett, hogy legyen és a község népe köteles volt részt venni az istentiszteleteken. 1333-ban, Szent György tiszteletére templomot szenteltek Demecserben. Papjai: 1333-ban László, 1459-ben Gergely. Demecser lakossága a település vízből kiemelkedő, legrégibb területére telepedett. 1347-1349 között a pestis, a rettegett „fekete halál” pusztított az országban. A lakosság a járvány elől is a szigetekre menekült, a járatokat ellenőrizték. A tengernyi víz, nem csak az ellenségtől, a betegségtől is megmentette a lakosságot. Leírások szerint Európában 25 millió áldozatot szedett a járvány.

1361-ben a Czudarok jutnak Demecser, Mása, Berkesz, Tass birtokaiba. 1393-ban Kisvárda vásárjogot kapott, ettől kezdve Demecserben is működött a piac. 1417-ben Demecser piacára voltak megidézve a Pazonyiak és rokonaik, Apagyi Gergely és rokonaik a kisvárdaiak által hozott perbe. 1440-ben a Rozgonyiak 4 000 forintért zálogba veszik Demecser, Kék, Pályi, Őr, Béltek, Balkány, Gégény és Körtvélyes birtokait.
-ban Demecser vásárjogot kapott, mely fontos megkülönböztetéseket és előjogokat jelentett. A település lendületesen fejlődött és mezővárossá vált. 1677 és 1692 között a megyei közgyűléseket Kisvárda, Demecser, Ibrány és Karász helységekben tartották, a piac- és vásártéren. A megyegyűlések megtartás a XVIII. változott. Ekkor a megyék belügyeiben önállóan, zárt helyen, erre a célra kijelölt épületekben gyűlésezhettek és dönthettek. 1830-ban, a jobbágyfelszabadítás előtt a vármegye az alábbi 5 nagybirtokos és 2140 nemesi család birtoka volt. Eszterházi herceg birtokai: Kisvárdai vár uradalom, Ajak, Berencs, Döge, Dombrád, Demecser, Eszeny, Fényeslitke, Öntelek, Pátroha, Tass és Veresmart. Forgány grófok birtokai: Mándoki uradalom, Adony, Lugos, Gyulaj, Gemzse, Kisladány, Nagyladány. Károlyi grófok birtokai: Nyírbátori uradalom, Adony, Lugos, Gyulaj, Gemzse, Kisladány, Nagyladány. Dessewffy család birtokai: Szenthihály, Királytelek, Ókenéz, Újkenéz, Vecsellő, Büd és Balsa. Vay család birtokai: Benk, Kékcse, Berkesz (a kastély és környéke), Anarcs, Gemzse, Pusztadobos, Dombrád, Ladány, Geszteréd, Kótaj, Komoró és Vasmegyer. A régebbi birtokosok mellett újak is feltűntek, a Vandernáth, a Gerhard és a Jósa család.
Az 1720-ban megtartott összeírás szerint Demecsernek 14 jobbágytelke volt. A településen két szárazmalom és három vízimalom működött. Az 1774 évi úrbér rendezés idején már 29 jobbágy család élt Demecserben. A földesurak: Gróf Barkóczi János, Klobutszky István, Melczer Pál, Sághy Mihály, Jósa Miklós és István, Winkler László, Lónyai Zsigmond és a Jármi család.
Demecser lakossága 836 lélek, szántója 244 hold, a többi halászó hely, nádas, vízjárta terület.
Belső birtokosok: Elek Pál, Teremy János, Szabó János, Győri György és a többiek, a család leszármazottai. Külső birtokosok: Barkóczi, Vay, Répási, Jósa és Zoltán család. Demecserben a jobbágyfelszabadítás idején csak a Barkóczi és a Jósa család maradt meg birtokosként. Új birtokosok Pazonyi Elek családja, Szabó György családja, a Csepei, a Vay és a Répási család. A

lakosság és a földesurak fő jövedelem forrása a salétrom főzés volt, a településen 40 salétromfőző volt. Elek Pálnak egy szeszgyára működött. Karácsonyi: A magyar nemzet története c. művéből idézem: „Demecser legrégibb része a felvégen, a templom környéke. A középkorban a borsovai főesperességhez tartozott a Szent György tiszteletére emelt templomával, mely 1332-ben lett említve. 1361-ben Merse halastavához jut az egyház, melyet Nagy Lajos korának kiváló férfija, Magyar Pál neje, Margit ajándékozott neki. Később Papp tava néven említik.„ 1592-ben, a reformáció következtében már a reformátusoké volt a templom. Fatornya 1768-ban épült. Ebben az évben öntette a kisharangot az egyházközösség. 1852-ben a templomhoz kőtornyot építettek. 1851-ben Demecser népessége 829 fő volt, kevés kivétellel református vallású, helybeli anyatemplommal. A katolikusok 1796-ban építettek templomot. Plébánia 1813-ban lett. 1895-ben új templom épült, Szűz Mária tiszteletére. 1875-ben Elek Endre, Szent Teréz tiszteletére kápolnát építtetett. Fényes Elek muzeológus leírása szerint a régi földvárat mély, soha ki nem apadó mocsár övezte. A nép tündérvárnak, leányvárnak nevezte, ahonnan tiszte időben 25 tornyot lehetett látni. A Geographiai szótár szerint a Tisza mocsarai között van ez a magyar falu. Határa 8561 hold, melyből száraz 4250 hold. Nagy idejű emberek úgy nyilatkoztak, hogy kevesebb volt a szántó terület a határ felénél, kivált a gyakori árvíz idején. Állításukat azzal támasztották alá, hogy eljártak feles földet fogni a Nyírségbe, Székelybe, Királytelekre, Varjúlaposra és a hegyaljai szőlő városokban napszámbérbe. Fényes Elek további leírása: 1851-ben szárazföldje homokos, de trágya után miden megterem benne. Különösen a káposzta, a len, a kender és a dohány. Az öregek emlékezete szerint már három nyomásra volt felosztva a szántóföld. Búza és rozs termelés mellett szólt a református anyakönyv 1786. évi bejegyzése, mely szerint „minden gazda tartozik adni két kereszt életet, egyet gabonát, egyet búzát”. A sziget némelyike búzát is termett. A Matyi sziget minden harmadik évben. A szigetek legnagyobb részén tengerit, krumplit vetettek. Onnan a termést csónakon, vagy télen a fagyás után a jégen hozhatták haza, szánon. A jobb gazdák csónakon jártak saját réti földjükre. 1887-ig sarlóval arattak a felvidéki aratók, akik Bereg, Zemplén, Ung és Máramaros megyéből jöttek. 1772-ben egy szárazmalomról tesz említést Fényes Elek, melyből az öregek említése szerint 5-6 volt. A falu déli végén a jelenlegi városháza helyén egy kőre járó vízimalom

állott, ahol árvíz idején s őrölhettek. Jelentős mennyiségű kölest is termeltek, melyből őrléssel készítették a kását. A kenyeret káposztalevelekben sütötték. A letördelt káposztaleveleket a padláson lerakták, ahol megfonnyadt, megszáradt. Kenyérsütésnél lehoztak annyi levelet, ahány kenyeret sütöttek. A sütőlapátra téve ráborították a megkel kenyeret és úgy vetették be a kemencébe. A határ fele részét a Tisza árja borította. Az árterületeket jobbára kaszálással és a bőven tenyésző nád vágásával hasznosították Nádvágó láp volt a Beketó láp, a Gellért láp, a Borostános láp. A csónakkert lápról a szegények háton hordták ki a nádat. A nádnak nagy kereslete volt. A Gömöriek bornádnak vitték a vastag nádat. A távolabbi települések, Böszörmény, Dorog, Nánás, Nyíregyháza és a Nyírség lakói jó vásárlói voltak az itt termő nádnak. Egy kéve nád három-négy krajcár volt. Kiss Lajos Rétköz című munkájában leírja: „1772. évi invesztigáció szerint vannak alkalmas szénatermelő rétjei a helyiségnek, amelyeken marhatartásra alkalmas széna terem. Ha az árvíz sokáig rajta nem hever, sarjút lehet kaszálni. Ugyancsak haszontelek közt sorolja, hogy mindenféle marhájuknak elegendő legelő mezeje vagyon. Továbbá itató vizek is marhájuknak alkalmas és elegendő vagyon.” Az 1857, június 25-i eljárási jegyzőkönyv megjegyzi azokat a helyeket, amelyek legelőül használtattak. Elmondja azt is, hogy a közös legelő 600 holdat tesz ki, de nem alkalmas közös legeltetésre, csak a dombhátakon mintegy 15-20 hold. A legelőnek a fele vízjárta terület. A májusban kitóduló víz, a június havában visszavonuló Tisza miatt csak június utolján, júliusban, augusztusban alkalmas legeltetésre. A vízen úszó lápokon termő füvet marhákkal és borjakkal legeltetik. Demecserben 1839-ben 92 gazdának 277 szarvasmarhája, 110 lova, 112 juha, 59 sertése volt. 1858-ban a birtokosoknak 255 szarvasmarhája, 36 lova, 75 sertése, 700 juha és 30 bivalya volt. A jobbágyoknak 516 szarvasmarhája, 200 lova, 375 sertése, a zselléreknek 2 ökre volt. A szigetekre József nap előtt hajtották ki a jószágot. Esztendős, burjut csónakon vitték a szigetre, más jószágot vízi uszományokon vitték, úsztatták a szigetekre. Az ökörcsorda a lápokon legelt, ahol jó széna termett. Az itatás sírkútból, káváskútból és láposkútból történt. A láposkút szélén vigyázni kellett, mert a métely gyakori volt, amitől az állat elpusztult. A földesuraknak rideg juhászatuk is volt. Az 1772-es évi kivizsgálás megállapította, hogy „a rétségnek sem épületre, sem tüzelőre fája nincsen. Fűtés náddal, sarlóval szedett gazzal és vett fával gyakoroltatott.” Az öregek is egybehangzóan vallják, hogy a

fát a halászi, kanyári, dombrádi, vagy a Tiszántúli, ricsikai erdőből hozták télen, szánon. Ennek ellenére a helynevek az mutatják, hogy hajdan erdős részek is voltak a rétségben. Pl.: Körtélyfásreke, Nyírfás. A nyírségi részen: Csonkanyársziget, Feketerakottyás, Paperdeje, Szilfáskert, Vadmeggyes stb. Kiss Lajos, a kiváló etnográfus, a nyíregyházi múzeum igazgatója. Rétköz munkájában említi, Demecserben alkalmas kertekben némelyek káposztát termesztenek. Az öregek elmondása szerint nem csak saját szükségletre, hanem 5-6 szekérrel elvitték Hegyaljára, Debrecenbe is. Házi kertekben termett a len, melynek magját Bodrogközből hozták és olajat ütöttek belőle. Kendert többen termeltek és áztatni a Paptóra vitték. Néha előfordult, hogy annyira leapadt a víz, hogy kénytelenek voltak a szomszéd határba vinni, áztatás végett.
után kezdtek el paszulyt termelni, valamint sáfrányt a leves színezésére.
Leírja továbbá, hogy viziszárnyasok, ha felrepültek, sokaságukkal felleghez hasonlítottak. Sas, gém, vízibika, csória, csüllög, vadlúd, vadkacsa, szárcsa, bíbic, gödény stb. megszámlálhatatlan.
Azokon a szigeteken, ahol kevesen jártak, daru is volt. A viziszárnyasok tojását tavasszal csónakszámra szedték. A térség szárazföldi vadjai voltak: farkas, róka, vidra, nyúl, menetke, görény, hörcsög, güzü. Szelíd méh kevés volt, alig 3-4 helyen tartottak. Vadméh azonban a lápokon, kaszálókon összemarta azt, aki nem volt ügyes. A vadméheket füstöléssel tartották távol.
Az előzőekben leírtak alapján megismert körülményekből lehet következtetni a lakosság életmódjára.
Az itt élők fő foglalatossága a halászat, a vadászat, a gyűjtögetés. A növénytermeléssel szemben az állattenyésztés volt fejlettebb. Fejlett volt a háziipari tevékenység, a gyékény, a nád, a fűzfavesszőből készült tárgyak értékesítése a városi piacokon. A len és a kender áztatása után a feldolgozás a fonás, szövés, ruhakészítés volt a téli foglalkozásuk. A gyapjú és a bőr kidolgozása és feldolgozása biztosította a meleg ruházatot. A férfiak téli elfoglaltsága volt még a nád vágása és értékesítése, míg a nők részére a fonás, a szövés, a család ellátása és az állatok gondozása adta a legtöbb feladatot. A férfiak körében jelentős volt a katonáskodás. Mária Terézia trónra lépését követően a bojár, francia, porosz koalíció örökösödési okból fegyverrel támadta meg a királynőt. Az ellenség már a Habsburg tartományban nyomult előre, mikor Mária Terézia az 1741-es pozsonyi országgyűlésben könnyezve bízta magát és karján ülő gyermekét, a későbbi II.

Józsefet a lovagias és vitéz magyar nemzet oltalmába. Fellépése meg is hatotta a rendeket. Életüket és vezérüket ajánlották fel. A sebtében toborzott magyar ezredek mentették meg a trónját. Magyar hadvezérek nevét ismerte meg Európa Nádasdy Ferencét, Hadik Andrásét. A győzelmeket követően, hálája jeléül a királynő igyekezett rendeleteivel segíteni az országot. Úrbéli rendeleteinek bevezetésével, egészségügyi rendeleteivel, árvaházak létesítésével, az oktatásügy szabályozásával és állami felügyelet alá vonásával tett meg első lépéseit. II. József trónra lépését követően, 1780-ban a birodalom alapelvévé tette anyja intézkedéseit. A bevezetett intézkedések hatására egyre szaporodott azoknak a birtokosoknak a száma, akik bármunkásokat is alkalmaztak. A bérmunka mellett a robot háttérbe szorult. Így lényegesen javult a lakosság élete. Az 1848-as szabadságharcról Demecser községgel kapcsolatban a szakirodalomban nem találtam feljegyzést. Így az eseményekről Nyíregyháza történetéből idézek:

Március 15. nagy eszméinek megünneplésévé tették a városi ünnepet. Minden templomban hálaadó ünnepet szenteltek a nap emlékére. Miklós evangélikus lelkész magasztos beszéd ismertette a híveivel a nap jelentőségét. Május 29-én a város 42 önkéntes ifja esküdött fel a magyar honvédzászlóra Nagykállóban, a megye akkori székhelyén. Két nap múlva 800 nemzetőr tett le ugyanott az esküt a nemzetőrség zászlói előtt. Szeptember 1-én kel levélben gr. Dégenfeld Imre főispán hívta fel a figyelmet a haza veszterhes körülményeire és mozgósította a megyét és Nyíregyháza városát a fegyverkezésre, a haza védelmére. December 19-20 körül jelenik meg a városban egy másik veszedelem, a „fekete halál", a pestis, és 3 nap alatt már 60 ember életét követelte. A tél miatt az emberek halálozása kevesebb lett, de 1849 első két hónapjában már 500 halottja volt a városnak. A szomorúság, a gyász, a kolera pusztítása közben a szabadságharc vereségei is ijedelemmel töltik el a magyar szíveket. A muszka hadat közeledése borzadályt ébreszt mindenkiben. 1849. június 27-én a papság véres zászlókkal a kezében, harangzúgás mellett járja a város utcáit, felkelésre serkentve a népet a közeledő óriási veszedelemmel szemben.

A muszka sereg június 28-án Tokaj felől vonult Nyíregyháza felé. A Tiszán átkelve borzasztó hírekkel közeledett. A lakosság menekült, ki merre látott, szőlőbe, erdőkbe, kertekbe, távolabbi tanyákra bujdostak el. Kihalttá, néptelenné vált a város. A bátor elöljáróság tagjai és a szegény lakosság maradt, hogy átéljék a rémület napjait. Június 30-án még csak az előőrsök portyáztak,

július 1-én azonban az egész sereg, mintegy hatezer katona megérkezett a városba. A lovasság 50 ágyúval a vásártéren helyezkedett el, védelmemre berendezkedve. A zuhogó esőben átázott sereg egész éjjel az utcát járta, élelmiszert zsákmányoltak. Mindenféle éghető anyagot összegyűjtöttek és a főtérre vitték, hogy a tűz mellett szárítkozzanak. Miután a várost kifosztották, július 2-án a kállói gulyából 60 db ökröt kiszakítottak, sátraikat felszedve elvonultak Újfehértó felé, majd Tokaj felé vették az irányt. A falvakba nem mertek bemenni, megszállni, féltek a kolera miatt. A közelben lévő földeken a termést letarolták. Szemtanúk szerint az éretlen tököt, uborkát, tengerit állati módon, nyersen fogyasztották.
Július 27-én Görgey Artúr tábornok vonult át a városon. A kolera miatt a város szélén lévő réteken telepedett le a sereg. A magyarok után ismét a muszka sereg következett. A világosi fegyver letétel után, augusztus 27-án vonult ba a 6-7000 fős orosz sereg, melyet a városnak kellett ellátni 10 napon keresztül. A háború után a kolerán kívül más bajok is sújtották a várost. 1849. április 14-én tűzvész pusztította el a Pazonyi utca egy részét. 1850. június 3-án jég verte el e szépnek mutatkozó termést.
A lakosság száma a sok csapás következtében lecsökkent. A város és a tanyák 3825 házában 13118 lakos maradt, 6775 férfi és 6643 nő. Nemzetiség szerint: magyar 4266 fő, tót 8764 fő, német 28 fő, zsidó 60 fő. A számos viszontagság után a lakosság száma növekedésnek indult. 1857-ben 17416 ember lakja Nyíregyházát. Vallás szerint 11568 evangélikus, 3450 római katolikus, 1598 görög katolikus. 1798 református. A város fejlődésében fontos állomás 1858. szeptember 5-e, mikor az első vonat megérkezett Nyíregyházára. Ez a vonat szállította az út építéséhez szükséges anyagokat.
A fejlődés azonban nem állt meg. 1872-ben megépült a vasútvonal Nyíregyháza-Demecser-Kisvárda-Ungvár között. Megkönnyebbült az áruk szállítása. Óriási piac jelent meg Kárpátalja, Ungvár felé, erre a területre pedig nagy mennyiségű fa és építőanyag érkezett. Nagy jelentőségű munkák kezdete volt a Tisza szabályozása 1855-1862 között. Nagy számban foglalkoztattak embereket földmunkán, a kubikus munkákkal. A Tisza szabályozását követte 1882-ben a Lónyai csatorna, majd a Belfő csatorna építése Nagyhalász és Pátroha között. A lakkosság életében nagy változások következtek be.

A vizek levezetésével megváltozott a gazdálkodás. Már a Tisza töltés megépítése után, a 60-as években, száraz időben a tófenekeket is kaszálták. A zsombékos területeket kiirtották. A magasabban fekvő területeket trágyázni kezdték. Gabonafélékből (búza, rozs, árpa, zab) tízszer annyit termett, mint korábban. A tófenékbe káposztát palántáztak.
A Demecser környéki káposzta volt a legjobb a Rétköz köz6ségei között. Békeidőben a tizenkét vármegyén kívül szállították Ausztriába, Lengyelországba is. A tavak néhány mélyebb, nagy tó kivételével kiszáradtak. A kiszáradt tavak alját kiégették. Sok helyen mély és vastag volt az izzó föld. Izzott a föld, a kotu, a nád, az iszapban berakódott gyökérzet. A termelés megváltozott. 1867-ben a rendkívüli nagy árvíz a védművekben nagy károkat okozott. Veresmarttól Bercelig nyolc helyen szakította át a gátakat és 700 ezer kh. földet borított el a víz. Demecser nagy része és a határa ismét elöntött terület lett. A gátakat meg kellett erősíteni, megemelni és megszélesíteni. Ezek a munkák 1871-ben készültek el. A következő években az öntésterületek megszűntek. A tavak kiszáradása következtében a művelhető terület 224 holdról 6467 holdra emelkedett. A Tisza szabályozása, a Lónyai csatorna és a Belfő csatorna megépítése és annak hálózata megváltoztatta a tájat, a termelést. A Tisza által kihordott iszap,k homok, lápos kotus képződmények, a hal, a csík, a nád, a láp helyett zöldségtermelés, cukor- és takarmányrépa termelése vált lehetővé. A viziszárnyasok, a sas, a gém, a vadliba, a vadkacsa, szárcsa, bíbic fészkét őrző, korábban zsombékos területeken káposztát, kendert termeltek. Az 1867-es kiegyezés után az önálló magyar kormány fontos feladatának tekintette, hogy fejlessze a közlekedést. 1872. november 22-én adták át a Nyíregyházát Kisvárdával összekötő 43 km-es szakaszt. Demecser állomása is ebben az időben épült, egy fő és két mellékvágánnyal. A vasút komoly fejlődést jelentett a községnek.
A környezeti változások hatására a gazdálkodás és a termelés jelentősen megváltozott. Megnőtt a mezőgazdasági terület, a megtermelt áruk értékesítése a vasút megjelenésével javult, a munkások életkörülményei is kedvezően változtak. 1898-ban eltörölték a robotot, megszüntették a kirívó visszaéléseket, pl. a 18 év felettiek teste fenyítését. Bevezették a kötelező balesetbiztosítást.
-ban a II. tc. alapján a munkások a munkaadóval szerződést kötöttek, illetve kellett kötniük. A munkát elhagyók, vagy

megtagadók ellen a földesurak karhatalmat vehettek igénybe. Különösen a szervezett munkások ellen nőtt meg az eljárások száma. Megalakult a Gazdaszövetség, a Hitelszövetkezet, a Hangya Szövetkezet, melynek vezetője gr. Károlyi Sándor lett.
A gazdaság fejlődésével kialakultak a birtokosok tanyaközpontjai. Tanyaközpontok lettek: Vár tanya, Kolbárd tanya, Veress tanya, Fekete tanya, Bersény tanya. A tanyákon a kocsisok, béresek, dohányosok részére az uraságok megépítették a 4-es és 8-as cselédlakásokat. Ezek a lakások sárfalból készültek, nyitott, szabadkéményes, közös konyhás, nyitott tűzhelyes, egy helyiségből álló, többgenerációs lakások voltak. A nyitott konyhából nyíltak a lakóhelyiségek, a kemencék fűtését szintén a konyhából oldották meg. Az árokparton szedett giz gazzal, gallyal, szalmával, a földeken gyűjtött szárakkal fűtöttek. Az emberek szalmán, a földön és a dikón aludtak.
A gazdálkodás fejlődésével egyre nőtt azoknak a birtokosoknak a száma, akik bérmunkásokat alkalmaztak. A korszerű gazdálkodással együtt járt a majorsági földek kikerekítésével, a tagosítással, a földesúri földek és a jobbágy földek és a jobbágy földek, legelők, elkülönítésével. A bérbe adott földek visszavétele, a még meglévő mocsaras földek lecsapolása folyamatos volt. Nőtt a trágya felhasználása, ezért megnőtt az állattenyésztés fontossága, és az istállózó állattartás. Megjelentek a gazdaságokban a szakképzett gazdatisztek, a fejlet nyugati országokban bevált gazdálkodási módszerek bevezetése. Egyre több mezőgazdasági gép került a gazdaságokba. Malmok, szeszgyárak, cukorgyárak létesültek. A parasztságban is tudatosult a szabadság és a boldogulás közötti összefüggés.
A gőzgép felfedezésével megindult a gépesítés az ökrök, lovak munkájának könnyítésére, gyorsítására. Demecserben a Borzsovai birtokon dolgozott először gőzeke. A faekét követte a vaseke, a fatengelyes szekeret a vastengelyes.
A nemzetté válás folyamatának tetőzéseként létrejött a nyelvtörvény. A német és laton nyelv helyett (mellett) engedélyezték a magyar nyelv használatát is hivatalos ügyek intézésében.
Széchenyi István nevéhez fűződik a Magyar Tudományos Akadémia megalakítása.
-től bevezették az egyházi anyakönyvezés helyett az állami, közigazgatási anyakönyvet (születés, esketés, elhalálozás). 1895-ben a Wekerle kormány kötelezővé tette a polgári házasságot, az

állami anyakönyvezést. Az országgyűlés mindkét házával szentesítette a polgári házasságot, az állami anyakönyvezést. Az országgyűlés mindkét házával szentesítette az egyházpolitikai reformokat, az állam és az egyház szétválását. Reális szellemben rendezték a házassági jogot a vallások között. Biztosították a vallásszabadságot. Csökkentették az egyházak társadalmi befolyását.
-ben Demecserben 220 házban 1385 lakos élt és 6467 katasztrális holdon gazdálkodott.
-ben megtiltották május 1. ünneplését. 1898-ban a Nyírségben fellobbant a földosztó mozgalom, melyet a hatóságok szigorúan elnyomtak.
Mezőfegyveres Teremy József 1888-ban malmot alapított családi birtokán. Az üzemet egy 20 lóerős géppel és 2 pár kővel indította be. A malom mellett napraforgó olajgyárat is létesített. A malom napi termelése 200 q őrölt termény előállítása volt. A malom működése biztosította a körzet lakosságának liszt ellátását és az állatállomány részére a takarmány darálását, a korpa és az olaj gyártási termékeként az olajpogácsát. A malom mellett 68 kh. földön gazdálkodott.
-ben épült fel a vasút mellett Pazonyi Elek Pál kúriája, mely körül 28 kh. park terül el.
-ban épült a római katolikus templom.
A századfordulótól Demecserben 2 gőzmalom, posta-távíró, vasútállomás van.
Az 1800-as években használt osztrák pénz a gulden volt. Az alábbi pénz a 25 guldenes császári papírpénz, melyet Magyarországon később felváltott a korona.
A pénz értéke az alábbiak szerint alakult:
-ban egy évi cselédbért két fő teljes élelmezését biztosította. A napszámbérből szűkösen telt ki egy ember élelmezése. 1900-ban a hivatalos kiskereskedelmi árak alapján egy felnőtt ember élelmiszer költségét 273,19 koronára számították. Sertésnevelésre a keresetből szűkösen futotta, mert a vásáron a századfordulón egy kováért 50-80, egy serdülőért 16-19 koronát kellett fizetni.
Ha az árvizek után aszály jött, a legelők kiégtek, a jószággal még a háztető fedésére használ sást is megették. Ilyenkor még a lakodalmas étkezésénél is szűkösen volt kenyér. A lakodalmi ételt aszalvánnyal ették. A halfélék mellett a táplálkozás egyik anyaga a katorca volt, ami a lógyékény gumós gyökere.

Hogyan éltek elődeink a századforduló után

A századforduló után Demecser községben is jelentősen javult a lakosság élete. A hozott intézkedések az anyanyelv, a vallás és a jobbágyság helyzetét javította. A gépek fejlődésével könnyebb lett a munka, javultak a termelési viszonyok. A folyószabályozás által felszabadított területeken a szegényeknek a könnyebb volt harmados és feles földet fogni. A termés átlagok lényegesen javulta. A kiégett rét, a víz által lerakott iszapos talaj, az állattenyésztés fokozása javította az életszínvonalat. Változtak a szokások, fejlődött az élelmezés, a ruházkodás és az egészségügy.
-ben az I. világháború kitörésével egész Európa lángba borult. Érkeztek a behívók a felnőtt férfiaknak minden településre, így Demecserbe is. Nagyon sok család életét megkeserítette a bevonulás, majd az azt követő gyászjelentés. Családok aggódtak a kenyérkereső férjek, családfők és hozzátartozók életéért. Naponta jöttek a hírek a front eseményeiről, az elesettekről és a sebesültekről.
A központi hatalmak a kezdeti sikerek után látták, hogy nem számíthatnak a háború gyors befejezésére. Kezdtek berendezkedni a tartós háborúra, a hadigazdálkodásra.
Bevezették az élelmiszer jegyrendszert. Elhatározták, hogy az egyik legjobb táplálékot, a káposztát konzerválják a hadsereg és a hadifoglyok számára. A gyár felépítésével Odeschalki tuzséri földbirtokos kormánybiztost bízták meg, aki a termelési viszonyok ismeretében, a vasútállomással rendelkező káposzta és napraforgó termelés központjában lévő Demecsert választotta a gyár helyéül. A gyár építését orosz és olasz hadifoglyok százai kezdték meg 191-ben. Ezt az időt mutatja a Demecser község temetőjében eltemetett, munka közben meghalt 28 hadifogoly sírja. Az iskola tanulói háborúban meghalt hősi halottakként gondozzák a sírokat.
A gyárban gyorsan elkészült a víztorony, négy lakóépület és a savanyító bazeonitok (betonmedencék). Felszerelték a savanyító üzemet a megfelelő szeletelő és tároló helyiségekkel. A gyár területére bevezették az iparvágányt. Vagon tételben érkezett a só, a faanyag, a préseléshez a kő. A hordók készítéshez jöttek a kádárok az ország különböző területéről. 1916-ban elkészült az első nagyüzemi savanyú káposzta. Kiszerelés után fahordókban

szállították a megrendelés szerint a harctérre a katonáknak és az ország településeire a lakosságnak.
A gyár tevékenysége bővült a megye területén termelt burgonya feldolgozásával. Új, második iparvágány készült. A burgonya befogadására betonmedencét építettek, ahonnan a víz már megmosva vitte a feldolgozó gépekre a burgonyát. Mivel a feldolgozás nagy mennyiségű vizet igényel, a mosáshoz megépítették a Lónyai csatorna leágazását. A megtermelt keményítőt és burgonyacukrot a cukorgyárakba szállították, ahol a háborús ellátás biztosítására cukrot és csokoládét állítottak elő belőlük.
Az általános mozgósítás után a magyar ezredeket különböző frontokra irányították. Az olasz és orosz fronton nagy számban harcoltak magyar katonák, köztük számosan Demecseriek is. Az olasz csaták közül külön megemlíthető az Isonzói csata, amely 1915. június 23-tól július 7-ig tartott.
Boroevic Svetozár tábornagy visszaemlékezései szerint a magyar csapatok Dobordónál különösen nagy elszántsággal harcoltak a nehéz ütközetben. A katonák ellátása nagyon nehéz volt, a nyári forróság, a tikkasztó hőség tűrhetetlen volt. A két hétig tartó harc sok áldozattal járt. A magyar csapatok 8800 halottat és sebesültet veszítettek, 1150 fő eltűnt. Az olasz veszteség a fölényes tüzérségi tűznek és a lövedékek nyomán keletkezett kőszilánkoknak volt a következménye. Ezekről a harcokról a sebesülten hazatérő Teremy Ambrus igen sokat tudott mesélni.
. október elején az orosz fronton is rendkívül nehéz harcok voltak. A Kárpátokban az 58-as gyalogezred és a 10. Lovas hadosztály ált szembe 750 ezer főnyi ellenséggel. A számbeli fölény az ellenség oldalán volt. Vitéz Németh Lajos leírása szerint a harcok során óriási volt a veszteség. A csata több napon át folyamatosan tartott. Az orosz fronton az I. világháború demecseri hősi halottainak és az eltűnteknek a száma 52 fő volt. A hősök neve a demecseri főtéren emelt emlékmű oldalán olvasható, de emléküket ebben a kiadványban is megörökítjük.
A családok a harcok folyamán naponta kapták a gyászjelentéseket az azonosítható katonákról. Sokan eltűntek, fogságba estek. A lakosság bízott abban, hogy hozzátartozója valahol fogságban él. A sebesültek, a fogságban lévők közül később többen hazatértek. Előfordult olyan szomorú eset is, hogy egyesek a hozzátartozókat álhírekkel bíztatták.
Az I. világháború áldozatai Demecser községből

Antal András Huszti József Sipos Gábor
Balogh Gábor Klein Herman Sipos István
Beke József Kovács Károly Schvarcz Sámuel
Benya Benjámin László Ferenc Szabó Albert
Bötykös Albert László József Szabó István
Dzsadek Gyula Mák Imre Szabó Ferenc
Éles László Mihályi András Szaniszló János
Fekete Ferenc Nagy Mihály id. Szaniszló János
Fischer Lajos Nagy Sándor Szőlősi Ferenc
Fischman Ignác Náczán János Tamás József
Győry Gábor Ondó József Tamás Sándor
Győry János Ondó Péter Tóth József
Hajnal József Papp Ferenc Török Pál
Hajnal Péter Pásztor József Váradi Mihály
Hegedüs Antal Pisla András Zakor Gábor
Hegedüs Sándor Sepa Ferenc Zakor István
Huszár István Sepa István

A századunk legszebb csatái, valamint más írott anyagok által megemlített sebesüléssel, fogságból hazatérő katonák:

Révész Dániel cipész 11-es gyalogezredből.

Pazonyi Elek Endre öt év fogság után, feleségével Lubianova Tatjánával tért haza.

Teremy Sándor a 11-es gyalogezredből 1916-ban Psemiszlnél súlyos gerinclövéssel került fogságba. Négy év után tért haza.

Balázsi János a 65. Gyalogezredből esett sebesülten fogságba. Szökést követően négy év után tért haza.

Berger József bádogos, olasz fogságból két év fogság után került haza.

Barati András orosz hadifogságból
Erős (Ehrenrich) Sándor földbirtokos
Hajnal Balázs gazdálkodó
Hajnal István gazdálkodó
Kelemen Imre asztalos mester
Lichtmann Hermann kereskedő

Schvarcz Herman terménykereskedő orosz hadifogságból évek múlva tért vissza a családjához.

Fentieken túl elmondásuk szerint igen sokan éltek még fogságban. Sokan csonkán, fagytól, lövésektől szerzett sebesülésekkel tértek haza. Tiszteletükre Demecser elöljárósága emlékművet állított, oldalán felsorolva a meghalt és eltűnt személyek nevével. Minden évben a Márciusi ünnepség keretében, megemlékeznek róluk és

megkoszorúzzák az emlékművet. A hozzátartozók és rokonok is virágokat helyeznek el az emlékműnél.

Az I. világháború következményei

Az I. világháború után az összeomlást követően történelmi változások kezdődtek. Az orosz bolsevik mozgalom hatására a hazatérő hadifoglyok és a politikai hírek nagy hatással voltak a lakosságra. Az országban megindult a szervezkedés. Előbb titokban, majd nyíltan megalakult a Kommunista Párt.

Az 1919. április 7-i választások után kikiáltották a Tanácsköztársaságot. Mindenütt megalakultak a Munkástanácsok.

Demecserben a Munkástanács megalakulásával egy időben megalakult a Direktórium, melyben vezető tisztséget töltöttek be a Kommunista Párt vezetői: Csáki János, Veress József, Erdélyi János és Rácz József. A Direktórium rövid uralkodása, illetve a Tanácsköztársaság bukása után, 1919. május 7-én a környező településekről a vezetőket Demecserben gyűjtötték össze és a demecseri Bokos Józseffel és Sárosi Jánossal együtt elvitték őket Baktalórántházára, majd a baktai erdőben kivégezték őket.

Megteltek a börtönök. A csendőrök keresték azokat, akik aktívan részt vettek a Direktórium illetve a Kommunista Párt munkájában.

A Tanácsköztársaság leverésében a román hadseregnek volt kiemelt szerepe. 1918. április 30-ig az egész Tiszántúl, így Demecser is román megszállás alá került. A románok ellen mindenütt heves harcok folytak. Különösen az erdélyi hadsereg, a székelyek álltak ellen, nem szándékoztak letenni a fegyvert. A Tiszántúlon ezekben a harcokban komoly szerepe volt Demecsernek is, a székely hadosztály parancsnoksága ugyanis Demecserben a református parókián volt, innen irányították a csapatokat. A székely hadosztály parancsnoka 1919. április 25-én reggel jutott döntésre a paplakban az előrenyomuló román hadsereget illetően. a 743. számú HDM 1919. szám alatt Kratoshil ezredes, a székely hadosztály parancsnoka fegyverletételre szólította fel csapatait. A felhívás így kezdődött: „Ti székelyek és erdélyi magyarok hónapok óta hősiesen harcoltatok a legnehezebb viszonyok között is. Erdélyt és a székely földért készek voltatok életeteket áldozni…” 1919-ben a megszálló román csapatok hadiüzemmé nyilvánították a demecseri gyárat. Az összes mozdítható berendezést leszerelték és elszállították Romániába. A gyárban csak a csupasz falak és a tetőszerkezet maradtak. A lakásokat az elöljáróság az ínségben szenvedőknek utaltak ki. Az 1920-ban Trianonban kötött békeszerződés után megcsonkult az

ország. Magyarország 283 ezer km2 területéből 93 ezer km2 maradt. A lakosság száma a korábbi 18 millióból mindössze 8 millió maradt az ország területén. Húsz éven át 60 ezer szarvasmarha értékének megfelelő jóvátételt kell fizetni. A békekötés után minden romokban hevert. Igen szomorú és elkeseredett élet kezdődött. A mezőgazdaság, a kereskedelem, a vasút, az ipari létesítmények az idegen csapatok kivonulása után szánalmas, romos állapotban voltak. Az urasági birtokok, a termelőeszközök, a kasélyok, a parkok szétzilálódtak. Mindent feltörtek, kiraboltak. A gazdaságok irányítói elmenekültek. A lakosság által termelt termékek felvásárlása, értékesítése nem működött. Ínség volt, melynek következtében a lakosság nyomorgott. Megindult a kivándorlás Amerikába, Kanadába. A lakosság részére az elöljáróság is szervezte az utat. A kivándorlók azzal mentek ki, hogy keresetükből támogatják majd a családot. 1922-ben megalakult Demecserben a „Hangya" Szövetkezet. Vezetője Szondi Kálmán volt. 1922. év második felében az édesipari gyárak keményítő és burgonyacukor gyártására biztatták a demecseri gyárat. 1925-26-ban egy szezonban már 5-6 ezer tonna burgonyát dolgoztak fel. A termelés beindulása után az építés és a termelés csaknem kudarcba fulladt. Tűz ütött ki az ipartelepen. Rövid idő alatt befejeződött a helyreállítás, a gyárat saját áramfejlesztővel látták el. Új gépeket is vásároltak. 1927-ben a keményítő mellett megkezdték a dextrin gyártását is. Ebben az évben már 1300 vagon burgonyát dolgoztak fel, 100-250 munkást foglalkoztattak. A gyártás melléktermékét, a szárított burgonyarostot tüzelőnek árulták. A rostot szalmával keverték, kiterítve szárították, majd kockákra báták. Előbb a gyári dolgozók, majd a lakosság részére árusították. Érződött a világgazdasági válság hatása is. Egyre nagyobb lett az elszegényedés. Az ipari munkások száma országosan és helyben is csökkent. A kivándorlás tovább nőtt az „ígéret földje" Amerika, Kanada felé. Demecserből kivándorlók: Szotólicz János, Teremy Béla, Ősz Sándor, Ősz Antal, Ősz Gyula. 1926. december 27-én megjelenik a korona helyett az új fizetőeszköz, az arany alapú pengő és fillér. Az addig használt pénzt bevonták. A pengő fedezete arany volt, így nyugaton is elismerték és szerződéseknél fedezetül szolgált. Külföldi kereskedelmi szerződéseknél gyakran aranypengőben kötötték a szerződést. 1929 őszén a gazdasági válság miatt a gyár bezárult kapuit. Az 1930 és 1940 közötti események Az 1920-30-as években a világgazdasági válság rendkívül érzékenyen érintette

az ország gazdaságát. A gyárak bezártak, az ipari munkások elveszítették a munkahelyüket, sokan váltak munkanélkülivé. A pénz értéke 100 % - ról 61,6 % -ra, a munkások órabére 32 fillérről 19 fillérre csökkent. Nőttek az adók. A nyomor, a munkanélküliség, a megélhetés elviselhetetlenné vált.

Étkezési szokások

Az élelmezés a szegény napszámosok között évszakonként változott. Fő ételek voltak: kenyér, köles paszuly, kukorica, málé, burgonya, káposzta, borsó. Szegény családoknál az útfélen, udvaron ültetett eperfák termése, az árokparton termő kökény volt a gyümölcs. Gyerekek szerették a mályva kenyér alakú termését. Gazdagabb családoknál, gazdáknál, a tej, a túró, a tojás és vasárnap az aprójószág is megtalálható volt az étrendben. De itt sem mindennap, mert inkább eladták az adófizetés miatt. Szigorúan büntették az engedély nélküli vadászatot, vadak, madarak befogását. A közegészségügy igen gyenge és megfizethetetlen volt. A betegeket kuruzslással, gyógyfüvekkel gyógyították. Az idősek elmondásából és tapasztalatból jól ismerték a gyógyító füveket, a piócák gyógyító alkalmazását. Sok volt a kuruzsló, akik a különféle eljárásokkal gyógyítottak. A családok nyáron gyűjtötték a gyógyfüveket, szárították, majd a padláson tárolták. A gyógyítás ellenére különösen a gyermekek körében nagy volt a halandóság. A betegségek közül meg kell említeni a gyógyíthatatlan vérfertőzést, a nemi betegségeket, a sérüléssel járó fertőzéseket. A vérbajt külön meg kell említeni, hiszen egész Európában szedte az áldozatait. Hatására a rokon házasságokból eredő születéseknél sok volt a nyomorék, az értelmi fogyatékos gyerek. A tüdőbetegség igen elterjedt fertőző betegség volt.Az egyház és az elöljáróság igyekezett felvilágosítással és támogatással segíteni a bajokon. Az egyháznak különösen nagy szerepe volt az egyházi iskolákkal az egészségügy, a művelődés, az oktatás területén. Demecserben az iskolai oktatást egy állami iskola, három református, két katolikus és egy izraelita vallású tanteremben tartották. A módosabbak a Vár tanyai iskolába járatták gyermekeiket. Külön iskolája volt a Borzsova tanyának is. A gyerekek közül, különösen a szegény gyerekek ritkán jártak iskolába. Télen a ruházat, nyáron a pásztorkodás, az állatok őrzése miatt nem mehettek iskolába. A tanítás összevontan történt, egy teremben több osztály tanult, nagy létszámmal. Az iskolában hosszú deszkából készült, festett padok

voltak. A pedagógiai módszerek között elfogadott volt a verés, a nádpálca használata. Sokan már második, vagy harmadik osztály után kimaradtak. A szülők és a gyerekek között is sok volt az írástudatlan, aki még a nevét sem tudta leírni.Az erkölcsi nevelés nagyon fontos volt. A becsületet, az igazmondást a szülők megkövetelték a gyerekektől. A becsületes viselkedés megtanulása érdekében gyakori volt a szülői verés is. A lakosok, hogy az urak bizalmát megszerezzék, megtartsák, egymás közötti viselkedése következetes volt, ugyanis ettől függött, hogy alkalmazásuk a következő évre is megmarad-e. A számadók mindenre figyeltek, szigorúan vették a munkavégzést és a viselkedést egyaránt. A földek feles, harmados termelésbe adása a munkavégzés alapján történt.A vasárnapi és ünnepnapi templomba járás kötelező volt. Az urak, vagy a gazdagabbak is megszólták azokat, akik nem mentek templomba. Új ruhát, új cipőt először a templomban, ünnepnapokon viselték. A templomnál találkoztak a rokonok és az ifjúság. Itt beszélték meg a családi eseményeket. A fiatalok itt találkozhattak egymással. Az egyház megpróbálta az ifjúságot kulturális eseményekkel összefogni. Ilyen események voltak a színi előadások, templomi szereplések teaesték, egyéb rendezvények. Az előadások színdarabok betanulásával, az iskolaudvaron épített színpadon történtek. Kiss Lajos református esperes felesége rendezésével került előadásra a Rákóczi hadnagya, Hej, Rákóczi, Bercsényi, Bezerédi, vagy a Vén cigány, az Én vagyok a falurossza c. népszínművek. A fiatalok örömmel szerepeltek ezekben a darabokban. Meg kell említeni a sportfoglalkozásokat is. Az iskolában volt asztalitenisz, az udvaron különböző labdajátékokat lehetett játszani.Hasznos és szórakoztató eseményként meg kell említeni a dörzsölőket, a fonó és tollfosztó estéket melyeken az ifjúság és sok szülő is részt vett. Ezek az esték előre tervezettek voltak, a szülők és a házigazda tésztát sütöttek, hogy kínálni tudják a vendégeket. A dörzsölő a kender feldolgozásának egy fontos része volt. Ahhoz, hogy a kender a törés, tilolás után puhább legyen, könnyebb legyen fonni, lábbal meg kell taposni, dörzsölni. Ez úgy történt, hogy a kerítésbe kapaszkodva, ponyván állva, dalolva ment a munka. Közben a házigazda kaláccsal, borral kínálta az ifjúságot. A munka befejeztével, általában 10 óra után következett a játék. Ugyanez történt a fonó estéken, dohánycsomózáskor, vagy tollfosztás után is. Munka közben mesék, történetek elmondásával, vagy dallal töltötték az estét.A fiatalok szórakozásának nagy szerepe volt a párválasztásban. Az

estét követte a kislány hazakísérése. Sok esetben a legény ott felejtette a kabátját, a szűrét a lányos háznál. Ha másnap nem ették ki a szűrét, legközelebb már bemehetett a házhoz és udvarolhatott a lánynak. Itt kell megemlíteni a korra jellemző rátartiságot, a gazdag és a szegény családok közötti különbség fenntartását. Példaként említhető Papp László gazda gyereke és a harangozó leánya, Lippai Mária esete. Mivel a szülők nem egyeztek bele házasságukba, a háborúból visszamaradt pisztollyal öngyilkosságot követtek el. Temetésük egyszerre volt a református temetőben. Jelentős volt az ifjúság körében a sportolás is. Minden gyereknek, fiatalnak egyik legjobb szórakozása a foci volt. Iskolában, téren, utcán egyaránt lehetett rúgni a labdát. A szegény gyerekek rongylabdával, a gazdagabbak gumilabdával, a nagyobbak bőrlabdával játszottak. Kisebb helyen lábteniszt, fejelést játszottak. Ha többen összejöttek, már az utca, vagy a tér volt a játék színhelye. A nagyobbak már a legelőt is megtalálták. Versenyek voltak utcák, alvég – felvég között. Vasárnap mindenki9 a legelőn lévő nagy pályára ment, ahol valamilyen nagyobb mérkőzés volt. A mérkőzéseket jó hangulatban játszották le. A játékosok hozzátartozói hangos biztatással támogatták a játékot. A mérkőzés után vidám szórakozás következett a vendéglőben.Nyári szórakozás volt a Lónyai csatornán a strandolás. A szivattyú előtti kibetonozott terület és a Lónyai csatornába beömlő betonozott rész adta a lehetőséget. Alkalmas volt a vasúti híd alatti rész is a fürdőzésre.Téli szórakozás volt a csilingelő lovas szánon a szánkózás, a befagyott vizeken a fakutyázás. Kevés gyereknek jutott korcsolyára. A szánkó is kezdetleges volt. Sok gyereknek elég volt egy láda alá egy fa szegelése, a lényeg csak az volt, hogy csússzon.Ősztől, a nagy nyári munkák befejezését követően megkezdődött a sertésvágás és a lakodalmak sorozata. Egy-egy eseményen rokonok, szomszédok, komák vettek részt. Sertésvágás szinte minden családban volt. A vágás után hordták az ismerősöknek a kóstolót.A lakodalmakban az egész falu részt vett. Összegyűjtötték az ajándékot és az ellátáshoz az élelmiszert. A Mocsár család cigány zenekara mindig kéznél volt. Zenéjük elmaradhatatlan volt a násznép felvonulásánál. A vőfélyek hangos köszöntése és rigmusaik vidámságot biztosítottak. A lakodalom reggelig, sőt néha két napig tartott. A lakodalom végén a menyasszony hozománya a tulipános ládában lovas, vagy ökrös szekérrel, zenével költözött az ifjú pár lakóhelyére.Aratás után a gabonafélék cséplése, az éves termés raktárba szállítása nagy

esemény volt. Már a felkészülés, az előkészületek is fontosak voltak. A ponyva, a zsák mosása a Lónyai csatornában, sulykolással történt. Az egész család és a segítők kivonultak a csatorna nagy ívű lapályos részére. Míg az asszonyok dolgoztak, a kicsik fürödtek a lapályos, homokos vízben. A szárítás, javítás otthon történt.Aratás idején és a behordás alatt a falunak tűzőrséget kellett tartani. A község önkéntes tűzoltóinak szertáránál egy fogat teljesített szolgálatot, éjjel nappal. A templomtoronyban őrség volt, aki figyelte a határt és a községet. Tűz esetén félre kellett verni a harangot. További rendelkezés volt, hogy minden szérűskertben legyen egy hordó kapitányvíz, lapát, homok, tűzcsapó, vedrek. Szerencsére a községben hosszú évek alatt nem keletkezett tűz. Az önkéntes tűzoltók vasárnaponként gyakorlatoztak. Lajtkocsi vízzel, és kézi szivattyú a megfelelő csövekkel tartozott a felszerelésükhöz. Vasárnaponként az iskolások is gyakoroltak és jó eredménnyel vettek részt járási versenyeken a felnőttekkel együtt.Egyházi ünnepek alkalmával az egyházi szokásokat elevenítették fel. Karácson estén elmaradhatatlan volt a kántálás. Az ablak előtt megjelentek és beszóltak „szabad az Istent dicsérni?” Ha kiszóltak, hogy igen, felcsendült a karácsonyi egyházi ének. A háziak behívták a kántálókat, süteménnyel és borral kínálták őket. Az ünnep alatt betlehemes gyermekcsoportok járták a házakat, általuk készített betlehemi házzal, benne a kis Jézuskával és a báránnyal. A csoport tagja volt az öreg vándor, bundába öltözve, láncos botjával. Mókás jeleneteivel tett életszerűvé a pásztorok énekeit és köszöntését.Szilveszterkor tréfás jelenetektől volt hangos a község, az utcák. Ostor csattogás, kolompolás, üstök verése, zajos játékok „riasztgatták” az embereket. Aztán boldog új évet kívántak a lakóknak.Húsvétkor nagy szokás volt a locsolkodás. A gyerekek rózsavízzel, a szegény gyermekek gyakran csak színezett vízzel locsolkodtak, vászontarisznyába gyűjtve a hímes tojást. A legények a lányokat a kútnál locsolták, vederrel leöntve.Nagyon sok babona volt, amit sokan komolyan vettek. Ilyen volt a Luca napi szék készítése, a tyúkok piszkálása, az ólomöntés, a gombóc főzés. Az utóbbi kettőt elsősorban a lányok művelték. Forró ólmot öntöttek hideg vízbe és a meghűlt formából következettek a jövendőbelijük foglalkozására. Gombóc főzéskor a tésztagombócba papírra írt neveket helyeztek el és amelyik a főzés közben leghamarabb feljött a víz tetejére, olyan nevű férje lesz a babona szerint a leánynak.Különösen nagy esemény volt, amikor az uraság lánya, Mária mély fekete hintón

kocsikázott. A szép almásderes lovak díszes szerszámmal, a kocsis parádés ruhában, Mária díszes ruhába öltözve végighajtott a községen, fel a vár tanyára. Még nagyobb volt a látvány, mikor már Gyuszi barátunk ült a szép hölgy mellett. Meglepetés volt mindenki számára, hogy az úri hölgy elfogadta a szegény családból származó legényt.Eseményként kell megemlíteni egy-egy zsidó lakodalmat. Különös volt a nagy szakállú rabbi megjelenése, széles karimájú kalapjában. Az ifjú pár részére nagy feladat volt a pohártörés. Az anyaggal betekert poharat a földön a vőlegénynek kellett a sarkával összetörni.Szomorú eseményként kell megemlíteni a temetéseket. A halottat az udvaron ravatalozták fel. A gyászbeszéd után az egész falu kikérte a temetőbe az elhunytat. A gyászmenetben elől a pappal és a kántorral vonult a presbitérium, a falu idősebb egyháztagjai, a férfiak. A koporsót és a koszorúkat szállító gyászkocsit követték a hozzátartozók, a rokonok. Végül a lakosság következett.Külön meg kell említeni a cigány temetést. Az egyházi temetést, a lelkész beszédét zene követte. A temetői gyászmenetet is zenével kísérték. Hantolásnál a koporsó mellé pénzt dobáltak, hogy a túlvilágon is legyen pénze az elhunytnak. Több napon át ételt is vittek a sírhoz, hogy a halott ne éhezzen.

A frissen sült kenyér illata (Id. Szabó Dániel)

A tanyán a konyhát pitarnak nevezték ha az udvarra nyílt, de a mienk a tornácba vagy ámbitusba nyílott. Télen állandóan égett a tűz a búboskemencében, hogy tartsa melegen a szobát, ebbe tették a fazekat középre. Fontos vót hogy jól tartsa a meleget, így mindenféle gaz belekerült előbb-utóbb legyen az venyige gally, szalma, tengeri csutka vagy szára, a naparaforhó kóréja, a mákkóré, ribizlivessző. Nyáron a búbost csak kenyérsütéshez fűtöttük be, a főzést a vályogból rakott sparherden végezték. Míg öreganyám főzött, a fiatalabb asszonoknak dolgozni kellett a határban, mert ők jobban bírták a nehéz munkát. Nálunk a tanyán a sztrapacska vót a legfinomabb étek, túró nélkül készült, mert a túrót elcseréltük más fontos dologra, tűzkőre, petróleumra. A nyers krumplit lereszelték, tojást tettek hozzá és annyi lisztet, amennyi éppen összefogta. Forrásban lévő sós vízbe szaggatták, mint a nokedlit. Ha kiszedték, hagymás zsírt adtak hozzá oszt kész is vót. Amikor vasárnap délbe eljött az ideje az evésnek hazajöttünk a templombúl, a gazda az asztalhoz ült az asszonyok meg a putyák szanaszét a lócára,

kisszékre küszöbre, sutba, láptóra, karosládára. Persze evés előtt imátkoztunk, Édes Jézus légy vendégünk, áldd meg amit adtál nékünk, aki ételt italt adott annak neve legyen áldott. Ámen. Plétányérbúl ettünk kerek fakanállal. Akkor vót vége az ebédnek, amikor öregapám felállt, fejébe húzta zsíros kopott kucsmáját, amit csak az augusztusi nap tudott leolvasztani róla, megigazította magán a kopott lajbiját oszt aszonta köszönjük az ebédet, menjen mindenki vissza dógozni. Evés végeztével annyit mondott öregapám, hogy amit öreganyátok nem tud, azt nem is érdemes tuni. Ez a legnagyobb dícséret vót, amit hallotam tüle. A tanyasi asszonyok mosogatás előtt hamuba mártották a mosogató csutakot, mielőtt hozzáláttak a mosogatáshoz, hogy az ne legyen zsíros. Először a köcsögöket szilkéket mosták el, oszt kiakasztották az ágosra száradni. A findzsákat mosogatás után a stelázsira rakták, az utolsó vót a krajszony, mert azt homokkal kellett súrolni. A főzés mellett, fontos feladata volt az asszonyoknak a kenyérsütés. Az előző kenyér készítése során a teknőre ráragadt kevés tésztamaradékot összekapargatták ez vót az öregtészta. Tettek hozzá még egy kevés lisztet, elrakták vászontarisznyában oszt kiszárították a sütő tetején. Mindig forgatták, hogy jól kiszáradjon, majd eltették a következő sütésig. Már gimnazista vótam, amikor még nagyanyám sütötte a kenyeret az udvari kemencében nyáron. Már a kenyérsütést megelőző nap bekészítették a lisztet, hogy melegedjen. Kevés lisztbe mélyedést készítettek, ide öntötték az előzőleg elrakott száraz maradékot, amit 12 órán át érleltek. Langyos vízzel összedolgozták, ebből lett osztán a kovász. Minden valamire való asszony értett a készítéséhez. A dagasztóteknőbe beleszitálták a lisztet. Általában két szakajtónyi lisztből dagasztottak, de a mennyiséget mindig a család nagysága határozta meg, valamint az, hogy hányszor sütöttek egy héten, illetve mekkora vót a kapacitása a kemencének. A két szakajtó liszt 1012 kg-nyi mennyiség volt, ebből általában négy kenyér lett. A lisztből a teknő egyik végében fészket készítettek, ebbe öntötték a megázott, felvert és megkelt kovászt. Fakanállal felverték a párt, majd meleg helyen újból kelesztették. Az igazi foszlós házikenyérhez héjában főtt, áttört krumplit is kevertek. Az ilyen kenyér nem morzsolódott, nem nyúlósodott. Ha megkelt a kovász, a kenyértészta dagasztása következett. Ez fárasztó vót öreganyámnak is. A dagasztáshoz langyos vizet készítettek, és ekkor adták hozzá a tésztához a sót is. Előre a teknő köré készítették a kenyérkendővel letakart szakajtókat. A kendőre

vastagon lisztet szórtak, nehogy hozzáragadjon a tészta. Ha már a tészta sem a kézhez, sem a teknő falához nem ragadt, kiszakították a kenyeret, és a szakajtóba tették. Betakarták a kendővel, és újból kelesztették, lamgyosvizet permeteztek a sütőtál tetejére, hogy jobban keljem meg a tészta. Közben a kemencét befűtötték. A fűteléket piszkafával és szénvonóval igazították, hogy egyenletesen átfűljön a búbos fala. A pernyét kikotorták a pernyetartóba, és vízzel lelocsolták. A búbos alját tisztára seperték, mert nagy szégyen volt, ha a kenyérbe pernyedarabok sültek bele.
Addig harizsál vagyis elegyengeti a parazsat, amíg egyenletesen szét nem oszlatja. Ha az azsag vége szikrázik akkor jó. A kifehéredett tető is annaka jele, hogy a kemece be van fűtve. Akkor a gazdasszony kihuzza a parazsat előre a kemence elejére majd vizes ruhával áttörli a kemence alját, nem sül bele az aljába meg a páratartalom miatt jobban sül a kenyér
megszórjuk liszttel a bevetőlapátot oszt bevetjük a kenyereket, a megsült kenyeret megkopogtatjuk hogy lehulljon róla az égett réteg. Egy-másfél óra múlva megkeltek a kenyerek. Meglisztezték a sütőlapátot, majd villámgyorsan ráöntötték a nyers tésztát. Késsel kicsit bevágták az oldalán, majd a lapátról a kellő helyre csúsztatták. Sütésközben is megpermetezték kicsit a tetejét, hogy szép fényes legyen. A búbos szájához rakták a kis cipót, mert annak elegendő volt egy óra sütés. A nagy kerek kenyér két óra alatt sült meg. A kenyérbe vízet ,sót ,cukrot, tönkölyt, rozsot, élesztőt, ecetet is tettek. A frissek sült kenyér illata, bejárta az egész tanyát.

Farkasok üvöltése

A tanyán az állatokat könnyen meg tudtuk védeni, de kinn a legelőn az ordasok voltak előnyben. Bizony hideg téli éjszakákon hallottuk az üvöltő vonyító kóbor szürke farkasok énekét, akik az éhség elől a kárpátokból húzódtak le a befagyott rétközi területre. Rémisztő látvány amikor a sötétben a tanya körül látjuk a megcsillanó szemüket. Félelmetesek voltak mert 5-9 fős falkában vadásztak, ami egy család általában, a préda magában kóborló ember is lehet, egy megtermett hím akár 80 kg is vót 150 cm hosszúra is megnőtt, még 80 cm magas is vót köztük és akár a 80 kg-t is elérhette, nyakát vaskos, erős, sörényszerű bunda fedte. Jellegzetes a harapásnyomuk könnyen felismerhető, ahogy U alakban lemetszik a bordákat, a gerincet a zsákmányról. A

legeltetés során több nagytestű komondort is tartottunk azért hogy elkergessék a farkasokat. A komodorok nyakát széles szegekkel kirakott bőrszíjjal védtük, mert az alattomos ordas könnyen átharapta volna. Ezek a bestiák egy nap alatt akár 20 kilométert is kényelmesen bejárnak. KÉt kilóméterről is megérzik a préda szagát. Gondolnátok hogy a jóllakott farkas békés és lusta is tud lenni már szinte hozzászokik az emberek környezetéhez. Ha közelít, ne fussunk előtte és ne támadjunk erőteljes hangokkal próbáljuk elriasztani, végső esetben fel kell mászni egy fára. Ha nyájra támadnak, mindig körbeveszik majd alaposan meghajtják hogy észrevegyék a leggyengébbet. Rendkívül erős állkapcsával akár egy bivalyt nyakát is átharapja. Territóriuma 100 km2 minimum. A lábnyomai könnyen felismerhető jellegzetes, mert az ujjain jár, nyoma hasonlít a nagyobb testű kutyák nyomaihoz (de a hosszú ujjak miatt enyhén ovális), 4 ujjal és a karmokkal. A farkas sajátossága, hogy hátulsó lábáról hiányzik az ötödik ujj, amely egyes kutyákon megtalálható, és farkaskörömnek is hijják. A farkasok az esztena közelében a legelőn szoktak támadni, ritkán merészkednek a karámba, inkább éjszaka merészkednek közelebb. Zsákmányát a falka több kilométeren keresztül, rendszerint a végkimerülésig üldözi. Vadászata során a farkas elsősorban a kiöregedett, legyengült, beteg vagy fiatal állatokat tudja elejteni könnyebben nagyobb erőfeszítés nélkül. A parasztok és a juhászok félelme megalapozott, hiszen számukra néhány állat elvesztése a nyomorúságba, szegénységbe való jutáshoz vezetett. A farkasok gyakran (de nem mindig) a szél irányával szemben közelítik meg a zsámányt. Gyakran több egyed több irányból támad, általában fentről lefelé hajtva a prédát. Igyekeznek a kiszemelt zsákmányt elszakítani a nyájtól, és a lejtőn lefelé hajtva vízfolyás mellett ölik meg. Lejtőn lefelé sokkal könnyebb a megragadott juhot rövid időn belül biztonságos távolságra elhurcolni. Sokáig rejtély volt számunkra, hogy egy farkas hogyan képes egy kifejlett, felnőtt juhot észrevétlenül többszáz méterre elvinni az esztenától. Egyes juhászok körében elterjedt nézet, hogy a farkas a juhot ennek nyakánál ragadja meg és a farkával „hajtja”. Ez azon a megfigyelésen alapszik, hogy a farkas zsákmányát sokszor valóban a torkánál igyekszik megragadni. farkas igyekszik a juhot minél távolabb hurcolni az esztenától, ezért általában nem öli meg egyből, hanem mintegy „gallérjánál fogva” irányítja a menekülő juhot, vagy pedig tereli, anélkül, hogy megragadná. Amint a megragadott juh mellett a farkával egyensúlyoz, nagyobb

távolságból azt a látszatot keltheti, hogy a farkával hajtja a juhot. Helyenként azt is említették a juhászok, hogy a farkas „nézésével elbűvöli" a juhot, amely utána önként követi a ragadozót. Ennek van valós alapja is: a megriadt, nyájtól elszakított juh vagy bárány ösztönösen a menekülő fajtárs felé szalad. Előfordul, hogy fajtárs helyett éppen az előtte szaladó farkast követi.

Paraszti élet a tanyán

Negyven éve kezdtem el gyűjteni az orális emlékeket, a kutatómunka a digitális múltba folytatódott. Sokan éltek még gyerekkoromban akik visszaemlékezéseikben fel tudták eleveníteni a régi hagyományos paraszti életet. Vót aki mán nem járt templomba, oszt utána meg mégis gyütt. Mikor megszólalt a pacsirta, indulni kelett a mezőre, mert regvest pitymallott. Húshagyókedden elveteményeztünk, az uborkát később Szent György napja után, Márk napján. Setét vót amikor elindultunk a fődünkre. Az első kapavágásra kőtt fel a nap. Este kilencre vergőttünk haza, olyan fényes vót a kapám, hogy meg lehetett vóna benne beretvákozni. A harmincas években még fábul vótak a szerszámok, eke, fogas, borona, henger, horoló, aszatoló, gereben, favilla háromágú, szecsakavágó, taliga, ekeszarva, csoroszja, szekérrúd, hám, járom, kasza. Még az igát is fábul csináltuk. Teli vót a pajta a tanyán szerszámmal. Mogyorófábul faragtuk bele a nyelet. A faszerszám könyebb vót. Villanyelet szilfábul, fejszenyelet akácbul, fűzfavesszőből, meg cirokbul seprüt. Esőben meg télen szekeret javítottunk vagy szerszámot . A gerent nyírfábul vagy akácbul csináltuk, a nyelét bükkbő, a csoroszját akácbú, a szekérrudat diófábú, a járomot nyírbű vagy cseresznyébű. Az igába fogott tehenek nem cibálták egymást úgy. A rokkát, sajtárt a gyúrótáblát, kemence lapátot, meg mindent. Mamár a bótba vesszük a fenkövet, de régen a vásárba kelett menni érte. A háborúban az ekeszarvát az asszony fogta, előtte meg a kamasz fia húzta. A zsuppot is az asszony cipelte a hátán. Fogas, eke, krúber, ekekapa, túrkáló, lókapa ezekkel szántottunk, abroszbul vetettünk, meg köténybű. Később a bognár meg a kovács csinálta a szerszámokat. A vasekek mélyen szántott, de a faekét le kellett nyomni. A sorrend búza, temgeri,krompé, árpa,,zab, dohány.

Havas Sándor írja a Rétközről (részlet)

A vadászrajzok című könyvében; a Rétközön itt-ott szép égresek vannak, A Rétköz Szabolcs vármegyének a Tisza által körített északi részén terül el, a jelenlegi Lónyay-csatorna és a Tisza között, Vencsellőtől egész Tuzsérig. 140.000 kát. hold nagyságú medence ez a Nyírségtől északra. Ma a Felső-szabolcsi tiszai ármentesítő és belvízlevezető társulat árterülete. Hajdan 30, most részben, vagy egészben 28 község határát foglalja magában ez a mélyen fekvő terület, mely a Tisza évenkénti kiömlésének helye volt, hova nem csak a Tisza öntötte évezredek óta áradó vizét, de idefolyt a közel 50 méterrel magasabban fekvő Nyírség csapadék vize is 7 völgyületen, miket még a talajvíz is táplált. Feneketlen mélységnek tartották ezt az óriási ősrétet, közbeszéd szerint a debreceni templom elfért volna benne. Nyáron ha itt-ott visszahúzódott, elapadt a víz, tavasszal ismét kicsapott a Tisza s a Rétköz olyan lett, mint a tenger. A széleken szép tölgy és nyárfaerdők vannak, miket másutt sűrű füzesek váltanak fel.*
Az állandó szűkös életről előre tájékoztatnak bennünket a nép szellemi termékei, melyek szerint még a harangok is a nép nyomorúságát hirdetik. A legkisebb rétközi községnek, Rádnak a harangja kezdte a panaszkodást : Nincsen kenyér Radon, a legnagyobb községé, Halászé búgva
hirdette tovább : Már Halászban sincs kenyér, a megyeri kisharang is szaporán fecsegte: Megyeren sincs, Megyeren sincs. Erre a kétségbeejtő panaszra a Nyírség szélén fekvő Kemecse harangja sajnálkozva kérdezte : Boldog Isten, honnan élnek őkemek ? Mire csúfolódva felelt a jólétben élő Bogdány község harangja: Innen élnek a szegények ! S ha a nyomorúság szülte humor a legnagyobb községet is így jellemezte : éhenvári Nagy-Halász, úgy a legkisebb községre is találó a mondás : Nincsen kenyér Rádon, majd vesznek a nádon. De az öröm kitörései se biztatnak sok jóval, mint a kéki táncszólás mutatja : happáré, ha nincs kenyér, van m álé! Az újesztendei köszöntő versben is csak máléért eseng a rétközi gyerek :

Újesztendőbe
Bújj a kemencébe.
Szedd ki a málét

Rongyos lepedőbe :
Adj egyet belőle!

Méltán sóhajtott fel a rádi kálvinista pap, mikor csolnakon vitték a nádak közötti vízi úton eklézsiájára :

Kék, Demecser, Megyer, Rád,
Nem terem itt egyéb, csak góré, meg nád,
Uram, éhen hal itt a te szolgád !

Nem mese, vagy ráfogás, — mai öregek bizonyíthatják, — hogy Besztercén nem ismerték a búzakenyeret. Gabonakenyér is csak a gazdagok asztalán volt. Dombrádon éveken át nem sütöttek sok kemencében. Rétközi szólás szerint fű nőtt a kemence fenekén. Azt is mondják, hogyha néha tengerikenyeret, vagy máiét süthettek, muzsikaszó mellett vetették be, ami azt jelenti, hogy ritka és nagy eset volt. Meghatja az embert és csodálkozásba ejti a kenyérben szűkölködő rétközi szegény siralmas nótája: Én Istenem, de nagy bús, Kinek az élete hús
Demecserben az 1786-i díjevél szerint a pap bérekét kereszt élet minden egyes gazdától.
A régi öregek mondják, hogy kitűnő tengerikenyeret ettek, meg vakarót.
1872-ben a vasút építésekor az itt dolgozó mérnökök is szívesen elcserélték búzakenyeröket a tengerikenyérért, olyan jó volt. A rétközi aszszonyok nagy tökéletességre vitték a tengerikenyér sütést. Erdőn szedett komlós párral sütötték. Kovászt csináltak. A tengerikenyér tésztáját vizeskendőben sokáig rázogatták, ütögették, majd hirtelen ráborították a lapátra s bevetették. Fonnyasztott káposztalevélen, meg csuhéjon tették a kemencébe, úgy sült meg. Tepsiben is sütötték. Káposztalevélen sütötték a máiét is, amit kisülés, után olajjal kentek meg. Tengeri lisztből főztek puliszkát. A tepertős zsírospuliszkát zsámiskának hívták. A szegényaszszony, ha valahol kapott egy kis málélisztet, a gyerekeknek megsütötte hamuban. A tengerikenyérnek való lisztet árpaliszttel is keverték (Rád). Demecseren málékenyér se volt, a Nyírségre jártak érte.A demecseriek feles földet fogtak Székelyben, Királytelken, Varjúlaposon, Rózsáson, a kékiek Téth, Sényő, Királytelek általában a Nyírségre jártak feles földet kapálni. Agyag terület nem sok van a Rétközön ma sem, vályogföld inkább. A turfa (=tőzeg) talaj az agyagon van. Ahol kiégett a turfa, égésnek hívják. Az égés

hamuval kevert agyaga nehány évig bő termő, de azután veszít termékenységéből. Csigásföld sok van jelenleg, mely azt mutatja, hogy ott állandó víz volt a levezetés előtt. Szikes területek a Nyírség felé eső részen voltak, hol síksót és salétromot söpörtek. (Ibrány. Halász, Rád, Demecser, Pátroha).1817-ben a demecseri lelkész ezt jegyezte fel „az Életbéli kimondhatatlan szükség annyira uralkodott, hogy sokan az éhség és szükség miatt megholtanak, azon esztendőben semmi házasság nem köttetett.*'Demecserben az 1786-i díjevél szerint a pap bérekét kereszt élet minden egyes gazdától. A rétközi aszszonyok nagy tökéletességre vitték a tengerikenyér sütést. Erdőn szedett komlós párral sütötték. Kovászt csináltak. A tengerikenyér tésztáját vizeskendőben sokáig rázogatták, ütögették, majd hirtelen ráborították a lapátra s bevetették. Fonnyasztott káposztalevélen, meg csuhéjon tették a kemencébe, úgy sült meg. Tepsiben is sütötték. Káposztalevélen sütötték a máiét is, amit kisülés, után olajjal kentek meg. Tengeri lisztből főztek puliszkát. A tepertős zsírospuliszkát zsámiskának hívták. A szegényaszszony, ha valahol kapott egy kis málélisztet, a gyerekeknek megsütötte hamuban. A tengerikenyérnek való lisztet árpaliszttel is keverték (Rád). Demecseren málékenyér se volt, a Nyírségre jártak érte. Rozs. Az apró, zöldesszürke színű, vékony, kemény héjú, bársonyfogású nyíri rozsot használták, mely a homok főgabonája. Igen jó minőségű kenyérmag. A homokszigeteken, hátakon és a Nyírség felé húzódó homokos részeken termett. A rétközi rozs fajsúlya azonban sokkal kisebb, gyengébb, mint a nyírségi rozsé. Helynevek is keletkeztek róla pl. Rozstalló (Demecser), Demecseren a Mátyiszeg minden harmadik évben búzát termett emlékezés szerint.

Egy bácsi a Demecseri vasbótba

A jó gazda előre gondoskodik az aratáshoz szükséges szerszámokról, rendbe teszi a régieket, s az elkopott vagy törött helyébe újat vesz. A demecseri földművesszövetkezeti vasbótba is gyakori mostanában a kaszavásárlás. Kerepesi Sándor bótvezető mesélte, hogy akkoriban ű gondoskodott arról, hogy elegendő és jó aratószerszámot lehessen kapni a bótba. Eccer egy nagy bajuszos, deresedő hajú, köpcös parasztember lépett a boltba, a vártanyáról gyütt Szabó Dániel vót a becsületes neve, dohány termesztéssel foglalkozott, szikár, sovány arcú fiával Danikával. Ingujjra

vetkőzve, szürke vászonnadrágban és szandálban toppantak be, bronzszínű arcukon csillogott a veríték. Az ajtóból visszalestek a kint hagyott szekérre, osztán zsíros kalapjukat feljebb pöccitve hangosan ráfeleltek a boltvezető köszöntésére. Előbb a hőség miatt panaszkodtak, majd a lényegre tértek „Van jó kasza? Jó acél kéne, 85-ös" — kérdezte az egyik. „Van bizony ötven is" — mondta a bótos, oszt néhányat a pultra tett belőle. A szikár ember kézbe vett egyet, karjához mérte, hogy jó-e a hossza. Aztán a mutatóujjára akasztotta a kasza nyakát, a hegyét meg hozzáverte az ötkilós súlyhoz. Nyomban a füléhez emelte, oszt hallgatta a rezgő acélsivítást. Miután ezt többször megismételte, elégedetten nézett a fiára, ám ezzel még nem végzett a kasza minőségének vizsgálásával. Az asztalra tette, ráköpött, erre tett egy darab szalmaszálat, s azt magyarázta a fiunak, hogy ha a kaszára keresztbe tett szalma megfordul, akkor a kasza acél. Egy-egy kaszát félretetettek, másfeles sarlót is kértek hozzá, ezt már nem vizsgálták annyira. A 420-as préselt fenkűre csak legyintettek, mondták, hogy smirglikőre vadásznak, mert a 420-as bizony nem elég jó. „na gyerünk, fiam" — mondta a szikár ember, amikor végeztek a vásárlással. „Még ma kipróbáljuk, milyen rendet lehet vágni ezekkel a kaszákkal."

Ruszkovics István a híres meseíró!

Van egy másik közismert mondás a "forró vizet a kopaszra" ez is Demecserhez, mégpedig Borzsovához kötődik, mert Ruszkovics István a híres meseíró is élt a falunkban. "forró vizet a kopaszra" ki ne ismerné mondását. Borzsován volt szekérhajtó kocsis. A tizenötödik év vége felé mégis csak felmondott Ruszkovics István Borzsován a szolgálattal. Terhesnek találta az őszi sok szekerezést. A mesemondó, csordás, gulyás, béres, majd kondás és juhász. Meséinek nagy részét ifjúkorában egy szomszédjuktól tanulta. Csak 19 éves koráig lakott szülőfalujában, később Szabolcs megyében cselédeskedett, meséiben gyermekkorának nyelvjárását haláláig megőrizte. Erkölcsi kötelességének tartotta a meséket „szóról szóra" úgy továbbadni, ahogy hallotta. A valóságban, mint ahogyan ezt két és fél éves időközzel ismételten hangszalagra vett szövegei tanúsítják – Ruszkovics István meséiben csak a cselekmény, a mesemondó és a hallgatók lelki szemei előtt megjelenő képsor, a mesealakok külseje és jelleme állandó, a szövegezés azonban nem. A mesemondó művészi képessége abban

rejlik, hogy könnyen, gyorsan, úgyszólván gondolkodás nélkül fogalmazott meséit maga kialakította, de a szájhagyományhoz erősen kötődő stílusában. Hőseit szavaikkal és cselekedeteikkel jellemezte. Az erkölcsi tanulság levonását is hallgatóira bízta. Szépen kidolgozott meséi nyelvén egy népköltészeti szempontból kevéssé ismert Árpád-kori település, az Ung völgye meseanyagába nyújt jó betekintést. – Irod. Erdész Sándor–Halmos István–Kovács Ágnes: Ruszkovics István meséi (MNKF, 4., Bp., 1968). RuszkovicsIstván meséi, gyűjtötte, sajtó alá rendezte Erdész Sándor, Halmos István, Kovács Ágnes, Bp., 1968;

Hamuba sült pogácsa

A Benedek Elek által is használt „Hamuba sült pogácsa" a Vártanyáról ered. A kihülő kemence hamujában sütötték meg a gyerekekenek a vakarót, innen vette át a világ. A másik innen származó kifejezés a híres vándorló vagy elült láp, ezeket az úszó szigeteket amit a szél fúj ide-oda a víztetején, nevezték még járólápnak és elült-lápnak ha megállt valahol, tehát a láp nem volt helyhez kötve. A nádszálakat, melyek e lápot — mint általában a lápokat, — helyhez kötötték — valami vihar elszaggatta így a lápos szigetet magát, a rajta termő szénával, — vagy a rajta legelő állatokkal, — a vízen, — egy-egy kisebb szél is, kénye-kedve szerint fújhatta az összefüggő vizen ide-oda.
Jókai Mór is olvasott a híres Demecseri vándorló szigetekről, amit meg is írt a Török világ Magyarországon című regényében, ahol ír a hírhedt Harám basáról is aki martalócaival Demecsert sarcolta éveken át. Érdekesség még XI. Ince pápa Benedetto Odescalchi a demecseri hercegi család felmenője, és megemlítem még a világhírű pátriarkát a Demecseri Lőwy Ferencet, aki 95 évet élt. Apja Mordeháj Márton Demecseri segédrabbi volt. Egy történelmi tény, hogy a Székely Hadosztály amelynek létszáma 649 tiszt, 12 438 fő legénység, 68 löveg és egy repülőosztály volt.A hadosztály parancsnoka Kratochvil Károly, vezérkari főnöke Siménfalvy Károly vezérkari őrnagy lett 1919. április 26-án Demecserben letette a fegyvert.

Gyerekek voltunk... Nagy Éva gondolatai

Mama adott fagyira vagy szotyira pénzt, a többiekkel bringázni, focizni jártunk. Ha felkapcsolódat a lámpa, tudtuk, hogy mennünk

kell haza, mert a fakanál a semmiből olyat csattant, hogy csillagokat látsz Tengóztunk az úttesten, ha jött egy kocsi, ordítottunk, hogy szűűneet... Ha esett a hó, ettünk belőle. Ha permeteztek, kicsit jobban megtöröltük a gyümölcsöt. Ha láttunk utcai kutat, ittunk. A csőréből. Egymás után mind. Aki nem tudta lenyomni, annak nyomtuk. Ha megvágtuk magunkat, lenyaltuk a vért. Ha fájt, csak egyedül sírtunk, mások előtt nem. Ha valami megcsípett, agyonnyomtuk. Ha kutya megharapott, máskor elkerültük. Ha sebbel, vagy rándulással mentünk haza, jól megszidtak. Ha más vert meg, otthon már nem bántottak. Ha vasas volt a víz, a körzeti orvos, azt már nem írt fel. Ha tehettük, harcoltunk más gyerekcsapatokkal. Ha többen voltak, inkább fociztunk. Amire "kértek", mindent megcsináltunk otthon. Nem azért mert szerettük volna, hanem mert tudtuk, utána mehetünk csavarogni! Gazoltuk a kertet. Etettük az állatokat. Meggyet magoztunk, babot fejtettünk. Ha pollent, vagy port szívtunk lenyeltük, vagy kiköptük. A cserebogár nem egy óriásrém volt számunkra, hanem a nyár kezdete! Örültünk, ha a tojást csupasz kézzel még melegen vihettük be az ólból a házba és kesztyűből is csak télit láttunk, eszünkbe sem jutott nyáron, kesztyű! Ha szüret, akkor meg ittunk mustot fosásig. Ha zöld volt a gyümölcs, zölden ettük. Ha megérett, akkor úgy is jó volt! Ha elpusztult egy állat elástuk a kert végében és nem jött érte senki. Ha ritkították a házkörüli négylábúakat, tudtuk, hogy az a rend és másnap már nem is beszéltünk róla. De a hasznos, szövetséges kis kedvenceinknek mind nevet adtunk és velünk éltek életük végéig. Emlékszünk rájuk örök életünkben. Nem volt edzőcipőnk, szandálban szaladgáltunk a fűben is és a kövek között is. Ha megvágta, vagy megszúrta a lábunkat egy rozsdás vas vagy szög, kaptunk egy tetanuszt. Vagy nem... És az a vas hol van? Már rég nincs. Mi meg itt vagyunk. Helye sem látszik már, csak emlékszünk rá! Miért? Mert erősít! Ha leégetett a nap, sziszegtünk. Begyógyult. Ha megtaknyosodtunk, kaptunk zsebkendőt és azzal jártunk iskolába! A legtöbben tudunk tüzet rakni. Hordtuk a szenet, vágtuk a fát, szedtünk szálkát! Férfibringán tekerés a váz alatt. Az ügyesebbje nőin egyik kézzel kormányozott, fékezett, ellensúlyozta a szatyrokat a kormányon, másik kézzel meg fagyizott. Nem kellett jelezni, az autók kikerültek. Aki megtanult a 28-as biciklivel elindulni, az jutalmul akkortól vihette az öccsét, vagy húgát óvodába vele! Minden ami kölyökként a levegőn minket ért, az erősített. Ha végigolvastad, és emlékeket idézett fel benned is, a

gyermekkorod csodaszép lehetett. Olyan, amilyenről egy mai gyerek ábrándozni sem tud. Elszálltak ugyan az évek, de amíg a szíved dobban, lehetnek új élményeid, amik egyszer majd csodalatos emlékek lesznek.. Ne felejts el élni és emlékeket gyártani Magadnak!—Másold be a saját születési éveddel és oszd meg, ha neked is ilyen fantasztikus gyerekkorod volt !

Szentmártoni Szabó Géza levele Szabó László Istvánnak

Sok "Szabó" vezetéknevü ember él Demecserben, akik nem is tudják hogy nemesi család leszármazottjai!
http://szabolaszloistvan.blogspot.com/2020/10/a-demecseri-grof-pozsonyi-szentmartony.html
A Demecseri Gróf (Pozsonyi) Szentmártony (Szabó)családról 1677 június 5.

A család története röviden a következő: Pozsonyi Szentmártoni János feleségével, Simon Katalinnal, és két fiával, Istvánnal és Jánossal együtt 1677. június 5-én, Gyulafehérvárott kapott Apafit Mihály erdélyi fejedelemtől armálist, amelyet az 1678-as fogarasi országgyűlésen hirdettek ki. A ma is meglévő kutyabőrre festett címer a következő: Tojásdad alakú pajzs kék mezejében, zöld halomra helyezett koronán nyugvó, szőlőfürtökkel és kalászokkal övezett jobb kéz, amely kivont kardot tart. A sisak-diszként megismételt címerábra fölött kibomló szalagon e jelmondat olvasható: VIRTUS ALIT ET DEFENDIT, azaz régiesen szólva: A jóságos cselekedet táplál és megoltalmaz. A XVIII. század elején az ifjabb János, aki szabómester volt, Kolozsvárról a Szabolcs vármegyei Gégénybe költözött. Szentmártoni Szabó János mestersége után a Szabó ragadványnevet kapta Gégényben. Fia, Ferenc már a szomszédos Demecserben telepedett le, s János is ebben a faluban halt meg. 1791-ben, egy hosszadalmas nemesség-igazolási pert követően, Szabó Ferenc gyermekei, Sámuel, István, János és György, az erdélyi királyi tábla ítélete alapján, Szabolcs vármegyétől nemességi bizonyítványt kaptak. Ettől kezdve a család, a ragadványnevet is megtartva, a Szentmártoni Szabó vezetéknevet használta. A református vallású, köznemesi jogállapotú Szentmártoni Szabó család a XIX. század során, kiterjedt rokonságával, folyamatosan Deme-cserben és a szomszédos Kéken élt. A demecseri református egyházi anyakönyvekben a látszó-lagos előnév többféleképpen is szerepel:

Szent Mártoni, Szentmártonyi, Sz. Mártonyi, Sz.mártonyi. A jobbágyfelszabadítást megelőző időkben az anyakönyvi bejegyzések mindig nemes állapotúaknak nevezik a család tagjait s házastársaik is többnyire nemesek. (A jobbágyok neve mellé ugyanis azt írták, hogy adózó.) Az 1848-as jobbágyfelszabadítást követően, az 1850-es években megszűnik a különbségtétel, sőt a nemesi előnévként használt Szentmártonit is foko-zatosan elfelejtik bejegyezni, így egyazon családon belül is előfordul az, hogy a korábban szü-letett gyermekek még „Nemes Szentmártonyi Szabók", míg a későbbiek egyszerűen csak a Szabó nevet viselik az anyakönyvben. Foglalkozásként pedig a „reformáta földmíves" és a „ref. iparos" a leggyakoribb mesterségük. Az armálista nemeseket csak az adómentesség és néhány előjog választotta el a volt jobbágyoktól, a különbség megszűntével, maguk is közönséges falusiakká, földmívesekké, iparosokká váltak. A sikeresebbek tanítók, vagy papok lettek. Volt olyan is, akit nemzetgyűlési képviselővé választottak.

Az 1920-as években Szabó József, bárándi ref. lelkész, Szabó Zoltán záhonyi ország-gyűlési képviselő és Szabó Ernő Béla gödöllői jegyző fontosnak érezték, hogy ismét felszínre hozzák nemesi származásukat. Nem elégedtek meg a nemesség anyakönyvekből is bizonyítható tényével, hanem az eredeti „kutyabőrös" nemességet is kinyomozták. A család nagyobbik része, a Szabó családnevet elhagyva, a régieskedő Szent-Martoni vezetéknevet vette fel, bár igazából a Szentmártoni Szabó névalakot szerették volna választani, hiszen az ősök hosszabb időn át valójában így használták. Az Országos Levéltár genealógusai azonban ezt a megoldást elutasítva, azt javasolták, hogy a nemesi levélben szereplő eredeti nevet állítsák vissza.

A családnév körüli ügyekből nagyapám kimaradt, mert már korábban, 1924-ben meghalt. Az ő gyerekei így mind Szabók maradtak. Apámtól már gyermekkoromban hallottam családnevünk érdekes történetéről, de csak az ő halálát követően, 1990-ben kezdtem foglalkozni a kérdéssel. Ekkor ugyanis az egyik Szent-Martoni nevű rokontól bővebb ismeretekhez és dokumentumokhoz jutottam a család származását illetően. Ekkor döntöttem úgy, hogy – megkülönböztetés végett – publikációimban a Szentmártoni Szabó Géza nevet fogom használni. Hosszas levéltári kutatások révén sok mindent sikerült feltárnom a család történetéből, s ennek révén ismertem meg néhány távoli rokonomat, köztük olyanokat is,

akik az eredeti dokumentumokat és magát az armálist is őrzik. A család történetét egy szakfolyóiratban megírtam:
Szentmártoni Szabó Géza, Adatok a Pozsonyi Szentmártoni, avagy Szabó család történetéből, Turul, LXXIII (2000), 3-4. füzet, 73–92.
Ebben a publikációmban csak azokat a családi ágakat tudtam a XIX. század közepénél tovább vezetni, amelyeknél a XX. század végén fel tudtam kutatni a leszármazottakat. Ez még a hozzám közel eső rokonságnál sem sikerült sok esetben. Mindenki a saját felmenőit tudja leginkább azonosítani.
A levéltári dokumentumokat nem illesztettem be, mert nagyon sok oldalt jelentett volna, csak néhány érdekesebb régi képet, amit szertnék megmenteni az utókornak.

Kiss Lajos református esperes levele
A Demecseri Posta!

Postahivatalunk megkezdvén működését, tisztelettel teszek jelentést a következőkről: 1944. október 21.-én, hatósági kiürítés következtében, feleségemmel és két leányommal a Tisza jobbpartján, tőlünk 20 kilométerre fekvő Cigánd községbe távoztam. Felsőszabolcsi egyházmegye. A katonailag is megerősített nyírbogdányi petróleumfinomító szomszédsága miatt na-gyobb harcokra volt kilátás, s erre a hatóság nyomatékosan figyelmeztette a lakosságot. Hitelt adtam az akkori kormány nyilatkozatainak is a tiszai védő és támadó vonal tárgyá-ban. Azt reméltem, hogy 8-10 napon belül ismét visszatérhetünk otthonunkba. Helyettesítésemmel Kiss Pál gégényi lelkészt bíztam meg.Másnap reggel azonban, amikor azt láttam, hogy szó sincs a védősereg felfejlődéséről, sőt a visszavonulás erőltetett ütemben folyik, elhatároztam, hogy visszatérek és újra a ti-szai hídhoz hajtottam. A keskeny pontonhíd azonban csak egyirányú közlekedést engedett meg, s több kilométernyi hosszúságban várakoztak az átkelésre az autók, fogatok s katonai menetoszlopok. Ennek következtében a katonai parancsnokság nem engedett át bennün-ket s nem is nézte jó szemmel szándékunkat. Talán jobb is volt így, mert ebben a pillanat-ban a megszálló csapatok már Demecsert is elérték, s a környékén heves harcok voltak.A túlsó parton rekedve, több lelkésztársammal úgy határoztunk, hogy Miskolcon vár-juk be a megszállást. Így is történt. Itt három hetes ostromot állottunk ki állandó ágyútűz alatt,

s állandó életveszélyben. A Rudolf laktanyával szemben levő nagy bérház, ahol a lakásunk volt, az ellenséges ágyúállások között volt s nem számítva az állandó tüzérségi párbajt s a felettünk repülő gránátokat, két ízben kaptunk másfélórás pergőtüzet négy teli-találattal. Isten kegyelme megőrzött bennünket, jóllehet már nem volt időnk az óvóhelyre lemenni.Az ostrom nehéz óraiban a bérház lakói számára minden este az óvóhelyen áhítatot tartottunk s az elmaradt újbori úrvacsoraosztást is előkészítettük, de már nem tarthattuk meg, mert vasárnap reggelre a bevonulás megtörtént. Porzsolt Ferenc dombrádi lelkész-társammal felváltva végeztük a szent szolgálatot.A megszállás megtörténte után a legelső alkalmat igyekeztem megragadni, hogy ha-zatérjek. Tehervonaton, gyalog, alkalmi szekéren utazva december 22.-én tényleg megér-keztem, s hivatalom végzését megkezdtem. Így a karácsonyi és újévi ünnepeket már együtt tölthettem gyülekezetemmel, amely örömmel fogadta szerencsés hazatérésemet.Távollétem alatt az esperesi teendőkre nézve Pethő Károly gyulaházai lelkész, egyház-megyei főjegyző helyettesített. Így az egyházmegye élete is, amennyire a viszonyok meg-engedték, zavartalanul folyt.Tisztelettel jelentem még, hogy az egyházakból az adatgyűjtés folyamatban van, a fel-terjesztésre nézve azonban haladékot kérek a kezdetleges postai viszonyok miatt.Értesülésem szerint a lelkész nincs még otthon: Döge, Kisvárda, Mándok, Pap, Rév-aranyos, Székely, Záhony községekben. Helyettesítésükről gondoskodás történt.
Jelentésem tudomásulvételét kérve, maradtam

Demecser,1945. január 24. Kiss Lajos református esperes

Rétközi népnyelv Demecserből, jellemző rá hogy ahányam elmondták annyi féle volt.

A lápi lidérc legendája

Nem is olyan régen, még a lecsapolás előtt de a tatárdúlás után, a Ticcén innen vót a Málé szigeten meg túl ez az eset, ami ükapámmal megtörtént. Amikor azt mondtam hogy meg kéne keresni, csak annyit mondott ükapám ha meg akarod keresni oszt meguntad az életed akkor a Matyi-szeg fele indulj északra, majd megeszen a fekete mocsár. Akkoriban az emberek még békében éltek, beszélgettek egymással, nem volt irigység, mert senkinek

nem vót semmije amit a másik irigyelhessen. Én még Bagoly nagyanyámtól hallottam, ű meg az öreganyjától. Ki tudja, hány ember lett még közbeiktatva, mire hozzám eljutott, de hitelességét ne firtassuk. A terület eredendően a borsovai várispánsághoz tartozott, de nem igen mert ide jönni senki adót szedni. Mikor még sem neve, sem kezdete, sem vége nem volt a mocsárnak, egy rég elröppent esztendőkben, letűnt nemzedékek látta ősidőkben, hosszú századok ködében, a sötét múltnak ölében, Tisza anyánk betakarta a földeket zavaros vízzel, a sűrű sötét nádast a világvégének nevezték, csak a halál járt rajta ködös hajnalon ócska csolnakjával. Képzeld el ez egy 140.000 hóldnyi hatalmas teknőt, aminek nagyrészét a gyilkos mocsár uralja. csak pár ember ösmerte a titkos ösvényeket. Oszt vót itt pár sziget elrejtve a kiváncsi szemek elől, a legnagyobbat a Koldbárdtól délre Vártanyának nevezték az itt élő emberek. Tüle északra vólt egy pézsmatök formájú sziget, ami földvár vót a tatárdúlás előtt. A régi öregek, akik hosszú históriákat mesélnek róla téli estéken, a kemencében pattogó venyige mellett, hogy kirűl hát a lápi lidércrül, a mumusról, aki hosszúvékony vót mellényt viselt, onnan jött ő ahol a Nap kel, ahol serken az élet, abban az irányban kelet felé ahol a nádastól nem látszik a kárpátok magas hegye. Ember nem igen járta csak a szél ezt kolokános hínáros, posványos apró úszó szigetekkel teleszórt, mocsaras lápos fekete cuppogó vizet, de a mi lidércünk gyalog egy hosszú azsaggal jelent meg egy ködös hajnalon a Fellegvár homályából Bábajnál, Nagylésza felől. Egy apró úszó szigeten tüzet gyújtott és ott ült egész hajnalig. A tűzből apró koboldok ugrottak ki és táncoltak meg nevettek a tűz körül, piros rövidnadrágban apró lámpásokkal. Így vót ahogy mondom nekem is így mondta nagymamám. Ettől kezdve minden éjjel eltünk egy tyúk a tanyáról, az emberek szomorúságára. Vásárnapon bémentek az emberek a faluba, gyufáért meg petróleumért, oszt ott látott nagyapám egy fehér gyolcsba bugyolált embőrt, aki kezében kereszttel predikált szellemekről és lidércekről. Megpödörte kackiás bajuszát, hátracsapta lónyai kalapját oszt megosztotta bajukat a predikátorral. Adjon mán nekik tanácsot, hogy üzzék el a lidércet koboldostul. Fogják körbe csónakkal, de senki ne köpjön a vízbe, fákjákkal űzzék ki. Amikor megközelítették a szigetet nyomtalanul eltünt a lidérc és azóta se látta senki. A falusiak azt mondát éjszakára be kell tömni a kulcslyukat, a lidérc megtévesztésére a cipőket úgy kell elhelyezni, hogy orrukkal az ajtó felé nézzenek, és lefekvéskor az ágyat hátrafelé kell megközelíteni. De hatásos lehet

az is, ha az ember valamilyen acélból készült tárgyat,például egy régi ollót tesz a szalmazsákjába.

Tüzes alakban, pislákoló lángként, tűzgömbként, kék lebegő fényként megjelenő lidérc, a lápos, mocsaras területeken éjjelenként tűnik fel. Ezeket a felvillanó fényeket mondja a közhiedelem lidércfénynek, más néven bolondok tűzének. Az emberek számára, a lidércfény látványa rosszat jelent, mert olyan halott ember lelkének tartják, akit még a pokol sem fogadott be, emiatt vándorol a pokol tüzét hordozva. A rossz gyerekeket elviszi, legalábbis minket ezzel fenyegettek. Később téli s tavaszi hónapokban nagy vörösség tűnt fel éjjel a nádas felett az égboltozaton, mely az egész eget beborította, mintha északi fény lett volna, azt mondták visszajár a lidérc. Nappal óriási füstfellegek gomolyogtak ugyanabban az irányban, s a nádpernye, mint fekete hópehely sűrűn hullott az emberek kalapjára. A meggyullad tőzeg, egész évben füstölt, a lápégését fekete, üszkös maradványok és vastag hamuréteg hirdette.

A próféta.

Vóut eccer Demecserbe is ety próuféta, oja jövendőümondóu. Széles Tamás vóut a becsületes neve, Kékről valóu, Amerikát megjárt ember vóut. Magas nyövésü, szép ety szál ember vóut. Fejér lepedőübe búrkolta be magát, oszt ugy járt a faluba, sipka nélkül. Ugy nézet ki, mint valami zarándok. Mikor végigment a falun, a gyerekek utánnasereglettek, oszt késérték. De ojan nagy vóut a becsüllete, hogy nem csufolták, mint más ijefélét. Ez a Széles Tamás esténként összegyűjtötte egy jóu cimborája házába a falu népet, különösen a fejércselédeket, merhogy ezek mentek inkáb. De későubbet az emberek is halgatták. Prédikált az összegyűlt embereknek a Biblijáboul. Mindenki, de leginkább a a reformátusok, hit neki, és nagyo szerették halgatni. Mer az igaz, hogy nem beszélt az rosszat. Eggyik falubúl a másigba járt, oszt mindenütt ellátták ennivalóuval. Jóul is ment a sora. Vóutak ojanok is, akik a tűzbe is ementek vóuna érte, uty hittek neki, mer sokat tartottak a tudományárúl. Vóut ojan ember is, aki aszt állitotta rulla, hogy anygyal beszél belülle. Sokakat ebolonditot, különösen a fejércselédeket. Az egész faluba csak arrúl beszéltek az asszonyok, hogy mit mondott a próuféta tennap. A munka ne fogot senkit, merhogy mind eze rágóuttak. Akkor történt csak ety kis kétélkedés, mikor a próuféta megjóusolta, hogy nemsokára vége

lessz a világnak. Még aszt is meg merte mondani, hogy mikor lessz. Aszt monta, hogy ezer¬ kilencszáznégybe, szeptember harmadiká jön a világ vége. A falu el is hitte neki. Ebbe az esztendőübe igen naty szárasság vóut. Ez is segitett a próufétának, mer az emberek aszt hitték, hogy Isten igy bünteti az embereket. Eggyik napon aszt monta, hogy mindenki késziccse sok vizet a kudbúl. Amennyi edénye csak va, horgya tele, mer éjjel a viz vérré fog változni. Sokan tettek is el vizet, csak aszt nem tutták bisztosa, hogy az edénybe ne fog-e vérré változni a viz, mer errűl a próuféta nem beszét. Másszor meg ety házba mend be, oszt meglátta, hogy ot kotláu ül a tojáso. Asz monygya a gazdasszonynak : „Egyék meg, lelkem, a tojást, mer úgyis vége lessz a világnak, nem lessz ideje kikelni a csirkéknek. Neki is látott a háznép a próufétával eggyütt, oszt meg ették a tojásokat. Mások meg a disztóut is leölték, azut minden ehetőüt meg ettek, meg minden ihatóut megittak ety pár nap alatt. Eccer meg aszt jóusolta, hoty kénkűves, tüzes essőü fog esni, mijelőütt elmúlna a világ. Aszt tanácsolta hát mindenkinek, hogy az eresz alá ájjék, merhogy megégeti az essőü. Ige sok ember minde hummiját epusztított, meget-megit mindent, még a dinnyét is felhuszták a dinnyefőüdrűl, mer ugyis vége lessz a világnak. É sohase hittem és nem is halgattam eszt a próufétát. De azér másodikán este, mikor kivittem a lovajimat a kanális-partra legelni, féltem én is ety kicsit, de gondoltam, hotyha vége lessz a világnak, itt is utolér. Hát ahoty kijérek, a lovajim legelészni kesztek, ém meg nyugotta ledűllem, hogy aluggyak eggyet. Aluttam is egy jóut, de osztám mikor felébrettem, nagy világosságot látok. Naty hirte¬ lennyébe én is félni kesztem, mer aszt tuttam, itt a világ vége. Eccercsak látom, hogy a Verezsbűl gyön a világosság. Két dohám¬ pajta gyullat meg a naty szárasságtúl. Nemsokára kűldött a jóu Isten ige szép, csendes essőüt, oszt nem led baj. Reggere azomban a próufétának hűt heje vóut. Emenekűlt, mer ű maga is látta, hogy nem akar vége lenni a világnak. Jóu is vóut, hogy ement, mer agyonütötték vóun az emberek. Azok meg, akik az ű szavára minde jószágot, apróumarhát megettek, italt megittak, ige szégyelték magukat. Szitták a próufétát kegyetle. Későübbet uty hallottuk, hogy megénlelen kiment Amerikába. Aszt monygyák ezér Demecserre, hogy ety próufétája vóut, az is mekszökött. Elmondotta Luca János 82 éves fm., Demecser, 1941.

A kocsis

Az egyszeri gazda, meg a szolgája. Vóut eccer egy gazda, oszt vóut neki eggy igen derék kocsissa. Nagyon ely serény ember vóut. Sűrvedésig dóugozot mindég. Ety télem, mikor mán a jányok a fonóuba jártak, alikhogy megvacso rált, minygyám ment a fonóuba, oszt vóut úty többekszer, hocs csak reggel gyüt meg. Meksokalta a gazda a mulaccságot, mer nem akarta, hogy annyit járjon a legény a fonóuba. Eccer is, mikor a legény a fonóuba vóut, a gazda se feküt le, várta, hogy mikor jöm meg a legény. Várt, várt jóu darab idejig, mán a kokas is kukorékolt, oszt akkor gyüt meg a legény. Megvárta, amég a legény lefekütt az istállóuba, oszt nem sok időü múlva kiment ű is az istállóuba. Mekkérdeszte a legényt : „Alszo, szóugám ?“ „Má nem, gazduram“ — monta a legény, mer szégyelte, hocs csak mos feküt le. „No, akkor jóu va ! Kejjé csak fel, oszt őürjünk ety kicsit, mer megyün majd a vágázsba fájér, messzi van nagyo, oszt eleséget is kel vinni.“ Fekel a legény. Őüröl egész nab, de mán este a vacsoránál sokat pőüszikét, merhogy nem alutt. Kérdeszte a gazda tülle : „Lefeksze, szóugám?“ „Nem én, gazduram, mer enézek még a fonóuba.“ „Hács csak erigy“ — monta a gazda. El is menygyen a legény. A gazda is megéntelen ne feküt le, várta, mikor jön meg a legény. Mikor hazagyütt a legény, úty tet, mint a másnap, oszt őürötek egész nap. Este a vacsoránál megéntelem mekkérdeszte a gazda : „Lefeksze, szóugám ?“ „Le !“ monta a legény. „Hát nem mesz a fonóuba ? Eriggy, osz mulass ety kicsit, máma sokad dóugoszlunk.“ Így ingerkedet vele a gazda, merhogy a legény hencegett a fonóuba, hogy nem alul mán két éccaka. Mektutta eszt a gazda, azér akarta ekűldeni harmaccor is : Mérges lett a legény, monta a gazdának : „Nem menygyek én többet sose a fonóuba !“ „Tudom én asztat így a gazda , mer láttam, hogy mikor jösz meg, oszt én nem hatytalak aludni.“ Hát ily tet ki az ecceri gazda a szóugájával. Elmondotta Luca János 82 éves fm., Demecser, 1941.

Magyarázatok és fogalmak:
CSERETEK: A régi tavak megcsappant vizű, náddal benőtt fenekei
TÓKÁK: A nem túlságosan megkisebbedett régi tavak
GÖDRÖK: Az összezsugorodott tavak, ha nagyon sekélyek voltak
POSVÁNYOK: A régi tavak sáros medrét nevezték így
CSATORNÁK közönségesen KANÁLISOK
TÖLTÉS a kanálispartja
GÁTAK: Vízduzzasztó
© All Rights Reserved!

A szomszéd bácsi mesélte

A felszabadulás után gyütt a sanyargatás, nem vót elég nékünk a beszógáltatás, konfiskálták a jó búzafődünket, oszt amikor vége lett a tszcsének, adtak helyette kaszálót, de szekér meg a lovak meg az állatainkm a szerszámok odavesztek.
A gyemek, már korán megtanulta a munkát; 6 éves korában libapásztor vót, 8 éves korában kecskepásztor, meg a marokszedés, gyomlálás, kapálás, 10 éves korában tehénpásztorkodott, meg szántáskor az ökröt vezette, 12 éves korában disznópásztorkodott kötelet vet aratáskor, markot szed, 14 éves korában birkapásztor széna kaszálás, 16 éves korában már szánt és levente, 18 éves lány eladósorba kerül süt főz takarít, 18 éves korában a fiú katona.
Hajnal 3-kor értünk ki a mezőre, setét vót de a kaszafenés hangjábul tudtuk melyik kománk van még künn. Régi mondás; az uborka akkor nő ha meghallja cséplőgép hangját. mák húshagyókedden vetettük, jakabnapján vetettük a hajdinát. kéve(kepe) vagy asztag(kalangya), egyházadó hány kepe? tized. 52 kéve egy kepe, ami 4 kereszt vetés szent Mihály hetétől Lukács hetéig gabona években otthon fosztották a tengerit pajtába csűrbe, oszt fel a padra, később már a tengerifődön, oszt otthon be a kasba. kenecébe sütöttek fosztó kalácsot, ami ha sok vót benne az árpa megszáradt kemény vót, annyi búza kelett bele min a rozs meg az árpa együtt, na akkor jó vót. A rozstól csipás(ragacsos) az árpától ikrás vízbe áztatták hogy kijöjjön belüle a bogár, oszt egy kicsit csiráztatták attul édes lett, ledarálták, a tésztát cserépedénybe tették a kemecébe, ha kisült lekvárral kenték ez vót a fosztókalács. tisztára sepertük azudvart oszt oda raktuk a cséplésre szánt gabonát vagy paszulyt. cséphadarót apukám csinált bőrrel kötötte össze a két rudat.cirokseprüvel sepertük össze a magokat. utána jött a szelelés. lekvárfőzéskor katlanba rakták az rézüstöt, faraktak rá vitorlát ezen állt a kavarólapát ha sok vót a szilva ott főztéki a helyszinen ahol leverték nem cipelték haza csak a kész lekvárt. Ott persze nem vót vályog födbe ásták be az üstöt ódalrul vót egy gödör ahonnan tüzeltek alatta őszzel vagy tavasszal meszeltek, mángórlóval vasaltak, dézsába mostak. kutyaágy vagy dikó zsupbólfonták lábon állt, vánkost meg dunyhát meg lepedőt rá oszt kész a fekhely.

Irodalomjegyzék

Ajtay Endre: Századunk legszebb magyar csatái.
Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai
Búzás Viktor A magya föld meséje
Csapody Tamás: Bori Munkaszolgálatosok
Csintalan József: Ismerkedés az új vallásokkal
Deér Gyula: Reggel
Deér Gyula :Lombhullás
Dr.Bene J:Szabolcsi honvédek aranykönyve
Dr.Bene J:Nyíri bakák a Donnál
Dr. Karácsonyi János: A magyar nemzet története
Istvánovits Eszter: A Rétköz honfoglalás és Árpád- kori emlékanyaga
Jókai Mór: Török világ Magyarországon
Kiss Lajos: A régi Rétköz (Bp., 1961).
Kiss Lajos: Földművelés a Rétközön (Debrecen, 1929);
Ortutay Gyula: Nyíri és rétközi parasztmesék (Gyoma, 1935);
Szabó László István: A sorok között
Szabó Alajos Mezei virágok
Számvéber Norbert: Páncélosok a Tiszántúlon
Teremy József: Demecser

A szerző 1964. május 15.-én született a Szabolcs Szatmár Bereg megyei Kemecsén. Harminc évig Demecserben élt és alkotott, jelenleg Nyíregyházán él, a számítástechnika tanára és az informatika tudományok rendes tanára. Munkája mellett, felnőttképzési szakértőként és vizsgaelnökként tevékenykedik az Emberi Erőforrás Minisztériumnak. „Számítástechnika egyszerűen" címmel jelent meg első könyve, a digitális írástudás elősegítése céljából. Három évtizede jelentek meg első karcolatai cikkei, helyi és országos folyóiratokban. Dolgozott a Demecseri Keményítő gyárban, a MÁV-nál, a Nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtárban, a Nyíregyházi Wesselényi Miklós Szakközépiskolában. Írásai többek között megjelentek a következő folyóiratokban könyvekben; Irány, Szpari Plusz, Vigília, Katedra, Kláris, NIMRÓD, Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, Könyvtári Kis-Híradó, Könyvtári Figyelő, Könyvtári-levelező Lap, Korszerű Könyvtár, Kelet-Magyarország, Nyugdíjas Élet, Nyíregyházi Napló, Nyírségi Gondolat, Magyar Vadász Lap, Alkony vadászmagazin, Irodalmi Kávéház magazin, Természetgyógyász-Magazin, Édes Anyanyelvünk, Négy dimenzió, Nyíregyháza Könyve (2014-2016), A sorok között stb.

Köszönöm a támogatók biztatását, köszönöm a közreműködést, a mérhetetlen jóindulatot és a segítséget!

(A szerző)

Felelős kiadó: Szabó László István
Borító és kötésterv: Szabó Dániel

© Minden jog fenntartva!
ISBN 978-615-00-8885-3